



T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

**BASIN-YAYINDA ÖZDENETİM VE UYGULAMADA
ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR**

GÖZDE DAL

RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

TEMMUZ 2019



**BASIN-YAYINDA ÖZDENETİM VE UYGULAMADA ORTAYA ÇIKAN
SORUNLAR**

Gözde DAL

**YÜKSEK LİSANS
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2019

Gözde DAL tarafından hazırlanan "Basın-Yayımda Özdenetim ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman (Başkan): Prof. Dr. Ahmet ÇİFTÇİ

Radyo, Televizyon ve Sinema, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.



Üye : Doç. Dr. Filiz ERDEMİR GÖZE

Radyo, Televizyon ve Sinema, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.



Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sena COŞKUN

Sinema ve Televizyon, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.



Tez Savunma Tarihi: 05/07/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZALF

Enstitü Müdürü



ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel, etik ve ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gözde DAL

05.07.2019



BASIN-YAYINDA ÖZDENETİM VE UYGULAMADA ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

(Yüksek Lisans)

Gözde DAL

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temmuz 2019

ÖZET

Basın-yayın ve özel sektörün mülkiyetinde de olsa, kamu hizmeti gören basın-yayın mensuplarının birtakım sınırlama ve denetlemelere tâbi tutulması gerekir. Basın-yayının işlevlerini gerçekleştirebilmesi, hak ve hürriyetlerin varlığına ve uygulanmasında yaşanacak aksaklıkların önüne geçilmesine bağlıdır. Bu önlemlerin özellikle devlet kontrolü şeklinde olmaması adına basın-yayın organları özdenetim sistemini oluşturmuşlardır. Özdenetim sistemi, hiçbir yasal yaptırımın söz konusu olmadığı ifade ve kitle iletişim hürriyetinden kaynaklanan bir denetim çeşididir. Özdenetim, mesleğe uygun işler yapmak isteyen gazetecilerin oluşturdukları mesleki ilkeler doğrultusunda etkili olur. Toplumsal sorumluluk bilinciyle mesleğin gerekliliklerini yerine getirebilmenin ölçütü bu ilkelere uyumluluktur. Basın-yayının kendi kendini denetleme sistemi, devletin basın-yayın alanına müdahalede bulunmasını önlemek, kamuoyunda saygın ve güvenilir bir meslek örgütü oluşturabilmek için gereklidir. Özdenetim meslek mensupları tarafından oluşturulan ilkelerle meslek içi yapılan denetimdir. Özdenetim kavramı, uygulanma şekli, tür ve metotları çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada basın-yayın hürriyetinin sağlanabilmesi ve özdenetim kavramını daha etkin bir seviyeye getirebilmenin yolları araştırılmıştır. Basın-yayında “hür fakat sorumlu basın-yayın” anlayışının hâkim olması gerektiği üzerinde yoğunlaşan çalışmada, toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Bilim Kodu : 11505
Anahtar Kelimeler : Denetim, özdenetim, basın-yayında özdenetim, Basın Konseyi
Sayfa Adedi : 203
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ahmet ÇİFTÇİ

SELF-AUDIT IN THE PRESS AND PROBLEMS EMERGING IN PRACTICE
(Master Thesis)

Gözde DAL

GAZİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
July 2019

ABSTRACT

Press and broadcasting institutions and whether they are owned by private sector or not and journalists fulfil public benefit and they press and publication may be subject to some limitation, restrictions and controls. The ability of the press to perform its functions depends on the existence of rights and freedoms and the avoidance of any problems in its implementation. In order to prevent these measures especially in the form of state control, the press organizations formed the self-audit system. The system of self-audit is a type of audit arising from the expression of no legal sanctions and the freedom of mass communication. Self-audit is effective in line with the professional principles of journalists who want to do the jobs appropriate for the profession. The criterion of fulfilling the requirements of the profession with the sense of social responsibility is compliance with the principles. The self-monitoring system of the press is necessary in order to prevent the State from intervening in the press area and to establish a reputable and reliable Professional organization in the public. Self-audit is an internal audit with the principles created by Professional members. The concept of self-audit, the way of application, types and methods are the subject of this study. In this study, ways to ensure freedom of press and publication and to bring the concept of self-audit to a more effective level were investigated. In the press sector, the study focused on the need to dominate “the free but responsible press concept” and it has been concluded that social responsibility should be acted on.

Science Code : 11505
Key Words : Audit, self-audit, self-audit in the press, Press Council
Page Count : 203
Thesis Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Ahmet ÇİFTÇİ

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimimden itibaren ve tez çalışmam boyunca bilgisiyle, tecrübesi ve hoşgörüsüyle yolumu aydınlatan, beni yönlendiren, çalışmama büyük katkı sunan ve kıymetli hayat görüşlerinden faydalandığım tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Ahmet ÇİFTÇİ'ye, hayatımın her alanında olduğu gibi eğitim hayatım boyunca da beni yalnız bırakmayan annem Ayten DAL'a, babam Süleyman DAL'a, kardeşlerim Özlem DAL, Döndü DAL ve Hilal DAL'a, tez çalışmamızın aynı dönemlere gelmesi sebebiyle sürekli destekleyicim ve fikir alışverişi yaptığım dostum Selay KÖROĞLU'na, çalışmam süresince desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen tüm değerli mesai arkadaşlarıma ve beni bu süreçte yalnız bırakmayan arkadaşlarıma, teşekkürü bir borç bilirim.

Gözde DAL/Ankara-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ	xii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
1. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE İŞLEVLERİ	5
1.1.1. İletişim (Haberleşme) Kavramı	5
1.1.2. Kitle İletişim Kavramı	7
1.2. İletişim ve Kitle İletişim Araçlarının Sınıflandırılması.....	9
1.2.1. İletişim Kavramının Sınıflandırılması	9
1.2.1.1. Yüz-yüze iletişim/yüz-yüze olmayan iletişim	9
1.2.1.1.1. Yüz-yüze iletişim	10
1.2.1.1.2. Yüz-yüze olmayan iletişim	10
1.2.1.2. Bireylerarası iletişim/kitle iletişimi	12
1.2.2. Kitle İletişim Araçlarının Sınıflandırılması	13
1.2.2.1. Çoğaltmaya elverişli olup olmadıklarına göre kitle iletişim araçları	13
1.2.2.1.1. Yazılı basın	14
1.2.2.1.1.1. Süreli yayınlar	15
1.2.2.1.1.2. Süreli olmayan yayınlar	16
1.2.2.1.2. Radyo	17
1.2.2.1.3. Televizyon	18
1.2.2.1.4. Sinema	19
1.2.2.1.5. İnternet.....	21
1.2.2.2. Tarihsel gelişim açısından kitle iletişim araçları.....	21
1.3. Kitle İletişim Araçlarının İşlevleri	23
1.3.1. Haber Verme ve Bilgilendirme İşlevi	24
1.3.1.1. Haberin hukuka uygunluk unsurları	27
1.3.1.1.1. Haberin konusuna (özü) ilişkin unsurlar	28
1.3.1.1.1.1. Haberin gerçekliği (doğruluk)	28
1.3.1.1.1.2. Haberin güncelliği (aktüellik)	31

1.3.1.1.1.3.	Haberde kamu yararı ve/veya kamusal ilginin bulunması.....	33
1.3.1.1.2.	Haberin şekline ilişkin unsurlar.....	34
1.3.1.1.2.1.	Haberin ölçülülüğü	34
1.3.1.1.2.2.	Haberin konusu ile ifade edilmesi arasında düşünsel (fıkrî) bağılılık	35
1.3.2.	Denetim ve Eleştiri İşlevi (Basın-Yayının 4. Güç Olma Özelliği)	36
1.3.3.	Kamuoyunun Oluşumunu Sağlama ve Oluşan Kamuoyunu Açıklama İşlevi.....	38
1.3.3.1.	Kamuoyu kavramı.....	38
1.3.3.2.	Kamuoyunu oluşturma işlevi	39
1.3.3.3.	Oluşan kamuoyunu açıklama işlevi.....	40
1.3.4.	Eğitim İşlevi.....	41
1.3.5.	Eğlendirme İşlevi	42
1.3.6.	Mal ve Hizmetlerin Tanıtılması İşlevi (Reklam).....	43
1.3.7.	Devleti Tanıtma, Devletlerarası İlişkileri Geliştirme İşlevi	44
1.3.8.	Propaganda İşlevi	44
2.	İFADE HÜRRİYETİ VE KİTLE İLETİŞİM HÜRRİYETİ.....	47
2.1.	Hak ve Hürriyet (Özgürlük) Kavramları.....	47
2.1.1.	Hak Kavramı.....	47
2.1.2.	Hürriyet (Özgürlük) Kavramı.....	47
2.1.3.	Hak ve Hürriyet Kavramları Arasındaki İlişki.....	48
2.2.	İfade Hürriyeti	49
2.2.1.	Tanım ve Kapsamı.....	49
2.2.2.	İfade Hürriyetinin Sınırlandırılması.....	53
2.2.3.	Ulusal ve Uluslararası Belgelerde İfade Hürriyeti	56
2.2.3.1.	Ulusal belgelerde ifade hürriyeti	57
2.2.3.2.	Uluslararası belgelerde ifade hürriyeti	57
2.2.3.2.1.	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	58
2.2.3.2.2.	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	58
2.2.3.2.3.	Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Sözleşme.....	60
2.2.3.2.4.	Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve Lizbon Antlaşması	61
2.2.3.2.5.	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	62
2.2.3.2.6.	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	62
2.2.4.	Türk Mevzuatında İfade Hürriyeti	63
2.2.4.1.	1982 Anayasası	63
2.2.4.2.	5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu	65
2.3.	Kitle İletişim Hürriyeti.....	65
2.3.1.	Tanım ve Kapsamı.....	65

2.3.2.	Unsurları (Sujeleri).....	67
2.3.2.1.	Haber, kanı, bilgi ve düşüncelere serbestçe ulaşabilme hakkı	67
2.3.2.2.	Haber, kanı, bilgi ve düşünceleri serbestçe açıklayabilme hakkı.....	68
2.3.2.3.	Haber, kanı, bilgi ve düşünceleri serbestçe yayabilme hakkı	69
2.3.3.	Basın Hürriyeti	69
2.3.4.	Radio-Televizyon Hürriyeti	71
2.3.5.	Sinema Hürriyeti.....	72
2.3.6.	İnternet Hürriyeti.....	73
3.	DENETİM KAVRAMI VE DENETİM TÜR VE METOTLARI	75
3.1.	Denetim	75
3.1.1.	Denetim Kavramı	75
3.1.2.	Denetimin Yararları	77
3.1.3.	Sıkı Denetimin Sakıncaları	78
3.2.	Denetim Tür ve Metotları.....	79
3.2.1.	İç Denetim	80
3.2.1.1.	Hiyerarşik denetim	81
3.2.1.2.	Vesayet denetimi (truteeship).....	82
3.2.1.3.	Özel denetim	84
3.2.1.4.	Malî denetim	85
3.2.1.5.	Ombudsman (kamu denetçiliği)	86
3.2.1.6.	Özdenetim	89
3.2.2.	Dış Denetim	91
3.2.2.1.	İdarî Denetim.....	92
3.2.2.2.	Siyasî denetim.....	92
3.2.2.3.	Yargı denetimi.....	94
3.2.2.4.	Kamuoyu denetimi	95
3.2.2.5.	Uluslararası denetim	97
3.2.2.6.	Performans denetimi.....	99
3.2.3.	Ortak Denetim	99
4.	BASIN-YAYINDA ÖZDENETİM.....	101
4.1.	Özdenetim	101
4.1.1.	Özdenetim Kavramı	101
4.1.2.	Özdenetimin Yararları.....	104
4.1.3.	Sıkı Özdenetimin Sakıncaları.....	105
4.2.	Özdenetim Tür ve Metotları	105
4.2.1.	Ombudsman Denetimi (Okur Temsilciliği)	108

4.3. Özdenetim Uygulanması	109
4.3.1. A.B.D.'de Özdenetim	109
4.3.2. Avrupa Birliği'nde Özdenetim.....	110
4.3.2.1. İsveç	111
4.3.2.2. Almanya.....	112
4.3.2.3. İngiltere	114
4.3.3. Türkiye'de Basın-Yayında Özdenetim.....	115
4.3.3.1. Basın Birliği	116
4.3.3.2. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti.....	118
4.3.3.3. Basın Şeref Divanı	119
4.3.3.3.1. Çalışma usul ve esasları	119
4.3.3.3.2. Basın Ahlâk Yasası.....	120
4.3.3.3.3. Başarısızlık nedenleri	122
4.3.3.4. Basın Konseyi.....	123
4.3.3.4.1. Çalışma usul ve esasları	123
4.3.3.4.2. Basın Meslek İlkeleri.....	126
4.3.4. Medya Hizmet Sağlayıcılarının Özdenetimi	128
5. BASIN-YAYINDA ÖZDENETİM UYGULAMALARINDA ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR VE İDEAL ÖZDENETİM	133
5.1. Özdenetimde Ortaya Çıkan Sorunlar	133
5.1.1. Eleştiri Sınırlarının İhlâli	134
5.1.2. Masumiyet Karinesi İhlâli	138
5.1.3. Özel Hayatın İhlâli.....	141
5.1.4. Cevap ve Düzeltme Hakkının İhlâli	144
5.1.5. Basın Konseyi'nin Re'sen İnceleme Yetkisi	147
5.2. İdeal Bir Özdenetim Üzerine.....	149
SONUÇ	153
KAYNAKLAR	157
EKLER	161
EK-1.....	162
EK-2.....	171
EK-3.....	177
EK-4.....	180
EK-5.....	182
EK-6.....	184
EK-7.....	188

EK-8.....	190
EK-9.....	194
EK-10.....	198
EK-11.....	201
ÖZGEÇMİŞ.....	203



TABLoların LİSTESİ

Tablo 2.1 Kitle İletişim Hürriyeti	52
--	----



ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 4.1 Toplumsal Sorumluluk Halkaları	106
--	-----



KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AA	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
ANY.	Anayasa
Av.	Avukat
BBC	British Broadcasting Corporation (İngiliz Radyo Televizyon Kurumu)
BKÜK	Basın Konseyi Üyeler Kurulu
BKYK	Basın Konseyi Yüksek Kurulu
bkz.	bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMİHEB	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
CD	Compact Disk
Çev.	Çeviren
dr.	doktor
DVD	Digital Video Disk
E.	Esas
FSEK	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
Fetö/PDY	Fethullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması
GİMHY	Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
K.	Karar
m.	madde

NAB	Ulusal Yayıncılar Birliği
Op.	Operatör
PCC	Press Complaints Commission (İngiliz Basın Şikâyetleri Komisyonu)
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
Prof.	Profesör
PTT	Posta Telgraf Teşkilatı
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
s.	sayfa
sms	kısa mesaj
T.	Tarih
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TRT	Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu

GİRİŞ

Günümüzde kitle iletişim teknolojinin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının nitelik ve nicelik bakımından değişim göstermeye başlamasıyla, haber alma ve verme süreçlerinin önemi artmıştır. Kitle iletişim araçlarının, kişiler ve toplumlar üzerindeki etkisi de sınırları aşan bir boyut kazanmıştır. Bu sayede kitle iletişim araçları, adeta halkın sesi durumuna, yasama, yürütme ve yargıdan sonraki “dördüncü güç” konumuna gelmiştir. Böyle bir güce sahip kitle iletişim araçlarının, hak ve hürriyetlerini kötüye kullanmaları durumuyla da karşılaşmak mümkündür. Yetkilerini çıkarları uğruna, bilinçli bir şekilde kötüye kullanan kitle iletişim araçlarının, topluma vereceği zarar da etkisi boyutunda büyük olacaktır. Kitle iletişim araçlarının, hak ve hürriyetlerini kötüye kullanmasını önlemek, görevlerini denetim altında tutabilmek adına da çeşitli sistemler geliştirilmiştir. Toplumların bilgi, bilinç, eğitim, sosyal, siyasî ve kültürel seviyelerine göre şekil alan kitle iletişim araçları, denetim konusunda da toplumlar arasında farklı uygulamalarla karşılaşmaktadır.

Basın-yayın yoluyla sunulan her türlü haber, kitleler üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu sebeple toplumun doğru, gerçek, güvenilir ve etik kuralların benimsendiği haberlere ulaşması hedeflenmelidir. Ancak bu hedefler toplumun içinde bulunduğu kültürel, siyasî, ekonomik ve gelişmişlik düzeyiyle orantılı bir şekilde gerçekleşir. Zira, mevcut kuralların baskı unsuru haline gelmesi de kaçınılmazdır. Kitle iletişim araçları, devletin denetim mekanizmalarının devreye girmesiyle kontrol altında tutulmaya, istekler doğrultusunda da yön verilmeye çalışılan bir alan haline gelmiştir.

Basın-yayının, bizzat kendileri veya meslek örgütleri aracılığıyla, kendi iç denetimlerini gerçekleştirmek amacıyla etik ilkeler oluşturmaları, basın-yayının kamuoyu önünde saygın, itibarlı ve en önemlisi güvenilir olmasını ve kişilik haklarının da basın-yayın organlarına karşı korunmasını sağlar. Basın-yayın alanında özdenetimin sağlanması ise objektif, tarafsız, gerçek ve doğru bir şekilde oluşturulmuş etik ilkelere uyumlu çalışan gazetecilerin varlığıyla mümkündür. Kendi hatalarını, yanlışlarını gören ve bunları düzeltmeye çalışan gazetecinin varlığı, kamuoyunun da kendilerine güven duymasını ve itibarlarının artmasını sağlar. Kendi hata ve yanlışlarının fark edilmemesi ve denetlenmemesinin sonucu olarak ise başkaları bu hata ve yanlışları görür. Bu şekilde de kamuoyunun gazetecilik mesleğine güven ve saygı duymamasına, mesleğin itibar kaybetmesine neden olur. Kişilik haklarının korunması açısından son derece önemli ve zorunlu olan özdenetim sistemi, basın-yayının hürriyetini kötüye kullanmaması, her türlü

yasal yaptırıma karşı kendini koruması ve kamuoyu karşısında itibarını, saygınlığını ve güvenilirliğini sürdürmesi için gereklidir.

Özdenetim, devletin basın-yayına karşı müdahalesini en aza indirmek, saygınlığını koruyan, güvenilir bir meslek örgütü oluşturabilmek amacıyla oluşturulmuş bir sistemdir. Basın-yayının denetleme türlerinden biri olan ve etik ilkelerin devreye girdiği özdenetim sistemi, basın-yayın alanında sınırsız bir hürriyet anlayışına izin vermez. Zira, hiçbir hak ve hürriyet sınırsız değildir. Her hak ve hürriyet, başkalarının hak ve hürriyetlerinin başladığı alanla sınırlı olmalıdır. Bu sebeple ifade ve kitle iletişim hürriyetinin de sınırsız ve denetimsiz bir şekilde kullanımı mümkün değildir. Demokratik bir ülkede, basın-yayının hak ve hürriyetlerini kullanması sağlanır. Sınırsız bir hak ve yetki anlayışı ile hareket edilmemesi adına da basın-yayın organlarının sınırlarını çizmiş olmaları gerekir. Aksi takdirde toplumsal fayda düşüncesiyle hareket etmesi gerekirken, kişilik hakkı ihlallerinin yaşanmasına neden olabilir. Yalan haber yapmak, kişilerin özel hayatlarını kamusal çıkar olmadığı halde haber konusu yapmak, çocukların ve gençlerin zihinsel, ahlâkî ve psikolojik durumlarını olumsuz etkileyecek türden yayın yapmak şeklinde çoğaltılabilecek bu ihlaller, basın-yayının denetlenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarır. Bu denetimin kim tarafından ve ne şekilde yapılacağı önem arz eder. Zira, devlet eliyle yapılan denetimlerin baskı boyutuna ulaşma ihtimali yüksektir. Bu durumda ifade ve kitle iletişim hürriyetinin gerçekleşmesini engeller. Yasal yollara dayalı bir denetim sisteminin yerine, kendi kendini denetleme sistemi olarak adlandırılan özdenetim sistemi, basın-yayın alanına olumlu etki yapar. Mesleğin mensupları tarafından yine meslek mensuplarına yönelik, doğru, tarafsız ve objektif ilkeler doğrultusunda yapılacak denetim, ideal olan özdenetimi ifade eder. Bütün bunlar doğrultusunda işbu tez çalışmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Genelde denetim, özelde ise özdenetim, ihtiyacı karşılamaya yönelik ortaya çıkan kavramlardır. Zira, özdenetim, hak ve hürriyetlerin sınırsız olduğunun düşünülmesi sonucu yaşanacak aksaklıkların önüne geçen tarafın devlet olmaması adına oluşturulmuş, hürriyet sağlayıcı bir kavramdır. Geniş bir hak ve hürriyetle donatılmış basın-yayın alanı, mensupları tarafından yanlış yönlendirmelere ve kişi hak ve hürriyetlerinin ihlâline sebebiyet verebilir. Bu duruma engel olmak adına da özdenetim kavramı ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de özdenetimin uygulayıcısı, gönüllülük esasına göre ortaya çıkan Basın Konseyi’dir. Konsey, “Basın Meslek İlkeleri” adı altında oluşturduğu kurallar çerçevesinde denetim görevini yerine getirir. Konsey, mesleğin gereklerini yerine getiren, sorumluluk

bilinciyle hareket eden, etik ilkeleri özümseyen ve dışarıdan gelecek her türlü baskıyı bertaraf edecek bir basın-yayın yaratma düşüncesi taşımaktadır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesini Anayasa'nın 12/2. maddesine dayanan “toplumsal sorumluluk teorisi” oluşturmaktadır. “*Temel Hak ve Hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.*” maddesi, basın-yayın mensubunun sorumluluğunu da kapsamaktadır. Bu anlamda temel hak ve hürriyetlerin kullanımında sorumluluk bilinciyle hareket edilmesinin yasal dayanağı oluşturulmuştur. Medya hizmet sağlayıcıları ve çalışanlarının, “*hür fakat sorumlu basın-yayın*” anlayışı doğrultusunda, ifade, kitle iletişim hürriyeti ve sorumlu gazetecilik bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir. Basın-yayının bu hak ve sorumluluklarının bilincinde olması kamu hizmeti yayıncılık anlayışının bir gereğidir.

Çalışmada, literatür taraması tekniği kullanılarak konuyla ilgili her türlü kitap, makale, gazete, dergi, tez, bildiriler ve internet kaynağı incelenmiştir. Basın Konseyi'nin özdenetim sistemine yönelik yapmış olduğu incelemeler ve kararlar örnek olaylar üzerinden incelenmiştir.

Çalışmanın amacı, özdenetim konusu hakkında etraflıca yapılan araştırmalar sonucunda, uygulamada ortaya çıkan problem ve ihlalleri tespit edip çözüm önerileri için yapılması gerekenleri saptamaktır. Özdenetim sisteminin Türkiye'de uygulayıcı kuruluşu Basın Konseyi'nin aksayan yanlarını ortaya koymaya, Konsey'in yasası konumunda bulunan Basın Meslek İlkeleri'nde yer alan hükümler, örnek olaylar üzerinden değerlendirilmiş olup uygulamada ortaya çıkan problemler analiz edilerek çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasında şu varsayımlar doğrultusunda hareket edilmiştir:

- Kitle iletişim araçları teknolojik gelişmeler doğrultusunda günümüzde toplumun her kesimini etkiler.
- Gelişen teknoloji doğrultusunda kitle iletişim araçları etki alanlarını artıracak boyutta yeni özellikler kazanmakta ve bu özelliklerinden dolayı da denetimi ve uygulamadaki sorunları artırır.
- Kitle iletişim araçlarının iletileri usulüne uygun bir biçimde halka ulaştığında doğru ve etkin bir kamuoyu oluşumuna zemin hazırlar.
- Basın-yayın toplumu bilgilendirme işlevini yerine getirerek insanlara kendilerini özgürce ifade etme olanağı verme, yasama, yürütme ve yargı erklerini bireyler adına

dördüncü kuvvet olarak denetleyerek hem anılan erklerin kendi kendini denetlemesini sağlama hem de kuvvetler ayrılığı ilkesinin var olmasına yardımcı olmaktadır.

- Basın hürdür, sansür edilemez; ancak bu hürriyet kavramı sonsuz değildir. Toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket edilmesi gereken bir hürriyet kavramından söz edilebilir.
- İfade ve kitle iletişim hürriyetleri anayasal bir hak ve hürriyettir.
- Kurumların kuruluşların basın ve yayın organlarının kendi kendine kurallar koyması ve uygulaması uygulama esnasında yaşanacak çeşitli sorunlara yol açabilir.
- Özdenetim sisteminde basın yayın kurum ya da kuruluşların dışarıdan müdahaleye gerek kalmaksızın kendi içinde denetleniyor olması, medyanın özgürlüğünü artırmaktadır.
- Türkiye’de 24 Temmuz 1960 yılında kurulan Basın Şeref Divanıyla birlikte basında özdenetim uygulamasına geçilmiştir.
- Basın Şeref Divanının çeşitli açılardan başarısızlığı ortaya konulunca Basın Konseyi 1988 yılında ortaya çıkmıştır.

“Basın-Yayında Özdenetim ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar” başlıklı tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır.

Tezin birinci bölümünde iletişim ve kitle iletişim kavramları, kitle iletişim araçları ve işlevleri ele alınmış olup, kitle iletişim araçlarının tarihsel gelişimi ve işlevleri değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, ifade ve kitle iletişim hürriyeti kavramları değerlendirme konularıdır. İfade hürriyetinin dayanakları, ulusal ve uluslararası belgelerden örneklerle ele alınacak olup, kitle iletişim araçları sırasıyla ele alınıp hürriyet bağlamları açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, denetim kavramı, denetimin tür ve metotları, kitle iletişim araçlarına yönelik denetim türleri, denetimin yararları ve sıkı denetimin sakıncaları incelenmiştir.

Tezin esas konusunun işleneceği dördüncü bölümde özdenetim kavramı etrafıca ele alınmıştır. Türkiye’deki özdenetimin tarihsel süreci, geçirdiği değişim ve gelişimler ve mevcut özdenetim sistemi, özdenetimin yararları ve sıkı özdenetimin sakıncaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Tezin son bölümünü oluşturan beşinci bölümde basın-yayın alanında uygulanan özdenetim sorunları örnek olaylar çerçevesinde değerlendirilmiştir. İdeal özdenetimin hangi esaslara sahip olması gerektiği ve çözüm önerileri ele alınmıştır.

1. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE İŞLEVLERİ

Kitle iletişim araçlarının mahiyetini anlatabilmek için, öncelikle “iletişim” ve “kitle iletişim” kavramları üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.

1.1. İletişim ve Kitle İletişim Kavramları

İletişim, kişiler arasında karşılıklı duygu, düşünce, haber istek ve kanaatlerin aktarılmasıdır. Kitle iletişimi ise kitle iletişim araçlarıyla yapılan ve kitlelerin haberleşme sürecidir.

1.1.1. İletişim (Haberleşme) Kavramı

Kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerin sağlanabilmesinin yolu iletişimden (haberleşme) geçer.¹ Kişilerin içinde bulundukları topluma ait olabilmeleri, o toplumda ortak değerler oluşturabilmeleri için öncelikle etkileşim içinde olmaları gerekir. Etkileşimde bulunabilmek için de iletişime gereksinim duyulur. Yani iletişimin temelinde insan ve etkileşim unsuru yatar. İnsanların iletişimde bulunmaları, toplumun sağlığı ve etkileşiminin devamlılığı açısından zorunlu bir unsurdur.

İletişim kavramı, üzerinde görüş birliği sağlanamayan kavramlardandır. Bazı kaynaklarda aynı anlama gelen bir başka kavram olan “haberleşme” şeklinde yer almaktadır.² İletişim (communis, communication) kavramı, duygu, düşünce, haber veya bilgilerin başkalarına aktarılması, haberleşme ve iletişim anlamına gelir.³ Bu aktarım sürecinde kişiler arasında ortak sembollerin bulunması gerekir. Ses, işaret, görüntü ve dil bahsi geçen ortak sembollerdendir. İletişim sürecinde kullanılan bu ortak sembollerin her birinin ayrı bir önemi vardır. Ayrıca sembollerin kullanımına da dikkat etmek gerekir. Zira, sembollerin yanlış kullanımı iletişim sürecini olumsuz etkiler.

İletişim, maddi veya manevi açıdan farklı özellikleri bulunan tarafların duygu, düşünce, kanaat, inanç ve benzeri düşünsel ürünlerini karşı tarafa iletmeleri sürecidir.⁴ İletişim insanların, grupların, toplumların kendi kendilerine oluşturdukları ilişkilerde, bilgi,

¹ İçel, K. (2018). *Kitle Haberleşme Hukuku*. Yenilenmiş Baskı. İstanbul: Beta Yayınları. s.39.

² Kırıl, S. (2013). *İfade Hürriyeti Bağlamında Basın-Yayın Hürriyetinin Sınırlandırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.15.

³ Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts adresinden 10 Aralık 2018’de alınmıştır.

⁴ Çolak, N. İ. (2007). *Kitle İletişim Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.3.

duygu, düşüncelerinin aktarılması için kullandıkları bir yöntemdir. Bu iletişim kavramının geniş anlamdaki tanımıdır. Geniş anlamda iletişim, canlıların arasında gerçekleşen ortak birtakım unsurlarla yapılan süreçtir.⁵

İletişim kişilerin duygu, düşünce, istek, kanaat ve beklentilerinin herhangi bir yolla aktarılması sürecidir. İletişimde kişilerarası sadece bilgi aktarımı yapılmaz. Bu bilgilerin bireylerde oluşturduğu duygu, düşünce ve tutum değişiklikleri de aktarılır. Bu sayede de bireyler iletişimde bulunurken hem bilgilerini hem de bilgilere karşı oluşturdukları tutum ve davranışları da aktarır. İletişimin önemi de bu aktarım sürecinde ortaya çıkar.

İletişim “durum-alış” sistemidir. Kaynak tarafından gönderilen mesajın hedefi bu sistem sayesinde tespit edilir. Kaynak, mesaja hangi sembollerin yükleneceğini, hangi kanal ile gönderilmesinin uygun olacağını bilmek durumundadır. Bu da durum ve alış ilişkisini ifade eder. İletişimin gerçekleşebilmesi için mesajın uygun bir iletişim kanalı yoluyla doğru bir şekilde iletilmesi ve hedefin mesajı algılayabilmiş olması gerekir.⁶ Kaynağın iletişimde sorumlulukları vardır. İletişimde mesajın kaynak tarafından doğru bir şekilde iletilmesi ve aynı doğrulukta hedefin mesajı algılayabilmesi şarttır.

Yukarıda belirtilen hususlar da göz önünde bulundurularak iletişim süreç ve öğeleri şu şekilde sıralanabilir:⁷

- Kaynak/Gönderen
- Mesaj/İleti
- Kanal/Araç
- Alıcı/Hedef
- Geri Besleme/Feedback

Mesajı karşı tarafa ileten “kaynak” olarak adlandırılır. İletişimde kaynağın gerçek kişi olma zorunluluğu yoktur. Göndericinin karşı tarafa iletmek istediği her türlü duygu, düşünce, istek, beklenti ya da söz, yazı, resim ve benzeri öğeler “mesaj” olarak adlandırılır. Kaynağın yüklendiği mesajı hangi yolla ileteceği, yani “kanalı” farklılık gösterebilir. Mesaj iletiminde kullanılan araçlar dil, söz, hareket, işaret, radyo, televizyon, mektup, şarkı, şiir ve benzeri olarak çoğaltılabilir. Kaynağın mesajını ilettiği kişi ya da kitle, mesajın “alıcı”sı konumundadır. Bu dört unsurun bir arada bulunması durumunda iletişim gerçekleşir. Geri

⁵ Gedik, Ö. (2008). *Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye’de Kitle İletişim Özgürlüğü*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.23.

⁶ İçel, a.g.e., s.41.

⁷ İçel, a.g.e.,s.40-41; Gedik, a.g.e., s.23-24.

besleme, kaynak ile alıcı arasında oluşan sürecin alıcı tarafından iletilen mesaja gösterdiği tutumu ya da tepkisidir. Kaynak ile hedef arasında gerçekleşen karşı mesaj olarak da adlandırılır. İletişimin tek taraflı olmamasının en büyük dayanağı geri beslemedir. Kaynak ise alıcıdan gelen mesajları kontrol eder ve ona göre iletilerini biçimlendirir. Bu şekilde devam eden süreç iletişimi oluşturur.⁸

İletişim türleri; kişinin kendiyle iletişimi, kişilerarası iletişim, kurum/örgüt içi iletişim, kitle iletişimi olarak dört gruba ayrılır. Kişinin kendiyle iletişiminde, kaynak ve hedef aynı kişidir. Denilebilir ki, kişi kendi içinde ürettiği mesajların hedefidir ve bu iletişim çeşidinde geri besleme de yine kişinin kendisinedir. Kişilerarası iletişimde ise kaynak ve hedef farklı kişilerdir. Kişilerin karşılıklı mesajlar üretilip aktarmasını ve bu sayede de iletişimin ortaya çıkmasını ifade eder. Kurum içi iletişimde, iletişim kurum içinde ve kurumun ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda gerçekleşir. Kurumu oluşturan bireyler, iletişim becerilerini ortaklaşa çalışma, seminer, toplantılar şeklinde ortaya koyar. Kitle iletişiminde mesaj, kitle iletişim araçları yoluyla kitlelere aktarılır. Bu iletişim türünde gazete, dergi, kitap, ses bantları, plaklar, sinema filmleri, radyo, televizyon, video-bantları, internet ve sosyal medya olarak sayılabilen kitle iletişim araçlarından yararlanılır.⁹

1.1.2. Kitle İletişim Kavramı

Konuya “kitle iletişim” kavramını açıklamadan önce “kitle” kavramını açıklayarak başlamakta yarar vardır. Kitle kavramı, belli bir alanda bulunan büyük sayıdaki kişilerin meydana getirdiği topluluktur.¹⁰ Kitle kavramı çok çeşitli anlamlarda kullanılır. Olumsuz anlamda kullanılabileceği gibi amaç birliğinde olan ve sürekliliği bulunmayan geniş topluluk anlamında da kullanılır.¹¹ Kitle, bir araya gelmiş, fakat aynı mekânda olma zorunluluğu bulunmayan insan topluluğunu ifade etmektedir. Kitle kavramında önemli olan, kitle iletişim araçları yardımıyla mesajlara muhatap kalan kişilerin, ortak bir mekânda bir arada bulunmaları değil, farklı mekânlarda da olsa aynı mesajlara muhatap olabilmeleridir.¹²

Kitle kavramında insanların belirli bir amaç doğrultusunda bir arada ya da aynı ortamda olma zorunluluğu yoktur. Kitle, sayısal çokluğu ve belirsizliği ifade eder. Kitle,

⁸ İçel, a.g.e., s.41.

⁹ Aziz, A. (2006). *Televizyon ve Radyo Yayıncılığı*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları. s.7-10; İçel, a.g.e., s.41-46.

¹⁰ İçel, a.g.e., s.46.

¹¹ Gedik, a.g.e., s.24.

¹² Kırıl, a.g.e., s.18.

birilerinin dayatması ya da planlamasıyla ortaya çıkan bir topluluk değil kendi kendine oluşum gösteren bir topluluktur. Kitle, heterojen yapıya sahip insan topluluğu anlamına gelir. Bu insanların yaş, cinsiyet, meslek, ilgi alanları ve benzeri bakımlardan aynı olmaları söz konusu değildir.

Kitle iletişim araçlarından sayılan basın, radyo, televizyon, sinema filmleri, video-bantları ve internet ile yapılan her türlü yayının kapsandığı kavrama kitle iletişimi ya da kitle haberleşmesi denir. İngilizce “Mass Communication” anlamının Türkçe karşılığı kitle haberleşmesidir. Haberleşme kavramının yerine zamanla iletişim kavramı kullanılmıştır.¹³

Kitle kavramı zamanla kitle iletişim kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mezkûr iletişim türü mesajı aktarım sürecinin hızlı ve kolay olması sebebiyle büyük kitleleri etkiler. Kitle iletişimi ulaştırılmak istenen mesajın belli bir kaynaktan geniş halk kitlelerine, bu süreçte kullanılan herhangi bir kitle iletişim aracı yardımıyla iletilmesini ifade eder. Kitle iletişiminde mesaj, profesyonel bir kaynaktan iletilir ve hedef, bu mesajı aynı doğrulukta algılar.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte gelişen sanayi ve kent kültürü, belli olay ve durumlardan etkilenen, bunlara karşı ortak tavır oluşturan ve bu tavır sonucunda kitle kavramının ortaya çıkması kitle iletişim kavramının gündeme gelmesini sağlamıştır.¹⁴ Kitle iletişim kavramı ortaya konulurken kullanılan araçlardaki amaç, iletişimin gizlilik esasına uyulması değil, olabildiğince geniş kitleler tarafından öğrenilmesinin sağlanmasıdır.¹⁵

Kitle iletişimin etkinliğinin artması, mesajın iletildiği kişi sayısı ile eş değerdir. İletişim sürecinde kullanılan araçların etkinlik derecesi de mesajın hedefine ulaşmasını kolaylaştırır. Günümüzde televizyon, radyoya oranla etkinliği fazla olan bir kitle iletişim aracıdır. Kaynak tarafından oluşturulan bir haberin geniş bir kitleye ulaşımı istenirse mesajı iletirken kullanılan araç olarak televizyondan yararlanmak gerekir. Böylelikle mesaj büyük ve geniş bir kitle tarafından hızlı bir şekilde alıcı bulur. Amaca en yakın doğrultuda seçilecek olan kitle iletişim aracı kaynak tarafından belirlenmeli ve hedef kitle bu yönde etkilenmelidir. Basın-yayın mensuplarına bu aşamada görev düşer. Bir haberin hangi kitle iletişim aracıyla kitlelere aktarılması gerektiği ya da hangi kitle iletişim aracıyla aktarılan haberin kitleler üzerinde daha etkili olacağı konusu, basın-yayın mensuplarının sorumluluğu altındadır.

¹³ İçel, a.g.e., s.46.

¹⁴ Işık, M. (2000). *İletişimden Kitle İletişimine*. Konya: Mikro Yayınları. s.33.

¹⁵ Gedik, a.g.e., s.25.

Kitle iletişiminin katılımcısının çokluğu sebebiyle etki alanı fazladır. Bu sebeptendir ki, kitle iletişim araçları her zaman güç sahipleri tarafından elde tutulmak istenir. Çünkü kitle iletişim araçları sayesinde güç sahipleri toplumu diledikleri yönde etkileyebilir. Teknolojinin de gelişmesi kitle iletişiminin etkinlik derecesinin ivmesini her zaman yukarıya çıkarmıştır. Bu etkinlik seviyesi olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurur. Kitle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler kitlelerin olumsuz etkilenmesine de sebep olabilir.

Çeşitli haberlerin, konuların ve isteklerin kitlelere yayılması gereksiniminden kitle iletişim kavramı ortaya çıkmıştır. Kitle iletişimi bireylerin iletişime olan gereksiniminden doğmuş, bazı kitle iletişim araçlarının da yardımıyla gelişmiştir. İletişim, bu araçlar sayesinde daha etkin biçimde gerçekleşmekte; buna karşılık iletişim süreci daha karmaşık bir duruma gelmektedir. Kitle iletişimin etkisinin yüksek ivmeye sahip olmasının en önemli nedeni de kitle iletişim araçlarıdır.¹⁶

1.2. İletişim ve Kitle İletişim Araçlarının Sınıflandırılması

İletişim ve kitle iletişim kavramlarını çeşitli kriterler doğrultusunda sınıflandırmak mümkündür. Bu kapsamda aşağıda iletişim ve kitle iletişim kavramlarının sınıflandırılması incelenecek ve değerlendirilecektir.

1.2.1. İletişim Kavramının Sınıflandırılması

İletişim kavramını, “yüz-yüze/yüz-yüze olmayan iletişim”, “yazılı veya resimli iletişim”, “sesli iletişim”, “sesli ve görüntülü iletişim”, “bireylerarası iletişim” ve “kitle iletişimi” şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

1.2.1.1. Yüz-yüze iletişim/yüz-yüze olmayan iletişim

İletişim kavramı, “yüz-yüze iletişim” ve “yüz-yüze olmayan iletişim” şeklinde sınıflandırılabilir. Yüz-yüze olmayan iletişim ise “yazılı veya resimli iletişim”, “sesli iletişim”, “sesli ve görüntülü iletişim”, “bireylerarası iletişim” ve “kitle iletişimi” şeklinde sınıflandırılır.

¹⁶ İçel, *a.g.e.*, s.47.

1.2.1.1.1. Yüz-yüze iletişim

Herhangi bir araç olmaksızın gerçekleştirilen veya bir araç kullanılmakla birlikte, alıcının hemen cevap vermesi olanağı bulunan haberleşmeye yüz-yüze iletişim denir.¹⁷ Karşılıklı konuşma, konferans, telefon görüşmesi yüz-yüze iletişimin tipik örnekleridir. Yüz-yüze iletişimde önemli olan, haber verici ve alıcısının yüz yüze olmaları değil, haber alıcısının, haber vericisine derhal cevap verme imkânına sahip bulunmasıdır. Yüz-yüze iletişimde kişilerin aynı anda tepki verebilmeleri esastır. Araç kullanılıp kullanılmadığına bakılmaksızın kişilerin karşılıklı tepki verebilmeleri yüz-yüze iletişimin doğmasını sağlar.

Yüz-yüze iletişimi herhangi bir araç kullanmadan yapılan iletişim şeklinde tanımlanamamak gerekir. Herhangi bir araç kullanılmadan da yüz-yüze iletişimin varlığından söz edilebilir. Şöyle ki; bir iletişim aracı kullanılsa dahi, mesajı alanın aynı anda cevap verme olanağının bulunması durumunda da yüz-yüze iletişim söz konusu olur. Bu iletişim türünde kaynak ve hedef doğrudan iletişime geçmektedir. İletişimde kullanılan kitle iletişim araçlarına telefon, kısa mesaj (sms), elektronik posta (e-mail) gibi örnekler verilebilir. Yüz-yüze iletişimin önemli özelliklerinden bir diğeri de inandırıcılık gücünün, diğer iletişim tiplerinden daha fazla olmasıdır. İletişimde aracı ne kadar azalır ve iletişim ne kadar bireyselleşirse iletişimin etki ve inandırıcılık gücü de o kadar artar.¹⁸

1.2.1.1.2. Yüz-yüze olmayan iletişim

Kaynak ve hedef arasında yüz-yüze bir ilişkinin olmadığı iletişim türüne yüz-yüze olmayan iletişim denir. Bu türden iletişim kurulurken çeşitli iletişim araçlarına ihtiyaç vardır. Bu özelliğiyle de yüz-yüze iletişim türünden ayrılır. Bu iletişim türünde hedef ve alıcı arasında aynı anda tepki verme durumu yoktur. Radyo, televizyon ve sinema gibi kitle iletişim araçları bu iletişim türünün destekleyicisidir.

Mesajı alanın aynı anda cevap verme olanağının bulunmadığı yüz-yüze olmayan iletişim türü “yazılı veya resimli iletişim”, “sesli iletişim” ve “sesli ve görüntülü iletişim” adı altında üç gruba ayrılır. İletişim bir başka açıdan “bireylerarası iletişim” ve “kitle iletişimi” olarak iki gruba ayrılmıştır.¹⁹

¹⁷ Çolak, *a.g.e.*, s.3.

¹⁸ İçel, *a.g.e.*, s.41.

¹⁹ İçel, *a.g.e.*, s.42.

Yazılı veya resimli iletişim, mesajların yazı veya resim gibi görsel birtakım unsurlarla aktarılmasıdır. Kaynak mesajını hedefe aktarırken yazı, resim, işaret ve benzeri unsurlardan yararlanır. Bu iletişim türüne gazete, dergi, fotoğraf, kitap, sergi gibi basılmış eserler örnek gösterilebilir.

İşitsel kitle iletişim araçları, görsel kitle iletişim araçlarından farklı olarak iletileri teknik imkânlar kullanmak suretiyle seslere dönüştürerek kitlelere ulaştıran araçlardır. Dolayısıyla, bu tarz kitle iletişim araçlarına “kulağa hitap eden kitle iletişim araçları” denilebilir. Radyo, plaklar, ses bantları işitsel kitle iletişim araçlarına örnek olarak verilebilir. Şüphesiz işitsel kitle iletişim araçları içerisinde kullanım alanı en yaygın olanı radyodur.²⁰

Sesli iletişimde mesaj ses yardımıyla iletilir. En yaygın kullanım alanına sahip olan radyoda, ses elektromanyetik dalgalar yardımıyla hedefe aktarılır. Kullanımı diğer kitle iletişim araçlarından ziyade daha ulaşılabilir ve kolay olduğundan dolayı da toplumun çoğunluğuna nüfuz etmiştir. Radyo dinlemek için başka bir araca gereksinim duyulmaz. Dikkatlerin tamamen alıcıya verilmesi gerekmez. Kişiler başka işlerle uğraşırken de radyo dinleyebilir. Bu itibarla da diğer kitle iletişim araçlarından daha fazla hâkimiyet alanına sahiptir. Plak ve ses bantlarının günümüzde kullanım alanı radyoya oranla daha zayıftır. Bunun nedeni de kullanım aşamasında başka araçlara da gereksinim duyulması ve taşımalarının daha zor oluşudur.

Radyo, gözle görünür nitelikte faaliyet veren bir kitle iletişim aracı olmadığı için kişinin hayâl gücünü açığa çıkartmakta iken diğer araçlarda bu durum farklılık göstermekte, televizyonda görüntünün algılanması hayâl gücünü azaltmaktadır. Bu da radyo ve televizyonun dolayısıyla hem sese hem de görüntüye dayanan kitle iletişim aracı ile sadece sese dayanan kitle iletişim aracı arasındaki önemli farklardandır.²¹

Görsel-işitsel kitle iletişim araçları hem görüntü, hem de sesi kullanmaktadır. Yani, görsel-işitsel kitle iletişim araçları hem göze, hem de kulağa hitap etmektedir. Sinema filmleri, video-bantları, televizyon ve internet görsel-işitsel kitle iletişim araçlarındandır. Bu araçlar içerisinde en yaygın olanları internet ve televizyondur. Çok yeni olmasına karşın internet kullanımının televizyon kullanımına neredeyse yaklaştığı görülmektedir. Ayrıca, televizyon ve radyo yayınlarına internet üzerinden ulaşılması da mümkündür. İnternet hemen

²⁰ Gedik, *a.g.e.*, s.31.

²¹ Gedik, *a.g.e.*, s.32.

hemen bütün kitle iletişim araçlarını bünyesinde barındırır. Bu özelliği dolayısıyla günümüzün en yaygın kitle iletişim araçlarından²²

Sesli ve görüntülü iletişimde, ses ve görüntü unsuru birlikte bulunur. Bu iletişim türüne en yaygın ve güncel örnek olarak televizyon verilebilir. Sesli ve görüntülü kitle iletişim araçlarının hem görsel hem de işitsel olması, diğer iletişim araçlarına nazaran daha fazla tercih edilme sebebidir. Mesajın hedefe aktarılmasında ses ve görüntü unsurunun kullanılması da etki seviyesini artırır. Günümüzde reyting ölçer araçlarla kitleler program tercihlerini yayın yapıcıya iletebilir. Yani görsel-işitsel kitle iletişim araçlarında kitleler, mesajı sadece algılamak ve anlamlandırmakla kalmayıp, mesaja tepki verebilme imkânına da sahiptir. Bu da teknolojinin giderek kitle iletişim araçlarında pasif kalan kitlelerin aktif rol almasını sağlar.

1.2.1.2. Bireylerarası iletişim/kitle iletişimi

Bireylerarası iletişim, bireyler arasında gerçekleşir ve iletişim sürecinde hangi aracın kullanıldığı önemli değildir. Bu iletişimde kaynak ve hedef bireydir ve bu bireyler topluluk halinde değildir. İletişimde kullanılan araçlar da etki anlamında çok büyük değildir. Genellikle bireylerarası iletişimde yüz-yüze iletişim söz konusudur. Telefon, Messenger, Whatsapp, Skype gibi kitle iletişim araçları bu iletişim türüne örnek olarak verilebilir.

Kitle iletişimi, kitle iletişim araçları adı verilen gazete, dergi, kitap gibi basılı yayınlar; radyo ve televizyon gibi elektromanyetik araçlar ile sinema filmleri, plak, ses ve görüntü bantları (video) ve internet ile yapılan her türlü yayımı kapsayan bir iletişim türüdür. Bu iletişim araçlarının yanı sıra internet ise ancak bilgisayarın varlığı ile iletişimi gerçekleştirebilen ve çoklu ortama vücut veren bir kitle iletişim aracıdır.²³ Kitle iletişimi, kitle iletişim araçlarıyla gerçekleşen, niteliği ve niceliği belli olmayan, yani anonim insan kitlesine yönelik yapılan iletişimdir. Radyo, televizyon, kitap, gazete, telefon ve benzeri araçlar yardımıyla mesaj, kitlelere ulaştırılır. Kitle iletişimi etkinlik derecesi en fazla olan iletişim türüdür. Hem hedefinin büyüklüğü hem de kullanılan araçların yaygınlığından dolayıdır ki; devletin her zaman el altında tutmaya çalıştığı bir iletişim türü olmuştur.

²² Gedik, *a.g.e.*, s.32.

²³ Kırğıl, *a.g.e.*, s.20.

1.2.2. Kitle İletişim Araçlarının Sınıflandırılması

Basın, radyo ve televizyon, sinema filmleri, video-bantları, ses bantları ve internet bugün kullanılan kitle iletişim araçlarındandır. Bütün bu kitle iletişim araçları haberleri, duyguları ve düşünceleri, istek ve kanaatleri anonim nitelikteki kitlelere herhangi bir vasıta ile iletirler. Bu iletme süreçleri, tüm kitle iletişim araçlarında ortak özelliktir. Kitle iletişim araçlarının halkı aydınlatma, eğitme veya eğlendirme amacına yönelik olmaları da diğer özellikleridir. Bu teknik araçların işlevlerini yerine getirebilmeleri ulaşım ve taşıt araçlarında meydana gelen teknik gelişmeler sonucu mümkün olabilmektedir. Ancak bu kitle iletişim araçları bir anda ortaya çıkmamıştır. Bunların kendilerine özgü uzun ve karmaşık denilebilecek nitelikte geçmişleri vardır.²⁴

1.2.2.1. Çoğaltmaya elverişli olup olmadıklarına göre kitle iletişim araçları

Kitle iletişim araçları çoğaltma tekniği yönünden üç bölüme ayrılır. Film, radyo ve televizyon gibi sadece ses ve görüntü ile yayın yapan iletişim araçları nitelikleri gereği kitleseldirler ve belirli maddeleri yoktur. Buna karşılık gazeteler, dergiler, plaklar, ses ve video-bantları ve diskleri belirli bir maddeye sahip olan ve sayısal çoğaltmaya elverişli kitle iletişim araçlarıdır. İnternet ile iletişimde ise diğer iki grubun tüm özellikleri bir arada bulunmaktadır. Anılan iletişimde ses, yazı ve görüntünün yanında her yayını yazıcı ile sayısal olarak çoğaltma olanağı da vardır.²⁵ Bu sebeple internet çoklu ortama vücut veren bir kitle iletişim aracıdır.

Bu sınıflandırmada kitle iletişim araçlarının maddesel olarak çoğaltılıp çoğaltılmaması durumu söz konusudur. Radyo, televizyon gibi ses ve görüntüye dayanan kitle iletişim araçları, maddesel olarak çoğaltmaya elverişli değilken; kitap, gazete, dergi gibi kitle iletişim araçları çoğaltmaya elverişlidir. Hammaddesi kâğıt gibi çoğaltılabilen bir kaynaktan çıkan kitle iletişim araçları, bu sınıflandırmada çoğaltılabilen kategorisinde değerlendirilir. Belirli bir cisme sahip olmayan radyo, televizyon gibi araçlar ise çoğaltmaya elverişli olmayan kitle iletişim araçlarından bazılarıdır. İnternet ise çoklu ortamı sağlayan bir kitle iletişim aracıdır.²⁶

Teknolojik gelişmelerle yazıcı, DVD, CD gibi yeni çoğaltma teknikleri ortaya çıkmıştır. Bilgisayar, telefon, tablet gibi mecralardan ulaşılabilen internet kaynaklarına

²⁴ Dönmezer, S., Bayraktar, K. (2016). *Basın Hukuku*. (Genişletilmiş 6. Baskı). Ankara: Beta Yayınları. s.4; İçel, a.g.e., s.47-48;

²⁵ İçel, a.g.e., s.48.

²⁶ Kırıl, a.g.e., s.29.

yazıcılar vasıtasıyla kâğıda dökülmüş vaziyette de ulaşılır. Bu da internet kaynaklı kitle iletişim sürecinin hedefe ulaşma noktasının çeşitlendiğini gösterir. Sinema filmleri, sinema salonlarında izleyiciyle buluşabileceği gibi DVD, CD gibi araçlarla da izleyiciyle buluşabilir. Bu araçlar sayesinde kitle iletişim araçları çoğaltılır ve hedef kitlesi tarafından ulaşılabilir hale gelir. CD, DVD gibi araçlar sinema filmlerini sadece sinema salonlarına hapsetmez, eserlerin daha fazla kişiye ulaşabilmesini sağlar.

1.2.2.1.1. Yazılı basın

Yazılı basından önce insanların haberleşmesinde el ile yazılan nesneler ve ondan önce de sözler kullanılmaktaydı.²⁷ Yazının bulunmasından sonraki süreçten günümüze kadar basın faaliyetleri ivme kazanmıştır. Geline ş u noktada da yazılı basın haber alma ve verme noktasında önemini korumaktadır.

Yazılı basın Anayasa'nın 29. maddesinde “Sürelî ve Süresiz Yayın Hakkı” kenar başlığı altında düzenlenmiş ve “*Sürelî veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz*” hükmü getirilmiştir. Mülga 5680 sayılı Basın Kanunu'nda ise sürelî yayınlar “mevkute yayınlar”, “mevkut yayınlar”, sürelî olmayan yayınlar ise “gayri mevkut yayınlar” olarak tanımlanmıştır. Sürelî yayınlara; doktrinde, “periyodik yayınlar” ve “dönemsel yayınlar”, sürelî olmayan yayınlara ise “periyodik olmayan yayınlar” ve “dönemsel olmayan yayınlar” adları da verilmektedir.²⁸

Yazılı basının tüm unsurları basılmış eser adını alır. 09.06.2004 tarih ve 5187 sayılı Basın Kanunu'nun 2. maddesine göre, yazılı basın (basılmış eser), “*Yayımlanmak üzere her türlü basım araçları ile basılan veya diğer araçlarla çoğaltılan yazı, resim ve benzeri eserler ile haber ajansı yayınlarını ifade eder.*” Gazete, dergi, kitap, mecmua gibi kitle iletişim araçları yazılı basın kapsamına girer. Bu kapsamda değerlendirilen kitle iletişim araçlarının tümü 5187 sayılı Basın Kanunu'nda düzenlenmiştir. Yazılı basın “sürelî yayınlar” ve “sürelî olmayan yayınlar” başlığı altında iki gruba ayrılır.

²⁷ Dönmezer, Bayraktar, *a.g.e.*, s.11.

²⁸ İçel, *a.g.e.*, s.170.

1.2.2.1.1.1. Süreli yayınlar

Basın alanındaki gelişmelere ve AB müktesebatına uyum sağlamak amacıyla 5680 sayılı Basın Kanunu'nu ilga eden 5187 sayılı Basın Kanunu'nun 2. maddesine göre, süreli yayın, “*Belli aralıklarla yayımlanan gazete, dergi gibi basılmış eserler ile haber ajansları yayınlarıdır...*” şeklinde tanımlanmıştır. Süreli yayınlar günlük, haftalık, on beş günde bir, aylık, üç aylık, dört aylık, altı aylık gibi belirli zaman aralıklarıyla yayımlanan eserlerdir. Periyodik aralıklarla yayımlandıkları için de güncelliklerini korurlar. Dergi, belli konulardaki haber ve makaleleri belli aralıklarla yayımlayan, gazete ise bilgi amaçlı her türlü haberi her gün yayımlayan süreli yayındır. Dergiler gazetelerden yayımlanma dönemleri bakımından farklılık gösterir. Her iki süreli yayın da güncel haberlerden oluşur. Gazete, yayımlanma süresinden dolayı güncelliğini daha fazla korur. Gazete, gündemi yakından takip ettiği için kitleleri daha fazla etkiler. Dergi de içinde bulunan makale, söyleşi, haber ve deneme türlerinden dolayı kitlelere sadece haber vermekle yetinmez, kitlelerin bilgilenmesini de sağlar.

Süreklilik kavramı tarihsel olarak uygunluk bildirmez. Belirli aralıklarla çıkan bir eser olsa bile eserin sadece birinci sayısının yayımlanması ve diğer sayılarının yayımlanmaması, ilk yayımlanan eseri süreli yayın kategorisine katar.²⁹ Periyotlara bölünen yayımlanmada eserin ilk sayısının yayımlanması, diğer sayılarının yayımlanmaması o eseri süreli yayın kategorisinden çıkarmaz. Ayrıca konu ve devamlılık unsurlarının birbirinden bağımsız olması da eserin, süreli yayın olarak değerlendirilmesine engel değildir. 5187 sayılı Basın Kanunu'na göre, süreli yayınlar kendi içinde üç alt başlıkta gruplandırılır. Bunlar: “yerel süreli yayınlar”, “bölgesel süreli yayınlar” ve “yaygın süreli yayınlar” olarak adlandırılmaktadır (5187 sayılı Kanun/m.2).

Tek bir yerleşim biriminde yayımlanan süreli yayınlara ve haftada bir kez veya daha uzun süreler aralığında yayımlanan yayınlara, yerel süreli yayın denir. Yayımlanma dönemleri daha kısa tutulan ve tek bir yerleşim yerinde yayımlanan eserlerdir (5187 sayılı Kanun/m.2). Yerel süreli yayınlarda genellikle o yörede yani yerleşim yeri ve civarında meydana gelen olaylara dair haberler ve eleştiriler yer alır.

Sadece bir basın-yayın kuruluşu tarafından basılan ve en az üç komşu ilde veya en az bir coğrafi bölgede yayımlanan süreli yayına, bölgesel süreli yayın denir. Bölgesel süreli

²⁹ İçel, *a.g.e.*, s.174.

yayın kategorisinde değerlendirilen eserin, birbirine sınır komşusu olan en az üç şehir ve bir bölgede yayımlanması gerekir (5187 sayılı Kanun/m.2).

Tek bir basın-yayın kuruluşu tarafından her bir coğrafi bölgede bir şehirde yayımlanan eserlerdir. Bu eserler aynı isimle basılan süreli yayınlar ve haber ajansı yayınlarını ifade eder (5187 sayılı Kanun/m.2).

Yayımlanmak için basım araçları ile basılan ve çoğaltılan yazı, resim gibi eserler ile haber ajanslarını ifade eder (5187 sayılı Kanun/m.2). Görüleceği üzere “basın” kavramı Basın Kanunu’nda gazete, dergi, mecmua, kitap gibi basılmış eserler ile haber ajansı yayınlarını kapsayacak biçimde yer almaktadır.

1.2.2.1.1.2. Süreli olmayan yayınlar

Süreli olmayan yayınlar, belirli bir zaman aralığına bağlı kalmadan yayımlanan eserlerdir. Bunlara kitap, broşür gibi örnekler verilebilir. Kitap, belli aralıklarla yayımlanmayıp, aynı yazara dahi ait olsa birbirinden bağımsızdır. Birbirinin devamı olmama niteliği taşıyan süreli olmayan yayınlarda aynı eserler farklı baskılarda yayımlansa dahi süreli yayın niteliği taşımaz.

Yunan ve Roma İmparatorlukları kitap basma sanatının öncüsüdür. İlk kitaplar el yazısıyla basılmıştır. Yazıcılık kültürünün gelişmesi ile el yazması eserler çoğalmaya başlamıştır. Yine bu dönemde Sezar’ın emri ile ilk devlet kütüphanesinin kurulduğu ve Acta Senatus, Acta Publica ve Acta Urbis adlarında resmi gazeteye benzeyen bültenlerin yayımlandığı bilinir. Ayrıca bu dönemde önemli olayları kamuoyuna ulaştırabilmek için Acta Diurna adı verilen duvar ilanlarından yararlanıldığı, bu ilanların da yüzlerce yazıcı tarafından çoğaltılarak bütün imparatorluğa dağıtıldığı tarihçiler tarafından tespit edilmiştir.³⁰ Gutenberg tarafından 1450’li yıllarda matbaa icat edilmiştir. Matbaanın icadından sonraki süreçte yayımlanan eserler çoğalmıştır. Ancak bu yayımlarda kilise ve devlet otoritesi hissedilmiştir. Sansüre varan denetimler Ortaçağ Avrupa’sında gazetecilik faaliyetlerinin geç başlamasına sebep olmuştur.

Haber ve basılmış eserin açıklanması ve ulaştırılması amaçlı kullanımı, 1605 yılında Hollanda’da, P. Verhoven tarafından Neiuwe Tizdingen isimli gazetenin yayımı ile başlamıştır. Bu gazete belirlenmemiş zamanlarda yayımlanmıştır. Tarihte, belirli aralıklarla ve

³⁰ İçel, *a.g.e.*, s.129.

düzenli olarak yayımlanan gazete, Fransa’da T. Resaudot tarafından, 1631 tarihinde çıkarılmıştır. 1900 yılına kadar yayımına devam etmiş bu süreli yayın, “gazete” ismini almıştır. Gazete kavramı da bu süreli yayın sonucunda bütün dünya da kullanılmıştır.³¹ Tarih boyunca haberciliği tekelinde bulunduran basın (yazılı basın), günümüzde bu görevi radyo, televizyon ve internet yani elektronik basın ile paylaşmaktadır. Bu sebeple de “yazılı basın” ve “sözlü basın” kavramları oluşmuştur.

1.2.2.1.2. Radyo

Radyo yayını, elektromanyetik dalgalar (hertz dalgaları) sayesinde bir olayın veya bir iletinin (ses-müzik) kitlelere ses yolu ile aktarılması sürecini ifade eder. Yani kulakla duyulabilecek her türlü sinyalin radyo frekansları yoluyla boşlukta yayılmasıdır. Bu sinyallerin özel birtakım araçlar ile bireylere aktarılmasıdır.³² Bu aktarım süreci sonunda radyo yoluyla kitlelere haber, bilgi ve iletiler aktarılır.

Radyo ile ilgili olarak yapılan ilk teknik buluş, James Clerk Maxwell tarafından 1860 yılında olmuştur.³³ Maxwell ilk defa, radyo dalgalarının var olduğunu, ışık hızına yakın bir hızla hareket ettiklerini ileri sürmüş, ancak kuramsal yöntemle çalıştığından, bu iddialarını kanıtlayamamıştır. Maxwell’den 20 yıl sonra, Alman fizikçi H. Hertz, radyo dalgalarının varlığının ve ses titreşimlerinin, elektromanyetik alanda ışık hızı ile yayıldığını deneylerle kanıtlamıştır. Radyo dalgalarının pratik alanda kullanılmasına ilişkin ilk deneyler, İtalyan bilgini G. Marconi tarafından gerçekleştirildi. Marconi ilk defa, 1896 yılında bir mil mesafeden, tel aracılığı olmaksızın ses iletmeyi başardı. Deneylerine devam eden bilgin, daha sonraları, daha uzak mesafelerden ses iletebileceğini gösterdi. Marconi’nin geliştirdiği bu sistem, deniz haberleşmesinde kullanılmaya başlandı ve çok yararlı oldu. Kara ve deniz arasındaki iletişimi sağlayabilmek gibi basit bir amaca yönelik kullanılmaya başlanan radyo sonraları haber vermek, eğlendirmek... gibi çok çeşitli işlevi bünyesinde barındırmıştır.

Radyo, ilk kez A.B.D.’de 1920’de Pittsburgh’ta KDKA adlı bir istasyondan verilen seçim haberleri sonrasında Türkiye’de de faaliyet gösterme çalışmaları başlamıştır.³⁴ Fakat o tarihlerdeki yayınlarla günümüz yayınlarını kıyaslamamak gerekir. Hem kapsamı hem de hedef kitlesi açısından kısıtlı bir yayıncılıktan söz edilir.

³¹ Bıyıklı, H. (1989). *Kitle Haberleşme Hukuku Ders Notları*. Ankara. s.42-43.

³² Aziz, a.g.e., s.7.

³³ Bıyıklı, a.g.e., s.158.

³⁴ Cankaya, Ö., Yamaner Batur, M. (2006). *Kitle İletişim Özgürlüğü*. Ankara: Turhan Kitabevi. s.157.

Ülkemizde radyonun kullanımı Kurtuluş Savaşı ile başlamıştır. İletişim kurma zorunluluğu, önce telsiz telgraflarla sağlanmış fakat bu tam anlamıyla iletişim sorununu çözememiştir. Savaş sırasında Fransız şirketinin kurduğu telgraf hattı sayesinde ilk kez radyo yayını, 6 Mayıs 1927 tarihinde İstanbul'da başlamıştır. İlk radyo yayını denemesi müzik yayınıyla olmuştur. Topluma İstanbul Büyük Postaneden yapılan yayınlara müzik dinletisi sunulmuştur.

Programlı yayınların başlaması ile radyo bütün eğlence yerlerini etkilemiş, tiyatroların, gece kulüplerinin çoğu kapanmış, konser dinleyicileri azalmış, buna karşılık olarak da radyo dinleyicileri artmıştır. Radyo programlarının çeşitli seviyelerde eleştirilmesi üzerine, 1930'larda programlarda bazı değişiklikler yapılmış, senfoni orkestralarına, klasik oyunlara, dokümanter yayınlara, forum ve haberlere de önemli yer ayrılmıştır. Yine aynı yıllarda haber ajansları gazetelere olduğu kadar radyolara da haber sağlamaya başlamışlar ve bunun yanı sıra radyo, kendi haber toplama örgütlerini de kurmuştur.³⁵

Radyonun bu denli etkileme süreci, televizyon yayınlarının başlamasıyla birlikte yok olmaya başlar. Televizyonun hem sese hem de görüntüye dayanıyor olması halkın dikkatini daha fazla çekmiştir. Televizyon, radyonun eksik olan görsellik unsurunu tamamlamış ve radyonun önüne geçmeyi başarmıştır.

1.2.2.1.3. Televizyon

Televizyon yayını, elektromanyetik dalgalar aracılığıyla bir olayın veya bir iletinin (söz-müzik) kitlelere hem ses hem de görüntü (optik) olarak aktarılması sürecini ifade eder. Bu süreçte iletilerin yayılmasını sağlayan araçlar kullanılır.³⁶ Bu aktarımda yayınlar televizyon aracılığıyla kitlelere sunulur.

İrlandalı bir telgrafçı olan A. May tarafından 1873 yılında televizyon ile ilgili ilk teknik buluş yapılmıştır. May'in buluşu, daha sonraki yıllarda, Nipkow, Jenkins, Baird, Zwerykin gibi bilginler tarafından devam ettirilmiştir. İlk düzenli televizyon yayını, 1936 yılında, İngiltere'de başlamış; fakat alıcı sayısının azlığı nedeniyle, bu yayınlar geniş kitleler tarafından izlenmemiştir. 2. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte de bu yayınlara son verilmiştir. 1945 yılında yeniden başlayan televizyon yayını, gerek kapsamı, gerek hitap ettiği kitlelerin genişliği ve gerekse program açısından bir hayli gelişme kaydetmiş. Daha sonra,

³⁵ İçel, *a.g.e.*, s.364.

³⁶ Aziz, *a.g.e.*, s.7.

düzenli yayınlar, 1936 yılında A.B.D.’de ve 1938 yılında Sovyet Rusya’da başlatılmıştır. 1936 yılında radyo ve televizyon yayıncılığını düzenlemek ve denetlemek amacıyla A.B.D.’de yedi ögeli Federal Haberleşme Komisyonu (Federal Communication Commussion) kurulmuştur.³⁷

Önceleri televizyon yayınları siyah beyaz ekrandan yapılmıştır. Renkli televizyon yayınına geçen ilk ülke A.B.D. olmuştur. Tek kanallı dönemlerden çok kanallı televizyona teknolojik gelişmelerle geçilmiştir. Yani televizyon icat edildiği şekilde kalmamış, her yeni teknik gelişme onun bünyesine de yenilik getirmiştir. Geçirdiği süreçlerle birlikte günümüzde televizyon kişilerin vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Bünyesine birden fazla kitle iletişim aracını sığdıran televizyon, internet teknolojisinin de takipçisi olmuş ve içerisinde internetin de bulunduğu bir araç haline gelmiştir.

Televizyon hem ses hem görüntü unsuruna sahip olması sebebiyle, hafızalarda daha fazla yer edici, etkileyici ve inandırıcıdır. İnsanlar tabiatı gereği kendilerini gördüğü şeye daha fazla yakın hisseder. Bu sebeptendir ki, televizyonun kitleleri etki altına alma seviyesi oldukça yüksektir. Her türlü ihtiyacı karşılayan televizyon, haber verme, eğlendirme, eğitme gibi unsurları içinde barındıran programlarla kitlelere hâkim duruma gelmiştir.

Türkiye’de Anayasa’nın dışında radyo ve televizyon yayıncılığını denetleyen iki Kanun ve bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi mevcuttur.

- 1- 1983 yılında çıkarılan 2954 sayılı TRT Kanunu
- 2- 03.03.2011 tarih ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun
- 3- 15.07.2018 tarih ve 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
(Bu kararname ile TRT Kurumu yeniden yapılandırılmıştır.)

1.2.2.1.4. Sinema

Sinema filmi, 2004 yılında çıkarılan 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun’un “Tanımlar” kenar başlıklı 2. maddesinde, *“Sinema sanatına özgü dil ve yöntemler ile meydana getirilen belgesel, kurgu, animasyon ve benzeri türlerde; konulu veya konusuz, uzun veya kısa metrajlı, tespit edildiği materyale bakılmaksızın elektronik, mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya*

³⁷ Bıyıklı, a.g.e., s.159.

sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisinden ibaret filmleri” şeklinde düzenlenmiştir.

Ayrıca 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun (FSEK) 5. maddesinde de “Sinema Eserleri” kenar başlığı altında “*Sinema filmleri; Öğretici ve teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler; her nevi ilmi, teknik veya bedii mahiyette projeksiyon pozitifleri, film ve camdan başka bir madde üzerine tespit edilmiş olsa da projeksiyonla gösterildiği takdirde sinema eserleri gurubuna girer.*” şeklinde tanımlanmıştır. Tanımlar ne olursa olsun sinema filmleri, kendine münhasır özellik ve nitelikleri barındıran ve pek çok işlev gören bir kitle iletişim aracıdır.

Sinema, 1829 yılında Leonardo da Vinci’nin yayınlanmamış notlarında anlatılan fotoğraf makinesinin Louis Deguerre ile Joseph Nicéphore Niepce’in çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Sinema alanı ilk kez gazetecilik faaliyeti olarak değerlendirilmiştir. Muybridge, 1880 yılında “zoopraxicope” adlı projektör yardımı ile ekrana hareketli resimleri yansıtmayı keşfetmiştir. Fakat bu araç sinema gösterimi için eksik kalmıştır. Daha sonra Edison, saniyede 12 resim çekme gücüne sahip “kinetoscope” adlı cihazı bulmuştur. Fransa’da Auguste ve Louis Lumière kardeşler “Cinematograph” adlı aygıtı keşfetmişlerdir. Bu aygıt, bir deliğe göz koymak şeklinde geliştirilmiş ve görüntüler perdeye yansıtılmıştır. Bu şekilde çok sayıda kişi görüntüleri izleyebilmiştir. Sonrasında filmlerin gösterime girdiği salonlar açılmaya başlamıştır. Bu durum, gazetelerin tepkisiyle karşılaşmıştır. Tepkinin nedeni, gazetecilik sektörünün geri planda kalmasından korkuluyor olmasıdır. Filmlerin gelişmesi ile birlikte sinema sektörü oluşmaya başlamıştır. Bu gelişim, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte durmuştur. Avrupa’daki salonların kapatılmasıyla halk film ihtiyacını Amerikan filmleriyle gidermeye başlamıştır. Hollywood sinema endüstrisi, bu dönemde gelişmeye ve adını duyurmaya başlamıştır. Zamanla filmler, toplumsal her türlü alanda gösterilmeye başlanmıştır.³⁸

Sinema, diğer kitle iletişim araçları kadar kişileri ve dolayısıyla toplumu etkiler. Bunun farkına varan devlet tarafından da denetim altında tutulmaya çalışılan ve sansür boyutuna varan kurallarla örülen bir kitle iletişim aracı olmuştur. Sinemanın izleyiciyle buluşma amacı, öncelikle eğlence olmuştur. Sonraları halkın büyük ilgi göstermesiyle ticarî amaç güden filmler gösterilmeye başlanmıştır. Siyasî, toplumsal ve kültürel her türlü konuyla ilgili ses duyurabilme amaçlı filmler çekilmeye başlanmış ve bu da sinemanın denetlenmesine

³⁸ İçel, a.g.e., s.451-452.

sebeup olmuştur. Ayrıca sinema filmleri, propaganda ve eğitim amaç ve işlevlerini de yerine getirir.

1.2.2.1.5. İnternet

İnternet, en az iki bilgisayarın bilgisayar ağlarıyla (network) bağlantı kurulmasını sağlayan ve bu şekilde büyük bir alanı kapsayan, dünya çapında bir bilgisayar ağına dayanan kitle iletişim sistemidir.³⁹ İnternet, haber verme ve bilgilendirme, kamuoyunu oluşturma, propaganda, eğitim ve benzeri işlevleri gördüğü gibi, ticaret, reklam, turizm ve benzeri amaçlarla da kullanılan bir kitle iletişim aracıdır.

İnternet, A.B.D.'de 1960'larda ortaya çıkmıştır. Bu konudaki ilk uygulama M.I.T. adındaki yükseköğretim kurumu önderliğinde savunma bakanlığının isteği üzerine atılmıştır. Bu çalışma, Sovyetler Birliği ile olan soğuk savaş döneminde olası felaket senaryolarının (doğal afet, nükleer saldırı) ardından dahi işlevselliğini sürdürecektir iletişim ağı oluşturmak amacı ile ARPA adlı kuruluşla ortaklaşa başlatılan askeri bir projedir.⁴⁰

Günümüzde internet, haber verme amacından tamamen farklı bir noktaya gelmiştir. Teknolojinin getirdiği her türlü yenilikten faydalanan internet çok fazla amaca hizmet verir. Bilginin yayılmasının en hızlı yolu olan internet bu sebeple de oldukça talep görür. Ancak her yeniliğin kendisiyle beraber birtakım olumsuzlukları da getirdiğini unutmamak gerekir. Bu denli fazla bilgi ve haberin barındırıldığı bir platformda kirli ve yanlış bilgilerin var olacağı da kaçınılmaz bir durumdur.

1.2.2.2. Tarihsel gelişim açısından kitle iletişim araçları

Tarih yazıyla, kil, taş ve papirüs üzerinde kaydı tutulmuş dillerle, konuşmayı olmasa bile anlamlarını çözmeyi ve okumayı öğrendiğimiz dillerle birlikte başlar. Yazının bulunmasına kadar geçen süre içinde insanlar iletişim kurma adına imgeler kurmaya ve simgesel kayıtlar tutmaya başlar. Simgeler, düşünceleri karşı tarafa aktarırken kullanılan kodlardır. Örnek olarak ölümü çağrıştıran siyah rengini verebilir. İşaretler daha kısa ve dar anlamda kullanılan belki bir harf, sayı ya da çizgi olabilir. Ölüm kelimesi yerine “1” rakamı kullanılırsa burada işaret yöntemiyle iletişimden söz edilir. Önceleri taşın üzerine yazılan

³⁹ İçel, *a.g.e.*, s.491.

⁴⁰ Gedik, *a.g.e.*, s.32-33.

semboller ve işaretler, papirüs adında bir bitkiye çizilmeye başlanmıştır.⁴¹ Yazının icadından önce iletişimde kullanılan unsur sözlerdir. Bilgiler çeşitli sözel unsurlarla aktarılır. Yazıdan önce insanların oluşturduğu işaret, sembol gibi öğeler iletişim sürecine destek vermiştir.

Yazının Sümerlerde matematiksel hesaplamalar yapmak için ortaya çıktığı bilinmektedir. Yazının ortaya çıkması, insanlık tarihinin en önemli buluşları arasındadır. Kil tabletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte yazının üretimi ve iletilmesi daha hızlı bir süreçte gerçekleşir. Bu şekilde de iletişim süreci insanlar arasında hızlı bir ivme yakalar. Yazının bulunmasıyla kâtiplerin ve yönetici kesimin eğitilmesi için de tapınaklarla ilişkili okullar ve öğrenme merkezleri kurulur. Bu sayede de okur-yazar nüfusunda artış olması ve iletişim süreciyle ilgili olumlu gelişmelerin ortaya çıkması sağlanmıştır. Yazıyla bilgilerin depolanmasını ve istenildiğinde yeniden bu bilgilere ulaşılabilmesini sağlayan bir kolaylık oluşturmuştur.

Basın faaliyetleri, 15. yüzyılda Gutenberg tarafından matbaanın icat edilmesiyle birlikte sürecini hızlandırır. Basın faaliyetleri ile birlikte haberlerin geniş kitlelere yayılması sağlanmış ve haftalık gazetelerden başlayan süreç günlük gazetelere kadar uzanmıştır.

Sesin iletişime geçmeyi kolaylaştırdığı ve daha etkileyici olduğu gerçeğinden dolayı da sese dayalı iletişimin öncüsü telefondur. Telefon, telgrafın birtakım eksik yanlarını tamamlamış ve telgrafın yeniliklerini bir kısım daha aşmıştır. Zira, her yeni teknolojik gelişme bir önceki gelişmenin tamamlayıcısı ve geliştiricisi olmuştur.

Kitle iletişim araçları arasında en kolay ve en hızlı ulaşımı sağlayan radyonun icadıyla birlikte kitle toplumuna geçiş iyiden iyiye hızlanmıştır. Radyo, haber ve müzik dinleme unsurlarını barındırdığı ve yukarıdaki bölümlerde belirtildiği üzere maddi olarak kolayca ulaşılabilir olması sebebiyle kitleler tarafından hemen benimsenmiştir.

Televizyon, diğer kitle iletişim araçlarının bütün özelliklerini bünyesinde toplayan ve günümüzde kitleleri en fazla etkileyen araçtır. 1926 yılında icat edilen televizyon, BBC tarafından ilk siyah beyaz yayının 1936 yılında izleyiciyle buluşması ve günümüze kadar gelmesi, kitle iletişim araçlarının geçirdiği süreçlere örnek olarak gösterebilir.

1960 yılında ilk kez ARPANET adında internet ağı kullanılmaya başlanmıştır. İnternetin kullanılmasındaki amaç, telefonun işlevini yerine getiremediği, ihtiyaca cevap veremediği zaruri durumlarda bilgisayarla iletişime geçmektir. 1990'lı yıllardan itibaren

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Crowley, D., Heyer, P. (2010). *İletişim Tarihi*. (Çev. Ersöz, B.). İstanbul: Phoenix Yayınevi.

internetin gelişimini hızlandırması dolayısıyla bilgisayarlar hayatımızın odak noktası haline gelmiştir.

1.3. Kitle İletişim Araçlarının İşlevleri

Kitle iletişim araçları, etkisi altına aldığı ve niteliksel/niceliksel derecesi bilinmeyen kitlelerle iletişime geçmeyi sağlayan araçların toplam adıdır. Kamuoyuna hizmet eden kitle iletişim araçları, halkın sesi olma özelliğinden dolayı da kitleleri hızlı bir şekilde etki altına almaktadır. Kitle iletişim araçları (basın-yayın), bir yönüyle halkı bilgilendirip aydınlatırken diğer bir yönüyle eğitmeyi, eğlendirmeyi başarmalıdır.

Kitle iletişimi, bireylerin tutumlarını, davranışlarını, değer yargılarını etkilemekte ve değiştirip yeni değer yargıları kazanmasını sağlamaktadır.⁴² Bu da kitle iletişiminin en önemli işlevlerinden biridir. Kanımızca kitle iletişimi bireylerin inanç ve görüşlerini, duygu düşünce ve isteklerini değiştirebilme gücüne haizdir.

Toplumsal gelişmeleri takip eden kitle iletişim araçlarının haber verme ve bilgileri açıklama, kamuoyunun oluşmasını sağlama ve oluşan kamuoyunu açıklama, halkı eğlendirme, mal ve hizmetleri tanııtma (reklam), devleti tanııtma ve devletlerarası ilişkileri geliştirme, denetim ve eleştiri, propaganda, eğitim gibi işlevleri (hak ve görevleri) bulunmaktadır.⁴³ Bu işlevlerin uygulanabilmesi için demokrasinin yerleşmiş olduğu topluma ihtiyaç vardır. Buna medyanın toplumsal sorumluluk teorisi adı verilir. Bu teorinin dayanakları, Anayasa'nın 12/2. maddesinde, 6112 sayılı Kanun'un yayın hizmetleri ilkelerini düzenleyen 8/1. maddesinde düzenlenmiştir. Kitle iletişim araçları, ne kadar demokratik ortamda varlık gösterirse, işlevlerini o kadar yerine getirebilir. Hür, fakat sorumluluklarının bilincinde olan kitle iletişim araçları, işlevlerini tam anlamıyla yerine getirebilir. Kitle iletişim araçlarının bireysel ve toplumsal sorumlulukları vardır. Halk, kitle iletişim araçları sayesinde her şeyi görebilmekte ya da duyabilmektedir. Bu sayede halk da bilinçlenmektedir. Kitle iletişim araçlarının, toplumsal olaylarda, kişilerin duygu ve düşüncelerinde, bu duygu ve düşüncelerin gelişim ve değişiminde ve herhangi bir yöne doğru hareket etmeyi sağlamakta büyük etkisi bulunmaktadır.

⁴² Dönmezer, Bayraktar, *a.g.e.*, s.6-7.

⁴³ Çiftci, *a.g.e.*, s.287.

1.3.1. Haber Verme ve Bilgilendirme İşlevi

Haber verme ve bilgilendirme görevi, dönemsel yayınların en önemli, geleneksel ve temel görevlerinden biridir. Çünkü hürriyetçi demokratik rejimlerde, kişi sıkıntılı durumlarla ya da tercih etme noktasında kaldığı zaman doğruyu yanlıştan, iyiyi kötünden ayırma yeteneğine sahiptir. Haber toplama ve haberleri izleme hürriyeti, bu düzende, halkın tercihinin yapılmasını ve bu şekilde doğrudan yönetime katılmasını sağlayan bir aracı konumundadır.⁴⁴

Basın-yayının kamusal görevlerinin başında yer alan “haber verme görevi”, dönemsel yayınların en eski ve esas fonksiyonudur. Modern demokraside basının hiçbir engelle uğramadan ve tüm kapsamı ile haberleri nakledebilmesi, demokratik ve hürriyetçi düzen açısından hayati bir öneme sahiptir.⁴⁵

Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmasının asıl ve birinci amacı haber verme ve bilgilendirmedir. İnsan, var olduğu toplumu ve kendisini tanımak isteyen etrafında olup bitenlere karşı merak duygusu bulunan bir varlıktır. Bu sebeple de bireyler, her zaman haber ve bilgi alma adına iletişim süreçleri geliştirmiştir. Kitle iletişim teknolojisinin gelişmesi de insanın bilgilenme ve haber alma duygusunun bir tetikleyicisi olmuştur. Kitle iletişim araçlarından kişiler faydalanırken öncelikli amaçları haber almaktır. Bilmedikleri, duymadıkları ya da görmedikleri bir yerle ilgili bilgi sahibi olabilmenin tek koşulu kitle iletişim araçlarından faydalanmaktır. İnsanlar bilme ve öğrenme istekleri doğrultusunda kitle iletişim araçlarına yönelmişler ve bu araçların etkisi altına girmişlerdir. Haber verme ve bilgilendirme sürecinde her şeyden önce kamusal sorumluluk bilinci içinde hareket etme zorunluluğu bulunmaktadır (6112 sayılı Kanun, m.8/1).

Haber vermeye bilgilendirme işlevi Anayasa’nın “Haberleşme Hürriyeti” kenar başlıklı 22. maddesinde güvence altına alınmıştır. Şöyle ki; “*Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.*” hükmünde öngörülen “haberleşme”, PTT haberleşmesi olup kitle haberleşmesi (iletişimi) ile ilgisi bulunmamaktadır. Zira, kitle iletişiminde “gizlilik” değil “açıklık” söz konusudur. Kitle iletişim hürriyeti esasında, Anayasa’nın 26. maddesinde “Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” başlığı altındaki hükümde öngörülmüştür.

Kitle iletişim araçları, kişileri görmediği ve bilmediği toplumlar hakkında bilgi ve tutum sahibi haline getirir. Bu sayede de kişiler, kendi yaşantısıyla başkalarının yaşantısını her açıdan mukayese etme yeteneğini elde eder. Kitle iletişim araçları, bir işlevini yerine

⁴⁴ Bıyıklı, a.g.e., s.43.

⁴⁵ İçel, a.g.e., s.134.

getirirken dahi diğer işlevinin temelini atmaktadır. Haber verirken bireyleri eğitebilir, mal ve hizmetleri tanıtabilir ve eğlendirebilir. İşlevlerin birbirinden bağımsız düşünülmemesi gerekir. İşlevlerin odak noktasında da sorumluluk anlayışının bulunması gerektiği unutulmamalıdır.

Kitle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler, olumsuz birtakım etkileri de beraberinde getirir. Bu husus, internet örneğiyle açıklanabilir. İnternetin hayatımıza girmesiyle birlikte bilgiye eskiye nazaran daha kolay ulaşılmaktadır. Ansiklopedileri içinde barındıran bir ortam gibi görünse de gerçekliğinden tam emin olunamayan bilgiler çoğalmış, bilgi kirliliği oluşmuştur. Dolayısıyla gerçek bilginin öğrenileceği mecraların azalmasına sebep olunmuştur. Bilgiyi kitaplarda arayanların sayısı oldukça azdır. Kitaplar, internet kaynaklarıyla yer değiştirmiştir. İnternette elde edilen çoğu bilgi kaynaksızdır. Bu sebeple de bu bilgilerin doğruluğundan tam emin olunamaz. Bu da kitle iletişim teknolojisinin sadece olumlu etkisinin olmayacağını bir örneği olmuştur. Bu olumsuz etkilerin ortadan kalkması da yine kitle iletişim araçlarının görev ve sorumluluğu içindedir.

Haber verme ve bilgilendirme işlevi yerine getirilirken haberin gerçek, doğru, güncel olma zorunluluğu dikkate alınmalıdır. Reyting ya da ticarî kazançla yapılacak her türlü haber, kamuoyunun yanlış yönlendirilmesine sebep olur. Yanlış bir bilgiyle kamuoyunun tutum ve davranışları değişebilir ve bu kitleleri olumsuz etkileyebilir. Söz gelimi yanlış bilgiyle donatılan bir birey, doğru bilgiye ulaşabilmekte sıkıntı yaşar ve kendisiyle birlikte birçok kişiyi bu yanlışlığa sürükleyebilir. Bu da yanlış yönlendirilen ve bilinçlendirilen bir kamuoyunun oluşmasına sebebiyet verebilir. Çiftci,⁴⁶ basın-yayın organlarının bir olayı haber olarak verirken onun haber değeri olmasına dikkat etmeleri gerektiğini, haberde başlıca; gerçeklik, kamu yararı ve/veya kamusal ilgi, güncellik ile haberin veriliş şekli ile haberin konusu arasında fikri bağıllık unsurları bulunması gerektiğini ve haberin ölçülü olması gerektiğini belirtmiştir.

Basın-yayın mesleğinden doğan hakların ve özellikle “haber verme” hakkının söz konusu olabilmesi için basın-yayın tarafından yayınlanan olayda, “haber niteliği”nin ve haber değerinin bulunması gereklidir. Bir yayının haber niteliğini taşıyabilmesi için ise, belirli bazı koşulların (unsurlarının) varlığı şarttır diyen Özek,⁴⁷ bu unsurları “kamusal ilgi”, “toplumsal yarar” ve “aktüellik” olarak sıralamıştır.

⁴⁶ Çiftci, a.g.e., s.289.

⁴⁷ Özek, Ç. (1978). *Türk Basın Hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası. s.163.

İnsanların dünyanın her bir tarafında meydana gelen olayları ancak basın-yayın organlarından öğrenebileceğini, bu itibarla, basın-yayın organlarının haberleri çarpıtmadan, abartmadan ve haber verme hakkının sınırları içinde kalarak vermesi gerekliliğine değinen Çiftçi⁴⁸ ile aynı doğrultuda görüş bildiren Kavaklı,⁴⁹ kamuoyunun oluşmasında, etkin bir görev üstlenmiş olan gazetecinin, haberi yazarken sorumluluk duygusu içinde hareket etmesi, aile mahremiyetine, kişi onuruna saygılı olması gerektiğini belirtmiştir. Bu görüşlerde haber verme hakkının kullanımında hukukî unsurların dikkate alınması gerektiği aksi takdirde hukukî sorumlulukların (maddî ve/veya manevî tazminat sorumluluğu) doğabileceği açıklanmıştır.

Kitle iletişim araçları sayesinde halk, devletin her türlü işlevini bilme olanağına sahip olur. Hükümet politikalarından, toplumun kültürel, sosyolojik ve ekonomik durumlarından kitle iletişim araçları sayesinde haberdar olabilen bireyler, bu özelliği sebebiyle de bu araçlardan sürekli yararlanırlar. Fakat basın-yayının haber verme ve bilgilendirme işlevini yerine getirebilmesi için toplumun bu yönde hazır olması gerekir. Basın-yayın organlarına saygılı ve demokratik değerlerle donatılmış bireylerin varlığı işlevleri yerine getirebilmesi için şarttır. Aksi takdirde o toplumda devletin himayesi çok fazla hissedildiğinden basın-yayın organlarına karşı da hürriyetçi bir anlayış bulunmayacaktır. Kitle iletişim araçlarının her şeyden önce özgür bir ortamda faaliyette bulunmaları gerekmektedir. Bu hürriyetler, sınırsız olarak tanımlanamayacağı gibi fazlasıyla sınırlandırılmış hakların bulunduğu toplumda da işlevler tam anlamıyla yerine getirilemez. Bu yüzden kitle iletişim araçlarının toplumda engellere yol açmaması için önündeki bütün engellerin hukuka uygun biçimde kaldırılmış olması gerekir.

Basın-yayın, hak ve hürriyetlerden doğan genel menfaatle ilgili olaylarda toplumu aydınlatarak, kamuoyunu oluşturmak görevini yerine getirmekte, bir kamu hizmeti yapmaktadır. Basın-yayın bu hizmet ve görevini yerine getirirken, bireylere oranla daha üstün bir haktan yani ifade hürriyeti ile basın-yayın hürriyetinden ve haber ya da fikir alma veya verme hakkından yararlanmakta, hukuk düzeni bu hakları korumaktadır.⁵⁰ Haber verme hakkının hukukî sorumluluklar doğurmaması için haberde birtakım unsurların bulunması gerektiği doktrinde ve Yargıtay kararlarında belirtilmektedir.

⁴⁸ Çiftçi, a.g.e., s.289.

⁴⁹ Kavaklı, O. (1986). *"Basında Sorumluluk", Türk Basınının Sorunları Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu. s.76.

⁵⁰ Eren, F. (1986). *"Basında Sorumluluk", Türk Basınının Sorunları Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu. s.53.

1.3.1.1. Haberin hukuka uygunluk unsurları

Haber vermede basın-yayın mensuplarının hukuk kurallarına uygun davranması gereklidir. Bu uygunluk kıstasları, toplum nezdinde oluşturulmuş hukuk kurallarının bir sonucudur. Bir yayının hukuka aykırı sonuçlar doğurabilmesi demek, o yayının uyması gereken hukuk kurallarını göz ardı etmesi demektir. Toplumda var olan normların haberde taraması yapılır ve haberin hukukî unsurlarının bulunup bulunmadığına bakılır. Bu unsurların olmaması durumunda ise hukukî ve/veya cezaî sorumluluk doğar. Ayrıca böyle bir haber düzeltme veya cevap hakkının doğmasına da yol açabilir (ANY., m.32; 5187 sayılı Kanun, m.14, 18; 2954 sayılı Kanun, m.27; 6112 sayılı Kanun, m.18; 5651 sayılı Kanun, m.9).

Bir hakkın var olabilmesi için haberin belirli koşullar altında oluşması gerekir. Haberin unsurlarının bulunmaması ve ihlâllerin bulunması durumunda hak kavramı ortadan kalkar. Haber hukuka aykırılık niteliği kazanır. Yaptırımın içeriği de hak ihlâlinin boyutuna göre değişir. Haberin hukuka uygunluğunun sağlanabilmesi için haber niteliklerinin olması şarttır. Bu nitelikler gerçeklik, objektiflik, tarafsızlık gibi içerikleri barındırır.⁵¹ Haber verme hakkının hukuka uygunluğundan söz edebilmek için haberde gerçeklik, ölçülülük, güncellik, kamu yararı ve/veya kamusal ilgi, konu ile ifade edilme şekli arasındaki düşünsel (fikrî) bağlılık, ölçülülük ve kusurlu olmama unsurlarının bulunması gerekir. Bu unsurlar, haberi hukuka uygun hale getirir. Haberin yapılış aşamasında bu unsurların varlığı aranmalıdır. Sonradan yapılan düzenlemeler ya da denetlemeler, haber karşısında oluşabilecek yaptırımların önüne geçemez.

Haberleşme, hukukî düzenlemelerle koruma altına alınan bir haktır. Bu hak kullanılırken ifade ve basın hürriyeti, temel hak ve hürriyetler basın-yayın mensubunun destekleyicisidir. Bu hak ve hürriyetler, kişilere sınırsız yetkiler tanımaz. Zira, sınırsız hak ve hürriyetler hiçbir toplumda barınmaz. Basın-yayın mensubunun hakları ve hürriyetleri olduğu kadar ödevleri ve sorumlulukları da vardır. Bu sorumluluk, haberi yapanın kamusal bir amaca hizmet etmesinden kaynaklanır. Haberleşme faaliyetinin hak olarak görülebilmesi ve korumaya alınabilmesi için öncelikle mevzuat ve yargı kararlarına uygun olmaları gerekir. Bu uygunluk, toplumsal ve hukuksal normlar doğrultusunda düşünülmelidir. Basın-yayının haber verme hakkının üstün tutulup, korunması ve dolayısıyla haber ve eleştiri yoluyla gerçekleşen ihlâl fiilinin hukuka uygun olması için, doktrin ve uygulamada çeşitli unsurlar oluşturulmuştur. Bunlar; haber ve eleştirinin konu (özü) ve şekline ilişkin unsurlardır. Haber (olay açıklaması) ve eleştirinin konusuyla (özüyle) ilgili unsurlar, doğruluk, (gerçeğe

⁵¹ Özek, *a.g.e.*, s.162-163.

uygunluk ve objektiflik) unsuru ile genel menfaat (kamu yararı) ve güncellik unsurlarıdır. Şekle ilişkin unsur ise haber ve eleştirinin yazılış tarzı ve failin kullandığı üslup ile ilgilidir.⁵² Bahsi geçen unsurların haberde tamamının bulunması gerekir. Yani gerçek olan bir haberin güncelliğini yitirmiş ya da ölçüsüz bir şekilde verilmesinde, hukukî sorumluluk doğar.

1.3.1.1.1. Haberin konusuna (özü) ilişkin unsurlar

Haberin konusuna (özü) ilişkin unsurlar; “gerçeklik/doğruluk”, “kamu yararı/kamusal ilgi” ve “güncellik”tir.⁵³

1.3.1.1.1.1. Haberin gerçekliği (doğruluk)

Haberin hukuka uygun olması adına aranan ilk şart, haberin doğru ya da gerçek olmasıdır. Yayıncı kişi ya da kurumun gerçeğe dayanan haber yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Gerçek olmayan bir haberin yapılmasında kamu yararının bulunması dahi bu haberin hukuka uygun hale gelmesine sebebiyet vermez.⁵⁴

Haberde gerçeklik, diğer unsurlardan önce gelir ve bu unsurun varlığının olması durumunda diğer unsurlar haberde aranır. Gerçek olaylara dayalı haber yapmak da kamu yararının gerektirdiği bir unsurdur. Kamusal yarar açısından bakıldığında yalan haber, toplumun yanlış yönlendirilmesine ve zararına oluşabilecek birtakım durumlara sebebiyet verebilir. Gerçek bir haberin oluş şekli değiştirilmeden eklemeler veya çıkarmalar yapmadan kamuoyuna sunulması yayıncının sorumluluğudur.

Medya hizmet sağlayıcıların yayınlarında gerçeğe uygunluk özelliği, kişilik haklarının korunması açısından da önem taşımaktadır. Yayına konu olan kişilik haklarının gerçeğe aykırı bir şekilde yayın konusu yapılması durumunda hukuka aykırılık gerçekleşmiş olacaktır. Yayınların gerçek olma koşulu değerlendirilirken, herhangi bir kişinin açıklamaları olduğu gerekçesiyle, birilerinin kişilik haklarına yönelik saldırı niteliği taşıyan ifadelere yer verilemeyeceği de dikkate alınmalıdır.⁵⁵

Haberin hukuka uygun sayılabilmesi için, ilk olarak söz konusu haberin gerçek olması gerektiğini, haberin gerçekmiş gibi yansıtılmasının mutlak surette hukuka aykırı olduğunu,

⁵² Eren, *a.g.m.*, s.53-54.

⁵³ Eren, *a.g.m.*, s.54.

⁵⁴ Çolak, *a.g.e.*, s.215.

⁵⁵ Çolak, *a.g.e.*, s.216.

kamu yararının bulunmasında dahi, gerçeğe aykırı yayınları hukuka uygun hale getirmeyeceğini, söz konusu yayın nedeniyle bir zarar ya da zarar tehlikesi doğmuşsa, ilgililerin hukukî ya da cezaî sorumluluğuna gidileceğini belirten Erol,⁵⁶ gerçeklik unsurunun haberde ne derece önem taşıdığını açıklamıştır.

Haber niteliği taşıyan yayının içeriğinin, yapılan iddiaların gerçeğe uygunluğunun hakkın varlığı için zorunlu olduğunu belirten Özek,⁵⁷ gerçeklere aykırı bir haberin, diğer niteliklere sahip olsa dahi yine de kişinin şeref ve haysiyetini ihlâl ettiğinde hukuka aykırı bir fiilin işlendiğini belirtmiş ve gerçekliğin hakkın varlığı için yeterli olmayıp; gerçek olan yayının içerik açısından da, yayınlanabilir ölçüde bulunmasının zorunluluğuna değinmiştir.

Haberin gerçek olmasından anlaşılması gereken haberin yalan olmamasıdır. Yalan, gerçek olmayan olmamış bir olayın gerçeğe aykırı bir şekilde haber konusu yapılmasıdır. Yalanın temel özelliği ise kişinin kasten hareket etmesidir. Bu nedenle, bir haberin gerçek olmadığından söz edebilmek için basın-yayın mensubunun kasten gerçek olmadığını bildiği bir hususu haber konusu yapmaması gerekir. Bu görüşe göre bir kişinin eğer gerçeği araştırma yükümlülüğüne riayet etmeksizin gerçek olmayan bir hususu haber konusu yaparsa, cezaî sorumluluğu söz konusu olmamakla birlikte, tazminat sorumluluğu bulunur.⁵⁸

Haberin konusunun tamamen gerçeklere dayanması unsuru doğrultusunda yalan haberler tamamen hukuka aykırıdır ve tazminat sorumluluğu doğurur. Habere konu olayın gerçeği yansıtması haberin hukuka uygun olduğu sonucunu doğurmaz. Zira, önemli olan haberin veriliş şeklinin gerçekliğe aykırı olup olmadığıdır. Doğru bir haberin yanlış yönlendirmelere mahal verecek şekilde ya da ağır sözler ve eleştiriler ışığında verilmesi durumunda da hukukî sorumluluk oluşur. Özek,⁵⁹ gerçeklik unsurunu haberin olayın vuku buluş biçimine uygunluk şeklinde anlaşılacak gerektiğini, gerçekliğin, verilen habere konu olan içeriğin, haber verildiği sırada olayla ilgili durumuna uygunluk anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bu kavrama örnek olarak da A öldürüldüğünde bu öldürme olayının failinin B olduğu iddia ediliyorsa ve haber de bu şekilde açıklanmışsa; katil B olmasa dahi haber o anda olayın biçimine uyduğundan, gerçeklik kuralının var olduğunu, belirtmiştir.

Yargıtay'ın kararında “gerçeklik” şartına ilişkin şu düşüncelere yer verilmiştir: “*Basın özgürlüğünün amacı, kamuyu ilgilendiren işlerde gerçeklere uygun haber vermeyi*

⁵⁶ Çetin, E. (2008). *Yeni Türk Ceza Yasasındaki Hakaret Suçları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.274.

⁵⁷ Özek, a.g.e., s.165.

⁵⁸ Özgenç, İ. (2006). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi. s.265.

⁵⁹ Özek, a.g.e., s.165-166.

sağlamaktır. Basın yoluyla bir kimseye karşı ithamlar ileri sürülürken dayandıkları olayların doğru olması gerekir. Öyle ki, gazetecinin yayınladığı olayların doğruluğunu araştırma görevi vardır. Basının sosyal önemi ve haberlerin kamuoyunda yaratacağı özel ölçüde derin tepkiler göz önünde bulundurulmalıdır. Şeref ve onur gibi değerlere ilişkin, toplumda gülünç duruma düşüren, hakkında nefret ya da hor görme duygularının beslenmesine ve bu yolda dürüst yurttaşlar gözünde küçülmesine yol açacak nitelikte haberlerin, ciddilik ve iyi inançla incelenip soruşturulmadan ve gerçeğe ne derece uygun olduğu üzerinde durulmadan kamuoyuna sunulması hukuka aykırıdır. Yayınlanacak haberle üçüncü kişilere özel olarak ağır bir zarar verilecekse doğruluğunun denetlenmesi görevi daha sert ölçülere bağlanmıştır” (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E. 10412, K.1515, T.19.02.1971).⁶⁰

Haberin gerçekliğini araştırarak olan, yine haberi yapan kişidir. Basın-yayın mensupları, haberin kaynağının hürriyet alanına girmeyecek şekilde haberin araştırmasını yapmalıdır. Kişilik haklarına, kişinin şeref ve haysiyetine dokunacak, kişiye zarar verecek bir haberin doğruluğu araştırılırken titiz davranılmalı ve haberin veriliş anındaki tutum ve davranışlara da dikkat edilmelidir. Gerekirse kişinin kimliği açıklanmamalı, görüntüleri habere dâhil edilmemelidir. Kaynağı gerçeklere dayansa dahi haber verme esnasında yapılan yanlışlıklar, haberin gerçeklik ya da doğruluk unsuru taşımaması sonucunu doğurabilir. Basın-yayın mensubuna burada düşen sorumluluk, haberin kaynağını hukukî sınırlar çerçevesinde araştırmak, yalan haber yapmaktan kaçınmak ve sadece duyum ve tahminlere göre ticarî amaçla reyting kaygısıyla haber yapmamaktır. Aksi takdirde haberi yapanın hukukî sorumluluğu oluşur.

Basın-yayın organlarına resmî makamlar tarafından yapılan açıklamalar olduğu gibi yayımlanır ve basın-yayın mensupları haberin kaynağını araştırmakla mükellef değildir. Haberin gerçeğe dayanmadığı ortaya çıktığı takdirde de devletin herhangi bir sorumluluğu oluşmaz. Haberde gerçeklik unsurundan haberi yorum ve eleştiriye mahal vermeden sunma olduğu anlaşılmamalıdır. Hukuka uygun biçimde yorum yapma ve eleştirme hakkının kullanımı haberin gerçeğe uygun olmadığı sonucunu doğurmaz. Yorum ve eleştiride önemli olan gerçeklik unsuruna bağlı kalınmasıdır.

⁶⁰ Gedik, a.g.e., s.157.

1.3.1.1.1.2. **Haberin güncelliği (aktüellik)**

Haberin hukuka uygunluk unsurlarından bir diğeri de güncelliktir. Haber, gerçek olduğu kadar güncel de olmalıdır. Burada yayına konu haberin kamuoyu tarafından dikkate değer bulunması, ilgisini çekmesi durumu mevcuttur. Haberin geçmişte oluşması ya da şimdiki zamanda var olmasından çok o olayın toplumsal ilgi boyutu önemlidir. Topluma örnek olabilecek ya da toplumun faydasına yapılan haberler, geçmişe dayanan olaylardan esinlenilse dahi güncellik unsurunu yakalayabilir. Fakat hem eski bir tarihe dayanan hem de toplum nezdinde hiçbir faydası bulunmayan haberler güncel değildir. Burada önemli olan toplumun çıkarlarıdır.

Güncellik kavramı, “nisbî” yani göreceli bir anlam taşır. Bu kavramın objektif ölçüler içinde saptanabilmesi açısından, kamu yararının, ilgisinin süreci ile haberin verilmesi arasında uyum bulunması ölçü olarak göz önünde bulundurulabilir. Bu açıdan da “güncellik” kuralına uygunluğun, her olayda, somut koşullara, olayın kamuoyundaki etkisine göre saptanması yerinde olur.⁶¹

Kanımızca güncellik kavramı, haberin konusu ile oluşturulma şekli arasındaki uyumdur. Haberin konusuna paralel bir düzlemde haberin verilmesi güncellik unsurunda esastır. Haberin konusuna uygun başlık seçiminden başlayıp habere konu her türlü unsurun düzen içinde olması şarttır.

Geçmişte kalmış bir olayın toplumun herhangi bir çıkarı bulunmamasına rağmen günler, haftalar, aylar veya yıllar sonra gündeme getirilmesinde kamu çıkarları açısından bir gereklilik bulunması zorunludur. Geçmişte kalmış bir mahkûmiyetin ilgilinin bir yerel yönetim birimine yönetici olmaya ya da milletvekilliğine aday olması durumunda yeniden gündeme getirilmesinde güncellik yeniden kazanılmış olmakla birlikte beraat ile sonuçlanmış bir ceza kovuşturmasının gündeme getirilmesinde güncellik şartına aykırı bir yayın gerçekleştirilmiş olacaktır.⁶² Yani haberin güncelliği konusunda yöneticilerin veya toplumsal anlamda söz sahibi olan kişilerin güvenilirliklerin denetlenmesi için geçmişteki bir haberde konu edinilebilir. Zira, bu kimseler, toplumsal kimlik taşıdıkları için yaptıkları hataların unutulması gibi bir durum söz konusu olamaz.⁶³

⁶¹ Özek, a.g.e., s.177.

⁶² Çolak, a.g.e., s.167.

⁶³ Bayındır, S., Apış, Ö. (2010). “Bir Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Haber Verme Hakkının Yazılı Basın Yoluyla İşlenen Hakaret Suçları Açısından Değerlendirilmesi” <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2010-91-655> adresinden 20 Aralık 2018’de alınmıştır.

Güncellik unsurunu yitirmiş olsa bile kamuoyunun çıkarlarına olumlu yönde hizmet eden bir haber günceldir. Güncellik unsuru, olay tarihinden çok, olaya kamusal ilgi yönünden bakılması durumudur. Olayın oluş tarihiyle olayın haberleştirilme tarihi arasında geçen süreden çok, olayın toplumsal temelde ne derece yararlı ne derece ilgi çekici olduğu önemlidir. Zira, her olayın haber yapılamayacağı gerçeğinden yola çıkılacak olunursa, bugün dahi gerçekleşen bir olayın kamusal ilgi ve yarar çerçevesinde değerlendirilip haber yapmaya değer olup olmadığına bakılmalıdır.

Haber verme hakkının tam olarak doğabilmesi için güncelliğini koruyan, toplumsal çıkarların göz önünde tutulduğu haberlerin verilmesi esastır. Kural olarak güncelliği kalmamış, topluma ve kamuoyuna sunulmasında yarar bulunmayan olayların haber konusu yapılması, haber verme hakkı kapsamında değerlendirilemez.⁶⁴

Haberin güncelliği ile kamusal yararı sıkı ilişki içindedir. Güncel olmayan bir haber kamusal ilgi ya da yarar noktasında da sıkıntıya düşer. Kamusal yararı olmayan bir haberin ise güncellik unsuruna fazla bakılmaz. Kamusal yarar ve ilgiye sahip haberin eski tarihli bir olaya dayanıyor olması, güncellik sorununu doğurmaz. Sadece kamusal ilgiye sahip bir haber de güncellik unsuru taşımaz. Haberde yarar ve ilgi boyutunu bir arada düşünmek gerekir. Kamuoyunun ilgisini çeken bir haber, kamuoyunun yararına olmayabilir. Bu durumda da haberin yayımlanması gerekliliği oluşmaz. Kamuoyu tarafından unutulmuş ya da ilgi çekici bulunmayan haberin tekrarlanarak yayınlanması, haberin hukuka uygun olmadığı sonucunu doğurur. Hem kamusal ilgisi bulunmayan hem de çok eski tarihlerde haberleştirilmiş bir olayın tekrar gündeme getirilmesi, haber niteliğiyle bağdaşmaz. Bu tarz haberler, toplumun faydasından çok zararına hizmet eder.

Yargıtay'ın şu kararı konuya örnek olabilir: *“Haber konusunu oluşturan, bir gazetenin dağıtım ve satışının engellenmesi olgusunun gerçeğe uygun bulunduğu çeşitli, illerde düzenlenen noter tutanaklarıyla doğrulanmaktadır. Böylesine güncel bir konunun davalı yayın kuruluşu tarafından ele alınmaması yayımlanmasında kamu yararı bulunmaktadır”* (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E.2001/708, K.2001/1397, T.13.02.2001).⁶⁵

Eren'e⁶⁶ göre; güncelliğini kaybetmiş bir olay hakkındaki haber ve eleştiriler, üstün değer olma niteliğini ilke olarak taşımaz. Gerçekten unutulmuş, hatırlanmasında yarar

⁶⁴ Özen, M. (2009). *Hakaret Suçunda Haber Verme ve Eleştiri Hakkı*, 3. Yılında Yeni Ceza Adaleti Sistemi. (Birinci Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.331.

⁶⁵ Gedik, a.g.e., s.161.

⁶⁶ Eren, a.g.m., s.55.

bulunmayan olayların tekrar gündeme getirilmesinde, kural olarak genel menfaat ve kamu yararı mevcut değildir.

Basın-yayın mensupları, haberin her aşamasında toplumsal yararı göz önünde bulundurmalıdır. Haberin içeriğine hukuksal unsurlarını inşa etmelidir. Toplumun yararına ya da zararına oluşabilecek her türlü haberin hem hukuksal hem de toplumsal sorunların oluşmasına sebep olacağı unutulmamalıdır.

1.3.1.1.1.3. Haberde kamu yararı ve/veya kamusal ilginin bulunması

Bulundukları konum gereği göz önünde olan siyasîler, sanatçılar ya da devlet adamlarının konu edinildiği haberler toplumun ilgisini çeker. Bu haberlerde sadece toplumsal ilgi değil, toplumsal yarar da bulunmalıdır. Burada cevap bekleyen soru ise kamusal yararı bulunan her haberin yayınlanıp yayınlanmayacağıdır. Bu soruya kamusal yararın haberlerde ön planda tutulması gerektiği cevabı verilebilir. Kişinin zarar göreceği bir haber dahi kamusal ilgi ve yarar üst seviyede ise yayınlanmalıdır. Demek oluyor ki, bir haberde kişilik hakkı mevzu bahis oluyorsa aranması gereken ilk unsur, kamusal yarardır. Şöyle ki; habere konu olan bir kişinin kişilik haklarının zarar görmesi ile kamusal yararın üst seviyelerde olması kıyaslandığında ibre kamusal yararı gösterir.

Adli haber ve kovuşturmanın açıklanması durumunda, bu açıklamanın hak olarak kabul edilmesi, yayının yapılmasındaki toplumsal ilgi ve yarardır. Bu nedenledir ki, haber kişisel değerlere zarar verdiği halde, fiili suç olarak kabul edilmektedir; toplumsal yarar üstün tutulmaktadır.⁶⁷ Haberde kişisel haklar ile kamusal yararın çatıştığı noktada kamusal yararın göz önüne alınması ve gerektiğinde kamusal yarar adına kişisel haklardan taviz verilebileceği esastır.

Yargıtay bu hususta; *“İktidardaki hükümetin uygulamalarının halkın beklentilerine cevap vermediği ve seçimden önceki vaatlerin de yerine getirilmediği konusunda değerlendirmelerin yapıldığı ‘Koltuk Ucuza Gitti’ başlıklı köşe yazısı dava konusu edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda yazıda, iktidardaki siyasî partinin genel başkanı ve Başbakan olan davacının kimi söz ve davranışları eleştiri konusu yapılmıştır. Yargıtay, davacının Başbakan olmasından dolayı konumu ve siyasî kişiliği nedeniyle eleştirilmesinin ve hatta bu eleştirinin sert bir dille yapılmasının hukuka aykırılık oluşturmadığı kanaatini*

⁶⁷ Özek, a.g.e., s.178.

taşımaktadır. Yargıtay'a göre, dava konusu edilen yayın bu anlamda incelendiğinde davacının kişilik haklarına zarar verecek ve eleştiri sınırını aşacak nitelikte bir ifade şekli içermemektedir. Yazının son bölümünde yer alan şiirde geçen nitelemelerin ise davacıya yönelik olduğu anlamı çıkmamaktadır. Bu durumda, hükümetin icraatları kamu yararı düşüncesiyle ve sert bir dille eleştirilmiş olup; toplumsal ilginin varlığı da açıktır. Davacının kişiliğine yönelik herhangi bir saldırı yoktur” (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E. 2004/11132, K. 2005/5506, T. 23.5.2005).⁶⁸

Topluma mâl olmuş siyasetçi, devlet adamı, sanatçı gibi kişilerin habere konu olması durumunda o kişilerin kişilik haklarının zedelendiği sonucuna varılmaz. Önemli olan haberin kamusal yarar ve/veya kamusal ilgi düzeyidir. Demokratik toplumlarda halk, seçme ve seçilme hakkını kullanıp iktidarı belirler ve iktidarı kitle iletişim araçları sayesinde takip edebilir. Basın-yayın mensupları, bulunduğu konumdan dolayı devlet adamlarını eleştiri sınırlarını aşmadan haber yapabilir ve bu haberlerden dolayı da hak ihlâli sorumluluğu doğmaz.

1.3.1.1.2. Haberin şekline ilişkin unsurlar

Haberin şekline ilişkin unsurlar, “ölçülülük” ve “haberin konusu ile ifade ediliş şekli arasındaki düşünsel bağıllık” unsuru olarak sınıflandırılır.

1.3.1.1.2.1. Haberin ölçülülüğü

Haber ve eleştirinin veriliş, yazılış şekli kişilik hakkını zedeleyecek üslup ve tarzda olmamalı, basın açıklamasının özü ile biçimi arasında uygun bir denge bulunmalıdır. Bu konuda kullanılan ifade, cümle ve kelimeler incitici, küçük düşürücü, aşağılayıcı nitelikte olmamalıdır. Haber ve eleştiri doğru olsa ve bunda kamu yararı bulunsa dahi, üslup uygun ve nazik değilse ve özellikle aşağılayıcı, küçük düşürücü, amaç dışı veya amacı aşan ya da abartıcı nitelikte ise, haber ve eleştiri sırf bu yönüyle hukuka aykırı olabilir.⁶⁹ Haberin ölçüt kriterleri arasında üslup önemli bir yer tutar.

Ölçülülük, haber verme hakkının sınırlarına ilişkin olup, konu ile ilgisi olmayan ve başkalarının haklarının zarar görmesine sebebiyet veren fiillerin haber verme hakkının

⁶⁸ Gedik, *a.g.e.*, s.164.

⁶⁹ Eren, *a.g.m.*, s.55.

sınırları içerisinde değerlendirilmemesini sağlayan bir koşuldur.⁷⁰ Haber verilirken konudan bağımsız, konuyla ilgisi bulunmayan başka bir konu ya da kişilerin dâhil edilmemesi gerekir. Ölçü sınırlarını aşan haberler, hukuksal sorumluluk doğurur. Burada sadece habere konu olay ve kişiler temelinde ölçülü davranılması gerektiği düşünülemez. Üslup, fotoğraf, dil, yorum ve eleştirinin ölçülülüğüne dikkat edilmeli ve bu unsurların haberin amacına yönelik olmasına özen gösterilmelidir. Yorum ya da eleştiride bulunurken hukuksal sınırlar aşılmamalı, kişisel çıkarların haberin önüne geçmesine izin verilmemelidir. Ticarî amaç güdülerek kişilik haklarını zedeleyici, özel hayatın gizliliğini ihlâl edici haberler yapılmamalıdır.

Özek,⁷¹ belli durumlarda haberin içeriği, diğer kurallar açısından hakkın sınırı içinde kaldığı halde, haberin basılmış eserde veriliş biçimi hakkın kötüye kullanımı olarak kabul edilmektedir. Gerçekten, olayın gereğinden ve yayın organının genel tutumu dışında büyütülmesi, genişletilmesi ve kamuoyunu etkileyecek şekilde verilmesi, hakkın sınırının aşıldığını gösterir.

Haber, hiçbir yanlışlığa mahal vermeden aktarılmalıdır. Fakat aktarım sürecinde birtakım yorumların yapılması kaçınılmazdır. Yapılan bu yorumların ve eleştirilerin haberin önüne geçmeyecek, toplumu yanlış yönlendirmeyecek, karşılıklı kişisel kavgaya dönüştürülmeyecek nitelikte olmasına özen gösterilmelidir. Konuyla ilgisiz bir fotoğrafın, başlığın ya da yorumun haberde kullanılması, haberin ölçülülük unsurunun aşılmasına sebep olur.

1.3.1.1.2.2. Haberin konusu ile ifade edilmesi arasında düşünsel (fikrî) bağlılık

Habere konu olan olayın ifade ediliş şekliyle uyumlu olması gerekir. Bir olay farklı şekillerde sunulabilir. Bu da o olayın düşünsel olarak farklı yansımaları olduğunu gösterir. Tek bir fotoğrafla anlatılan haber sayfalarca yazılarak da anlatılabilir. Önemli olan haberin konusunun bu anlatış biçimlerine düşünsel olarak yansımaları ve aralarında birlik ve bağlılığın olması gerekliliğidir. Haberde kullanılan her türlü maddi unsurun olay ile bağlılığın olması hukukî şarttır.

Özek,⁷² bir haberin verilişinin, eleştirinin, yorumun yapılışının hakkın sınırları içinde kalabilmesi, konu ile bu konunun açıklanış biçimi arasında düşünsel bir bağlılığın bulunması

⁷⁰ Bayındır, Apiş, *a.g.m.*, s.96.

⁷¹ Özek, *a.g.e.*, s.246.

⁷² Özek, *a.g.e.*, s.243-244.

gerekir. Konunun açıklanışı için gerekli, yararlı ve ilgili olmayan beyanların kullanılması, kişinin şeref ve haysiyetine saldırı niteliğinde sıfatlama ve değerlendirmelerin yapılması, hakkın sınırının objektif yönden aşıldığını gösterir.

1.3.2. Denetim ve Eleştiri İşlevi (Basın-Yayının 4. Güç Olma Özelliği)

Kitle iletişim araçlarının denetim ve eleştiri gücünü kullanabilmesinin öncelikli unsuru, toplumun demokratik değerlere sahip olmasıdır. Demokratik değerlere sahip olmayan bir toplumda kitle iletişim araçları, denetim ve eleştiri vazifesini yerine getiremez. Devletin denetimi ve eleştirilmesi adına haberlerin yapılması yine devletin yönetim şekliyle orantılıdır.

Basın-yayın organları vatandaşın sözcüsü durumundadır.⁷³ Basın-yayın organları, bir yandan kamusal iradeyi açıklayan bir araç bir yandan da kamusal iradeye yön veren bir motor yani itici güç sistemidir. Diğer bir deyişle, bunlar kamunun hem ağzı hem de kulağı durumundadırlar.⁷⁴

Basın-yayının alanında bilgi sahibi uzmanlar sayesinde bilirkişilik yapma imkânları da mevcuttur. Bu yetkisini denetim ve eleştiri gücüyle birleştirdiğinde devletin faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olunur. Basın-yayının toplumsal yaşamdaki sıkıntılı durumları etkili bir şekilde ortaya koyabilmesi, denetim ve eleştiriye gücü yeten işlevinden kaynaklanır. Bu yetkiyi kişi, kuruluş ya da makam ayrımı yapmadan kullanır. Demokratik bir hukuk devletinde, basın-yayın organları devletin organlarını, yargı sistemini, ekonomik durumunu ve yürütme faaliyetlerini denetleyebilmektedir.⁷⁵ Hak ve hürriyetlerin değer gördüğü toplumlarda, sorumluluk bilinci gelişen basın-yayından işlevlerini de yerine getirmesi beklenir.

Kitle iletişim araçları halk adına konuşur, duyar ve görür. Bu özelliğinden dolayı denetim ve eleştiri işlevine de sahiptir. Bu işlevini de tüm halk adına yerine getirir. Basın-yayının yasama, yürütme ve yargıdan sonra “dördüncü güç” olarak görülmesinin nedeni de yine denetim ve eleştiri işlevini yerine getirebilmesidir. Ancak bu özelliklerini kullanırken basın-yayın mensuplarından içinde bulunduğu topluma karşı sorumluluk bilinci içinde hareket etmeleri beklenir. Buradaki düstur, “hür fakat sorumlu basın-yayın”⁷⁶ anlayışı olmalıdır. Bu

⁷³ Çiftci, *a.g.e.*, s.288.

⁷⁴ İçel, *a.g.e.*, s.137.

⁷⁵ İçel, *a.g.e.*, s.137.

⁷⁶ Çiftci, *a.g.e.*, s.291.

anlayış dolayısıyla hareket eden basın-yayın mensupları, hak ve hürriyetlerinin bilincinde olduğu kadar topluma karşı ödev ve sorumluluklarının da farkındadır.

Basın-yayın, demokrasiyi benimsemiş toplumlarda eleştiri ve denetleme gücünü kullanabilir. Yönetim ne kadar güvenilir, şeffaf ve doğru olursa olsun içinde birtakım aksaklıkları barındırmaması imkânsızdır. Basın-yayının devletin eksikliklerini denetim sonucunda görmesi ve bunları açıklayıp eleştirmesi, demokratik bir toplumun gereğidir. Demokrasi, sadece seçme ve seçilme hakkını kullanmak, hükümeti kimin yöneteceğini seçip, gerekli yönetim anlayışını sağlamak değildir. Yönetimin yetkilerini toplumdan destek alarak kullanması, halkın bu sayede yönetime katılımının sağlanması gerekir. Zaten halkın yönetime katılmadığı toplumların demokratik olduğu düşünülemez. Yetkilerini halkın da katılımıyla kullanan, yetkinin gerçekten sahibi olan ve yönetimin belirleyicisi halk ile kullanılması demokrasinin gereğidir.

Denetim mekanizmasını işler kılan bir basın-yayının bu türden eksikliklerin ve aksaklıkların önüne geçmesi beklenir. Bundan dolayı da demokrasi bilincinin yerleşmiş olduğu toplumlarda en güçlü denetim mekanizması hür bir basın-yayının varlığıyla sağlanır.⁷⁷ Basın-yayının denetim ve eleştiri görevini yerine getirebilmesinin şartı, demokratik değerlerin ve hür bir ortamın varlığıdır. Zira, hür olmayan basın-yayından devleti eleştirmek ve denetlemek işlevini yerine getirmesi beklenemez.⁷⁸ Basın-yayının işlevlerini tam anlamıyla yerine getirebilmesi, halkın yönetime katılması açısından da önem teşkil eder. Yönetimin işleyişine olumlu yönde katkıları vardır.

Kitle iletişim araçları sayesinde halk, yöneticileri kontrol etme, denetleme ve eleştirme işlevine haiz olur. Basın-yayın mensupları devletin işleyişini, yönetimdeki aksaklıkları, ekonomik ve sosyal durumunu halk adına kontrol eden bir mekanizmaya sahiptir. Bu aksaklıkların ortaya çıkarılması ve eleştirilmesi sürecinde de yine kitle iletişim araçları görev başındadır. Kitle iletişim araçları öncelikli konularda haberler yapar ve böylelikle toplumu bilinçlendirir. Basın-yayının denetim ve eleştiri işlevini yerine getirirken tarafsız ve objektif olması gerekir. Kişisel çıkarları bulunmayan basın-yayın mensupları halkı doğru bilgilerle donatır. Çıkarları uğruna devletteki aksaklıkları görmezden gelen basın-yayın organları işlevlerinden uzaklaşır. Denetleme ve eleştiri gücünü kullanan bir basın-yayın organının toplumdaki varlığı hem bireysel hem de toplumsal fayda sağlayacağı gibi yönetime de

⁷⁷ Bıyıklı, *a.g.e.*, s.44.

⁷⁸ Çolak, *a.g.e.*, s.38.

yardımcı olabilir. Halkın yönetimden beklentileri aktarılırken bir yandan da yönetimle halk arasında köprü vazifesi kurar.

1.3.3. Kamuoyunun Oluşumunu Sağlama ve Oluşan Kamuoyunu Açıklama İşlevi

Kitle iletişim araçları kamuoyunu oluşturma ve oluşan kamuoyunu açıklama işlevine haizdir. Bu işlevin mahiyetini anlatabilmek için kamuoyu kavramı üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.

1.3.3.1. Kamuoyu kavramı

Kamuoyu yani halkoyu, belli bir zamanda, kamusal meseleler hakkında bireysel kanaatlerin toplam sonucu olan ve toplumda kişilerin karşılıklı etkileşimlerinden doğan genel yargıyı veya ortak kanıyı ifade eder.⁷⁹ Kamuoyu kavramı ilk kez kamusal hareketliliğin bir getirisi olarak 18. yüzyılda kullanılmıştır. Ayrıca bu kullanımdan iki yüzyıl önce 1588’de Montaigne, kamuoyu kavramını Fransızca olarak “l’opinionpublique” şeklinde ifade etmiştir. İngilizcedeki ilk kullanım ise Jeremy Bentham tarafından olmuştur. Zamanla sosyolog ve siyaset bilimciler kamuoyu kavramı üzerinde çalışmıştır.⁸⁰

Kamu olarak ifade edilen toplumu oluşturan bireyler toplamının bir konuda ortak düşünce ve kanaate ulaşması ve bunu tercihlerine ve davranışlarına yansıtması şeklinde ortaya çıkan bir kavramdır.⁸¹ Toplumsal yaşamda farklı gruplar ve görüşler vardır. Bu farklılık, farklı isteklere, düşüncelere ve beklentilere neden olur. Kamuoyu da bu farklılıkta oluşan görüşlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda oluşur. Yani belirli bir an ve olayda birlik olunan fikir ve görüşlerin oluşturduğu topluluktur. Bu toplulukta güçlü olan kanaatler ön planda tutulmuştur.⁸²

⁷⁹ Çiftci, *a.g.e.*, s.288.

⁸⁰ Yüksel, E. (2007). ‘Kamuoyu Oluşturma’ ve ‘Gündem Belirleme’ Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır?. *Sosyal Bilimler Dergisi*. (1).
<https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/405/448303.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
adresinden 24 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

⁸¹ Çolak, *a.g.e.*, s.39.

⁸² Yüksel, *a.g.m.*, s.573.

1.3.3.2. Kamuoyunu oluşturma işlevi

Demokratik toplumda, kitle iletişim araçları kamuoyunun sadece sesi konumunda değildir. Aynı zamanda onun itici gücü yani yönlendiricidir. Kitle iletişim araçları kamuoyunun oluşmasına katkı sağlar. Halktan başlayıp devlet organlarına kadar bu işlevini yerine getirir. Hükümet kamuoyunun kendiliğinden oluşmasını ve yönetimi etkilemesini bekler.⁸³ Kamuoyu, toplumun belli meseleler karşısında ortaya koyduğu ortak tutum ve davranışların varlığıdır. Kitle iletişim araçları sayesinde toplumsal meseleler hakkında bireyler bilgilendirilip bilinçlendirilir. Basın-yayın organlarının asıl ve birinci amacı olan haber verme ve bilgilendirme unsuru, burada kamuoyunun doğru bilgilerle ve haberlerle beslenip düşünce birliğine varmasını amaçlar. Basın-yayın organlarının devreye girmesiyle insanlar, toplumsal olaylardan haberdar ve söz sahibi olur. Basın-yayın organları sayesinde toplum bilgilendirilir, ortak tutum ve davranış sergilemesi zemini hazırlanır.

Basın-yayının bu alandaki fonksiyonu, kamuoyunu oluşturup gazeteler aracılığı ile vatandaşın evine postalamak şeklinde anlaşılamaz. Önceden saptanmış görüşlerin basın-yayın aracılığı ile vatandaşa iletilmesi ve kamuoyunun bu şekilde oluşmasının beklenmesi hatalıdır. Bu yolla vatandaş çoğu kez görüşsüzlük içine sürüklenir. Basın-yayının görevi belirli öngörülerin propagandası değil, vatandaşın kendi başına bir görüşe ulaşmasına yardımcı olmaktır.⁸⁴ Kitle iletişim araçlarının görevi, halka bazı öngörülerini dayatmak ve böylece halkı görüşsüzlüğe itmek değil, çeşitli seçenekler ve farklı görüşler içinden kendine en uygun olanı seçmesine olanak vermektir.⁸⁵ Toplumda var olan görüşlerin kamuoyunu oluştururken kullanılmasından ziyade, kamuoyunun görüş ortaya çıkarmasını sağlamak gereklidir. Zira, var olan görüşlerin üzerine görüş bildirilemeyeceği gibi kamuoyu bu görüşlere yönlendirilir. Bu sebeple, kamuoyunun oluşmasını sağlama işlevini yerine getiren kitle iletişim araçlarının düsturu, kamunun bağımsız bir şekilde görüş oluşturabilmesini sağlamak olmalıdır.

Kamuoyunun oluşabilmesi için illa ki toplumun ortak tutum ve düşüncelere sahip olması gerekmez. Haber karşısında oluşacak her türlü görüş kamuoyunun oluşumunu sağlar. Önemli olan o habere katılan kişilerin yeni görüşler geliştirebilmesidir. Toplumların sosyal, siyasî, kültürel ve ekonomik durumları kamuoyunun oluşum sürecinde etkilidir. Demokrasiyle yönetilmeyen bir devlette basın-yayın organlarının gücü kısıtlıdır ve bu da kamuoyunun oluşumunu engeller. Kitle iletişim araçlarının ve kişilerin hak ve hürriyetleri haberde etkilidir.

⁸³ İçel, *a.g.e.*, s.137; Bıyıklı, *a.g.e.*, s.44-45.

⁸⁴ İçel, *a.g.e.*, s.138.

⁸⁵ Bıyıklı, *a.g.e.*, s.45.

Yani bir toplumun zemini hak ve hürriyetlerin bilinciyle oluşmuşsa basın-yayın organları ve bu yolla verilen haberlerde bu zeminde inşa edilecektir.

Kamuoyu, hükümeti etkileme potansiyeline sahiptir. Demokratik yönetimde kitle iletişim araçlarının ayrı bir önemi vardır. Siyasî iktidarlar kendilerine gelen istek ve baskılara demokratik yönetimlerde saygı duyarlar. Kamuoyu oluşturmada alınan her karar toplum tarafından kabulünde sıkıntı yaşar. Bunun bilincinde olan iktidarların kamuoyu gücünü devre dışı bırakmadan yönetimin gereğini yerine getirmeleri beklenir. Kitle iletişim araçları sayesinde toplumsal sorunların düzenlenmesi ve çözüme kavuşulması sağlanır. Toplumu geliştirip düzenlemeden iktidarın yönetimi iyileştirmesi beklenemez.

1.3.3.3. Oluşan kamuoyunu açıklama işlevi

Kitle iletişim araçları, demokrasinin yerleşmiş olduğu toplumlarda kamuoyunun hem sesi hem de kaynağıdır. Kamuoyunun düşünce ve isteklerini yönetime iletir. Bu sayede kamuoyunun açıklanması işlevini yerine getirir. Kitle iletişim araçları, kamuoyunun beklentilerini yöneticilere aktararak bir tür emniyet supabı görevini yerine getirir. Halkın yönetimde aktif olmasını, yönetimin ve toplumun demokratikleşmesini sağlar.⁸⁶

Kamuoyunun fikirlerini, isteklerini, duygu, tutum ve davranışlarını yetkili mercilere aktarma, kamuoyunun sesi olma ve kamuoyunu açıklama görevi kitle iletişim araçlarına aittir. Belli bir yerde ya da bölgede oluşan aksaklıklar, toplumun yöneticilerden beklentileri basın-yayın organları sayesinde öğrenilir.

Konuyla ilgili Yargıtay'ın kararında şu hususa değinilmiştir: *“Genel hatlarıyla basının görevi, umumi yararlar açısından toplumu ilgilendiren ya da toplumun ilgilenmesi gereken konularda halkı, gerçekleri yansıtmak suretiyle ve objektif bir biçimde aydınlatmak, çeşitli sorunlarla ilgili eleştiri, yorum ve uyarılarla fertleri düşünceye sevk etmek, bilinçlendirmek, kamu görevlilerini harekete geçirmek ve daha önemlisi; kamu gücünü elinde tutanlar üzerinde toplumun denetimine aracı olmaktır. Basın, kamu görevi niteliğindeki bu denli etkili ve kapsamlı fonksiyonunu hiçbir baskı ve karşı koymaya maruz kalmadan ve çekinmeden yerine getirebilmesi için yasal kaynağı olan bir güce dayanmalıdır ki, bu güç Anayasanın 28.*

⁸⁶ Bıyıklı, a.g.e., s.44.

maddesinin öngördüğü basın özgürlüğüdür” (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E.1987/2077, K.1987/3267, T.28.04.1987).⁸⁷

Toplumsal olayları olduğu gibi aktaran bir basın-yayının varlığından çok toplumu bilinçlendiren, yönlendiren, bireylere eleştirme yetisi kazandıran, bireylerin yeni görüşlere ulaşmasını sağlayan basın-yayının varlığı amaçlanır. Bu doğrultuda oluşan kamuoyunun sesini yöneticilere duyurmak ve iletmek de basın-yayın mensuplarının görev alanı dâhilindedir. İşlevleri dolayısıyla kamuoyuna hitap eden kitle iletişim araçlarının etkileme gücü de bu oranda fazladır. Hem kitleleri hem de yöneticileri etkileme gücüne sahip kitle iletişim araçları, halkın sesini duyurma noktasında halka yardımcı olur. Kamuoyunun oluşumuna yardımcı olma ve oluşan kamuoyunu açıklama işlevi tek bir işlev olarak düşünülebilir. Çünkü kamuoyunun oluşumundan sonra gelen aşama oluşan kamuoyunu açıklamadır.

1.3.4. Eğitim İşlevi

Eğitim, devletin önem verdiği konuların başında gelir. Toplumun gelişimi, etkileşimi eğitim faaliyetleriyle doğru orantılıdır. Eğitim faaliyetleri ve eğitime verilen önem her devlette farklı düzeydedir. Gelişmiş bir ülkenin eğitime verdiği destek ve önemle, gelişmekte olan bir ülkeninki farklı boyuttadır. Bir ülke ne kadar çok eğitime yatırım yaparsa gelişmişlik seviyesi de o kadar çok artar. Çünkü gelişimin yolu eğitimden, eğitilmiş insanların varlığından geçer.

Demokratik yönetim anlayışının benimsendiği ülkelerde gelişmişlik seviyesinin arttırılabilmesi için kitle iletişim araçlarına başvurulur. Halkın eğitilmesi ve bilinçlenmesinin sağlanmasında ve bu sayede daha gelişmiş bir toplumun oluşmasına katkı sağlanır. Kitle iletişim araçları sayesinde kişiler bilmedikleri, görmedikleri ve tanımadıkları şeyler, bilgiler ve toplumlar hakkında bilgi sahibi olurlar. Bu sayede yeni yerler, yeni bilgiler ve yeni yaşamlar öğrenirler. Fikirlerini geliştirir ve başka fikirlerden etkilenme durumu yaşarlar. Kendi toplumları dışında yeni toplumlar keşfederler. Onların siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel durumlarından etkilenir, mukayese yöntemine başvurur ve oluşabilecek herhangi bir sorunda neler yapıldığını ve yapabileceğini öğrenirler.⁸⁸

⁸⁷ Gedik, *a.g.e.*, s.153.

⁸⁸ İçel, *a.g.e.*, s.52.

Halkın her kesimini saran televizyon, hem göze hem de kulağa hitap etmesi sebebiyle eğitim faaliyetleriyle yakından ilişkilidir. İnsanların kolayca ulaşabilmesine olanak sağlayan televizyon ile kişiler eğitim faaliyetlerine dâhil edilebilir. Günümüzde daha çok devlet eliyle eğitim faaliyetini gerçekleştiren televizyon yayınlarına TRT'nin Açıköğretim programları örnek verilebilir. Uzaktan eğitim programlarına da kitle iletişim araçları destek verir.

Kitle iletişim araçları ve eğitimin toplumdaki önemi, bu kavramların etkileşimlerini zorunlu kılmıştır. Kitle iletişim araçlarına eğitim faaliyetlerini yükleyerek kitleler eğitebilir. Özellikle halkın kolayca ulaşabildiği kitle iletişim araçlarına yapılacak eğitim yatırımları, halkın eğitilmesine yardımcı olacaktır. Ancak burada basın-yayın mensuplarının uyması gereken en önemli kural, doğru bilgilendirmedir. Kişilerin eğitilmesi mevzu bahis olduğundan, yanlış bir yönlendirmenin ya da ortaya atılacak yanlış bilgilerin tüm toplumu etkileyeceği unutulmamalıdır. Mektupla öğretimde yazılı basın (kitaplar), açıköğretimde radyo, televizyon ve internet kullanılmaktadır. Yetişkinlerin eğitiminde de televizyon kullanılmaktadır. Kitle eğitimi, yığın eğitimi, açıköğretim, halk eğitimi ve benzeri kavramları kapsayan uzaktan eğitim kitle iletişim araçları marifetiyle gerçekleştirilmektedir.

1.3.5. Eğlendirme İşlevi

Bireyler, gündelik yaşamın yoğun ve karmaşık temposundan kendilerini sıyırmak ve hoşça vakit geçirmek ister. Bu istekleri doğrultusunda da bazı aktivitelerde bulunan bireyler, çoğu zaman eğlence ihtiyaçlarını kitle iletişim araçları sayesinde karşılar. Eğlence gereksinimini evlerinden uzakta karşılamak isteyen bireylerin hem zamana hem de maddi olanaklara sahip olmaları gerekir. Ancak kitle iletişim araçlarıyla zaman ve maddi olanak gerektirmeden eğlence gereksinimi karşılanabilir. “İnsanlar genellikle, kitle iletişim araçlarını eğlenmek amacıyla izlemektedirler. Fakat eğlenme amacı güdülürken alınan mesajlar, insanı etkilemektedir.”⁸⁹ Eğlence gereksiniminin karşılandığı programlara yarışmalar, magazin, spor ve müzik programları örnek verilebilir. Fakat bu programların salt eğlence ihtiyacını karşılamamasına özen gösterilmelidir. Zira, eğlendirirken eğiten programların varlığı çoğalmalıdır ki toplumların bilgi ve bilinçlenme seviyesi üst sıralarda tutulabilsin.

Kitle iletişim araçları, halkı eğlendirme fonksiyonunu yerine getirirken, yine de kamusal bir görevi gerçekleştirdikleri bilinci ile hareket etmeleri, eğlendirmenin dahi halkın

⁸⁹ Dönmezer, Bayraktar, *a.g.e.*, s.7.

eğitimine yönelik olması ilkesine uymaları gerekir.⁹⁰ Kitle iletişim araçları, insanların eğlence ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri adına sadece ticarî amaç ve beğeni unsurunu yakalayan programlar yapmayıp, kaliteli programlardan yana tercihlerini kullanmalıdır. Sadece reyting kaygısı ve eğlendirme amacı güden programlar eğlendirme işlevini tam anlamıyla yerine getiremez. Buradaki eğlendirme işlevi, eğlendirirken eğitme, eğitirken eğlendirme temelinde düşünülebilir.

1.3.6. Mal ve Hizmetlerin Tanıtılması İşlevi (Reklam)

Reklam belirli malların, hizmetlerin ya da ürünlerin yine belli başlı kitle iletişim araçları vasıtasıyla, maddi çıkar doğrultusunda hedef kitlelere tanıtılmasıdır. Mal ve hizmetlerin tanıtımı karşısında maddi gelir elde edilir. Reklam tüketicilere mal, ürün ve hizmetlerin tanıtımı, kullanımı ve fiyatı hakkında bilgi verir. Tüketicilerin mal, hizmet ve ürünleri satış noktasına gitmeden önce tanıtılması ve yönlendirilmesi amaçlanır. Burada bir tür pazarlama unsuru söz konusudur. Firma sahipleri ve işletmeler tarafından mal, ürün ve hizmetlerinin pazarlama aracı olarak reklamlar kullanılır.

Kitle iletişim araçlarının bir diğer işlevi, reklamlar aracılığıyla mal ve hizmetlerin tanıtılmasını sağlar. Bu işlev, kitle iletişim araçlarının özel girişim elinde olduğu ülkelerde çok daha önemli bir duruma gelmiştir.⁹¹ Öyle ki, yayının amacı mal ve hizmetlerin satışını arttırmaktır. Ancak, yayınlarında reklama yer vermeyen yayın örgütlerinde de bu işlevin önemi bulunmaktadır. Aynı zamanda kitle iletişim araçlarının her türlü harcamaları ve gelirleri yayınlarda yer alan reklamlar yoluyla karşılanmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının kitleler üzerindeki etkisi çok büyük boyuttadır. Bu etki dolayısıyla da kitleler, reklam sahipleri tarafından yönlendirilmek ve pazarlama yapabilmek amacıyla kullanılır. Reklamlarda yararlanılan kitle iletişim araçlarına radyo, televizyon, dergi, sinema, internet, gazete, ilan tahtası (billboard) örnek olarak verilebilir. Reklam işlevini yerine getirirken maddi çıkarlardan dolayı kamusal yarara çok fazla riayet edilmez. Fakat kamusal çıkarların önde tutulduğu reklamların gösterilmesi gerekir. Reklamların kamusal yarara ve programın yayın ilkesine aykırı olmayacak şekilde düzenlenmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Bu konu 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un "Ticarî İletişim" kenar başlıklı 9-13. maddelerinde düzenlenmiştir.

⁹⁰ İçel, *a.g.e.*, s.53.

⁹¹ Aziz, *a.g.e.*, s.74.

1.3.7. Devleti Tanıtma, Devletlerarası İlişkileri Geliştirme İşlevi

Bireylerin seçme ve seçilme hakkını kullanabilmesinin temelinde içinde bulunduğu toplumu, devlet yapısını iyi tanınması şarttır. Bireyin olan bitenden haberdar olması, tam ve gerçek bilgiye ulaşabilmesi için de kitle iletişim araçlarının yardımına ihtiyacı vardır. Bu sayede kişi, devlet yönetiminde aktif rol oynayabilir. Devletin tanıtılması kavramında da kitle iletişim araçlarından faydalanılır. Günümüzde tanıtma faaliyeti, iç ve dışta uygulanan bir hizmet olarak görülür. Ulusal ve uluslararası ilişkilerin öneminin arttığı dünyada, devletin tanıtılması önemli hale gelmiştir.⁹² Tanıtma faaliyetinde de en önemli hizmet sağlayıcı kitle iletişim araçlarıdır. Tanıtma faaliyetinde kullanılacak en uygun araç da basın-yayın mensuplarının yardımıyla bulunur. Amaca en uygun kitle iletişim aracı sayesinde tanıtma faaliyeti işlevsellik kazanır. Demokrasinin getirdiği olanaklardan yararlanabilmek adına devletin kitle iletişim araçlarıyla tanıtımının yapılması esastır. Halkın sorumluluklarını yerine getirebilmesi de devleti tam ve doğru bir şekilde tanımaya bağlıdır. Devletin her türlü tanıtımı kitle iletişim araçları vasıtasıyla yapılır.

Devletlerin dış işlerindeki politikalarının gelişmesi ve iyileştirilmesinde kitle iletişim araçlarının önemi yadsınamaz. Kamuoyunun oluşması ve dış ilişkilerde kamuoyunun desteğinin alınabilmesi adına kitle iletişim araçlarından yararlanır. Hükümetler tarafından dış politikalar oluşturulurken kitle iletişim araçları yardımıyla oluşan kamuoyunun fikirleri de ön planda tutulur. Yurt dışı teşkilatlarına ulaşabilmek ve ilişkileri geliştirebilmek ve etkili olabilmek için de kitle iletişim araçlarının gücünden yararlanır. Yani dış işlerinde kitle iletişim araçları etkin bir rol oynar. Teknolojik gelişmeler dolayısıyla uzak mesafe anlayışı ortadan kalkmış ve toplumların birbirlerini mesafe gözetmeden tanımaları sağlanmıştır.⁹³ Toplumların bu şekilde birbirleri hakkında sahip oldukları bilgilerde etkilenme ve benzeme faaliyetleri oluşur. Kitle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucunda toplumlar arasındaki uzaklıklar yakın kılınmıştır. Kitle iletişim araçları, devletlerarası ilişkilerin tayin edilmesinde de etkilidir.

1.3.8. Propaganda İşlevi

Propaganda, belirlenen bir düşüncenin hedef kitleye aktarılıp, hedef kitlenin de aynı yönde tutum geliştirmesini amaçlayan bir sistemdir. Hedeflenen düşünce oluşumu kitlelere doğru olanın o olduğuna inandırılmak suretiyle aktarılır. Kitlelerin de aynı doğrultuda

⁹² İçel, *a.g.e.*, s.52-53.

⁹³ İçel, *a.g.e.*, s.136-138.

düşünmesi ve kanaat oluşturmaları beklenir. Amacı olan bu kavramın uygulanmasında belli aşamalar etkili olur. Öncelikle mesajın hedef kitlesi belirlenir. Hedefi olmadan bir mesaj aktarılmaya çalışılmaz. Bu hedef kitleye gönderilecek mesajın hangi kanallarla gönderilmesinin uygunluğu araştırılır. Daha sonra mesaj hedefine ulaştırılır. Aktarım sonucunda kitlelerin aynı doğrultuda düşünmeleri sağlanır.

Propaganda işlevi, kitle iletişim araçları kullanılarak daha hızlı ve etkili bir şekilde gerçekleşir. Teknolojinin gelişmesiyle beraber kitlelere daha kolay ve etkili bir aktarım sürecini yaşatan kitle iletişim araçlarından propaganda işlevinden de yararlanır. Her türlü kitle iletişim aracı ile yapılacak propaganda, yüz-yüze yapılan propagandadan daha etkilidir. Zira, hedef kitleler genişir ve kullanılan kaynaklar daha çeşitli ve etkilidir.





2. İFADE HÜRRİYETİ VE KİTLE İLETİŞİM HÜRRİYETİ

2.1. Hak ve Hürriyet (Özgürlük) Kavramları

İfade hürriyeti ile kitle iletişim hürriyetinin mahiyetini anlatabilmek için, öncelikle “hak” ve “hürriyet” kavramları üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.

2.1.1. Hak Kavramı

Hak, hukukun temel kavramlarından biridir. Hak, kişilere irade kudreti tanınmak suretiyle hukuk düzeni tarafından korunan menfaattir.⁹⁴ Hak, hukukun temeline yerleşen ve devletin koruduğu bir kavramdır. Hak kavramı, bir yandan hukukun koruduğu bir çıkarı anlatır, diğer yandan da sahibine bu korumadan yararlanma yetkisini verir. Hukuk toplumunda var olan bir düzen, hak ise kişilere yararlanma yetkisini veren bir çıkardır.⁹⁵

Hak, hukuken tanınan ve korunan bir yetki, bir şeye tamamıyla yetkilendirilme durumudur. Hak, sahibine, hukukî korumadan yararlanma yetkisi verir. Bu bakımdan hak ve hukuk kavramları birbirleriyle yakından ilişki içindedir. Zira, her hak, mutlaka bir hukuk kuralından doğar. Hukuk kuralı bir toplumda mevcut değilse, o toplumda hak kavramından bahsedilemez. Hukukun koruduğu menfaatlerin çok çeşitli olması, alacak, miras, kişilik, yaşama, eğitim ve öğrenim, seçme ve seçilme, kamu hizmetlerine girme, süreli yayın, süresiz yayın, düzeltme ve cevap hakkı gibi çeşitli hakların ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁹⁶

Kanımızca hak kavramı, hukukî yaşamın nedeni ve sonucudur. Demokratik, hukuk kurallarına dayalı bir toplumda bireylere tanınan haklar, devlet tarafından yine hukuk kurallarıyla koruma altına alınır. Bu sayede hem hak kavramının eşit bir şekilde bireylere tanınması, hem de diğer kişilere karşı korunması sağlanmış olur. Aksi takdirde verilen hakların uygulanışında çeşitli sıkıntılar ortaya çıkabilir.

2.1.2. Hürriyet (Özgürlük) Kavramı

Hürriyet kavramı, herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme, davranmadır. Hürriyet herhangi bir koşula bağlı olmadan ve her türlü dış etkidenden bağımsız

⁹⁴ Gözler, K. (2018). *Genel Hukuk Bilgisi*. (18. Baskı). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım. s.98-99.

⁹⁵ Gözübüyük, Ş. (2001). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*. (15. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi. s.156.

⁹⁶ Çiftci, a.g.e., s.131.

olarak insanın kendi isteği ve iradesiyle karar vermesi durumudur. Hürriyet, doğrudan doğruya insanın kendi kişiliği ve benliğinden doğan bir kavramdır. Ancak bu olgu insanı toplumla karşı karşıya getirir. Düşüncesinde hür olan bir insan toplum düzenine ne kadar uyarsa uysun, içinde yaşadığı toplumun kurallarını ne kadar içtenlikle benimserse benimsesin, bazı sorunların çözülmesinde az da olsa toplumla ters düşebilir. Ancak bu hürriyet, toplum tarafından kabulü ölçüsünde geçerli olur ve ancak kişi için o zaman bir değer ifade eder.⁹⁷

Hürriyet bir haktır; fakat bütün haklar hürriyet değildir. Hürriyet, bütün bireylere tanınmış bir insan hakkıdır. Hukukça yasaklanmamış yasal ve serbest olandır. Hür olmak başkasına karşı öne sürülebilen haklara sahip olmak demektir. Hürriyet fiili durumu ifade eder. Kişi şu ya da bu biçimde karar verme ve davranma, iradesi doğrultusunda yapma ya da yapmama yetkisine sahip olduğu zaman hür olabilir. Hürriyet kavramı her hakkın temelindedir ve olmadığı takdirde herhangi bir haktan bahsetmek imkânsızdır.⁹⁸

2.1.3. Hak ve Hürriyet Kavramları Arasındaki İlişki

Demokrasiyle yönetilen toplumlarda hak ve hürriyetleri kişi doğuştan itibaren kazanır, bu hak ve hürriyetlere kimse dokunamaz, devredemez ve vazgeçemez. Hak ile hürriyetin aynı içeriğe sahip olması ortak özellikleridir. Sadece sınırlandırma durumlarında belirli farkları bulunmaktadır. Ancak bu farkların hukuksal boyutta fazla önemi yoktur.⁹⁹

Kanımızca hürriyet kavramı kişiye yapabilme yetkisi tanır. Bu sayede kişi yaptığı ya da yapmak istediği her konuda iradesine başvurabilme gücüne sahiptir. Hürriyet, hukuken korunan bir insan hakkıdır. Burada da hak ve hürriyetin birbirinin temelini oluşturduğu ve bağımsız düşünülemeyecek iki kavram olduğu ortaya çıkar. “Hak ve hürriyet bir tek hukukî gerçeğin iki yönünü oluşturur; hürriyet bir haktır, hak ise hürriyetle gerçekleşebilir. Gerçekleştirilecek bir hak yoksa hürriyetin bir anlam ve değeri kalmayacağı gibi, hürriyet yoksa hakkın da bir anlam ve değeri yoktur. Hak hürriyetin temeli ve konusu, hürriyet ise hakkın gerçekleşme aracıdır.”¹⁰⁰ Bu ilişki hürriyet kavramını yapabilme; hak kavramını da isteyebilmek gücü olarak ortaya koyabilir. Yani kişinin hukuktan kaynaklanan yapabilme ve

⁹⁷ Kalabalık, H. (2015). *İnsan Hakları Hukuku*. (Güncellenmiş 4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.39-40.

⁹⁸ Kaboğlu, İ. (1993). *Hürriyetler Hukuku*. (Güncellenmiş 5. Baskı). Ankara: Afa Yayıncılık. s.12.

⁹⁹ Mumcu, A., Küzeci, E. (2012). *İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri*. (Yenilenmiş 6. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi. s.15-16.

¹⁰⁰ Kalabalık, a.g.e., s.42.

isteyebilme yetkisi hak ve hürriyet kavramlarının kısaca açıklamasıdır. Hürriyet kavramından bahsetmeden hak kavramından bahsetmek mümkün değildir. Hürriyet, hak kavramının kullanılabilmesini sağlayan en büyük araçtır.

Temel haklar ve hürriyetler Anayasa'nın "Temel Haklar ve Ödevler" başlıklı ikinci kısmında 12-74. maddelerinde düzenlenmiştir.

2.2. İfade Hürriyeti

İfade hürriyeti, Anayasal bir hak ve hürriyettir. Tüm hak ve hürriyetlerin kaynağını oluşturur. Aşağıda ifade hürriyetinin tanımı, kapsamı ve sınırlılıkları ele alınacaktır.

2.2.1. Tanım ve Kapsamı

İfade hürriyeti, olayların, düşüncelerin, fikirlerin, inançların ve kanaatlerin çeşitli yollardan serbestçe yayılmasını, düşünsel ürünlerinin engelle uğramadan üçüncü kişilere aktarılmasını, açıklanabilmesini ifade eder.¹⁰¹ İfade hürriyeti, bireylerin serbestçe haber ve bilgilere ulaşabilmesi, ulaştığı düşünce ve kanaatlerinden dolayı kınanamaması ve bunları herhangi bir yolla serbestçe ifade edebilmesi, anlatabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesini ifade eder.¹⁰² İfade hürriyeti bireye kişilik kazandıran, bireyi geliştiren ve onu dış dünyaya hâkim kılan en önemli haklardan birisidir.

İfade hürriyeti, bir düşünce, inanç, kanaat, tutum veya duygunun açıklanmasının veya dış dünya da ifade edilmesinin serbest olması şeklinde tanımlanabilir. İfade (düşünceleri açıklama ve yayma) hürriyeti, ayırım yapılmaksızın kişinin her türlü düşünceyi her türlü vasıta ile başkalarına aktarabilmesi, anlatabilmesi, yayabilmesi, düşüncelerinden dolayı kınanamaması ve düşünceleri doğrultusunda değer yargısı edinebilmesi sürecidir.¹⁰³ Bu hürriyet, temel bir hürriyettir ve diğer hürriyetlerin çoğu bu hürriyet olmadıkça var olamaz. Bu nedenle ifade hürriyeti ilk ve asıl hürriyettir. Diğer hürriyetlerin hepsinin kaynağıdır. Ayrıca ifade hürriyeti diğer kişilerin düşüncelerine de saygı duymayı gerektirir.¹⁰⁴

İfade hürriyeti, kişilerin düşünce sahibi olabilmesini, bunları başkalarına aktarabilmesini, eleştirebilmesini, düşüncesi doğrultusunda bireyin tutum ve davranışlar

¹⁰¹ Bıyıklı, *a.g.e.*, s.6.

¹⁰² Turabi, S. (2016). *İfade ve Basın Özgürlüğü*. Ankara: Adalet Yayınevi. s.4.

¹⁰³ Kalabalık, *a.g.e.*, s.471.

¹⁰⁴ Dönmezer, Bayraktar, *a.g.e.*, s.26-27.

sergilemesini sağlar. Bütün bu sebeplerden dolayı da ifade hürriyeti kişisel hak ve hürriyetler içerisinde önemli bir konumdadır.¹⁰⁵ İnsanların, insanî değerlere sahip olarak yaşayabilmesi için ifade hürriyetine ihtiyaç vardır. Bireylerin rahat ve huzurlu bir toplumda yaşayabilmeleri için ifade hürriyetine gereksinimleri vardır. Toplumu oluşturan bireylerin kişilik haklarından seçme ve seçilme hakkına başvurabilmeleri bu süreçte var olabilmeleri için de ifade hürriyetinin varlığı şarttır. Demek oluyor ki, ifade ve basın-yayın hürriyeti toplum standartlarının yükselmesine vesile olur. Toplumun gelişmesi, yeni fikirlerin ortaya çıkması için ifade hürriyetine ihtiyaç duyulur.¹⁰⁶

Düşüncenin oluşabilmesi için öncelikle bireyin bilgi kaynaklarına rahat ve özgür bir şekilde ulaşabilmesi şarttır. Bilgi kaynaklarına ulaşım sonrasında oluşturduğu düşünceleri başkasına aktarabilme, anlatabilme ve yayabilme doğrultusunda da hukuksal güvenceye sahip olması gerekir. Kişinin düşünceleri doğrultusunda davranışlarını da şekillendirmesi beklenir ki bu davranışlarından dolayı da kınanmaması da gerekmektedir. Bütün bunların uygulanabilmesi adına da hukukça güvenceye alınmış ifade hürriyetinin varlığı esastır.¹⁰⁷

Kanımızca insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran en önemli özellik insanın düşünebilme yetisidir. İnsan ancak düşünerek ve düşünceleri doğrultusunda hayatına yön vererek ilerler. İnsanın düşünebilmesi, düşüncelerini aktarabilmesi ve yayabilmesi adına da birtakım hak ve hürriyetlere sahip olması gerekir. İfade hürriyetinin, insanın bireyleşmesinde, düşündüklerini aktarıp yayabilmesinde, düşündükleri doğrultusunda hareket edebilmesinde etkisi yadsınamaz. İnsanın gelişmesi ve içinde bulunduğu topluma yarar sağlayabilmesi için düşündüklerini aktarabileceği, hak ve hürriyetlere önem veren bir toplumda yaşıyor olması gerekir. Bu sebeple ifade hürriyeti demokratik toplumun temelini oluşturur. Demokratik toplum ifade hürriyetinin yokluğunda düşünülemez. Bireyin gelişimi ve kendini ifade edebilmesi için ifade hürriyeti vazgeçilmez unsurdur. İfade hürriyetinin temelinde düşüncenin korunması yatar. Bireylerin özgürce düşünebilmeleri, düşüncelerini açıklayabilmeleri ve yayabilmeleri için ifade hürriyetinin hukukî çerçevede korunması şarttır. Bu sebeptir ki ifade hürriyetinin korunabilmesi demokratik bir devletin varlığıyla ilintilidir. Demokratik toplumda bireylere hak ve hürriyetlerin tanınması ve bunların her türlü iç ve dış etkiye karşı korunması gerekir.

¹⁰⁵ Şahbaz, İ. (2007). *Karşılaştırmalı Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları. s.13.

¹⁰⁶ Çiftci, A. (2007). *Faklı Dil ve Lehçelerde Yayın Hukuku*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. s.25.

¹⁰⁷ Özbey, Ö. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları. *TBB Dergisi*. (106). <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-106-1269> adresinden 10 Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.

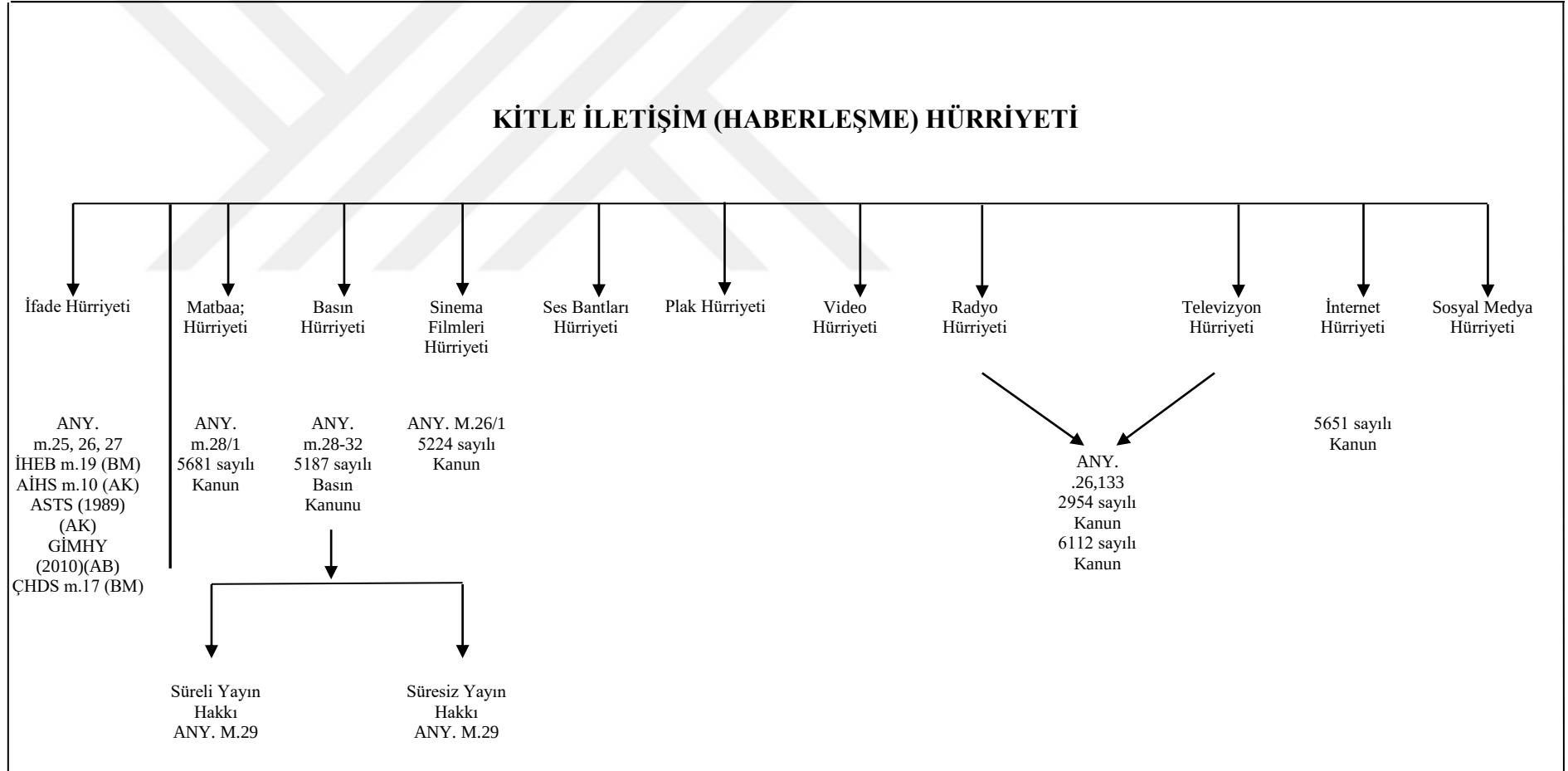
Demokratik toplumlar, temel hak ve hürriyetlere dayalıdır. Bu tarz toplumlarda devletin görevi, temel hak ve hürriyetleri korumak ve geliştirmektir. İfade hürriyetinin de temel hak ve hürriyetler arasında ayrı bir önemi bulunmaktadır.¹⁰⁸ Bireylerin haklarını ve hürriyetlerini kullanabilmeleri adına düşüncelerini serbestçe ifade edebilme ortamının varlığı şarttır. Düşüncenin ortaya çıkması ve yayılması toplum nezdinde de önemli bir işleve sahiptir. Düşünen bireyin varlığı o toplumda yeni düşüncelerin var olmasını sağlar. Bu yeni düşüncelerin de toplumda hâkim olabilmesi için ifade hürriyetinin varlığı şarttır. Sağlıklı, huzurlu ve gelişmiş bir toplum için yeni ve farklı düşüncelere ihtiyaç vardır. Bu düşünceler bastırılmamalı, aksine düşüncelerin ve bunların ifade edilişinin önü açılmalıdır. Bu sayede yeni düşünceler türemeli ve toplumun yararına kullanılmalıdır.

Son olarak belirtmek gerekirse, ifade hürriyetinde herkes düşüncelerini herhangi bir yolla açıklama hakkına sahiptir ve bu hak devlet tarafından koruma altına alınmıştır. İfade hürriyetinin sağladığı en büyük yararlardan birisi de kişinin etrafında, ülkesinde ve diğer ülkelerde olan biten her şeyden haberdar olabilme olanağına sahip olmasıdır.

Tablo 2.1’de belirtildiği üzere ifade hürriyeti, kitle iletişim hürriyetinden kaynaklanan diğer tüm hürriyetlerle sıkı ilişki içindedir. İfade hürriyeti kitle iletişim hürriyetinin de temelini oluşturur. Zira, ifade hürriyetinin var olmadığı bir toplumda hak ve hürriyetlerden söz edilemez.

Anayasa’nın 26. maddesinde de öngörüldüğü üzere, bu hürriyet haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Basın-yayın organları ve mensupları için ifade (söz) hürriyeti ile haber ya da fikir almak ve vermek serbestliği son derece önemlidir. Bu görevlerini yerine getiremez, haklarını kullanamaz. Ancak ifade hürriyetinin de her hak ve hürriyet gibi, bazı makul sınırlama sebepleriyle sınırlandırılması söz konusudur (m. 26/2).

¹⁰⁸ İçel, *a.g.e.*, s.98.

Tablo 2.1 Kitle İletişim Hürriyeti¹⁰⁹¹⁰⁹ Çiftci, a.g.e., s.27.

2.2.2. İfade Hürriyetinin Sınırlandırılması

İfade hürriyeti, insan haklarına dair her türlü belge ve kategoride birinci kuşak haklar (negatif statü hakları) içinde yer almaktadır. İfade hürriyetinin gerçekleşmesi için baskılardan korunması yeterli değildir. Aynı zamanda devletin ifade hürriyetini desteklemesi gerekir. Bu nedenle, ifade hürriyeti hem pozitif hem de negatif niteliklere sahip bir hürriyettir.¹¹⁰ İfade hürriyeti, devlet tarafından desteklenmeli ve gerektiğinde de devletin belirleyeceği şartlarda hukuksal yol ve yöntemlerle sınırlanmalıdır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus, yapılan tüm işlemlerin hukuksal boyutta olması gerektiğidir. Ası takdirde hürriyetin sınırlanmasında keyfilik hüküm sürebilir. Bu durumda da ifade hürriyetinin uygulanmasında ve sınırlanmasında birtakım aksaklıklar ortaya çıkar.

İfade hürriyeti insanlık için hayatî derecede önemlidir. Diğer insanların haklarına müdahale etmemek koşuluyla ifade hürriyetinin gözetilmesi ve denetlenmesi de herkesin çıkarınadır. Ancak tüm haklarda olduğu gibi ifade hürriyetinde de hürriyeti kullananlar diğer insanların çıkarları doğrultusunda birtakım sorumluluklar yüklenirler.¹¹¹ İnsan hak ve hürriyetlerinin sınırsız olmaması bunların niteliklerinin doğal sonucudur. Sınırsız biçimde kullanılabilen bir hak başkalarının hak ve hürriyetlerine zarar verir.¹¹² Düşünceler ifade edilirken devletin varlığını, birliğini ve sosyal yaşamı tehlikeye sokacak eylemlere, kişileri tahrik ve teşvik edecek nitelik taşıyorsa yasaklanabilir, ifade hürriyetinin sınırı da bu noktada devreye girer. Burada dikkat edilmesi gereken husus da tehlikenin açık seçik bir biçimde var olması gerektiğidir. Muhtemel bir tehlike durumunda ifade hürriyeti kısıtlanamaz.¹¹³ İfade hürriyeti bireyi korumak amacıyla sınırlanabileceği gibi, devleti korumak amacıyla da sınırlanabilir.¹¹⁴ Zira, sonsuz bir sınırsızlık anlayışından bahsetmek mümkün değildir. Fakat bu sınırlama sadece hukukî düzenin gerektirdiği ölçüde, yine hukuk kurallarıyla yapılabilir.

İfade hürriyetinin korunması kadar kişilerin ve devletin çıkarlarının da korunması gerekir. Bu iki çıkar arasında çatışma olması durumunda da dengeyi bulabilmek adına birtakım düzenlemelerin yapılması elzemdir. İfade hürriyetinin kişilere tanıdığı bazı hakların uygulama aşamasında sorunlar çıkabilir. Bu sebeple hakkın uygulanmasında belirli bir sınırın çizilmiş olması şarttır. Bu düzenlemelerde kanunla yapılır ve uyulması gereken belli başlı kurallar belirlenir. Yani ifade hürriyetini sınırlayan kurallar, kaynağını yasadan alır. Anayasada açıkça ifade edilmeyen bir sınırın yorumla ya da belli başlı menfaatler

¹¹⁰ Kalabalık, *a.g.e.*, s.462.

¹¹¹ Cohen-Almagor, R. *İfade, Medya ve Etik*. (2002). (Çev. Şad, S. N.). Ankara: Phoenix Yayınevi. s.1.

¹¹² İçel, *a.g.e.*, s.105.

¹¹³ Dönmezer, Bayraktar, *a.g.e.*, s.31.

¹¹⁴ Kalabalık, *a.g.e.*, s.485.

doğrultusunda kanunla öngörülmesi mümkündür.¹¹⁵ Kanımızca ifade hürriyeti ile kişisel çıkarlar ve devletin çıkarları çeliştiğinde korunan menfaatin önemi doğrultusunda düzenleme yapılır. Zira, ifade hürriyeti ile devletin varlığı ve birliğinin, toplumun yaşam kalitesinin, düzeninin ve kişisel çıkarların çarpışması durumunda sınırlandırılabilir. Bu sınırlandırma işleminin de kanunun öngördüğü hallerde yine kanun ışığında yapılması esastır. Aksi takdirde yasal bir sınırlamadan ya da düzenlemeden bahsedilemez.

İfade hürriyetinin toplumu etkileme gücüne sahip olması sebebiyle birtakım sorumlulukları da vardır. Kanımızca tüm hak ve hürriyetlerde olduğu gibi ifade hürriyeti de birtakım sorumluluk ve sınırlamalara tabi tutulmak zorundadır. Bu zorunluluk durumuna da toplum tarafından saygı duyulması gerekir. Sınırsız bir haktan söz edilemeyeceği gibi sınırsız bir hürriyetten de söz edilemez. Bütün hakların temelini oluşturan ifade hürriyetine, hukuksal çerçevede sınırlamalar getirilir. Fakat bu sınırlama demokratik toplum düzeni paralelinde olmalıdır. Zira, demokrasiyle çelişen en ufak bir uygulamada, hak ve hürriyetlerin hukuksal zemine oturtulamayacağı unutulmamalıdır.

İfade hürriyeti geniş bir korumadan yararlanır. İnsan haklarına dair var olan sözleşmelerin hiçbirinde bu hürriyet koşulsuz bir şekilde yer almaz. Bu konudaki tüm uluslararası sözleşmeler ifade hürriyetinin bazı durum ve koşullarda sınırlandırabileceğini öngörmektedir. Her hakkın kullanılmasının, kullanan kişi için bazı sorumluluklar doğurduğu göz önüne alındığında ifade hürriyetinin de bu sorumluluk kapsamında sınırlamalara tabi tutulması da normaldir.¹¹⁶ Bu sınırlama, düşünce aşamasındayken yapılamaz. Fakat bu düşünceler insanları şiddet ve suça teşvik edecek nitelik ve boyut kazandığı takdirde sınırlandırılabilir. Demek oluyor ki, ifade hürriyetinin sınırlandırılması düşünce boyutunda değil, düşüncelerin düzen bozucu davranış kazanması durumunda söz konusu olur.

Literatürde hak ve hürriyetlerin sınırlandırılıp sınırlandırılmaması gerektiği konusunda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Kimi düşünürler ifade hürriyetinin sınırlarının olması gerektiğini düşünürken; kimileri de bunun tam tersi görüş beyan eder. Kanımızca demokratik bir toplumun gerekleri düşünüldüğünde ifade hürriyetinin ve diğer tüm hak ve hürriyetlerin gerektiği hallerde ve hukuksal çerçevede sınırlandırılması gerekmektedir. İfade hürriyetinin sınırlandırılması da ancak o toplumda var olan hukuk kuralları çerçevesinde ve kanunla öngörülmelidir. Diğer türlü hukuksal daireden uzak bir sınırlamaya tabi tutulma söz konusu olur.

¹¹⁵ Özek, *a.g.e.*, s.53.

¹¹⁶ Cankaya, Yamaner, *a.g.e.*, s.3.

Bu hususta Çiftci,¹¹⁷

- İfade hürriyetini denetlemeye imkân veren yarar, olağanüstü kamusal değer taşımaktadır.
- Konulan kurallar adaletli bir biçimde ve eşitlikle uygulanmalıdır.
- İfade hürriyetini sansür edebilmeye imkân veren kurallar üzerinde hassasiyetle durulmalıdır.
- İnsanları savaş ve terör gibi eylemlere sürükleyici, tahrik edici sözler yasaklanabilir.
- Söz hürriyeti, kullanıldığı yere göre değişik biçimlerde düzenlenebilir.

Bir kişi kendi görüş ve düşüncelerini ifade etme hürriyeti ile birlikte her türlü bilgi ve düşünceyi arama, alma ve verme hürriyetine de sahiptir. Kişinin ifade hürriyeti, hukuka aykırı olarak sınırlanırsa, başkalarının bilgi ve fikir alma hürriyetleri de sınırlanmış olur. İfade hürriyetinin sınırlandırılması toplum nezdinde önemlidir. Kişinin ifade hürriyetinin sınırlama şekli diğer kişilerin bilgi ve ifade etme hürriyetini ve dolayısıyla toplumu da etkiler. Bu da ifade hürriyetinin silsile yoluyla başta bireyi sonrasında tüm toplumu etkilediği sonucunu ortaya çıkarır.¹¹⁸

Sunay,¹¹⁹ ifade hürriyetinin, zorunlu ve istisnai bir tedbir olarak sınırlandırılması gerektiğini, bunun anlamının da devletin sınırlama yetkisini, kişi ve toplum hayatı açısından önemli fakat sınırlı sayıdaki menfaatlerin ihlâl edilmesi halinde kullanabilmesi demek olduğunu açıklamıştır. Ayrıca getirilecek sınırlamaların belirli bir anlayışa göre değil demokratik rejim anlayışına göre belirlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu düşünce sistemi de ifade hürriyetinin sınırlandırılmasının uygulanma şeklini ortaya koymuştur. Sınırlamada kullanılan sistem de eşitlik ilkesini göz önünde bulundurmak gerektiğini ifade etmektedir.

Kanımızca sınırsız bir hak ve hürriyetten bahsedilemeyeceği gibi ölçüsüz, gereksiz ve zorlama bir sınırlama anlayışından da bahsedilemez. Sınırlamanın toplumsal düzeni bozmaması ve diğer kişilerin haklarını zedelememesi adına hukuksal çerçevede boyutları çizilerek yapılması esastır. İfade hürriyetinin sınırlandırılmasında yine kişi ve toplum düzeni ön planda tutulmalıdır. Yapılan sınırlamaların da demokratik hukuk düzeni içinde kaldığı sürece meşru olacağı bir gerçektir. Bu sebeple her türlü hak ve hürriyetin kişilere tanınması ve sınırlandırılması hususu önem arz etmektedir. Sınırlamanın kanunla yapılması da hak ve hürriyetlerin hukukî düzende korunmasını sağlar. Keyfi, ölçüsüz ve gereksiz yere

¹¹⁷ Çiftci, *a.g.e.*, s.25.

¹¹⁸ Kalabalık, *a.g.e.*, s.471.

¹¹⁹ Sunay, R. (2001). *İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*. Ankara: Pano Ofset Baskı. s.74.

sınırlamanın da bu şekilde önüne geçilmiş olur. Hak ve hürriyetler sınırlandırılırken amacının ötesine gitmemesine özen gösterilmelidir. Amacının ve nedeninin tam anlamıyla ortaya konulması gerekir. Sınırlamayı zorunlu kılan hallerin de hukuksal olarak düzenlenmiş olması şarttır. Zorunluluk halleri dışında yapılacak her türlü sınırlama güvenilirliğini kaybetmiş ve hukuksal çerçevenin dışına taşmış olacaktır. Zira, ifade hürriyetinin varlığı, hür bir toplumun varlığıyla eş değer olduğu için ifade hürriyetine yönelik yapılacak en ufak bir hukuksal işlem topluma da zarar verir.

Genelde temel hak ve hürriyetler, özelde ise ifade hürriyetinin sınırlanması, Anayasa'nın 13 ve 26/2. maddelerinde düzenlenmiştir. İfade hürriyeti, Anayasa'nın 13. maddesindeki genel sınırlama sebepleri ile 26/2. maddesinde belirtilen sebeplere dayanılarak sınırlandırılabilir. Buna göre, ifade hürriyeti zarurî durumlarda, kanunla öngörülmüş hallerde ve yine kanunla sınırlandırılır. Yapılan sınırlamada belirli ölçülere bağlı kalınması, sınırlamanın meşruluk kazanmasını sağlar. Bu hususta sınırlamanın da bir sınırının olması, kayıtsız şartsız bir sınırlamanın olmaması önem arz eder. Ayrıca sınırlamada belirli ölçülerin bulunması gerekir. Ölçü sınırlarını aşan, keyfilik güdülen sınırlamalar ifade hürriyetinin temsiline zarar verebilir.

İfade hürriyetinin sınırlandırılması zorunluluk unsuruna bağlı olduğu için keyfilikten uzak bir anlayışın var olması gerekir. Bu anlayışı da kanunla yapılan sınırlandırmalar destekler. Ulusal ve uluslararası belgelerde düzenlenen ifade hürriyeti; sosyal, ekonomik, siyasî, kültürel nedenlerle sınırlandırılacağı gibi kamu düzeni, kamu güvenliği, genel ahlâkın, özel hayatın, aile hayatının ve başkalarının şöhret ve haklarının korunması gibi daha toplumsal nedenlerden dolayı da sınırlandırılabilir. Bu sınırlamaların da meşruluk kazanabilmesi için kanunun öngördüğü durumlarda yine kanunun belirlediği hususlar çerçevesinde yapılması zorunludur.

2.2.3. Ulusal ve Uluslararası Belgelerde İfade Hürriyeti

İfade hürriyeti demokratik değerlere sahip toplumlarda birçok ulusal ve uluslararası belgede düzenlenmiş ve koruma altına alınmış bir hak ve hürriyettir. İfade hürriyetinin mahiyetinin ulusal ve uluslararası belgelerdeki düzenlenişini aktarabilmek için öncelikle ulusal belgeleri değerlendirmek gerekir.

Aşağıda ulusal ve uluslararası belgelerde ifade hürriyeti değerlendirilecek olup, daha sonra Türk mevzuatında ifade hürriyetinin kapsamı ele alınacaktır.

2.2.3.1. Ulusal belgelerde ifade hürriyeti

İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi, Virginia Haklar Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, ifade hürriyetinin temelini oluşturmaktadır. İfade hürriyeti kapsamında değerlendirilen her türlü belgenin de kaynağıdır.

İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi, 1689 yılında İngiltere’de yayımlanan ve İngiltere kralının yetkilerini kısıtlayıp keyfî davranışlarını engelleyen bir bildirgedir. Bildirge ile İngiltere’de krallar yetkilerinin birçoğunu parlamentoya devretmişlerdir. Bu durum, insan haklarının korunması adına tüm Avrupa ülkeleri için önemli bir adımdır. İfade hürriyetini düzenlemesi bakımından da örnek teşkil etmektedir.

Virginia Haklar Bildirgesi, 1776 yılında, Amerika’nın Virginia eyaletinde yaşayan halk temsilcilerinin ilân ettiği bir bildirgedir. Virginia Haklar Bildirgesi, demokrasi ve insan haklarının gelişmesi konusunda tüm dünyada olumlu gelişmelere yol açması nedeniyle büyük bir önem taşır. Bildirge’nin 12. maddesi, “basın hürriyeti” konusunu düzenlemiştir. *“Özgürlüğün en güçlü kalelerinden biri de basın özgürlüğüdür; despotik yönetimler dışında basın özgürlüğü asla sınırlandırılmaz.”* hükmünde basının hür ve sınırlandırılmayacak nitelikte olduğu belirtilmiştir.

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, 1789 Fransız Devrimi’nin ardından, insan haklarını ve ifade hürriyetini korumak amacıyla çıkarılmıştır. Bildirge’nin 11. maddesinde, *“Düşünce ve görüşlerin özgürce ifade edilmesi, insanın sahip olduğu en değerli haklardan biridir. Her yurttaş; düşünme, yazma ve yazdıklarını yayımlama hakkına sahiptir; fakat kanunlarla belirlenen özgürlüklerin kötüye kullanılmaması için yurttaşların sorumluluk duymaları gerekir.”* hükmü ile ifade hürriyetinin insanın sahip olduğu en önemli ve değerli haklardan biri olduğu hususu düzenlenmiştir.

2.2.3.2. Uluslararası belgelerde ifade hürriyeti

İfade hürriyeti, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve Lizbon Antlaşması ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gibi uluslararası belgelerde düzenlenmiş olup, aşağıda bu belgeler incelenecektir.

2.2.3.2.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) tarafından düzenlenen Beyanname'nin 19. maddesinde fikir ve ifade hürriyeti tanımlanmaktadır.

Madde - 19

“Her ferdin fikir ve fikirlerini açıklamak hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzubahis olmaksızın malumat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek veya yaymak hakkını içerir.”

Beyanname'nin 19. maddesi bireylerin düşüncelerini açıklama hürriyetine sahip olduğunu, bu düşüncelerden dolayı da rahatsız edilemeyeceğini öngörmektedir. Düşünce ve kanaat hürriyetinin tanımının yapıldığı ilgili madde ile Anayasa'nın 25. maddesi bu doğrultuda benzer niteliktedir.

Madde - 29

“1-) Her şahsın, şahsiyetinin serbest ve tam gelişmesi ancak bir topluluk içinde mümkündür ve şahsın bu topluluğa karşı görevleri vardır.

2-) Herkes, haklarının ve hürriyetlerinin kullanılmasında, sadece, başkalarının haklarının ve hürriyetlerinin gereğince tanınması ve bunlara saygı gösterilmesi amacıyla ve ancak demokratik bir cemiyette ahlâkın, kamu düzeninin ve genel refahın haklı icaplarını yerine getirmek maksadıyla kanunla belirlenmiş sınırlamalara tabi tutulabilir.

3-) Bu hak ve hürriyetler hiçbir veçhile Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensiplerine aykırı olarak kullanılamaz.”

Beyanname'nin 29. maddesi ise, ifade hürriyetinin sınırlandırma usul ve esaslarını düzenlemektedir. Bu usul ve esaslara kanunun öngördüğü sınır doğrultusunda uyulması gerektiğinin altı çizilmiştir. Anayasa'nın 13 ve 26/2. maddelerinde belirtilen sınırlama usul ve esasları, ilgili maddenin hükümleriyle benzer niteliktedir.

2.2.3.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AİHS, merkezi Strazburg olan Avrupa Konseyi (AK) ülkeleri tarafından 1950 yılında imzalanan ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren ve Türkiye'nin de 18 Eylül 1954 tarihinde imzalayarak taraf olduğu bir sözleşmedir.

AK, insan haklarını ve demokrasiyi destekleme ve koruma konusunda güçlü bir kararlılığın eseridir. Avrupa Konseyi'nin bu kararlılığı ifade özgürlüğü ve basın-yayın hürriyeti alanında da düzenlenen belgelerle güvence altına alınmış ve demokratik toplumların olmazsa olmaz (sine quanon) koşulu olarak öne sürülmüştür. Avrupa Birliği'nin iletişim

politikalarında yer alan ifade ve iletişim özgürlüğü ilkesinin tarihsel kökenleri de AİHS'ye dayanmaktadır.

Sözleşme'nin "İfade Hürriyeti" kenar başlıklı 10. maddesi, ifade hürriyetini düzenlemiştir. Maddenin temelleri de İHEB'nin 19. maddesi doğrultusunda atılmıştır.

Madde 10 - İfade Özgürlüğü

"1) Her fert ifade ve izhar hakkına maliktir. Bu hak içtihat hürriyetini resmî makamların müdahalesi ve memleket sınırları mevzuu bahis olmaksızın, haber veya fikir almak veya vermek serbestisini ihtiva eder. Bu madde, devletlerin radyo, sinema veya televizyon işletmelerini bir müsaade rejimine tâbi kılmalarına mâni değildir.

2) Kullanılması vazife ve mesuliyeti tazammun eden bu hürriyetler, demokratik toplulukta, zaruri tedbirler mahiyetinde olarak, millî güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya amme emniyetinin, nizamı muhafazanın, suçun önlenmesinin, sağlığın veya ahlâkın, başkalarının şöhret veya haklarının korunması, gizli haberlerin ifşasına mani olunması veya adalet kuvvetinin üstünlüğünün ve tarafsızlığının sağlanması için ancak ve kanunla, muayyen merasime, şartlara, tahditlere veya müeyyidelere tâbi tutulabilir."

Sözleşme'nin 10. maddesinin birinci fıkrası sadece görüş açıklama ve ifade özgürlüğü değil, aynı zamanda ülke sınırları dışından da bilgi edinmeyi içerir. Bu şekilde de düşüncenin oluşum aşamasının kısıtlanmadığı görülür. Ayrıca düşüncüyü açıklama özgürlüğünden herkesin yararlanacağı hususu da öngörülmüştür. Bu hak ve hürriyetlerin de koruma altına alınması demokratik toplumun varlığı adına oldukça önem arz eder. Sözleşme'nin 10. maddesi sadece düşüncenin içeriği ile ilgilenmeyip, ifade ediliş şekliyle de ilgilenmektedir. Maddenin ikinci fıkrasında da açıklanan düşüncelerin nasıl sınırlandırılacağı öngörülmüştür. İfade hürriyetinin sınırlandırılmasında izin dâhilinde bulunan unsurlar 10. maddenin ikinci fıkrasında tanımlanmıştır. Madde metninden de anlaşılacağı gibi demokratik toplumlarda ifade hürriyeti sınırsız değildir. Sınırlamaların da bir sınırı olmalı ve bu doğrultuda sınırlandırmaların çok sıkı denetime tabi tutulmaları gerekir.¹²⁰

Sözleşme'nin 10. maddesinin uygulama alanı oldukça geniştir. Sözleşme sanatsal, siyasî, ticarî bütün düşünce açıklamalarını korumaktadır. Ayrıca madde metninden de anlaşılacağı gibi radyo, televizyon ve sinema işletmelerini de kapsamı içine almaktadır. Madde, birinci fıkrasında geniş anlamı ile iletişim özgürlüğünü düzenlemiştir. Bu fıkranın dikkat çekici özelliği radyo, sinema ve televizyon dışındaki iletişim araçlarının, bir izin

¹²⁰ Şahbaz, a.g.e., s.51-52; Özbey, a.g.m., s.47.

sistemine bağı tutulamayacağını hukuken belirlenmiş bulunmasıdır. Böylece, bugün örneğin Türkiye’de, süreli-süresiz yayın araçlarının çıkarılması, artık izin sistemine bağı tutulamaz.¹²¹

2.2.3.2.3. Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Sözleşme

BM tarafından 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilen ve 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme’yi, Türkiye 4 Haziran 2003 tarihinde 4868 sayılı Kanun ile kabul etmiştir.

Sözleşme, İHEB’de yer alan hakları detaylı biçimde düzenlemiş ve bunun yanı sıra Bildirge’de yer almayan diğer hak ve hürriyetleri de koruma altına almıştır. Medeni ve siyasî her türlü hak ve hürriyeti içeren Sözleşme’nin 19. maddesinde de ifade hürriyetine ayrıntılı biçimde yer vermiştir. Maddenin ikinci fıkrasında da ifade hürriyetinin ulusal güvenliğin korunması, toprak bütünlüğünün veya kamu düzeninin korunması, asayişsizliğin veya suçun önlenmesi, sağliğin veya ahlâkın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli kalması gereken haberlerin yayılmasına engel olunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması gibi sebeplerden dolayı sınırlanabileceğini düzenlemektedir. Sözleşme’nin 20. maddesinde ifade hürriyetini sınırlayan bir başka hüküm vardır. Bu hükme göre savaş lehine yapılacak her türlü propagandanın yanında ayrımcılığa, düşmanlığa veya şiddete teşvik eden her çağrışı da kanun yasaklamaktadır.¹²²

Madde 19 - İfade Özgürlüğü

“1) Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır.

2) Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşünceyi arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir.

3) Bu maddenin ikinci fıkrasındaki haklar özel bir ödev ve sorumlulukla kullanılır. Bu nedenle bu hak, sadece hukuken öngörülen ve aşağıdaki sebeplerle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir:

a) Başkalarının haklarına ve itibarına saygı;

b) Ulusal güvenliği veya kamu düzenini (ordrepública) veya sağlık ve ahlâkı koruma.”

¹²¹ Cankaya, Baturer, *a.g.e.*, s.22; Dönmezer, Bayraktar, *a.g.e.*, s.145.

¹²² Cankaya, Baturer, *a.g.e.*, s.9-10, 62-63.

Madde 20 - Savaş Propagandası ve Düşmanlığa Savunma Yasası

- “1) Her türlü savaş propagandası hukuk tarafından yasaklanır.
2) Ayrımcılığa, kin ve nefrete veya şiddete tahrik eden herhangi bir ulusal, ırksal veya dinsel düşmanlığın savunulması hukuk tarafından yasaklanır.”*

2.2.3.2.4. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve Lizbon Antlaşması

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, AB’ye üye devletler tarafından 7 Aralık 2000 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye, AB’ye üye olmaması sebebiyle Şart’ın taraflarından değildir. Sözleşme içeriğinde pek çok hakka ilişkin hususlar bulunmaktadır. Şart’ın “Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü” kenar başlıklı 10. maddesi ile “İfade ve Haber Alma Özgürlüğü” kenar başlıklı 11. maddesinde ifade hürriyeti düzenlenmiştir.

Madde 10 - Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü

- “1) Herkes, düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, toplum içinde veya özelde, ibadet ve öğreti vasıtasıyla dinini ve inancına ortaya koyma özgürlüğünü kapsar.
2) Dinsel ya da vicdani sebeplerle askerlik yapmama hakkı, bu hakkın kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalara uygun olarak tanınır.”*

Madde 11 - İfade ve Haber Alma Özgürlüğü

- “1) Herkes, ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları dikkate alınmaksızın, görüş sahibi olma ve fikir ve bilgilere erişim ve yayma serbestisini içerir.
2) Medyanın özgürlüğü ve çoğulculuğu gözetilir.”*

Lizbon Antlaşması, 13 Aralık 2007 tarihinde AB’ye üye devletler tarafından imzalanmıştır. Türkiye, AB’ye üyeliği bulunmadığından dolayı Antlaşma’ya taraf değildir.

Birliğe üye olmayan devletlerin üye olabilmeleri adına birtakım sorumlulukları yerine getirmeleri beklenmektedir. Bu beklenti daha çok AB antlaşma metinlerine veya diğer kurucu antlaşmalara uyum sağlanması yönündedir. Kanımızca Türkiye’nin de üzerine düşen sorumluluk bu hususlara uyum sağlamasını gerektirir. AB Temel Haklar Şartı ve Lizbon Antlaşması’nın maddelerine bakılacak olunursa, bunların pek çok konuda sorumluluk ihtiva ettikleri görülmektedir. Bu madde metinleri üyelik sürecindeki ülkeler tarafından derinlemesine analiz edilmelidir. Zira, toplumsal yaşama ve kanunlara bu doğrultuda normların konulması üyelik sürecini hızlandırabilir. Nitekim, üyelik süreçlerinin sancılı noktaları Türkiye açısından kanunların karşılıklı uyumsuzluğundan kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Türkiye’den bu hususta adımların atılması üyelik sürecini olumlu yönde etkiler.

2.2.3.2.5. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

BM tarafından, 21 Aralık 1965 tarihinde kabul edilen ve 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme'yi, Türkiye, 3 Nisan 2002 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin 5. maddesinde düşünce ve ifade hürriyeti düzenlenmiştir.

Madde - 5

“Sözleşme'nin 2'nci maddesinde sayılan temel yükümlülöklere uygun olarak, Taraf Devletler her şekliyle ırk ayrımcılığını yasaklamak ve ortadan kaldırmak ve ırk, renk ya da ulusal veya etnik köken ayrımı yapmaksızın, özellikle aşağıdaki haklardan yararlanmada herkesin kanun önünde eşitlik hakkını garanti altına almak yükümlülüğünü üstlenirler...

vii) Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı

viii) Fikir ve ifade özgürlüğü hakkı...”

2.2.3.2.6. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

BM tarafından 20 Kasım 1989'de kabul edilen, 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme'yi Türkiye, 14 Eylül 1990 tarihinde imzalayıp 9 Aralık 1994 tarihinde de *"Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutmaktadır."* hükmünü şart koyarak yani ihtirazî kayıtla onaylamıştır. Sözleşmenin 12, 13 ve 14. maddelerinde ifade hürriyeti düzenlenmektedir.

Madde - 12

“1) Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen göstermek suretiyle tanırlar.

2) Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idarî kovuşturmada çocuğun ya doğrudan veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.”

Madde - 13

“1) Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak ülke sınırları ile bağılı olmaksızın yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

2) Bu hakkın kullanılması yalnızca:

a) Başkalarının haklarına ve itibarına saygı,

b) Millî güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağığı ve ahlâkının korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörölmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir.”

Madde - 14

“1) Taraf Devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din hürriyetleri hakkına saygı gösterirler.

2) Taraf Devletler, ana-babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine, saygı gösterirler.

3) Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörölmek ve gerekli olmak kaydıyla kamu güvenliğı, düzeni, sağılık ya da ahlâkî ya da başkalarının temel hakları ve hürriyetlerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılabilir.”

Sözleşme’nin ilgili madde metinlerinden anlaşılan, çocuğun ifade hürriyetinin taraf devletlerce sağılandığı, koruma altına alındığı ve denetlendiğıdir. Bu madde hükümlerine taraf olan Türkiye’nin de aynı doğrultuda çocuğun hak ve hürriyetlerini koruma altına alması, çocuğa uygun ortamı sağılaması ve denetim vazifesini yerine getirmesi beklenir. Bu hususta da ilgili maddenin hükümleri esas alınmalıdır.

2.2.4. Türk Mevzuatında İfade Hürriyeti

İfade hürriyeti, Anayasa ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) kapsamında incelenecektir.

2.2.4.1. 1982 Anayasası

1982 Anayasası’nın 25. maddesinde “Düşünce ve Kanaat Hürriyeti”, 26. maddesinde “Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti” tanımlanmıştır. Ayrıca temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında esas alınan şartlar da Anayasa’nın 13. maddesinde “Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması” kenar başlığında düzenlenmiştir.

Madde 13 - Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması

“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağli olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçölülük ilkesine aykırı olamaz.”

Anayasa’nın 13. maddesinde ifade hürriyeti, diğör bütün hak ve hürriyetler gibi bu maddede yer alan nedenler doğrultusunda sınırlanabilir. Bu sınırlamanın çerçevesi de bu

madde doğrultusunda yapılmaktadır. Sınırlamanın, ancak kanunun öngördüğü şartlarda ve yine kanunla olabileceği belirtilmiştir. Kanımızca genelde temel hak ve hürriyetler, özelde ise ifade hürriyetinin sınırlandırılması hususunda ilgili madde hükümleri dikkate alınmalıdır. Zira, kanunla öngörülen her türlü işlem demokratik düzende kabul görecektir. Aksi takdirde demokrasiyle çelişen uygulamalar kişi ve toplum çıkarlarıyla ters düşebilir.

Madde 25 - Düşünce ve Kanaat Hürriyeti

“Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.”

Birey ayrımı gözetmeksizin herkesin düşünce ve kanaat hürriyetine sahip olduğunu düzenleyen 25. madde, kimsenin düşüncelerini açıklamaya zorlanamayacağını, düşüncelerinden dolayı kınanamayacağını ve bu sebeple suçlanamayacağını öngörmektedir. Kanımızca ilgili madde daha çok tanımsal boyutta kalmıştır. İfade hürriyeti kavramı konusunda Anayasa’nın 25 ve 26. maddesi kıyaslandığında, 25. maddenin kavramın daha çok yüzeysel işlevini yerine getirdiği görülmektedir.

Madde 26 - Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti

“Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/9 md.) Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

(mülga: 3.10.2001-4709/9 md.) Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.

(Ek: 3.10.2001-4709/9 md.) Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.”

Anayasa’nın 26. maddesinin birinci fıkrasında ifade hürriyetine yönelik bir tanım getirildiği, kişilerin ifade hürriyeti hakkından yararlanmalarına kimsenin müdahale edemeyeceğini ve bu sınırlamanın da kitle iletişim araçlarına müdahale edilmemesi gerektiği sonucuna varılamayacağını öngörmüştür. İlgili maddenin diğer fıkralarında düşünceyi

açıklama ve yayma hürriyetinin hangi durumlarda sınırlanabileceği, sınırlama usul ve esaslarının da kanunla belirleneceği hükümleri mevcuttur.

2.2.4.2. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

26.09.2004 tarihinde kabul edilip, 12.10.2004 tarihinde yayımlanan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda ifade hürriyetinin sınırlandırılmasına yönelik pek çok madde bulunmaktadır. Ancak bu hususta 226 ve 301. maddeleri ele alınacaktır.

TCK'nin "Genel Ahlâka Karşı Suçlar" başlıklı yedinci bölümünün 226. maddesinde "Müstehcenlik" kenar başlığında müstehcenlik kavramı suç olarak tanımlanmıştır. Bu maddede özellikle çocukların korunmasına yönelik düzenlemeler dikkat çekmektedir. İçeriğinde müstehcenliğe yer veren basın ve yayın kuruluşlarına verilecek yaptırımlar bu kenar başlıkta düzenlenmiştir. Bu da ifade hürriyetine getirilen sınırlamanın müstehcenlik boyutunu ortaya koyar.

TCK'nin "Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar" başlıklı üçüncü bölümünün 301. maddesinde de ifade hürriyetine getirilen sınırlama sebepleri düzenlenmiştir. Burada bahsi geçen husus, devletin her türlü saldırılardan korunmasıdır. Devletin menfaati mevzu bahis olduğunda ifade hürriyetine sınırlama getirileceği öngörülmüştür.

2.3. Kitle İletişim Hürriyeti

Kitle iletişim hürriyeti, ifade hürriyetinin temelinde oluşan bir hak ve hürriyettir. Aşağıda kitle iletişim hürriyetinin tanımı, kapsamı, unsurları değerlendirilecek olup, kitle iletişim araçları hürriyetleri bakımından basın hürriyeti, radyo-televizyon hürriyeti, sinema hürriyeti ve internet hürriyeti incelenecektir.

2.3.1. Tanım ve Kapsamı

Kitle iletişim hürriyeti, haber, düşünce ve kanaatlerin kitle iletişim araçları basın, radyo, televizyon, sinema, video, internet ve sosyal medya vasıtasıyla serbestçe alınması ve yayılmasıdır.¹²³ Kitle iletişim hürriyeti bir süreçtir. Kitle iletişim araçlarının birey ve toplum

¹²³ Bıyıklı, *a.g.e.*, s.8; Gedik, *a.g.e.*, s.34; İçel, *a.g.e.*, s.62.

nezdinde önemli olmasından dolayıdır ki kitle iletişim alanında bulunması gereken hürriyet kavramını ifade etmek amacı ile de kitle iletişim hürriyeti kavramı ortaya çıkmıştır. Kitle iletişim araçlarının etkisi düşünüldüğünde, bu alana hâkim olacak hak ve hürriyet kavramlarının düzenlenmesinin ne derece önemli ve gerekli olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Kitle iletişim hürriyeti, ifade hürriyetinin temelinde gelişen, ifade hürriyeti doğrultusunda ortaya çıkan bir kavramdır. Bireylerin düşüncelerini herhangi bir yolla açıklayabilmesi ve yayabilmesini sağlayan ifade hürriyeti, diğer hak ve hürriyetlerle birlikte kitle iletişim hürriyetinin de temelini oluşturur. Kanımızca ifade hürriyetinin olmadığı yerde kitle iletişim hürriyetinden de söz edilemez. İfade hürriyetinde olduğu gibi kitle iletişim hürriyetinde de düşüncelerin açıklanması ve yayılması süreci mevcuttur. Bu açıklama ve yayma sürecinde kitle iletişim araçlarından yararlanılır. Kanımızca ifade ve kitle iletişim hürriyeti ayrı düşünülemeyecek kavramlardır. Kitle iletişim hürriyeti, ifade hürriyetinin uygulama alanı olarak düşünülebilir.

Kitle iletişim hürriyeti, radyo ve televizyonun ortaya çıkmasından önce basın hürriyeti şeklinde ifade edilmekteyken; radyo ve televizyonun ortaya çıkışı ile birlikte, düşüncelerin radyo ve televizyonla ifade edilmesi söz konusu olmuştur.¹²⁴ Haber, düşünce ve kanaatlerin radyo ve televizyon ile iletilmesi sürecinden sonra basın hürriyeti kavramı yerine daha kapsayıcı olacak şekilde kitle iletişim hürriyeti kavramını ortaya çıkmıştır. Görüleceği üzere kitle iletişim hürriyetinin kapsamı oldukça geniştir. Her türlü kitle iletişim aracı vasıtasıyla aktarım sürecinden bahsedilir. Bu sebeple de kitle iletişim hürriyetinin uygulama aşamasına bütün kitle iletişim araçları dâhil edilir.

Basın-yayın mensupları, ifade hürriyetini kullanarak kitle iletişim hürriyeti çerçevesinde haber yaparlar. Fakat yapılan haberlerin hepsinde gerçek anlamda doğruluktan ve ifade ediliştten söz edilemez. Günümüzde keyfi ve gerçeği yansıtmayan haberler de mevcuttur. Bu da ifade hürriyeti ve kitle iletişim hürriyetinin uygulama aşamasında çeşitli sıkıntıların var olduğunu gösterir. Yanlış bilgilendirmeye dolu haberlerin verilmesi bireysel ve toplumsal birtakım deformasyonlara neden olabilir. İfade ve kitle iletişim hürriyetinin kötüye kullanılmasının özelde bireysel genelde de toplumsal düzeyde sıkıntılara yol açar. Bu sebeple hak ve hürriyetlerin kullanılmasında basın-yayın mensuplarının dikkat etmesi gereken hususlar vardır. Haberin hukuksal çerçevede olması ve ifade edilme şekillerine uyması, kitle iletişim hürriyetinin doğru bir şekilde kullanılmasını gerektirir. Haberlerin kamuoyunu

¹²⁴ Gedik, *a.g.e.*, s.34.

ilgilendirdiği düzlemde ve gerçeği yansıtması, yansıtılması gereken hususların bilerek ya da bilmeyerek yansıtılmaması da kitle iletişim hürriyetinin uygulama aşamasındaki sorunlardır. Basın-yayın mensubunun kendisine hem bireysel, hem de mesleki olarak tanınan hak ve hürriyetleri kullanırken kamu yararını göz önünde tutması gerekir. Elbette ki, demokratik bir düzende ifade hürriyeti buna bağlı olarak kitle iletişim hürriyetinin varlığı şarttır. Ancak bu hak ve hürriyetlerin varlığının yanı sıra ilkelerinin de göz ardı edilmemesi gerekir. Bir haberde bulunması gereken etik ilkelere basın-yayın mensubu tarafından dikkat edilmesi şarttır. Kanımızca bu hususta en önemli nokta hak ve hürriyetlerin toplum yararına kullanılması gerekliliğidir.

Kitle haberleşme hürriyetini Anayasa'nın 22. maddesinde düzenlenen "Haberleşme Hürriyeti" ile aynı doğrultuda düşünmemek gerekir. Şöyle ki mezkûr maddede yer alan haberleşme PTT haberleşmesi olup, özel haberleşmeyle ilgilidir ve haberleşmenin gizliliğini düzenlemekte ve bu hususta tezin konusu dışında kalmaktadır. Zira, kitle haberleşme hürriyetinde gizlilik değil, açıklık esastır.¹²⁵

2.3.2. Unsurları (Sujeleri)

Haber, düşünce ve kanaatlerin kitle iletişim araçları vasıtasıyla serbestçe ifade edilebilmesi, yayılabilmesi ve bu doğrultuda tutum ve davranış geliştirilebilmesi için birtakım unsurların var olması gerekir. Kitle iletişim hürriyetinin vücut kazanmasını sağlayan bu unsurlar; "Haber, Kanı, Bilgi ve Düşüncelere Serbestçe Ulaşma Hakkı", "Haber, Kanı, Bilgi ve Düşünceleri Serbestçe Açıklama Hakkı" ile "Haber, Kanı, Bilgi ve Düşünceleri Serbestçe Yayabilme Hakkı"dır. Bu üç hakkın varlığı kitle iletişim hürriyetinin zorunlu unsurlarındandır.¹²⁶ Nitekim bu unsurlar, 5187 sayılı Basın Kanunu'nun 3. maddesinde, "*Basın özgürdür. Bu hürriyet; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir.*" şeklinde düzenlenmiştir.

2.3.2.1. Haber, kanı, bilgi ve düşüncelere serbestçe ulaşabilme hakkı

Kitle iletişim hürriyetinin temel şartı, her türlü haberin düşünce ve kanaatlerin serbestçe öğrenilebilmesi ve bunlara serbestçe ulaşılabilmesidir. Bu hakkın olanağının da yaratılmış ve güvence altına alınmış olması gerekir. Bunu sağlayan taraf ise devlettir. Bu hak

¹²⁵ İçel, *a.g.e.*, s.62.

¹²⁶ İçel, *a.g.e.*, s.96; Gedik, *a.g.e.*, s.39; Dönmezer, Bayraktar, *a.g.e.*, s.105.

vatandaşlar açısından haber alma hakkını, basın mensupları açısından da haberlere ulaşmak ve toplamak hakkını içerir.¹²⁷

Kitle iletişim hürriyetinin ön koşulu hürriyetin kaynağını oluşturan haber, kanı, bilgi ve düşüncelere ulaşabilmekle sağlanır. Haber ve kaynaklarına ulaşabilme hakkı kitle iletişim hürriyetinin diğer unsurlarının da varlık göstermesi için şarttır. Şöyle ki, ulaşılamayan bir bilgi açıklanamaz ve yayılamaz. Bu sebeple de kitle iletişim hürriyetinin unsurları tam anlamıyla sağlanamaz.

Kitle iletişim hürriyetinde haber, bilgi, düşünce ve kanılara ulaşılabilmesi hem bireylerin hem de basın-yayın temsilcilerinin kullandığı bir haktır. Bu yönüyle de bu hakkın kullanıcıları herkeştir. Zira, herkesin bilgiye ulaşma hakkı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu hakkın anlam kazanabilmesi için bilgi kaynaklarının çok ve bilgiye ulaşma kanallarının da açık olması gerekir. Bilgiye ulaşamadığı durumda kamuoyunun bağımsız bir şekilde oluşmasının önüne engel koyulmuş olur. Bu da demokratik bir toplumda var olmaması gereken bir durumdur. Demokratik yapıya sahip bir devlette kamuoyunun özgür bir şekilde oluşması beklenir.¹²⁸

2.3.2.2. Haber, kanı, bilgi ve düşünceleri serbestçe açıklayabilme hakkı

Haber, düşünce ve kanılara ulaşan birey, ulaştıklarını bunlardan hareketle oluşturduğu, düşünce ve kanıları, eleştirileri, yarattığı her türlü sanatsal ürünü açıklama hakkına sahip olmalıdır. Bu hakkın temel ögesi kaynağını düşünce ve söz hürriyetinden almaktadır.¹²⁹

Bu hak sayesinde çeşitli kaynaklardan ulaşılan haber, bilgi, düşünce ve kanılar istenilen herhangi bir yolla açıklanabilir. Kanımızca bu hak bireylere ulaştığı her türlü bilgi ve haberi açıklama hakkıyla beraber bunları yorumlama ve eleştirme hakkını da tanır. Olayların incelenmesi, irdelenmesi ve yorumlanması dürüst ve makûl duyguların açıklanması biçiminde olmalıdır. Bu hak bakımından sınır, hakaret suçunu işlememektir.¹³⁰ Bütün bunların var olabilmesi için de kuşkusuz demokratik değerlere önem verilen, tartışma ve eleştiri ortamının var olduğu bir topluma ihtiyaç vardır.

¹²⁷ Bıyıklı, *a.g.e.*, s.35.

¹²⁸ Salihpaşaoğlu, Y. (2007). *Türkiye’de Basın Özgürlüğü*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.27; Gedik, *a.g.e.*, s.40-41.

¹²⁹ Bıyıklı, *a.g.e.*, s.35; İçel, *a.g.e.*, s.96-97.

¹³⁰ Dönmezer, Bayraktar, *a.g.e.*, s.108.

Eleştiri ve yorumların serbestçe yapılamadığı bir toplumda kamusal sorunlar hakkında sağlıklı bilgi edinebilmek ve neyin kamunun yararına neyin zararına olduğunu öğrenebilmek mümkün değildir.¹³¹ Kanımızca açıklama, eleştirme ve yorumlama hakkının kullanılabilmesi demokrasinin gelişebilmesi, devlet otoritesinin denetlenebilmesi adına da şarttır. Devlet otoritesinin denetlenmesi, yapılan iş ve işlemlerden kişilerin bilgi sahibi olabilmesi, aksaklıkları görebilmesi bireye yaşadığı ortama güven duymasını, bu şekilde de ifade ve kitle iletişim hürriyetinin getirilerinden yararlanmasını sağlamış olur. Bu da daha sağlıklı düşüncelerin oluşmasını, toplumun gelişmesi ve ilerlemesini sağlamış olur.

2.3.2.3. Haber, kanı, bilgi ve düşünceleri serbestçe yayabilme hakkı

Kitle iletişim hürriyetinin sağlanabilmesi adına kullanılan bir başka unsur da ulaşılan ve açıklanan haber, kanı, bilgi ve düşüncelerin yayılması hakkıdır. Kişiler bu hakkı kullanırken ulaştığı materyalleri doğrudan aktarabilecekleri gibi kendi görüş ve eleştirilerini de kaynaklarına ilave edip yayabilirler. Kişi ulaştığı her türlü haberi, bilgi, düşünce ya da kanıyı istediği herhangi bir yolla yayabilir. Kanımızca burada yayınlanan içerikle uyuşan kanalı kişinin dikkatlice seçmesi gerekir. Konu kitle iletişim araçları olduğunda da etki düzeyinin fazla olmasını isteyen tarafın bu doğrultuda dağıtım aracını seçmesi gerekir.

Bu hak kullanılırken devlete belli başlı görevler düşmektedir. Haber, düşünce ve kanıların yayılmasının sağlanmasında devletin kitle iletişim araçlarına destek vermesi gerekir. Serbestçe ve eşit ortamda yapılan yayılma hakkının da herkes tarafından kullanılabilir olması yine devletin görevlerindendir. Kitle iletişim hürriyetinin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için haber, düşünce, bilgi ve kanıların yayılabilmesi şarttır. Ayrıca düşünce ve kanıları serbestçe açıklayabilmek hakkının fiilen kullanılabilmesi için haber, düşünce ve kanıların serbestçe yayılma hakkının bulunması gerekir.¹³²

2.3.3. Basın Hürriyeti

Basın hürriyeti, haber ve düşünceleri, basılı araçları ile serbestçe açıklayabilmek hürriyeti olarak tanımlanır. Bu tanım doğrultusunda da basın hürriyeti, haber, düşünce, istek

¹³¹ Salihpaşaoğlu, *a.g.e.*, s.32.

¹³² Salihpaşaoğlu, *a.g.e.*, s.33-34; Gedik, *a.g.e.*, s.41-42; Bıyıklı, *a.g.e.*, s.36; İçel, *a.g.e.*, s.99.

ve kanaatleri serbestçe toplayıp, açıklayıp, eleştirip ve yorumlayıp basabilmek, çoğaltabilmek ve bunları serbestçe yayınlayıp, dağıtabilmek haklarını gerektirir.¹³³

Basın, haber verme sürecinde kitle iletişim araçları arasında ön sıralarda yer almaktadır. Bu sebeple de ifade hürriyetinin olanak sağladığı hürriyetlerin başında gelir. Basın hürriyetinin anayasal güvenceye alınması A.B.D.’de 20.06.1776 tarihinde kabul edilen Virginia Haklar Bildirisi (Bill Of Rights) ile mümkün olmuştur. Bildiri’nin 12. maddesinde *“Basın özgürlüğü, hürriyetin en büyük kalkanlarından biridir ve ancak baskı yöntemlerince kısıtlanabilir.”* hükmü ile basın hürriyeti koruma altına alınmıştır. Kanımızca ilgili maddede öngörülen husus, basın hürriyetinin diğer tüm hürriyetler için kaynak oluşturduğudur. Ayrıca basın hürriyetinin keyfi durumlarda değil, sadece baskı durumlarında sınırlanabileceği de öngörülmüştür.

Basın hürriyeti konusu Anayasa’nın “Basın ve Yayımla İlgili Hükümler” başlıklı, 28-32. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Madde 28 - Basın Hürriyeti

“Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz...”

Basın hürriyetini koruma altına alan ve sansürü kabul etmeyen 28. madde, ayrıca basımevi kurmanın izin ve malî teminat şartına bağlanamayacağını öngörmüştür.

Madde 29 - Süreli ve Süresiz Yayın Hakkı

“Süreli veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz...”

Anayasa’nın 29. maddesi, süreli ve süresiz yayınların basımevleri gibi izin alma ve malî teminat şartına bağlı kalamayacağını düzenlemiştir.

Madde 30 - Basın Araçlarının Korunması

“(Değişik: 7/5/2004-5170/4 md.)

Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.”

Kanunîlik unsurunu ön planda tutan 30. madde, basın araçlarının suç aleti olduğu gerekçesi gösterilerek el konulamayacağını öngörmüştür. Burada önemli olan basın

¹³³ Dönmezer, Bayraktar, a.g.e., s.49.

araçlarının bulunduğu basımevlerinin kanunlara uygun bir şekilde kurulmuş olması gerektirir.

Madde 31 - Kamu Tüzelkişilerinin Elindeki Basın Dışı Kitle Haberleşme Araçlarından Yararlanma Hakkı

“Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir.”

Anayasa’nın 31. maddesi, kişi ve siyasî partilerin kamu tüzelkişilerinin elinde bulunan kitle iletişim araçlarından yararlanma hakkına sahip olduğunu ve bu unsurların kanunla düzenlendiğini öngörmektedir.

Madde 32 - Düzeltme ve Cevap Hakkı

“Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.”

Anayasa’nın 32. maddesi, yayın yoluyla kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçek dışı beyanlarla bulunulması halinde, kişiye düzeltme ve cevap hakkı doğacağını öngörmüştür.

Basın ile ilgili her türlü düzenleme, denetleme, basın hürriyeti, kullanım usul ve esasları 26.06.2004 tarihinde yayımlanan 5187 sayılı “Basın Kanunu” ile koruma altına alınmıştır.

2.3.4. Radyo-Televizyon Hürriyeti

Radyo-televizyon yayınları toplum üzerindeki etkisinden dolayı oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Bu sebeple de Anayasa’da basın faaliyetlerinin serbestlik ilkesine bağlı olmasına karşılık radyo-televizyon faaliyetleri izin sistemine bağlıdır (m. 26/1). Kanımızca radyo-televizyon yayınlarının etkisi göz önüne alındığında da izin sistemine bağlı olması kaçınılmazdır. Anayasa’nın “Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Radyo ve Televizyon Kuruluşları ve Kamuyla İlişkili Haber Ajansları” kenar başlıklı 133. maddesinde, radyo ve televizyon hürriyetine yönelik düzenlemeler öngörülmüştür.

Madde 133 - Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Radyo ve Televizyon Kuruluşları ve Kamuyla İlişkili Haber Ajansları

“(Değişik: 8/7/1993- 3913/1 md.)

Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir.

(Ek fıkra: 21/6/2005-5370/1 md.) Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek amacıyla kurulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu dokuz üyeden oluşur. Üyeler, siyasî parti gruplarının üye sayısı oranında belirlenecek üye sayısının ikişer katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasî parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluşu, görev ve yetkileri, üyelerinin nitelikleri, seçim usulleri ve görev süreleri kanunla düzenlenir.

Devletçe kamu tüzelkişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzelkişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır.”

Radyo ve televizyon yayınlarıyla ilgili her türlü denetleme, ifade ve kitle iletişim hürriyetiyle ilgili her türlü usul ve esaslar 03.03.2011 tarihinde yayımlanan 6112 sayılı “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun” ile düzenlenmiştir.

2.3.5. Sinema Hürriyeti

Sinema kitleler üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu etkinin olumsuz yanlarının ortaya çıkmaması için de sinema hürriyetine birtakım sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlama kamu otoriteleri tarafından başvuru ön denetim sistemidir.¹³⁴ Sinema hürriyetinin de diğer hürriyetler gibi sonsuz, sınırsız ve denetimsiz bir hürriyet olmadığı uygulanan ön denetim sistemiyle ortaya konulmuştur.

Anayasa’nın düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünü düzenleyen 26. maddesinde bu hürriyetten bahsedildikten sonra, “...radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.” hükmü ile sinema hürriyeti konusunda sansür sistemine izin verildiği açıkça görülmektedir.

Sinema yoluyla yapılan yayınların her türlü denetleme ve düzenleme sistemi, 5224 sayılı “Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Kanun” ile yürütülmektedir.

¹³⁴ İçel, a.g.e., s.452.

2.3.6. İnternet Hürriyeti

İnternet hürriyeti, internet ortamında yapılan yayınlarla haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe ifade edilebilmesidir. Teknik özelliklerinden dolayı da internet hürriyetinin kendine özgü bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. İnternet, tamamen özgür bir ortam temeli üzerinde gelişmiş ve tüm dünyayı kapsayan bir iletişim ağı konumundadır. Bu unsurlarından dolayı da internet hürriyeti ülke sınırlarını aşan bir nitelik kazanmıştır. Haber, düşünce ve kanaatlere uluslararası ölçekte ulaşılması ve bu doğrultuda yayın yapılması da kolaylaştığı için hürriyetin sınırları da genişlemiştir.¹³⁵ İnternet çoklu ortamı sağlayan ve diğer iletişim türlerinden bu sayede ayrılan bir kitle iletişim aracıdır.

Kanımızca internet hürriyetindeki en önemli unsur kişilerin internet erişimlerine engel olunamamasıdır. İnternette haber ve bilgilere serbestçe ulaşılabilmekte ve buna sınırlama getirilememektedir. Yayınlar yoluyla işlenen suçlarda ön denetim bulunmayıp yayın sonrası denetim mevcuttur.

İnternet yayınlarıyla ilgili her türlü düzenleme ve denetleme usul ve esaslar 23.05.2007 tarihinde yayımlanan 5651 sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun” ile öngörülmüştür.

¹³⁵ Gedik, *a.g.e.*, s.37; İçel, *a.g.e.*, s.67.



3. DENETİM KAVRAMI VE DENETİM TÜR VE METOTLARI

3.1. Denetim

Tezin asıl konusunu oluşturan “basın-yayında özdenetim”i açıklayabilmek için öncelikle “denetim” kavramı ile “denetim tür ve metotları”nın ele alınması gerekmektedir. Kamu yönetiminde ve özel sektörde bir ihtiyaç ve gereklilik olan denetim, yönetimin asıl konusudur.

3.1.1. Denetim Kavramı

Literatürde murakıp, revizyon, teftiş, kontrol gibi anlamlarda kullanılan denetim (coutrol; inspection) kavramı esasında yapılan iş ve işlemlerin belirli süzgeçlerden geçirilerek incelenmesidir.¹³⁶ Teknolojik gelişmeler, iş alanları ve çalışanların artması, devlet tekelinde bürokrasinin çoğalması ve benzeri etkenlerden dolayı, kamu ve özel sektör giderek karmaşık hale gelmektedir. Bu alanlarda düzenin ve verimliliğin oluşabilmesi için de denetim kavramına ihtiyaç vardır.

Yönetimin yaptığı iş ve işlemlerin mevzuata uygunluğunu, bilimsel ve düşünsel kuralların bütünlüğüyle çelişip çelişmediğini tespit etmek amacıyla, uygulama sırasında, uygulamadan önce veya uygulama sonrasında yapılan araştırma ve incelemelere, denetim denir. Kavram, kurum veya kuruluşların ya da kişilerin güç sahipleri tarafından sınırlandırılması ya da onaylanabilmesini ifade etmek üzere kullanılmaktadır.¹³⁷ Denetim, yönetimde var olan kurallara uygunluğun saptandığı, bu kurallara uymayı zorunluluk haline getirmeyi sağlayan bir mekanizmadır. Denetim kavramı sayesinde kamu ya da özel sektördeki düzen ya da düzensizlikler tespit edilir. Bu tespitler de kişilerin sorumluluk almasını ve sorumluluk dolayısıyla düzene ayak uydurmasını sağlar.

Denetim sisteminin uygulanmasında yasallık, düzenlilik, ekonomiklik, verimlilik ve etkinlik ilkeleri göz önünde bulundurulur. Bu ilkelere ne kadar uyumlu bir şekilde çalışılırsa o derece başarı elde edilir.¹³⁸

¹³⁶ Avşar, Z., Demir, V. (2005). *Düzenlemelerle ve Uygulamalarla Medya da Denetim*. Ankara: Piramit Yayıncılık. s.26; Gözübüyük, a.g.e., s.365.

¹³⁷ Avşar, Demir, a.g.e., s.25-26.

¹³⁸ Avşar, Demir, a.g.e., s.26.

Yönetimin denetlenmesinden yönetimin kendisinin denetlenmesi değil, yönetilenlerin hak ve hürriyetleri ile menfaatlerinin korunması anlaşılmalıdır.¹³⁹ Kanımızca yönetimin kurallara uygun, verimli, aksaklıklardan ve olumsuzluklardan uzak, liyâkate önem veren bir anlayışa sahip olması gerekmektedir. Yönetimde var olması ya da olmaması gereken hususların kontrolünü yapan, gerektiğinde yaptırım uygulayan bir mekanizmanın varlığı şarttır. Bu mekanizma sayesinde de yönetim ve yönetilenlerin her durumda kontrol altında olabileceklerinin bilincinde hareket etmesi sağlanmış olur. Bu bilinç yönetimin aksamadan, düzenli ve verimli bir şekilde işlemlerini sağlar. Aksi düşünüldüğünde ise denetimin yanlış uygulanması yönetimde büyük zararlara neden olabilir.

Basın-yayın konusuna da hâkim olan denetim kavramı, esasında yayın sonrasında söz konusu olmakla beraber yayın öncesi denetim de söz konusudur. Bu durum şu şekilde açıklanabilir. Filmler ticarî dolaşıma girmeden, gösterime sunulmadan önce oluşturulan komisyon ve kurullar tarafından çeşitli kurallara uygunluğu denetlenir. Bu denetlemenin de hak ve hürriyetlere zarar verici nitelikte olmamasına özen gösterilmelidir.

Denetim, yönetiminin mevzuat ve standartlara uygunluğunu tespit etmek ve bu tespitlerin raporlanması olarak da adlandırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında denetimin, hem kamu hem de özel sektör bağlamında önemi büyüktür. Çünkü denetimin yönetim ve yönetilenler açısından caydırıcılık etkisi bulunmaktadır. Buna göre, denetim raporlarında yer alan bilgiler, yönetim ile yönetilenlerin adaletsizlik yapmalarını engeller.¹⁴⁰

Kamu ya da özel sektörde çalışma şartlarının, verimliliğin, liyâkatin ve düzenin denetlenmesi şarttır. Aksi takdirde yönetimde aksaklıklar, verimsizlikler oluşabilir. Gözübüyük,¹⁴¹ yönetimin var olan durumunu belirlemek, olumlu ve olumsuz yanlarını tespit etmek, aksaklıkları önlemek amacıyla denetim kavramına ihtiyaç olduğunu belirtmektedir.

Kitle iletişim araçları hür olmakla birlikte bu hürriyetin kötüye kullanılmasının önlenmesi amaçlanmaktadır. Denetimin konusunu da kitle iletişim araçlarının kurallara uygun bir biçimde gerçekleşmesi oluşturmaktadır. Hür basın-yayın anlayışından doğan haklarını gereğince kullanmasına yönelik var olan denetim sistemlerinin bu amacından uzaklaşması ve sadece yayını içeriği yönünden denetlemesi basın-yayın hürriyetine zarar verir. Bu sebeple kitle iletişim araçlarına yönelik tüm düzenlemelerin, hürriyetlerin zedelenmemesine özen gösterilerek hazırlanması gerekir. Yapılan denetimlerin de basın-yayın yolu ile düşüncelerin

¹³⁹ Avşar, Demir, *a.g.e.*, s.27.

¹⁴⁰ Yıldız, E., Bulut, E. (2017). Denetimde Beklenti Boşluğu. *Sayıştay Dergisi*, (105). s.42.

¹⁴¹ Gözübüyük, *a.g.e.*, s.365.

açıklanmasını sınırlayıcı ve iletişim hürriyetini engelleyici olmamasına dikkat edilmelidir. Tam tersi basın hürriyetini engelleyen etmenlerin ortadan kaldırılması adına yapılacak olan denetim, iletişim hürriyetine destek sağlar.¹⁴²

3.1.2. Denetimin Yararları

- Denetim ahengi sağlar, verimliliği artırır ve işlerin aksamasını önler. İş (çalışma) disiplinini sağlar. Ancak denetimin yerinde ve zamanında yapılması şarttır. Denetim hak ve hürriyetlerde sınırlama olarak algılanmamalıdır. Zira, ölçülü bir denetim yönetimin işlevlerini yerine getirmesini sağlayıp, temel hak ve hürriyetlerin korunmasına da yardımcı olur.
- Yönetimde sapmaların önüne geçen denetimin dozunda ve gerektiği şekilde uygulanması toplumsal düzeni ve yönetimin verimliliğini artırır.
- Yönetimde yaşanan aksamalar denetim yapılmadığı sürece fark edilmez. Denetim sayesinde yaşanan bu aksaklıklara önlem alınabilir.¹⁴³ Zira, denetimdeki amaç da bu aksaklıkların önüne geçmek ve tekrarına müsaade etmemektir. Aksaklıkların, olumsuzlukların ve verimsizliklerin engellenebileceği bir etkiye sahip olması denetim kavramını yararlı kılar.
- Yönetimdeki düzenin nasıl işlediği, etkili, ekonomik ve adaletli çalışılıp çalışılmadığı, işlerin yürütülmesinde ihmal veya suiistimal olup olmadığı, kurallara uyulup uyulmadığı konusu denetim aşamasında ortaya çıkar. Ortaya çıkan bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak ya da yeniden oluşmasını engellemek de yönetimin verimini artırır.
- Denetim, yönetimdeki amaç dışı işleyişlerin önüne geçmeyi sağlar. Bütün bu etkileri dolayısıyla da denetim, yönetimin vazgeçilmez unsurudur.
- Kişi hak ve hürriyetlerinin, menfaat ve çıkarlarının yönetime karşı korunabilmesi düzgün bir şekilde işleyen denetim sisteminin varlığıyla doğru orantılıdır. Güç sahiplerinin yaptığı eylemler karşısında bireylerin haklarının korunması yapılacak denetimle ortaya konur.
- Denetim, yönetimdeki haksız ve adaletsiz uygulamaların alana uygun bir denetim türüyle ortaya konması bireylerin haklarının ve hürriyetlerinin korunmasını garanti eder.

¹⁴² Özek, a.g.e., s.816.

¹⁴³ Coskun, S. (2018). *Radyo ve Televizyon Yayın Hizmetlerinde Denetim*. Ankara: Adalet Yayınları. s.176.

- Denetimin, yönetime yarar sağlayabilmesi için amaçlarına ulaşp ulaşmadığını belirlemeyle yetinmemeli; amaçlarına giden süreçte ortaya çıkan engelleri de tespit etmelidir. Yönetim ancak bu engelleri ortaya çıkarıp, mevcut düzende ortadan kaldırmasıyla başarıya ulaşabilir.
- İletişim alanında uygulanan denetim, kitle iletişim araçlarının kullanımının verimini artırır. Radyo ve televizyon yayıncılığında var olan her türlü yayın ilkelerine doğru bir şekilde uyulup uyulmadığı denetim sayesinde tespit edilir.
- Yayınların denetimi sayesinde yayıncı kuruluşlar kurallara uymak konusunda daha özverili davranır. Bu sayede her türlü yayın denetime tabi olunacak gibi titizlikle oluşturulur. Bu da yayın ve yapımların kalitesini ve etki seviyesini artırır.
- Kurum ve kuruluşların her türlü iş ve işlemlerinin denetlenmesi konusunda yarar sağlayabilmek için denetim zamanının iyi ayarlanması gereklidir. Denetim ne bıkınlık yaratacak kadar çok sık aralıklarla ne de disiplinsizlik yaratacak kadar seyrek aralıklarla yapılmalıdır. Zamanlamanın belirlenmesinde denetimin faktörleri göz önüne alınmalıdır. Önemli olan yapılan denetimin kurumun özelliklerine, zamanlamanın da denetimin türüne ve denetlenen kuruma uygun olmasına özen gösterilmelidir. Zira, aksi durumda denetimden istenilen fayda sağlanamaz.

3.1.3. Sıkı Denetimin Sakıncaları

- Yönetimin önemli bir basamağını oluşturan denetimin kendi içinde birtakım sakıncaları oluşabilir. Denetimin sık, keyfi, baskıcı ve yoğun bir şekilde yapılması hem yönetimin hem de çalışanların motivasyonunu bozabilir. Sert kurallara dayanan denetimden yarardan ziyade zarar görülebilir. Bu kuralların da sıklıkla ve yoğun bir şekilde yönetime uygulanması kişilerin bezmesine sebep olabilir.
- Denetleme sonucunda uygulanacak cezaî yaptırımların tam olarak tanımlanmış olması gerekir. Aksi takdirde kişilerin keyfi uygulamalarına zemin hazırlayan bir denetim mekanizması oluşabilir. Belirsiz yaptırımlar da çeşitli mağduriyetlerin ve aksamaların oluşmasına neden olabilir.¹⁴⁴
- Denetlemede denetçinin kişisel görüşlerini ön planda tutması da sıkıntılara sebep olabilir. Kendi kişisel görüş ve çıkarları doğrultusunda ya da kayırmacılık yaparak verilecek her türlü karar denetleme sistemini amacından uzaklaştırır.

¹⁴⁴ Coşkun, a.g.e., s.177.

- İletişim alanında uygulanan denetimde sık, yersiz, keyfi uygulamalara yer verilmesi durumunda yayıncı herhangi bir yaptırımla karşılaşmamak adına objektif ve tarafsız yayıncılıktan uzaklaşabilir. Bu durumda iletişim hürriyetinin sağlanamamasına ve kısıtlı bir yayıncılık anlayışının ortaya çıkmasına sebep olur.
- Denetlemenin belirli ve düzenli aralıklarla yapılmaması durumunda yönetimin yararına bir durum söz konusu olmaz. Aksine yönetimin gidişatıyla ilgili tam olarak fikir sahibi olunamaz.
- Devletlerin kişi hak ve hürriyetlerini korumak ve engel teşkil edecek her türlü durumun tedbirini alması gerekir. Zira, her konuda olduğu gibi denetim konusunda da kişisel çıkarların mevzu bahis olmadan kişi hak ve hürriyetlerinin, menfaatlerinin yönetime karşı korunması devlet imkânları tarafından tesis edilmelidir. Dolayısıyla devletin Anayasa'nın 28. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen; "*Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır.*" hükmü doğrultusunda vatandaşın haber almasının önündeki her türlü engeli kaldırması gerekir. Denetimin vatandaşın haber almasını engelleyici, bilgi ve bilinçlenmelerini yanlış yönlendirici olmamasına dikkat edilmesi şarttır. Zira, unutulmamalıdır ki yanlış uygulanan denetimin sonuçları tüm toplumu etkiler.
- Kitle iletişim hürriyetinden kaynaklanan hakların kullanılmasının sağlanmasına yönelik var olan denetim sistemlerinin, amacından sapıp sadece yayınların içeriğiyle ilgilenmeye başladığında kitle iletişim hürriyetinde de sapsmalar yaşanacaktır. Bu sebeple de kitle iletişim alanına hizmet veren denetim sistemlerinin ifade ve kitle iletişim hürriyetini zedeleyici olmamasına dikkat edilmelidir.¹⁴⁵

3.2. Denetim Tür ve Metotları

Yönetimde kurallara uygunluğun denetimi yapılırken çeşitli denetim sistemlerinden yararlanılır. Bu sistem farklılığı da denetimin uygulama alanı ve amacı doğrultusunda şekillenir. Ayrıca denetim sistemlerindeki bu çeşitlilik ülkelerin sosyal, siyasî, ekonomik ve hukukî durumlarına göre de değişir. Denetim yapan kurum ya da kuruluşun özellikleri, denetimin zamanı, denetleyenin mevcut durumu, amacı, nedeni, konusu, kapsamı gibi özellikler dikkate alınarak denetim tür ve metotlarını şu şekilde gruplandırmak mümkündür:

a) İç Denetim

- Hiyerarşik Denetim

¹⁴⁵ Özek, a.g.e., s.816.

- Vesayet Denetimi
- Malî Denetim
- Ombudsman (Kamu Denetçisi)
- Özdenetim
- b) Dış Denetim
 - İdarî Denetim
 - Siyasî Denetim
 - Yargı Denetimi
 - Performans Denetimi
 - Uluslararası Denetim
 - Kamuoyu Denetimi
- c) Ortak Denetim (Co-regulation)

3.2.1. İç Denetim

Yönetmel denetim çeşitli şekillerde yürütölür. Denetimi yapanın denetlenen kuruma ya da kuruluşa bağı bakımından denetim sınıflandırılabilir. Zira, kurum ya da kuruluşun kendi kendini denetlemesinin mümkün olduğu kadar, başka bir kurum ya da kuruluş tarafından denetlenmesi de mümkündür. Kurum ya da kuruluşun denetimi kendi personeli tarafından yapıılıyor ise buna iç denetim denir. İç denetime en belirgin örnek hiyerarşik denetimdir.¹⁴⁶

İç denetim, yönetmel görevi olan kuruluşların kendi içinde oluşturulan elemanlar tarafından yapılan, yönetimin kendi kendini denetleme faaliyetidir. Yürütme erki içinde yer alan her hiyerarşinin ast hiyerarşilerini denetlemesi bir iç denetim faaliyetidir. İç denetim kurumlarda yönetimin başarısını, güvenilirliğini ve hesap verilebilirliğini güçlendiren bir işlev üstlendiğinden önemi giderek artmaktadır. İç denetim daha çok otoriteyi sağlamaya ve düzeni korumaya yöneliktir. Hukuk devletinde otorite hukuk olduğu için de iç denetimin asıl amacı hukuka uygunluğu sağlamaktır.¹⁴⁷

Denetimlerin iç ve dış denetim olarak yapılan ayrımında denetleyen kişinin bulunduğu konum önem arz eder. Denetleyen tarafın kurumun içinde hiyerarşik akışında yer alması o denetimi iç denetim olarak nitelerken, kurum dışından yapılan denetimlerde dış denetim olarak adlandırılır.

¹⁴⁶ Gözübüyük, *a.g.e.*, s.365.

¹⁴⁷ İnan, A. (1997). İç Denetim ve Dış Denetim Kuruluşları Arasındaki İlişkilerin Geliştirilmesi. *Sayıştay Dergisi*. (25). s.43-45. <https://jurix.com.tr/article/9109> adresinden 1 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

İç denetim, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nda yer alan bir kavramdır.

Madde 63 - İç Denetim

“İç denetim, kamu idaresinin çalışmalarına değer katmak ve geliştirmek için kaynakların ekonomiklik, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek ve rehberlik yapmak amacıyla yapılan bağımsız, nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyetidir.”

3.2.1.1. Hiyerarşik denetim

Kamu kuruluşlarında çalışan kamu görevlileri arasında bir sıradüzen, astlık-üstlük ilişkisi, mertbe silsilesi, derece silsilesi, makam/aşama sırası ve kademeleşme bulunmaktadır. Kamu görevlilerin “ast-üst” biçiminde örgütlenmesine, kamuda çalışanlar arasında bulunan ve altı üste bağlamak suretiyle bunları tek bir şefe (üste) bağlayan, daha doğrusu onun emir ve görevleri altına koymasına, hiyerarşi denir. Kamu yönetimi de esasında hiyerarşi yönünden bir bütünlük teşkil eder. Kamu yönetiminde üstün ast üzerindeki denetimine “hiyerarşik denetim” denir. Hiyerarşik denetimde yasal bir dayanağa gerek yoktur. Üstün astları üzerindeki denetim yetkisi yönetim görevi içine dâhildir. Üstün hangi makam olacağı da kuruluş statüsünde belirlenmiştir.¹⁴⁸ Hiyerarşi denetiminden hiyerarşik düzende en üstte bulunan amirin kanunları keyfi olarak uygulayacağı anlamı çıkarılamaz. Üst hiyerarşik yetkisini kanunlara uygun biçimde kullanırken; ast da üstünün verdiği hukuksal emirlere uyar. Bu sayede kamu hizmetleri görülürken keyfilik ve bireyselliğin önüne geçilmiş olur. Bu denetim sisteminde hem kamu görevlisi hem de kamu görevlisinin iş ve işlemleri denetim altına alınır.¹⁴⁹

Hiyerarşik denetim merkez teşkilatı üzerinde uygulanır. Bu sebeple merkez teşkilatı dışında kalan belediyeler, üniversiteler gibi tüzel kişiliğe ve özerkliğe sahip kamu kurumları ve bu nitelikteki diğer kamu kurumlarında hiyerarşik denetim söz konusu değildir.¹⁵⁰ Demek oluyor ki hiyerarşik denetimin uygulama alanı merkez teşkilatı içinde yer alan kurum ve kuruluşlardır. Bu duruma hâkimleri örnek olarak verebiliriz. Hâkimler üzerinde hiyerarşik denetim uygulanamaz. Anayasa'nın 138. maddesinde “...Hâkimler görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasa kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm

¹⁴⁸ Giritli, İ. (2001). *Türkiye'nin İdari Yapısı*. (12. Baskı). İstanbul: D&R Yayınları. s.7-8; Gözübüyük, a.g.e., s.366

¹⁴⁹ Aşar, Demir, a.g.e., s.29-30.

¹⁵⁰ Giritli, a.g.e., s.10.

verirler...” hükmü ile hâkimlerin herhangi, bir denetime tabi tutulamayacağı garanti altına alınmıştır.

Kamu görevlileri arasında yaşanan amir-memur ilişkisi hiyerarşik denetimin kaynağını oluşturur. Kamu yönetiminde oluşan bu teşkilatlanmaya hiyerarşi, teşkilat arasındaki denetime ise hiyerarşik denetim denir. Hiyerarşik denetim, aynı tüzelkişilik içinde yer alan amirin memur üzerinde sahip olduğu hiyerarşi gücünden ortaya çıkan, emir verme, işlemlerini denetleme, verimliliğini ölçme ve memuriyet ile ilgili her türlü işlem ve eylemde bulunma yetkilerini içeren denetim yetkisidir. Hiyerarşik denetimde sadece astın denetimi mevzu bahis değildir.

Hiyerarşik denetimde üstün astı yönlendirmesi, emir vermesi gibi denetleme şekillerinden yararlanır. Bu yetkiyi üst keyfi şekilde kullanmamalıdır. Ast da kendisine verilen görevleri yerine getirirken sadece kurallara değil, üstün kendisini yönlendirmesine de bağlı kalmak zorundadır. Kanımızca hiyerarşik denetimde üst ve ast arasında yetki, görev ve uygulama açısından sıkı bir ilişki mevcuttur. Üstler, hukuka uygunluk, verimlilik, düzenlilik, politikalara uygunluk bakımından astları üzerinde denetim yetkisine sahiptir. Ayrıca memurların sicilleri, atamaları, kademe yükseltme işlemleri, disiplin uygulamaları ve görev yerini değiştirme işlemleri gibi uygulamalarda, amirlerin hiyerarşik bakımdan yetkileri vardır. Hiyerarşik denetimde ast ve üstün aynı kurum dâhilinde bulunmaları, tek bir tüzel kişinin varlığı şarttır. Üst ya da astın başka kurumlarda görev yapması hiyerarşinin doğmasını engeller.

TRT ve RTÜK için de hiyerarşik denetim söz konusudur. TRT ve RTÜK’ün kendi içinde hiyerarşik yapıları yani çalışan personel arasında ast-üst ilişkisi bulunmaktadır. Ortaya konulan yayınlar da bu düzen içinde denetlenir. Hem görevliler hem de görevlilerin ortaya koyduğu her türlü iletişim çalışması amirlerin kontrolü altındadır.

3.2.1.2. Vesayet denetimi (truteeship)

Türkiye’nin idarî teşkilatlanması “yerinden yönetim” ve “merkezî yönetim” şeklinde sınıflandırılmıştır. Vesayet denetimi; yerinden yönetimin devletin düzenini bozmasının önlenmesi ve kamu yönetim ve hizmetlerinin devlet geneline yayılmasının sağlanması ile bu yönetim ve hizmetlerin meydana gelmesinde devlet politikalarından uzaklaşmaması adına, merkezî yönetimin yerinden yönetim kuruluşları üzerinde uygulamaya koyduğu denetim

biçimidir.¹⁵¹ Yerinden yönetimin devletin birliğini ve kamu yönetimindeki tutarlılığı bozabilme durumu vardır. Bunu önleyebilmek için devletin ve merkez teşkilatının yerinden yönetim kuruluşlarının iş ve işlemlerini denetlemesine ve gerek gördüğü anda yaptığı işleri bozabilmesi yetkisine vesayet denetimi denir.¹⁵² Merkez teşkilatının yerinden yönetim kuruluşları üzerinde hiyerarşik denetim yetkisi yoktur. Dolayısıyla merkezî yönetim kuruluşları yerinden yönetim kuruluşlarına emir ve talimat veremez, yerindelik denetimiyle denetleyemez. Kısaca merkezin yerinden yönetimleri hukuka uygunluk denetimi dışında denetleme yetkisi bulunmamaktadır. Bu sebeple de yerinden yönetim kuruluşları üzerinde merkezî yönetim tarafından yasal sınırlar çerçevesinde denetlenmesi sistemi olan vesayet denetimi uygulanmaktadır.

Yerinden yönetim kuruluşlarının, kendileri dışında bir başka kuruluş tarafından, yasaların çizdiği sınırlar çerçevesinde denetlenmesi sürecini ifade eden vesayet denetimi, yerinden yönetim kuruluşlarının görevlerini daha düzgün, uyumlu ve iyi yapmalarını sağlayan bir mekanizmadır. Vesayet denetimi, yasalara dayanan ve yine yasalarla belirlenen bir yetkidir. Bu sebeple de hiyerarşik denetimden ayrılmaktadır. Zira, hiyerarşik denetim kullanılırken herhangi bir yasaya dayanması şart değildir. Ayrıca vesayet yetkisinde yetki devri söz konusu değildir. Vesayet yetkisini elinde bulunduran yetkisini başkasına devredemez.¹⁵³ Vesayet denetimi, hiyerarşik denetimle birlikte “yönetimin bütünlüğü” ilkesinin gerçekleşmesini sağlar. Bu ilke Türk kamu yönetimini belirleyen Anayasal ilkelerden biridir.¹⁵⁴

Vesayet yetkisi yalnızca merkezî idare tarafından yerinden yönetim kuruluşları üzerinde ve kanunla belirtilen esaslar doğrultusunda kullanılabilir. Söz konusu yetki, kanunun öngördüğü kişiler tarafından, kanunun öngördüğü ölçülerde ve alanlarda, yine kanunun açık bir hükmüne dayanarak kullanılabilir. İdarî vesayet denetimi, yerinden yönetim idaresinin işlemleri, organları ve personeli üzerinde kullanılabilir. Bu yetki kural olarak hukukîlik, kanunda açıkça yer verilmesi halinde yerindelik denetimini içerecek şekilde olabilir, fakat denetime tabi olan kamu tüzel kişisinin idarî ve malî özerkliğinin korur.¹⁵⁵

İdari vesayet yetkisi merkezî idare tarafından yerinden yönetim kuruluşları üzerinde ve kanunlarla belirtilen ilkeler çerçevesinde kullanılabilir. Bu yetki yine kanunun öngördüğü

¹⁵¹ Avşar, Demir, *a.g.e.*, s.30.

¹⁵² Giritli, *a.g.e.*, s.16.

¹⁵³ Gözübüyük, *a.g.e.*, s.368.

¹⁵⁴ Coşkun, *a.g.e.*, s.132.

¹⁵⁵ Çağlayan, R. (2014). *İdare Hukuku Dersleri*. (2. Baskı). Ankara: Adalet Yayınları. s.97.

kişiler tarafından, öngörülen ölçülerde ve sahalarda verilen hükümler doğrultusunda kullanılır. Vesayet yetkisi, idarî yönetimin bütünlüğünü gerçekleştirmek üzere, genel anlamda kamu yararını ve birliğini sağlamak amacıyla kullanılmaktadır.¹⁵⁶

Vesayet denetimi, idarî bir denetim olup, idarî bir düzenin sonucudur. Devletin birliğini, toplumsal çıkarları, kamu yönetiminin uyum içinde çalışmasını ve tutarlılığını sağlamak adına vesayet denetimi uygulamaya konulmuştur. Ayrıca yerel yönetimlerin halka keyfi bir şekilde davranmasını engellemek ve halkı yönetime karşı korumak için vesayet denetimi vardır.¹⁵⁷

3.2.1.3. Özel denetim

Sayıştay, RTÜK gibi özel olarak yetkilendirilmiş kurum ya da kuruluşlar tarafından yapılan denetime, özel denetim denir. Kamu yönetiminin malî yönden denetim yetkisi Sayıştay'a verilmiştir. Özel denetim sınırlı yetki ve kullanıcıya sahiptir. Yapılan iş ve işlemler ve raporlama süreci yetkilendirilmeyle ortaya çıkar.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda özel denetleme hususu 207. maddede düzenlenmiştir:

Madde 207 - Özel denetim

“Denetçi, özel denetçi, riskin erken saptanması ve yönetimi komitesi; bağlı şirketin, hâkim şirketle veya diğer bağlı bir şirketle ilişkilerinde hilenin veya dolanın varlığını belirtir şekilde görüş bildirmişse, bağlı şirketin her pay sahibi, bu konunun açıklığa kavuşturulması amacıyla, şirket merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinden özel denetçi atanmasını isteyebilir.”

Özel denetçiler, şirketin merkezinin bulunduğu yer Asliye Ticaret Mahkemesi tarafından atanır. Denetçi olabilecekler, Kanun'un 400. maddesinde düzenlenmiştir:

Madde - 400

“Özel denetim, amaca yararlı bir süre içinde ve şirket işleri gereksiz yere aksatılmaksızın yapılmalıdır. Yönetim kurulu, şirketin defterlerinin, yazışmaları dahil yazılarının, kasa, kıymetli evrak ve mallar başta olmak üzere,

¹⁵⁶ Çirakoğlu, M. (2016). Düzenleyici ve Denetleyici Kurulların Denetlenme şekillerinin İdari Vesayet Bakımından Değerlendirilmesi. *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Dergisi*. (2). <https://dergipark.org.tr/download/article-file/227126> adresinden 10 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

¹⁵⁷ Giritli, a.g.e., s.18.

varlıklarının incelenmesine izin verir. Kurucular, organlar, vekiller, çalışanlar, kayyımlar ve tasfiye memurları önemli olgular konusunda özel denetçiye bilgi vermekle yükümlüdür. Uyuşmazlık hâlinde kararı mahkeme verir. Mahkemenin kararı kesindir. Özel denetçi, şirketin özel denetimin sonuçlarına ilişkin görüşlerini alır. Özel denetçi sır saklamakla yükümlüdür.”

3.2.1.4. Malî denetim

Kamu kaynaklarının belirlenmiş amaçlar doğrultusunda ilgili mevzuat kurallarına uygun harcanıp harcanmadığının denetlenmesine, malî denetim denir. Malî denetimde kamu kaynaklarının verimli, ekonomik ve etkili kullanılması, gereksiz harcamaların önüne geçilmesi amaçlanır.¹⁵⁸ Kanımızca malî denetim, mevcut malî tablolardaki verilerin, denetlenen kurum malî tablosundaki verilerle kıyaslandığında ödeneklerin, kaynakların, gelir-gider tablosunun birbirleriyle uyumlu olup olmadığının denetlenmesine denir.

Bir kurumun malî raporlarını hazırlayanlarla bu raporları denetleyenlerin farklı tüzel kişiliğe sahip olması gerekir. Ayrıca yapılan malî denetimlerin tamamen objektif ve tarafsız olmasına dikkat edilmesi gerekir. Malî aksamalar göz önünde bulundurulduğunda devletin çıkarlarının korunması esastır.

Kitle iletişim araçları da malî denetime tabi tutulmaktadır. Fakat kitle iletişim alanındaki bu denetim birtakım sıkıntılara sebep olabilir. Zira, malî açıdan yapılacak her türlü baskı medyanın bağımsızlığına engel olabilir. Bu açıdan bakıldığında da kanımızca malî denetim medya üzerinde uygulanan denetimler arasında baskısını en fazla hissettiren denetim çeşididir. Zira, Türkiye’de kitle iletişim alanının devlet ile olan ilişkileri tamamen malî yönde ivme kazanmaktadır.

Kitle iletişim araçlarından herhangi birine sahip holding bünyesindeki kuruluşlar, kendi alanlarına iletişim alanından daha fazla yatırım yapmaktadır. Devletten malî destek görebilmek adına iktidara yakın haberler yapmayı tercih eden medya mensuplarının varlığı da oldukça fazladır. Bu durumda da iletişim sektörü objektifliğini kaybetmiş, malî kaygılar doğrultusunda haberler yapan yayıncı kuruluşlarının varlık gösterdiği bir sektör haline gelmeye başlamıştır. Kamusal kaynakların da verimli bir şekilde kullanılmasını zorunlu kılan malî denetimde iletişim alanında tam tersi uygulamalar görmek mümkündür. Yapılan malî denetimlerde ise tam anlamıyla objektif olunamaması bu denetimin sıkıntılarından bazılarıdır.

¹⁵⁸ Coşkun, a.g.e., s.152.

RTÜK, radyo ve televizyon yayıncı kuruluşlarını, malî yönden denetleyip yayıncı kuruluşların Üst Kurula karşı yerine getirmesi gereken yükümlülükleri yerine getirmesini sağlar.¹⁵⁹

6085 sayılı Sayıştay Kanunu’nun 2/c maddesinde; “*Malî denetim: Kamu idarelerinin hesap ve işlemleri ile malî faaliyet, malî yönetim ve kontrol sistemlerinin değerlendirme sonuçları esas alınarak, malî rapor ve tablolarının güvenilirliği ve doğruluğuna ilişkin denetimi*” malî denetim ifade edilmiştir.

3.2.1.5. Ombudsman (kamu denetçiliği)

Yasama organı tarafından atanan kamu denetçilerinin yönetimin faaliyetlerini denetlemelerine ombudsman denetimi denir. Ombudsman denetimi, ilk kez İsveç’te uygulanmıştır. Ombudsman, yapmış olduğu denetimlerde hukuka aykırı bulduğu her türlü faaliyeti bir raporla kendisini atayan yasama organına sunar. Meclis bu rapor doğrultusunda gerekli önlemleri almak için uygulamalarda bulunur. Ombudsman denetiminin ortaya çıkmasının en önemli nedeni kişi hak ve hürriyetlerinin diğer denetim yollarında yavaş ve yetersiz işlemesidir. Yargı denetiminin sınırlı ve geç işlemesi, yönetimin kendi içinde yaptığı denetimde taraflı davranma riskinin fazla olması ile diğer denetim türlerinde objektiflikten uzak davranılması gibi nedenlerden dolayı da birçok ülke tarafından kullanılmaktadır.¹⁶⁰

Günümüzde bürokratik yapı gittikçe genişlemekte ve karmaşıklaşmaktadır. Bu sebeple de yönetimde ortaya çıkan sorun ve haksızlıkların çözümü daha uzun ve geniş kapsamlı hâl almıştır. Ayrıca yönetim kadrosuna verilen takdir ve hakkaniyet yetkisinin artışına paralel olarak bireylerin korunması ihtiyacı da doğmuştur. Kamu yönetiminde var olan denetim sistemlerinin de yetersiz olması ombudsmanlık denetimin kullanım alanını genişletmiştir. Ombudsmanlık kurumu yaşanan şikâyet ve haksızlıkların objektif bir bakış açısıyla çözüme kavuşturulması hususunda önem arz etmektedir.¹⁶¹

Ombudsman, yasama organı tarafından seçilen kişilerin bağımsız ve objektif bir şekilde idarenin eylem ve işlemleriyle ilgili şikâyetleri denetlemesidir. Dilimize “kamu denetçisi” olarak çevrilen ombudsmanlık kavramı, Anayasa’nın 74. maddesinde “...Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir...” hükmü ile düzenlenmiştir.

¹⁵⁹ Aşar, Demir, a.g.e., s.174.

¹⁶⁰ Aşar, Demir, a.g.e., s.34.

¹⁶¹ Büyükavcı, M. (2008). Ombudsmanlık Kurumu. *Ankara Barosu Dergisi*. (4). s.10.

Bahsi geçen maddeden anlaşılacağı üzere herkesin idare ile ilgili kamu denetçisine başvurma hakkı bulunmaktadır. Ombudsmanlık kurumu bireylerin yönetim karşısında temel hak ve hürriyetlerinin korunmasını ya da uğramış oldukları her türlü haksız işlem karşısında hakkını aramasını sağlar. Ombudsman olarak görevlendirilen kişiler yasama organını temsil etmekte ve yaptığı denetimi raporla yasama organına sunmaktadır. Ayrıca ombudsman bağımsız olarak getireceği çözüm önerilerini halka sunmaktadır. Bu da ombudsmanlık kurumunun şeffaflık ilkesine bağlı olduğunu göstermektedir. Zira, diğer denetim anlayışlarından farkı da halka şeffaf ve objektif bir anlayışla hizmet etmesidir.

Ombudsman kurumunun özellikleri genel hatlarıyla şöyledir:¹⁶²

- Ombudsman politik olarak bağımsızdır.
- Kararlarında bağımsızdır.
- Her açıdan yüksek standartlara sahip olmalıdır.
- Her başvuru ile tek tek ilgilenir.
- Ombudsmanın pozisyonu ve fonksiyonları ayrı bir Ombudsman Kanunu ile belirtilmiştir.
- Kamu kurum ve kuruluşları ombudsman ile işbirliği içindedir.
- Ombudsmana masrafsızca, kolayca, doğrudan ulaşılabilir olmalıdır.
- Ombudsmana yasama organı destek vermelidir.
- Ombudsmanın medya ile ilişkisi vardır.

İskandinav ülkelerinde doğan bu kurum ile idarenin eylem ve işlemleri denetlenmektedir. Türkiye’de ombudsmanlık kurumunun ilk denemesi 2006 yılında çıkarılan 2008 yılında ise Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kanunu’dur. İptal edilen bu kanundan sonra ise 2010 yılında kabul edildikten sonra aynı yıl halk oylamasıyla kabul edilen 5982 sayılı Anayasa Değişikliği Hakkında Kanun ile bu kurum yasal bir zemine bağlanmıştır.¹⁶³

Kanımızca ombudsman denetimi, kişilere yöneticilerin yaptıkları haksızlıklara karşı tepki verebileceği bir sistem sağlar. Yöneticilerden şikâyetçi olabildikleri ve bu şikâyetlerin tarafsız bir kurum tarafından çözüme kavuşturulduğu önemli bir sistemdir. Bu sistem kişilere de hak ve menfaatlerinin korunmasında destek sağlar. Kişilerin başvurabilecekleri bir mekanizmanın varlığı da devletin tarafsızlığını destekler. Burada ombudsmana düşen görev

¹⁶² Büyükavcı, *a.g.m.*, s.12.

¹⁶³ Gözübüyük, *a.g.e.*, s.372.

devlet ve kişi arasındaki çıkmazların tarafsız ve objektif bir şekilde çözüme kavuşturulması için önerilerde bulunmasıdır. Zira, taraf olan bir ombudsmanın objektif kararlar vermesi beklenemez. Bu durumda sistemde sapmalara neden olabilir.

Ombudsmanın en önemli niteliklerinden biri de yaşanan sapmaları fark eden ombudsmanın bu durumu yönetime iletmesi ve önlem alınmaması durumunda olan bitenden basın-yayın organları vasıtasıyla halkı haberdar etme yetkisine sahip olmasıdır. Bu sebeple de yönetime ombudsmanın kararlarına uyma zorunluluğu hissettirir. Kitle iletişim araçlarından faydalanarak kamuoyunun oluşmasını ve yönetime baskı uygulamasını sağlar. Ayrıca kamuoyunun ombudsmana gösterdiği ilgi de kurumun gelişmesini ve faaliyet alanlarının çoğalmasını sağlar.

Kitle iletişim araçlarında ombudsman sistemi, hem özdenetimin hem de sosyal sorumluluk olgusunun önemli bir uygulama alanıdır. Kitle iletişim araçlarının halkı bilgilendirmesi ve sorumluluk sahibi olması gerekir. Sorumlu yayıncılık arayışları, basın-yayın hürriyetinin önünde engel olmayıp, tam tersi gelişmişlik düzeyinin bir sonucudur.¹⁶⁴ Zira, ombudsmanlık sistemi hukukî düzenlemeler ile yargı denetimi dışında kitle iletişim araçlarının kendisi tarafından hem okuyucu kitlesiyle ilişkilerini geliştirmek, hem de kitle iletişim araçlarının müdahaleye maruz kalmasını önlemek amacıyla ortaya çıkmıştır.¹⁶⁵ Kanımızca ombudsmanlık sistemi bireylerin kitle iletişim araçlarında söz sahibi olmasını sağlar. Ombudsman ise yayınlarla ilgili her türlü şikâyeti inceler ve çözüm önerileri sunar.

Kitle iletişim alanında ombudsman sisteminin amaç ve işlevleri ise şöyledir:¹⁶⁶

- “Ombudsman kendisini doğrudan atayan gazete veya haber kuruluşu sahipleri açısından bir “ürün kalite kontrolü işlevi” görmektedir. Patron “ürünü” alan “müşterilerin” hangi açılardan şikâyetçi olduğu konusunda fikir edinmektedir.
- Gazetenin editöryal yönetimi ve muhabirleri, okur temsilciliği sayesinde meslek etiği sınırları içinde hareket etmeye, hata ve eksikleri açıklıkla kabul etmeye yönlendirilmektedir. Ayrıca ombudsmanlık uygulaması ile mesleğin işleyiş mantığı okurlara anlatılabilmektedir.
- Bunların içinde en önemlisi, okurlar kendilerinin ciddiye alındığını, gazete içeriğinde söz sahibi, dolayısıyla gazetenin doğal bir ferdi olduklarını

¹⁶⁴ Avşar, Z. (2014). Özdenetim, Sosyal Sorumluluk ve Medyada Ombudsmanlık Uygulamaları. *Ombudsman Akademik*. (1). s.59. <https://dergipark.org.tr/ombudsmanakademik/issue/17212/438350> adresinden 15 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

¹⁶⁵ Avşar, Z., Kaya, E. E. (2013). *Medyanın İffeti*. Ankara: Altınpost Yayınları. s.79.

¹⁶⁶ Özgen, M. (2002). *Gazetecinin Etik Kimliği*. (Yenilenmiş 2. Baskı). İstanbul: Set-Sytems Yayıncılık. s.233.

düşünmektedirler. Herkesten hesap sorma hakkını kendinde gören bir basın kuruluşunun hatalarını açıkça kabul etmesi, eksiklerini kompleks duymadan tartışması, okurları gazeteye daha sıkı bağlamaktadır.”

3.2.1.6. Özdenetim

Hak ve hürriyetlere ve bunların kullanımına önem veren demokratik bir devlette en önemli denetim mekanizması, kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları kontrol erki konumundadır. Basın-yayın denetime ve eleştiriye gücü yeten bir araç olmasından dolayı toplum nezdinde önemli bir konumdadır. Bu sebeple kontrol mekanizması olan basın-yayının kimin tarafından kontrol edileceği sorusuna, özdenetim kavramı cevabı verilebilir. Kendi kendini denetleme sistemi, devlet otoritesinin kitle iletişim araçlarına müdahalede bulunmasını en aza indirmek ve kamuoyu karşısında saygın bir kurum olması adına ortaya çıkmış ve ilk kez 1916 yılında İsveç’te uygulanmaya başlanmıştır.¹⁶⁷ Özdenetim, basının kendi ahlâkî değerlerini belirlemesi ve bu değerler doğrultusunda kendi hürriyet alanını oluşturması anlamına gelir. Bu amaçla gerek 1945’de kurulan Birleşmiş Milletler gibi çok uluslu platformlar öncülüğünde, gerekse ulusal girişimler aracılığıyla çeşitli basın etik ilkeleri belirlenmiştir.¹⁶⁸

Özdenetim, kurum ya da kuruluşun kendi iç tüzel kişiliğinde oluşturduğu birtakım ilkeler doğrultusunda kendi kendini denetlemesi ya da aynı amaç uğrunda toplanmış örgütlerin gerçekleştirdiği denetim biçimidir. Özdenetim sistemi daha çok kitle iletişim alanında faaliyet alanı bulmaktadır.¹⁶⁹ Kanımızca özdenetimin varlık alanının daha çok kitle iletişim araçları olmasının sebebi, dışarıdan müdahalelerin olumsuz etkilediği sistemlerin başında basın-yayın araçlarının gelmesidir. Zira, dış müdahalelerle hürriyet alanına zarar veren kitle iletişim araçları devletin tüm kurumlarını etkiler.

Kanımızca kitle iletişim alanında uygulanan özdenetim kavramının ülkeden ülkeye farklı uygulamaları bulunmaktadır. Gelişmemiş toplumlarda uygulama alanı daha ziyade taraflı bir savunma mercii olarak görülmektedir. Özdenetim öncelikle kitle iletişim araçlarının sansür, ekonomik bağımlılık ve ağır cezaî sonuçlar doğuran yargı kararlarından korunması işlevini görür. Mesleğe yönelik etik kuralları öğretme aracı olarak görüldüğünde de bireylerin

¹⁶⁷ İçel, *a.g.e.*, s.262.

¹⁶⁸ Arvas, S. (2011). Basında Sosyal Sorumluluk Anlayışı Bağlamında Günümüz Türkiye’sindeki Özdenetim Uygulamaları. *Erciyes İletişim Dergisi*. (2). s.83. <https://dergipark.org.tr/erciyesiletisim/issue/5865/77622> adresinden 10 Nisan 2019’da alınmıştır.

¹⁶⁹ Avşar, Demir, *a.g.e.*, s.32.

kitle iletişim alanında bilinçlenmesi ve bilgilenmesini sağlar. Kitle iletişim araçlarına yönelik uygulanan özdenetim kavramı, kitle iletişim sektörüne saygı ve güven duyulmasını, hesap verme noktasında bireylere garanti verilmesini sağlar.

Kitle iletişim alanının kendi kendini denetlemesi şeklinde ifade edilen özdenetim kavramı; yasama, yürütme ve yargıdan bağımsız olarak kendi içinde oluşturduğu meslek kuralları ile meslek mensuplarının ve çalışmalarının denetlenmesine denir. Özdenetim sistemiyle hedeflenen amaç, kişiler ile basın-yayın arasında üçüncü bir gücün girmesine izin verilmemesidir. Bu sayede basın-yayın hürriyetinin sağlanması, hak ve menfaatlerinin korunması hedeflenir.¹⁷⁰

Özdenetimin uygulanması için basın-yayın yoluyla işlenmiş bir suçun varlığı aranmaz. Zira, özdenetim, yayın/yayımın yapım aşamasında devreye giren bir denetleme sistemidir. Sistemin amacı bir yandan saygınlığı olan bir basın-yayın oluşturabilmek, bir yandan da hak ve hürriyetlerini koruma altına alarak devletin kendilerine müdahalesini engelleyerek ya da en hafife indirerek iletişim hürriyetini sağlamaktır.¹⁷¹

Özdenetim, kitlelere hitap eden herhangi bir yayın, yayım ve benzeri kitle iletişim araçlarına yönelik yapılan, yetkiye sahip kuvvetler tarafından uygulanan, bu yayınların yayınlanmasını ya da yasaklanmasını öngören bir ön incelemedir. Bu ön incelemede dikkat edilmesi gereken nokta yapılan her türlü denetimin iletişim olgusunu baskılayıcı ya da zorlayıcı olmaması gerektiğidir. Zira, bağımsızlığını kaybetmiş hiçbir kavram gereğini tam anlamıyla yerine getiremez.

Kitle iletişim hürriyeti konusundaki hukukî düzenlemeler yeterli ve etkili olamayabilir. Bunun sebebi basın hürriyeti kavramı ile uygulama biçimlerinde farklılıklar olmasıdır. Hürriyetin düzenlenmesi ile sınırlandırılması kavramları son derece belirsizdir. Basın-yayının toplumsal rolleri, etkileme gücü ve seviyesinden dolayı bu etki ve gücün kötüye kullanılmasını engellemek adına ortaya konulan yasal düzenlemeler kolaylıkla basın-yayın hürriyetine zarar verebilir.¹⁷² Bu sebeple de basın-yayının hiçbir dış kuvvetin müdahalesini beklemeksizin kendi kendini denetlemesi sistemi ortaya çıkmıştır. Basın-yayının yine basın-yayın mensupları tarafından, oluşturulan birtakım denetim ilkeleri ışığında denetlenmesi anlamında özdenetim kavramını açıklamaktadır. Bu sistem sayesinde basın-yayın hürriyetinin

¹⁷⁰ Parlak, T. F. (2016). *Basın Özgürlüğü Bağlamında Türkiye’de Özdenetim Uygulamaları: Hukukî Eksiklikler ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: Legal Yayıncılık. s.87.

¹⁷¹ Erkelli Kızıl, N. (1998). *İletişim Özgürlüğü ve Medya da Otokontrol*. İstanbul: Beta Basım Yayım. s.29.

¹⁷² Bıyıklı, a.g.e., s.107.

varlığına engel olan dış etmenlerin önüne geçmek hedeflenir. Yani özdenetim sayesinde basın-yayın hürriyeti güvence altına alınmış olur.

Belirtmek gerekir ki her ne kadar kendi kendini denetleme sistemi olarak nitelendirilse de özdenetim sistemi, basın-yayın özgürlüğünü zedeleyebilir. Zira, basın-yayının üzerinde hürriyetine engel olacak derecede bir denetim sistemi var olmamalıdır. Bu sebeple de ister yasal isterse sınırları çizilmiş bir denetim sistemi olsun, basın-yayın üzerinde hâkimiyet kurması basın-yayının haber verme hak ve hürriyetinin zedelenmesine sebep olabilir. Bu nedenle basın-yayın üzerinde varlık bulan denetim sistemlerinin hukuka uygunluğunu denetlerken hak ve hürriyet zedeleyici olmamasına özen gösterilmelidir.

Her denetim sisteminde olduğu gibi özdenetim sisteminin de başarılı bir şekilde işleyebilmesi için bilinçli vatandaşların varlığı şarttır. Basın-yayının önemi ve özdenetim sistemi hakkında bilinçlenmiş bireyler sayesinde özdenetim kavramı daha etkili bir sistem haline gelebilir.

Türkiye’de basında özdenetim bakımından iki teşebbüs gerçekleşmiştir. Bunlardan biri 24 Temmuz 1960 tarihinde kurulan Basın Şeref Divanı, diğeri ise 6 Şubat 1988 tarihinde kurulan ve halen faaliyetlerini yürütmekte olan Basın Konseyi’dir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde özdenetim kavramı ayrıntılı bir şekilde ele alınacak olup, bu bölümde özdenetim kavramına kısaca değinilmiştir.

3.2.2. Dış Denetim

Kamu kuruluşunun başka bir kamu kuruluşu tarafından denetlenmesine dış denetim denir. Dış denetim devletin özel denetim kuruluşlarınca yapılan denetimdir. Bunlara Sayıştay, RTÜK, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu ve Devlet Denetleme Kurulu örnek olarak verilebilir.¹⁷³ Dış denetimde yönetimin kendisiyle herhangi bir maddi bağı bulunmayan bir kuruluş tarafından denetlenmesine denir. Denetim çoğunlukla bir talep ile yapılmaktadır. Yönetim ve kurumla ilgisi bulunmayan, kurum hiyerarşisinin dışında yer alan ve bağımsız denetim elemanları tarafından yapılan denetim dış denetim olarak adlandırılır. Dışarıdan bir müdahale olarak nitelendirilen dış denetim mekanizmalarının tarafsız bir şekilde davranabilmesi daha kolaydır. Zira, denetlemenin yönetim dışından yapılması ilkelere bağlılığı ve tarafsızlığın varlığını artırır.

¹⁷³ Gözübüyük, *a.g.e.*, s.366; Coşkun, *a.g.e.*, s.127.

3.2.2.1. İdarî Denetim

İdarî denetim, idarî kuruluşlar tarafından yapılan denetimdir. İdare üzerinde uygulanan bu denetim ya “hukuka uygunluk denetimi” ya da “yerindelik denetimi”dir. Zira, idare üzerinde bu iki denetim türü uygulanabilir. İdarenin vermiş olduğu kararların, uygulamaya koyduğu işlemlerin hukuka uygun olup olmadığının denetimine hukuka uygunluk denetimi denir. Hukuka uygunluk denetimi, yargı organlarınca yapılmaktadır. İdarenin kararlarının ve uygulamaya koyduğu işlemlerinin en iyi bir şekilde diğer bir ifadeyle kamuya yararlı bir şekilde yerine getirilip getirilmediğinin denetlenmesi ise yerindelik denetimi olarak tanımlanabilir. Her iki denetim türü de ilişki içindedir. İdarenin sadece hukuka uygun işler yapmış olması denetime gerek olmadığı sonucunu çıkarmaz. Yani idarenin hukuka uygun yaptığı işlemlerin yerinde olması da şarttır. Kamuya yararlı ve düzgün işler yapmak idarenin görevidir.¹⁷⁴ İdarî denetim, idarenin kendiliğinden yaptığı ya da yönetilenlerin isteği üzerine yapılan bir denetim türüdür.¹⁷⁵

RTÜK, radyo ve televizyon yayın hizmetlerini düzenleme ve denetleme yetkisine sahiptir. RTÜK’e bu yetki, 6112 sayılı Kanun’un 34. maddesi ile *“Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleri sektörünü düzenlemek ve denetlemek amacıyla, idarî ve malî özerkliğe sahip, tarafsız bir kamu tüzel kişiliği niteliğinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur.”* verilmiştir.

RTÜK’ün denetim amacıyla almış olduğu kararlar idarî nitelikte olup, Anayasa’nın 125/1. maddesi gereğince *“İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların millî veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir.”* idarî yargının denetimine tâbidir.¹⁷⁶

3.2.2.2. Siyasî denetim

Siyasî denetim “Meclis denetimi” olarak da adlandırılmaktadır. Yönetimin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından denetlenmesine siyasî denetim denir. Türkiye’de 24 Haziran 2018 Anayasa’da yapılan değişiklikte düzenlenen konulardan biri de TBMM’nin denetim yetkisidir. Parlamenter sistemde siyasî denetim yolları; soru, genel görüşme, meclis

¹⁷⁴ Coşkun, *a.g.e.*, s.136.

¹⁷⁵ Gözübüyük, *a.g.e.*, s.366.

¹⁷⁶ Coşkun, *a.g.e.*, s.142.

araştırması, meclis soruşturması ve gensoru şeklinde gerçekleşmekteydi. Ancak Anayasa’da yapılan değişiklikle ortaya çıkan Cumhurbaşkanlığı sisteminde, yürütmenin başı Cumhurbaşkanı olmuştur. TBMM’nin gensoru ve kısmen de olsa Meclis soruşturma yetkisi devre dışı bırakılmıştır. TBMM’nin bilgi edinme ve denetleme yetkisi Anayasa’nın 98. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir.

Madde 98 - Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Bilgi Edinme ve Denetim Yolları

(Değişik: 16/4/2017-6771/6 md.)

“Türkiye Büyük Millet Meclisi; Meclis araştırması, genel görüşme, Meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır.

Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir.

Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir.

Meclis soruşturması, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında 106 ncı maddenin beşinci, altıncı ve yedinci fıkraları uyarınca yapılan soruşturmadan ibarettir.

Yazılı soru, yazılı olarak en geç on beş gün içinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarından ibarettir.

Meclis araştırması, genel görüşme ve yazılı soru önergelerinin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile araştırma usulleri Meclis İçtüzüğü ile düzenlenir.”

Başbakan ve bakanların güvensizlik oyu ile düşürülmeleri imkânını sağlayan gensoru yetkisi kaldırılmıştır. Meclis soruşturması yetkisi de Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve bakanlar hakkında açılacak soruşturmaları içermektedir. Dolayısıyla yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanında toplandığı yeni sistemde, TBMM’nin Cumhurbaşkanına soru sorma ya da yaptığı iş ve işlemleri denetleneme yetkisi yoktur. TBMM yazılı soru sorma yetkisini, değişiklik öncesinde Başbakan ve bakanlara karşı kullanmaktayken; yasa değişikliğiyle sadece Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara karşı kullanmaktadır.

Kanımızca Meclis, denetim yetkilerini kısmen kaybetmiştir. Meclis artık yürütmenin tüm organlarına karşı denetim mekanizmasını uygulayamaz haldedir. Yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı’nın denetlenememesi yaptığı iş ve işlemlerde tam anlamıyla bağımsız olan bir yönetim sistemi ortaya çıkarmıştır. Devletin yönetiminde sınırsız bir hürriyet anlayışından söz etmek tedirgin edici bir hâl alabilir. Zira, her yöneticinin bu yetkileri keyfî ya da adaletsiz

biçimde yönetmeyeceğinin garantisi yoktur. Bu sebeple yetkiyi elinde bulunduranın uygulamada hakkaniyetten ayrılmamasına özen göstermesi gerekir.

3.2.2.3. Yargı denetimi

Yönetimin iş ve işlemlerinin, kanunların hukuka uygunluğunun denetlenmesine yargı denetimi denir. Yönetim kararlarında kamusal hak ve hürriyetler zarar gördüğünde, yani kanunlarda suç olarak nitelenen iş ve işlemlerde bulunulduğunda, bu suç basın-yayın yoluyla işlenmişse yargı yoluna da gidilebilir. Hatta bazı durumlarda yargısal denetimin alt ve üst sınırı ceza hukuku kurallarını aşmakta, yayın ya da yapım sahibinin cezalandırılmasına kadar giden kararlar verilmektedir.¹⁷⁷ Bu durum yargının tarafsız bir şekilde kişilik hakları zedelenenin yanında olduğunu göstermektedir. Mevcut hukuk kuralları dâhilinde yapılan yargı denetimi esasen yargı yoluyla yapılmaktadır. Yargı çok geniş kapsamlı bir kavram olup, adli ve idarî yargı olarak ikiye ayrılır.

Hukuk devleti olmak anayasada yer alan tüm hak hürriyetleri koruma altına almayı gerektirir. Bu hak ve hürriyetlere saygı duyulmasını duyulmadığı durumlarda da denetlenebilmesi adına devlet, yargı sistemini ortaya çıkarmıştır. Yargı yetkisinin mahkemeler tarafından, hukuksal ilkelere bağlı kalarak kullanılması yine yasalarda belirlenen şu ilkelere bağlıdır.¹⁷⁸

- Kanunlar önünde eşitlik (ANY. m.18)
- Hak arama hürriyeti (ANY. m.36)
- Kanunî hâkim güvencesi (ANY. m.37)
- Suçta ve cezada kanunîlik ilkesi ve benzerleri (ANY. m.38)

Kanımızca demokratik hukuk devletinin en önemli kazançlarından biri, yönetimin yaptığı iş ve işlemlerinden dolayı yargısal denetime tabi tutulabilecek olmasıdır. Bu durum demokrasiyle yönetilen toplumun bir gereğidir. Bu sayede yönetilenler yönetenler karşısında hukuk güvenliğini sağlamış olur. Yargı denetiminde yasalara uygunluk denetimi mevcuttur.

Yönetimin yargı dışındaki denetim yollarından beklenen hukuk kurallarına uyan kişilerin hak ve menfaatlerine saygı duyan bir anlayışa sahip olmasıdır. Ancak yapılan denetimlerin tam anlamıyla amaçlarına riayet ettiği söylenemez. Kişilerin hak ve hürriyetlerinin korunmasında, yönetime tam anlamıyla zarar tazmini yapılmasında yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple de hak ve hürriyetlerin korunmasında, zarara uğrayanların

¹⁷⁷ Kızıl Erkelli, *a.g.e.*, s.24.

¹⁷⁸ Kızıl Erkelli, *a.g.e.*, s.19.

zararlarının karşılanması yargı denetimi bireylere garanti sunmaktadır.¹⁷⁹ Anlaşılan o ki, bireylere diğer denetim türlerine nazaran yargı denetimi daha fazla teminat vermektedir. Bu sayede de uyuşmazlıklar, çözüme kavuşturulmuş olur.

Yargı denetiminde yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermemek gerekir. Zira, yargı denetimi yönetime yargının müdahalesi, bağımsız bir yönetim anlayışından uzaklaştırıldığı şeklinde algılanmamalıdır. Bağımsız ancak sorumlulukları bulunan yönetim, sorumluluklarını yerine getirmemesi durumunda yargı denetimiyle karşı karşıya kalabilir. Bunun bilincinde olan yönetim de hukuk kuralları ışığında işlemlerini yerine getirmelidir. Ayrıca yargı denetimi yönetimin hukuk kurallarına bağlı kalmasını ve halkın haklarını gözetmesini teşvik eder. Yargı denetimi sayesinde yönetimin keyfi uygulamalarının önüne geçilip, yönetilenlerin hak ve hürriyetleri koruma altına alınır.

Kitle iletişim araçları yoluyla işlenen her türlü suç içeren iş ve işlemlere karşı da yargı denetimi devreye girer. Özellikle kişilik ihlalleri, kişinin yayın yoluyla hak ve menfaatlerinin zarar görmesi, hakaret, iftira suçları açısından adli yargıda ceza ve hukuk davaları açmak mümkündür. Yayının kendisinden dolayı işlenen suçlarda da yine yargılama gündeme gelir.¹⁸⁰ Kanımızca bu durum kişilerin güvencesi olmakla birlikte basın-yayın hürriyetinin varlığını da tehdit etmektedir. Zira, verilecek en ufak bir yanlış karar, kişi hak ve ihlalleri kadar önem teşkil etmektedir. Bu sebeple her konuda olduğu gibi kitle iletişim konularıyla ilgili yargılama aşamasında objektif ve tarafsız davranılmalıdır. Aksi takdirde kitle iletişim hürriyetinin önüne büyük engeller çıkabilir. Bu da devletin ulusal ve uluslararası düzeyde yanlış yönlendirilmesine, kişilerin de yanlış bilinçlenmesine sebebiyet verebilir.

3.2.2.4. Kamuoyu denetimi

Kamuoyu denetimi, yönetimin eylemlerinin halk tarafından izlenerek olumsuz durumlar ve sapmalar durumunda bu eylemlere tepki verilmesi sürecini ifade eder. İletişim teknolojisi ve faaliyetlerinin gittikçe geliştiği günümüzde kamuoyunun tepkisi büyük önem arz eder. Bu denetim sisteminde, bireyler yazılı, sözlü veya gösteri yollarını kullanarak, kamusal ya da bireysel imkânlardan yararlanarak, tek başlarına ya da toplu biçimde yönetimin işleyişindeki bozuklukları dile getirebilirler. Aynı zamanda kendi istek ve beklentilerini de yönetime bu şekilde dile getirebilirler. Kamuya açık alanlarda gösteri yürüyüşü yapma, pankartlar veya billboardlar asma, bağış ya da yardım toplama, broşürler dağıtma

¹⁷⁹ Avşar, Demir, *a.g.e.*, s.27.

¹⁸⁰ Avşar, Demir, *a.g.e.*, s.27.

yöntemlerini kullanarak bireyler seslerini yönetime duyurmaya çalışırlar. Kamuoyu denetiminde bireysel hareketlerden çok sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmesi yönetim üzerinde büyük etkiye sahiptir.¹⁸¹ Kamuoyu denetiminin etkin ve verimli olabilmesi, kamuoyunu oluşturan kitle iletişim araçlarının gelişmişlik seviyesine bağlıdır. Yönetim de kamuoyunun beklentilerini ve eğilimlerini dikkate alma, yaptıkları iş ve işlemlerden kamuoyunu haberdar etme ve açıklamada bulunma zorunluluğu duyar. Bilhassa basın-yayın, yönetim üzerinde etkili bir denetim aracıdır. Ayrıca çeşitli sivil toplum kuruluşlarının, meslek örgütlerinin ve derneklerin yönetim üzerinde etkileri bulunmaktadır.¹⁸²

Kitle iletişim araçları toplumu bilgilendirme ve uyarma vazifelerini yerine getirir. Hukuksal temele oturan bir toplum olmanın gereği de budur. Demokrasiyle yönetilen bir hukuk devletinde görülen olumsuzluklar karşısında halkı uyaran yine kitle iletişim araçları olmalıdır. Halkın da birey olarak yönetimin yaptıklarına karşı bilinçli davranması beklenir. Yönetimin karşısında haklarını savunamayan, hakları ve görevlerinin bilincinde olmayan bir bireyin var olan düzeni sorgulayabilmesi de imkânsızdır. Vatandaşın kimliğinin farkında olmasını sağlayacak olan da kitle iletişim araçlarıdır. Halktan hukukçu gibi bilgili olması beklenemez. Zira, hukukçu olmasa da hukuksuz giden şeylerin farkında olması hiç de zor değildir. Anlaşılan o ki kamuoyu denetimin varlığını sürdürebilmesi de demokratik hukuk devletine ve bilinçli bireylere ulaşabilmenin de yolu kitle iletişim araçlarından geçmektedir.¹⁸³ Bu etkilerinden dolayı da basının etik ilkelere önem vermesi, gerçeği olduğu gibi yansıtması kısacası doğru bilgilendirme ve bilinçlendirme sağlaması gerekir.

Kanımızca denetim kavramının en önemli vazifelerinden birisi kamuoyunu bilgilendirmektir. Bu bilgilendirme kamu kaynaklarının kullanımı, işleyişi gibi konularda halkın şeffaf yönetim anlayışına sahip olmasını sağlar. Bu sebeple kamuoyu denetimi denetim türleri arasında önemli bir yer işgal eder. Kitle iletişim araçları yönetim hakkında halkı bilgi sahibi yaparken, halkın yönetimden beklentilerini de yönetime iletir. Basın-yayın bu şekilde çift yönlü bir etkiye sahiptir. Zira, basın-yayın araçları kamuoyunun oluşmasında etkin bir rol oynar.

Kamuoyu denetimi halkın eğitim ve bilinçlilik seviyesine bağlı olarak işlemektedir. Halk, kamuoyu denetiminde etkin rol almaktadır. Bu sebeple de halkın denetime karşı tavrı ve ilgisi bu denetim türünün verimliliğini artırmaktadır. Kamuoyu denetiminin verimliliğinin

¹⁸¹ Avşar, Demir, *a.g.e.*, s.31.

¹⁸² Gözübüyük, *a.g.e.*, s.372.

¹⁸³ Kızıl Erkelli, *a.g.e.*, s.20-21.

artmasının bir diğer hususu da kitle iletişim hürriyetinin var olduğu bir toplumun olması gerekliliğidir. Zira, hür bir basın-yayın anlayışından bahsetmeden toplumun bilgilendirme ve bilinçlendirme süreçlerinden bahsetmek imkânsızdır. Halkın doğru bilgilendirilmesi hür bir basın-yayının varlığıyla mümkündür. Sınırları aşmadan, gerektiği kadar ve ölçülü bir şekilde halkın bilgi almasını sağlayan kitle iletişim araçları sayesinde kamuoyu denetiminin etkinlik seviyesi artar. Kamuoyu denetimi sayesinde halk bilgi ve bilinç sahibi olup, yönetim karşısında kendini savunmaktadır. Demokratik yönetimlerde halkın bilgi ve bilinçlenme seviyesinin artmasına katkıda bulunan kitle iletişim araçları, kamuoyu denetimi sayesinde yönetimde daha bilinçli ve aktif rol alan bireylerin oluşmasına da katkı sağlar. Kamuoyu denetimi esasında, yönetim karşısında hak ve menfaatlerini, kişisel ya da toplumsal çıkarlarını koruyan, fikir ve düşüncelerini yönetime açıklayarak beklenti ve taleplerini ortaya koyan, kısacası yönetime nüfuz eden bireylerin ortaya koyduğu denetim sistemidir.

3.2.2.5. Uluslararası denetim

Yönetime karşı uygulanan denetim sistemleri sadece ulusal düzeyde değil, uluslararası düzeyde de söz konusu olabilir. Kişi hak ve hürriyetlerinin ihlâli durumunda uluslararası denetim sistemleri ortaya çıkar ve kişiyi yönetime karşı korur.¹⁸⁴ İç hukuk yollarının tüketilmesi ve sonuç alınamaması durumunda devreye uluslararası denetim sistemleri girer. Bu denetim, yönetim üzerinde insan hakları açısından etkili bir sistemdir.¹⁸⁵ Uluslararası denetime en güzel örnek Türkiye'nin de taraf olduğu AIHS'dir.¹⁸⁶ Uluslararası platformda güçlü bir hukuk devleti kimliğine bürünebilmek ve Avrupa Birliği ve benzeri kuruluşların karşısında etkin bir şekilde çıkabilmek için hukuk kurallarına saygı duyan, gerçek, objektif, tarafsız ve nesnel rolleri üstlenen kitle iletişim araçlarının varlığına ihtiyaç vardır.¹⁸⁷

Uluslararası denetim ile birey, hak ihlâllerine karşı uluslararası platformda haklarını koruma imkânı bulur. Kendisine hak arama konusunda destek veren bu denetimde, demokrasiye ilişkin ilkeler, ülkelerin taraf oldukları sözleşmeler ve insan hakları konusunda var olan her türlü ilke göz önünde bulundurulur. Demokratik bir devletin bu niteliklerle bağdaşmayan hareketlerden uzak durması beklenir. Aksi takdirde yaşanan her türlü hak ihlâli bireyin uluslararası alanda haklarını arama yoluna başvurmasını sağlar. Devletlerin imzaladığı

¹⁸⁴ Avşar, Demir, *a.g.e.*, s.30.

¹⁸⁵ Gözübüyük, *a.g.e.*, s.373.

¹⁸⁶ Avşar, Demir, *a.g.e.*, s.31.

¹⁸⁷ Kızıl Erkelli, *a.g.e.*, s.21.

uluslararası sözleşmeler ülkeyi denetime açık bir hale getirir. Zira, uluslararası alanda imzalanan her sözleşmenin devletler açısından yaptırımı bulunmaktadır.

Uluslararası antlaşmalar, Anayasa'nın 90. maddesinde “...*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır...*” hükmü ile düzenlenmiştir. Bahsi geçen maddeden de anlaşılağı üzere insan hakları konusunda çıkan uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşmalar kanunlardan daha önceliklidir.

Kitle iletişim alanında en önemli uluslararası belgelerden biri Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'dir. Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler için geçerli olan Sözleşme'yi Türkiye, 04.11.1993 tarihinde onaylamıştır. Kaynağı ise AİHS'nin 10. maddesidir. Söz konusu madde, ifade ve haber alma hürriyetiyle ilgili düzenlemeler içermektedir. Sözleşmenin ilk fıkrası düşüncenin ifade ediliş şekliyle ilgilenirken; ikinci fıkrası düşüncenin nasıl sınırlanacağı noktasında hükümler içermektedir. Sözleşme ile demokratik toplumlarda ifade hürriyetinin sınırsız olamayacağı ancak yapılan sınırlamaların da bir sınırı olduğu noktasına dikkat çekilmiştir. Taraf ülkeler, sözleşme doğrultusunda kitle iletişim alanlarına kendi yargı sistemlerinde gerekli düzenlemeleri ve önlemleri alabilmelerini sağlayan bir düzen getirmiştir.¹⁸⁸

AB'nin kitle iletişim alanındaki ilk mevzuatı, 1989 yılında çıkarılan 1989/52 EEC sayılı Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi'dir. Direktife sadece AB'ye üye devletler uymakla yükümlüdür. Ancak aday ülkelerin iletişim mevzuatlarının uyumlaştırılması sürecinde yol gösterici konumdadır. Bu Direktif, AB organları tarafından (Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu) geliştirilmiş ve tadil edilmiş olup, bunun yerine 2007 yılında Görsel İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi (GİMHY) çıkarılmış ve üye ülkelere tanımlanan onay sürecinden sonra 2010 yılında yürürlüğe girmiştir.

Kanımızca her iki mevzuat da ülkelerin yargı sistemlerini etkilemektedir. Ülkeler yargı yetkilerini mevzuat hükümlerine aykırı hale getirmekten imtina edip iletişim uygulamalarında ve olası uyuşmazlıklarda uluslararası boyutta destek alabilirler.

¹⁸⁸ Şahbaz, *a.g.e.*, s.51-52; Özbey, *a.g.m.*, s.47; Avşar, Demir, *a.g.e.*, s.77.

3.2.2.6. Performans denetimi

Kamu kurum ya da kuruluşlarının işlemlerini yerine getirirken kullandığı her türlü maddi ve beşeri kaynakların ekonomiklik, adaletlilik, etkinlik ve verimlilik kıstaslarına yaptığı etkinin değerlendirilmesine performans denetimi denir. Performans denetimi, yönetimin etkin, verimli, ekonomik ve adaletli bir şekilde çalışmasına katkı sağlayan, plan ve programlara dayanan bir denetim türüdür. Bu denetim sisteminde yönetimin performans denetlemesi yapılır. Performans denetimi yönetime katkı sağlayan bir sistemdir. Zira, yapılan her türlü iş ve işlemlerin, çalışanların, projelerin performansının ne durumda olduğunu bilmek karar verme sürecinde yönetime fayda sağlayacaktır.

Türkiye’de performans denetimi Sayıştay tarafından yapılmaktadır. 5018 sayılı Kanunun 68. maddesinde “...*Kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli olarak kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesi, faaliyet sonuçlarının ölçülmesi ve performans bakımından değerlendirilmesi...*” hükmü ile performans denetimi ifade edilmiştir.

Performans denetimi geniş kapsamlı bir denetimdir. Şöyle ki; yönetimin maddi unsurlarını, kaynaklarını ve kullanımını değerlendirirken; yönetimdeki verimliliğin, adaletin ve etkinliğin uygulama biçimini de saptamaya çalışır. Yani yönetimdeki malî ve malî olmayan unsurların değerlendirilmesi ve programlanması performans denetimi ile yerine getirilir. Kanımızca performansın denetlenmesi, yönetimin sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlayan yapı taşlarındandır. Ayrıca performans denetimi, yönetime plan ve proje geliştirmede katkı sağlayıp, var olan durumu değerlendirmede yol göstermesi gibi işlevlerinden dolayı dinamik ve gelişme gösteren bir yapıya sahiptir.

3.2.3. Ortak Denetim

Kamuda yarar sağlayabilmek için kamu kuruluşları, medya mensupları ve sivil toplum örgütlerinin bir araya gelmesiyle uygulamaya konulan denetime ortak denetim (co-regulation) denir. Kavram olarak kamu yönetiminin amaçlarına ulaşmak adına kamu düzenleyicileri ve öz-düzenleyicilerin bir araya geldiği bir sistemi ortaya koymaktadır.¹⁸⁹ Denetim ve özdenetim sistemlerinin birleştiği noktada ortak denetimden bahsetmek mümkündür. Bu sebeple ortak denetim dinamik ve gelişmiş bir yapıya sahiptir. Tek kaynaktan ziyade birden fazla bakış açısıyla yapılan ortak denetim toplumun tüm kesimi bünyesinde barındırır.

¹⁸⁹ Avşar, Demir, *a.g.e.*, s.90.

Kamu yönetimi, denetimin hedeflerini, işleyiş ve yaptırımlarını belirlediği, sivil toplum kuruluşlarının da bu hedefler çerçevesinde ilkelerin belirlenmesini sağladığı ortak denetim kavramında, toplumun tüm kesiminin katkısı bulunmaktadır.¹⁹⁰ Ortak denetim, toplumun her kesiminden faydalanan geniş ve çoklu bakış açısına sahip bir kavramdır. Zira, bu sayede ortak denetim, yönetimdeki aksaklıklar karşısında objektif kararlar alabiliri ve uygulamalarını hızlı bir şekilde gerçekleştirir. Bu durumda da doğru çözüm önerileri üretebilir.

Kanımızca ortak denetimin yapılmasında birden fazla kaynaktan yararlanıldığı için çözüm önerilerinde karmaşıklığa sebebiyet verebilme riski de fazladır. Birden fazla bakış açısı denetime bir yandan fayda sağlarken bir yandan da fikir çatışmalarına sebep olabilir. Bu durumda da denetimin amacından sapmalar meydana gelebilir. Denetime kaynak sağlayan taraflardan baskın ve güçlü olanın fikirleri doğrultusunda tarafsızlıktan da uzaklaşılabilir. Bu sebeplerden dolayı ortak denetimin kaynaklarının denetim yapılan kurumun özelliklerine uygun bir şekilde seçilmesi ve kaynakların birbirleriyle eşgüdümlü davranmaları gerekir. Aksi takdirde, ortak denetimin hedefinden şaşması kaçınılmazdır.

Ortak denetim çoğulcu, demokratik ve katılımcı bir sistemdir. Bu sayede de denetimde çok hızlı ve etkin kararlar alınabilir. Kamu denetiminin ve özdenetimin mümkün olmadığı alanlarda ortak denetim devreye girer. Yani yönetimin gereklerinden kaynaklanan denetim, ihtiyaçlara cevaben ortaya çıkmıştır.

Kitle iletişim alanında ortak denetim yapılabilecek konular uzmanlar, akademisyenler, hukukçular ve medya çalışanları tarafından yapılan tartışmalar sonucunda sınırlandırılmıştır. Ortak denetimin uygulama alanı bulduğu konular arasında hürriyet, küçüklerin korunması, insan onuru, reklamlar ve teknik standartlardır.¹⁹¹

Ortak denetim, 6112 sayılı Kanun'un "İzleyici Temsilciliği" kenar başlıklı 22. maddesinde yasal bir düzeyde yer almaktadır.

Madde 22 - İzleyici Temsilciliği

“(1) Medya hizmet sağlayıcılar, ortak denetim ile öz denetim mekanizmalarının oluşturulması, izleyici ve dinleyicilerden ulaşan şikâyetlerin değerlendirilip kuruluşun yayın kuruluna sunulması ve sonuçlarının takip edilmesi amacıyla en az on yıllık meslekî tecrübeye sahip bir izleyici temsilcisi görevlendirirler. Belirlenen izleyici temsilcisi uygun vasıtalarla kamuoyuna duyurulur ve Üst Kurula bildirilir.

¹⁹⁰ Coşkun, a.g.e., s.174.

¹⁹¹ Avşar, Demir, a.g.e., s.90.

4. BASIN-YAYINDA ÖZDENETİM

4.1. Özdenetim

Basın-yayında (kitle iletişim araçlarında) uygulanan denetim türlerinden biri de özdenetimdir. Özdenetim devletin tahakkümünü en az seviyeye indirmek için basın-yayın mensupları tarafından oluşturulmuş bir denetim türüdür. Aşağıda özdenetimin tanımı, yararları, sakıncaları, hatta sıkı denetimin sakıncaları, tür ve metotları anlatılacaktır.

4.1.1. Özdenetim Kavramı

Basın-yayın, demokratik düzende çok büyük bir etkiye sahiptir. Hak ve hürriyet bakımından donanımlı basın-yayın sektörü, bu hak ve hürriyetleri amacına uygun ve sorumluluk bilinci içinde kullanmalıdır. Kullanılmaması durumunda toplumda aksamaların yaşanmaması adına devlet gücü devreye girer. Amacı dışında kullanılan hak ve hürriyetler, devletin mekanizmaları tarafından sınırlandırılmaya tabi tutulur. Toplumsal sorumluluk düşüncesi içinde yetkilerini kullanamayan kitle iletişim araçlarının karşılaştığı devlet denetimi, kitle iletişim hürriyetinin yok olmasına neden olabilir. Bu durumun yaşanmaması için de devlet denetiminin yok olmasını sağlayacak bir sistemin ortaya konması gerekir. Bu, basın-yayın alanında uygulanan ve kendi kendini denetleme sistemi olarak adlandırılan özdenetim sistemidir. Kitle iletişim araçlarına yönelik özdenetim kavramı, öncelikle basın mesleğinde başlamıştır. Bu sebeple öncelikli olarak basın meslek örgütleri ortaya çıkmıştır. Zamanla diğer kitle iletişim araçlarının da kavrama dâhil olmasıyla birlikte meslek örgütlenmeleri bu doğrultuda çoğalmıştır.

Özdenetim, basın-yayının kendi kendini denetleme sistemidir. Basın-yayının görevlerini tam anlamıyla yerine getirememesi ve hak ihlallerinin yaşanması durumunda zorlayıcı müeyyideler olumlu sonuçlar ortaya çıkarmaz. Bu sebeple, basın-yayının kendi kendini kontrol eden bir sistem içinde varlığı gereklidir. Bu sistem, devletin baskı yoluyla basın-yayına müdahalede bulunmasının önüne geçmek ve halkın karşısında güçlü ve saygın bir basın-yayın oluşturmak adına ortaya çıkmıştır. Demokratik ülkelerde en önemli ve etkin denetleme gücü olan basın-yayın, hür olmalıdır. Denetim ve eleştiriye gücü yeten, kontrol erki olarak nitelendirilen basın-yayın organlarının gücünü kullanırken kusurlu davranma riskinden dolayı bir ön denetim sistemi bulunması şarttır. Hak ve hürriyetlerini kötüye kullanmaları durumunda, devlet gücünün basın-yayını sınırlayıcı önlemler alması

kaçınılmazdır. Bu sebeple, hür basın-yayının varlığına uygun olmayan müdahalelerin önüne geçebilmek için özdenetim sisteminin varlığı şarttır.¹⁹² Özdenetim, basın-yayının varlığı, kişi hak ve hürriyetlerinin korunması adına uygulamaya konulmuş bir kavram olup, işleyişine bu sebeple önem verilmelidir.

Özdenetim, sansürden farklı bir kavram olup, işleyebilmesi için ortada bir suç unsurunun bulunması gerekmez. Basın-yayın organları tarafından kabul edilen ve özdenetim sisteminin temel yapısını oluşturan basın meslek ilkelerine uyma zorunluluğu vardır. Uygunluk denetimi, yine basın-yayın mensupları tarafından oluşan bir kurul tarafından yapılır. Amaçları, bir yandan saygın bir basın-yayın yaratma düşüncesi bir yandan da kişi hak ve hürriyetlerini güvence altına almak, devletin basına müdahalesini en aza indirmektir.¹⁹³ Bu sayede iletişim hürriyeti korunurken kişi hak ve hürriyetlerinin de korunduğu çift amaçlı bir denetim sistemi ortaya konmuş olur.

Çağdaş ve demokratik bir basın-yayının var olabilmesi için özdenetim kavramının yani devlet müdahalesinin en aza indirildiği basın-yayının varlığı şarttır. Özdenetim uygulamaları iletişim hürriyeti bağlamında basın-yayına destek olur. Özdenetim, basın-yayın organlarının bizzat mensupları tarafından uygulamaya konulan ve gönüllülük esasına dayanan bir sistemdir. Özdenetimin önceliği basın-yayın hürriyetini sağlamak ve her türlü engel ve sansürden korumaktır. Bu amacını gerçekleştirirken de yine kendileri tarafından hazırlanan meslek ilkelerine uygunluğun sağlanmış olması gerekir. Zira, meslek ilkelerine uyumsuz yapılan her türlü iş ve işlem müdahaleyle karşılaşacaktır. Bu sebeple özdenetim sisteminde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, kendisine sonradan müdahaleyi oluşturmayacak şekilde haber yapmak olmalıdır. Yani müdahaleyi önleyecek olan da yine basın-yayın mensuplarının tutumudur.

Özdenetim, kitle iletişim araçlarının kendilerinin oluşturdukları meslek kuralları ile meslek mensuplarının denetimini sağlayan, kendi kendini denetleme sistemidir. Bu kavram, kitle iletişim araçlarının kamuoyunda saygınlığını korumak adına oluşturduğu bir taahhütname şeklinde de düşünülebilir. Bu sistemde amaç, kişiler ile basın-yayın arasında kimsenin girmesine ve engel olmasına izin vermemektir. Böylece kitle iletişim hürriyeti sağlanmış olacaktır.¹⁹⁴

¹⁹² İçel, *a.g.e.*, s.262; Dönmezer, Bayraktar, *a.g.e.*, s.209.

¹⁹³ Kızıl Erkel, *a.g.e.*, s.29.

¹⁹⁴ Parlak, *a.g.e.*, s.87.

Basın-yayın kuruluşları hak ve hürriyetlerini korumak ve kötüye kullanımını engellemek, kişi hak ve hürriyetlerine zarar vermemek ve kamuoyu karşısında güvenilir ve saygın bir meslek kuruluşu olabilmek adına özdenetim yani kendi kendini kontrol sisteminden yararlanmaktadır.¹⁹⁵ Bu sistem çift taraflı bir fayda sağlar. Şöyle ki; özdenetim sistemi basın-yayın kuruluşlarını müdahalelere karşı korurken, basın-yayın kuruluşlarının kişilik haklarını zedelemesine de engel olur.

Özdenetim, kitle iletişim araçlarının ve mensuplarının hür olma ve yapacakları hatalar yüzünden yargılanmasının yetkili merciler tarafından değil, kendi meslektaşları tarafından yapılması hakkını korumaktadır. Ayrıca kitle iletişim araçlarında uygulanan özdenetimin gerekliliği şu şekilde açıklanabilir:¹⁹⁶

- Basın-yayında özdenetim, hak ve hürriyetleri korur.
- Devletin ve dış müdahalelerin en az seviyeye indirilmesini sağlar.
- Basın-yayın yoluyla oluşturulan her türlü iş ve işlemin kalite seviyesini yükseltir.
- Basın-yayının kitleye hesap verdiğinin ispatıdır.
- Kitlelerin basın-yayın araçlarına ulaşımını kolaylaştırır.

Özdenetimin uygulayıcıları kitle iletişim mensuplarıdır. Sistem, gönüllülük esasına dayanır ve yine kendilerinin oluşturdukları rehber ilkeler doğrultusunda uygulamaya konulur. Bu ilkelere uymak konusunda meslek mensupları büyük bir çaba harcar. Bu çabayı harcarken bağımsız medya, bir taraftan bu ilkelere biçim vermede editöryal özerkliklerini tam anlamıyla korurken, bir taraftan da kamuya hitap etme kalitesi konusundaki sorumluluk payını kabul etmektedir.¹⁹⁷

Basın-yayında uygulanan özdenetim sistemine konu meslek ilkeleri, meslek mensuplarının uymak zorunda olduğu ilkelerdir. Fakat bu zorunluluk, hukukî ya da cezaî yaptırımları barındırmaz. Zira, bu meslek ilkelerine uygunluk tamamen gönüllülük esaslıdır. Basın-yayın organları ve mensuplarının yararlı davranma ve düşünmelerini sağlayan bu ilkelere uyma noktasında işverenin sözü esas alınır. Bu sebeple özdenetim sisteminin uygulama aşamasında en büyük desteği patronlar vermelidir. Bilhassa meslek ilkelerinin habere yansımaya özen gösteren, engeller çıkarmayan patronların varlığı gazetecilerin elini güçlendirir. Bu da özdenetim sistemine ve dolayısıyla kitle iletişim hürriyetine destek olur.

¹⁹⁵ Aşar, Demir, *a.g.e.*, s.81.

¹⁹⁶ Haraszti, M. (2008). *Medya Öz-denetim Rehber Kitabı*. (Çev. RTÜK). Viyana. s.12.

¹⁹⁷ Haraszti, *a.g.e.*, s.9.

Özdenetim kavramı, Avrupa Birliği Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi'nde de düzenlenmiştir. Yönergenin ortak ve özdenetimi teşvik ettiği 44. maddesinde, ne özdenetim ve ortak denetimin üye ülkeler açısından zorunlu tutulduğunu, ne de uygulamalarında var olan ülkelerin girişimlerine zarar verme niteliğinde olunduğu ifade edilmiştir.

4.1.2. Özdenetimin Yararları

Basın-yayın alanında uygulanan özdenetim sistemi belli ilkeler çerçevesinde toplumsal sorumluluk duygusuyla uygulandığı zaman çeşitli faydalar sağlar. Hem mesleğin, hem devletin hem de kamuoyunun çıkarını ilgilendiren faydaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Özdenetim basın-yayın alanında yaşanacak aksaklıkların, sapmaların ve kuralsızlığın önüne geçer.
- Gazetecilik mesleğinin gelişmesi için seminer, sempozyum, konferans gibi etkinlikler düzenler.
- Ülkede demokrasi bilincinin gelişmesine katkıda bulunur.
- Basın-yayın mensupları arasında mesleki dayanışmayı sağlar.
- Basın-yayınla ilgili mevzuatın düzenlenmesi bakımından Hükümete, TBMM'ye ve idareye adeta bilirkişilik yapar.
- İletişim fakülteleriyle işbirliği yaparak nasıl daha iyi gazeteci çıkarılır hususunda rol oynar.
- Kamuoyunun medya hizmet sağlayıcılarına duyduğu güvenin artmasını sağlar.
- Basın-yayın mesleğinin ve mensuplarının kamuoyu karşısında saygınlığını ve itibarını artırır.
- Devletten ve hükümetten basın-yayına gelecek müdahaleleri önler.
- Özdenetim, kişi hak ve hürriyetlerinin kötüye kullanımını ve ihlâl edilmesini önler. Basın-yayın yoluyla hak ihlâlinin önüne geçebilmek adına kişiye garanti verir. Gazetecinin sınırsız bir şekilde kullandığı haklarını sınırlamasını ve gazetecide sorumluluk bilincinin oluşmasını sağlar.
- İfade hürriyetinin ve basın-yayın hürriyetinin kötüye kullanılmasını engeller.
- “Çıkar gazeteciliği”, “yandaş gazetecilik”, “sarı basın” ve “iliştirilmiş gazeteci” gibi kötü uygulamaların önüne geçer. En azından geçmeye çalışır.
- Yurtdışındaki benzer kuruluşlarla işbirliği yapar.
- Hukuk devleti olmaya yardımcı olur.

Özdenetimin sayılan faydalarının ortaya çıkabilmesi için usul ve esaslarının doğru belirlendiği, sorumluluk bilinciyle ve sağduyulu bir şekilde işleyen bir basın-yayın alanı ve bu alanda uygulanan özdenetim sistemine ihtiyaç vardır.

4.1.3. Sıkı Özdenetimin Sakıncaları

Doğru zamanda ve uygun usul ve esaslarla yapılmayan her türlü denetim birtakım sakıncaları da beraberinde getirir. Buna özdenetim sistemi de dâhildir. Usulüne uygun, yerinde ve zamanında yapılmayan özdenetimin zararları şu şekilde sayılabilir:

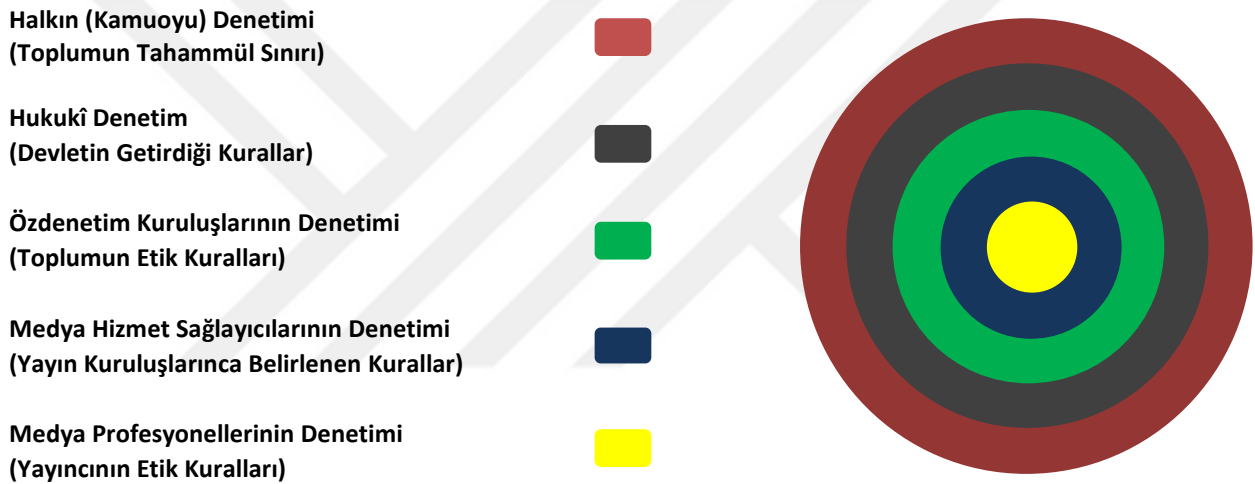
- Özdenetim sisteminin varlığı beraberinde olumsuzluklar da doğurur. Basın-yayında tekelleşmenin oluşma ihtimali özdenetim sisteminde ortaya çıkabilir. Kendi kendini denetleme sistemi, gücü elinde bulunduranlar açısından tek elde toplanıp istenildiği şekillerde yönlendirilebilir.
- Özdenetim sisteminin kurallarının yasal bir dayanak noktası yoktur. Bu kurallar etik ilkeler doğrultusunda oluşmuştur. Bu sebeple kuralların uygulanmasında tam anlamıyla verim alınamayabilir.
- Meslekî etik ilkelerin meslek mensupları tarafından caydırıcılığı olmayabilir. Bu sebeple sadece görünürde uygulandığı düşünülen kurallar bütününe dönüşebilir. Gazetecinin etik kurallara tam anlamıyla uyabilmesi adına caydırıcılık teşkil edecek nitelikte ilke ve esaslara sahip olması gerekir.
- Özdenetimin ilkelerini oluşturanların ve uygulayıcıların aynı alandan olması, sistemin objektiflik unsuruna zarar verebilir. Zira, kuralları oluşturan ve uygulayanların farklı olması gerekir ki tam anlamıyla verim sağlanabilsin.
- Özdenetim kavramının yasal dayanağının ve yaptırımlarının caydırıcı olmaması sistemin yavaş işlemesine neden olurken, kavramın ifade hürriyetinin koruyuculuğunu üstlenmesi gerekmektedir.
- Basın-yayında uygulanan özdenetim sisteminde karar verme noktasında insanî unsur söz konusu olduğu için çıkar amaçlı verilen kararlar ifade ve kitle iletişim hürriyetine zarar verir.

4.2. Özdenetim Tür ve Metotları

Basın-yayının teknolojik gelişmeler doğrultusunda gelişmesi ve hak ve hürriyetlerini kazanması aşamasında zorlu bir süreç yaşanmıştır. Basın-yayının güvenilirliğini, saygınlığını

ve itibarını kazanmak ve meslek kurallarına uyan bir basın-yayın yaratmak düşüncesi ile özdenetim sistemi ortaya çıkmıştır. Özdenetim kavramının birden fazla tür ve uygulama şekli bulunmaktadır. Bu tür ve metotlar ülkeden ülkeye hatta aynı ülkede dahi farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar ise siyasî, ekonomik, kültürel ve sosyal statülerle açıklanabilir.

Agee, Ault ve Emery, basın-yayında “Toplumsal Sorumluluk Teorisi”¹⁹⁸ni iç içe geçmiş, fakat birbiriyle kesişmeyen beş halka yardımıyla açıklar. Halkaların ortak noktası hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması adına sorumluluk geliştiriyor olmasıdır. Suya atılan bir taş misali iç içe geçen fakat birbirine değmeyen halkaların oluşturduğu görüntüyü andırır. Toplumsal sorumluluk halkalarının her biri bir amaca hizmet eder.



Şekil 4.1 Toplumsal Sorumluluk Halkaları¹⁹⁹

En dıştaki halka, halkın yani kamuoyunun denetimini oluşturur. Bu denetim toplumun her türlü medya hizmetine karşı oluşturduğu tahammül sınırını ifade eder. Her toplumun yaşayış şekli birbirinden farklıdır. Bu farklılık, toplumun kitle iletişim kriterlerini de belirler. Bu kriterler etrafında oluşan her türlü sunum, o toplumun tahammül sınırlarını yani beşinci halkayı oluşturur. Bu halka da kamuoyunun düşünceleri etkili olur. Şekillenmesinde ve adeta kural haline gelmesinde halkın rolü büyüktür. Şöyle ki; bir filmde işlenen konu filmin ait olduğu toplumun ahlâkî yapısına göre şekillenir. Türkiye dışındaki herhangi bir ülkede yayınlanabilecek bir konu, Türkiye’de tepkiyle karşılaşabilir. Bu sebeple toplumun tahammül sınırları çerçevesinde kitle iletişim araçları da şekillenir.

¹⁹⁸ Erciyes, C. (2001). Medya Etiği ve Klasik Etik Kodlar. *Türkiye ve Siyaset Dergisi*. s.50.

¹⁹⁹ Çiftci, A. (2019). *Hukuka Giriş ve Vatandaşlık Bilgisi Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara: Gazi Kitabevi. s.376.

Dördüncü halka, toplumda var olan hukuk kuralları yoluyla oluşan denetimi ifade eder. Yani kanun, yönetmelik gibi toplumun yazılı kuralları ile koyulan sınırlamalar kitle iletişim araçlarını etkiler. Bu halka da devletin koyduğu kurallar aktiftir. Bu kurallar çerçevesinde yayın ilkeleri ve sorumluluk esasları şekillenir. Hukuk kuralları da her toplumda farklı bir boyuttadır. Bu kurallar doğrultusunda kimi zaman fazla sıkı bir denetim kimi zaman da olması gerekenden daha az bir denetim söz konusu olabilir. Bu durum tamamen o toplumun hukuk kurallarının içeriğiyle, kitle iletişim araçlarını işleyiş biçimiyle ilgilidir.

Üçüncü halka ise özdenetim kurum ya da kuruluşlarının oluşturduğu ve toplumda kabul gören meslekî kurallar bütününden oluşur. Basın Meslek İlkeleri bu halkada örnek olarak gösterilebilir. 16 maddeden oluşan meslek ilkeleri doğrultusunda basının faaliyetleri denetlenir. Bu kriterlere uymakla görevli olan basın sorumluluk teorisini de bu kriterler doğrultusunda biçimlendirir.

İkinci halkayı yayın kuruluşlarınca belirlenen kriterler oluşturur. Bu kriterler yayıncı kuruluşun kurallarıdır. Her kuruluşun kendi prensipleri ve kuralları teorideki yerini alır. Burada meslek mensuplarının da bu kriterlere uyum sağlaması beklenir. Zira, çalıştığı kurumun kuralları iş ve işlemlerde belirleyici olmalıdır. Bu kurallar yayıncı kuruluşun bizzat kendisi tarafından oluşturulur. Kendi ahlâkî prensipleri ve kurumun vizyonu doğrultusunda şekil alır. Meslek mensubunun da bu kuralları özümsemesi ve bu doğrultuda çalışması gerekir.

Birinci yani en içteki küçük halka, meslek mensuplarının oluşturduğu kendi kişisel etik kurallardan meydana gelir. Burada kişisel düşünceler iş ve işlemlerin şekillenmesinde etkilidir. Muhabir, editör, yapımcı ya da patronun mesleğe bakış açıları dâhil her türlü tecrübelerin yansıtıldığı çekirdek halkadır.

Toplumsal sorumluluk teorisi, ifade hürriyetinin kötüye kullanımının önüne geçmek adına oluşturulmuştur. Sınırlandırma ve denetim konusuna vurgu yapan teori, hak ve hürriyetlerin sorumluluklarına vurgu yapar. Bu yetkilerin sınırlandırılmaması durumunda olumsuz durumların ortaya çıkacağı savunulmaktadır.

4.2.1. Ombudsman Denetimi (Okur Temsilciliği)

“Basında ombudsman uygulaması Türkçeye “okur temsilcisi” kavramı olarak yerleşmiş olmakla birlikte halen her iki kavram da birbirinin yerine kullanılmaktadır.”²⁰⁰ Basın organı bünyesinde soruşturma yapan, karar veren, açıklamalarda bulunan ve hatta düzeltmeler yapan kişiye ombudsman denir.²⁰¹ Ombudsmanlar, her ne kadar gazetenin bünyesinde bulunsalar da kurumdan bağımsızdırlar. Yöneticilerden ya da gazetecilerden etkilenmeleri ya da yanlı davranmaları düşünülemez. Aksi takdirde bağımsız bir denetçi olma misyonunu yitirmiş olur. Bu sebeple ombudsman olarak seçilecek olan kişinin de detaylı araştırılması gerekir.

Ombudsmandan meslek ilkelerine bağlı, işini icra ederken de son derece bağımsız ve objektif davranması beklenir. Vatandaşa sunulan bir güven duygusu olarak ortaya çıkarılacak olan ombudsman denetiminde, vatandaşın da ombudsmanın verdiği kararlara güven duyması önemlidir. Ombudsman araştırma yapar, yönetimin iş ve işlemleri hakkında bilgi sahibi olur. Fakat karşısına çıkan sorunların çözümünde baskılayıcı bir yetkiye sahip değildir. Yetkisini kullanmaya öncelikle sorunu yönetime iletmeye başlar. Çözüme kavuşturulamadığı takdirde sorunu basın-yayın organlarına iletir ve kamuoyu gücünden yararlanır. Bu şekilde sorundan halkın haberdar olması yönetimin çözüm getirmesinde etkili olur.

Ombudsmanlar, gazetecilik için önemli bir işlevi yerine getirir. Okuyucu ile gazete arasındaki ilişkiyi geliştirmekte katkı sağlar. Gazetecilerin bilinçlenmesini, okuyucuların da kendi güvende hissetmesini sağlar. Zira, hak ihlâli durumunda kendilerine yardımcı olacak bir yapının varlığı, okuyucu da güven duygusu oluşturur. Gazetecide de daha disiplinli ve iş bilinciyle hareket etme duygusu oluşturur. Ombudsman, bu sebeplerle her iki taraf içinde iletişim alt yapısı oluşturur ve bir nevi köprü vazifesi kurar.

Bir taraftan okuyuculara yanıt veren, diğer taraftan okuyucu şikâyetleri ile ilgili olarak gazete çalışanlarını uyaran ombudsmanların asıl amacı; gazetede yayımlanan haberlerde etik standartlara uyulmasını, haber yazımında daha az hata yapılmasını, haberlerin daha nitelikli

²⁰⁰ Özgen, M. (2003). Basında Bir Özdenetim Uygulaması Olarak Ombudsman. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. (XVII) s.27-34. <https://dergipark.org.tr/iuifd/issue/22881/244679> adresinden 10 Mayıs 2019 adresinden 10 Mayıs 2019’da alınmıştır.

²⁰¹ Demir, Avşar, a.g.e., s.88.

bir şekilde sunulmasını sağlamak ve böylece okuyucu gözünde gazetenin saygınlığını arttırmaktır.²⁰²

Türkiye’de ombudsmanlık denemesi ilk kez 1980’li yıllarda Hürriyet Haber Ajansı’ndaki Seyfettin Turhan ve Hürriyet gazetesindeki Prof. Dr. Emre Kongar ile yayımlanan haberlerdeki yanlışlıkların belirtilmesiyle gerçekleşmiştir. Okuyucu şikâyetlerinin nesnel bir şekilde değerlendirilmesinin yapıldığı, haberlerin meslek kurallarına uygunluğunun belirlendiği bir nevi özdenetim modeli olarak uygulanan ombudsmanlık denemesi ise ilk kez 1990’lı yıllarda Milliyet gazetesindeki Yavuz Baydar ile ortaya konmuştur.²⁰³

Kanımızca ombudsman bulunan gazete sayısının azlığından ve ombudsman kurumunun halka yeterince açıklanamadığından Avrupa ülkelerine nazaran Türkiye’de ombudsmanlık sistemi tam anlamıyla işlev kazanmamıştır. Nitekim Türkiye’de uygulanan ombudsmanlık sisteminde şikâyete bağlılık esas alınmıştır. Fakat ombudsmanın sadece şikâyete çözüm üretmekle sınırlandırılabilir bir yetkisi yoktur. Ombudsman, şikâyetin olmadığı durumlarda da gazetede yayımlanan her türlü haberi kontrol etme yetkisine sahiptir. Bu yetkisini tam anlamıyla kullanan ombudsmanın varlığı gazeteyi daha saygın ve güvenilir bir hale getirecektir. Zira, mesleğin bilincinde olan okuyucu gazeteyi daha saygın görecektir, meslek bilinciyle hareket eden gazetecilerin sayısı artacaktır.

4.3. Özdenetim Uygulanması

Özdenetimin sisteminde toplumlar arasında farklı uygulamalar görülür. Bunun sebebi de en başta ihtiyaca cevap verme durumu, ülkelerin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel durumlarındaki farklılıklardır. Basın hürriyetine, gazetecilik mesleğine bakış açıları da uygulanan sistemlerin farklılaşmasını zorunlu kılar.

4.3.1. A.B.D.’de Özdenetim

A.B.D.’de basın-yayında uyulması gereken özdenetim kuralları bulunmaktadır. Bunların başında A.B.D. Profesyonel Gazeteciler Cemiyeti tarafından 1926 yılında hazırlanan Sigma Delta Chi Basın Ahlâk Yasası gelir. Diğerleri ise A.B.D. radyo ve televizyon yayın

²⁰² Atabek, N. (2006). Gazete Haberlerinde Etik Standartların Yükseltiğinde Okur Temsilcisinin Rolü. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 4(2). <https://dergipark.org.tr/download/article-file/177969> adresinden 15 Mayıs 2019’da alınmıştır.

²⁰³ Parlak, a.g.e., s.128-129.

kuruluşlarının yani Ulusal Yayıncılar Birliği'nin hazırladığı Ulusal Yayıncılar Birliği Meslek İlkeleri (NAB) kuralları gelir.

A.B.D. Profesyonel Gazeteciler Cemiyeti Ahlâk Yasası yani Sigma Delta Chi Basın Ahlâk Yasası, 1926 yılında Amerikan Gazete Editörleri Cemiyeti'nden alınmıştır. 1973 yılında, Sigma Delta Chi kendi yasasını oluşturmuş ve 1984 ve 1987 yıllarında yeniden gözden geçirilip değerlendirilmiştir. Profesyonel Gazeteciler Cemiyeti Ahlâk Yasası'nın son şekli 1996 yılında kabul edilerek oluşturulmuştur. Cemiyet'in savunduğu görüş, halkı aydınlatmanın, adaletin ve demokrasinin gereği olduğudur. Gazetecinin görevinin gerçek haberler yapmak olduğunu ve doğru, dürüst, kapsamlı ve objektif bir araştırma yapmanın hedeflerine ulaşmaya yardımcı olduğunu savunurlar. Mesleki dürüstlük, gazetecinin güvenilirliğinin esası olduğunu ifade eden Cemiyet üyeleri, etik davranış kurallarına bağlıdırlar. Profesyonel Gazeteciler Cemiyeti Ahlâk Yasasını, Cemiyet'in uygulama usul ve esasları olarak kabul ederler.²⁰⁴

A.B.D.'de radyo ve televizyon alanı Ulusal Yayıncılar Birliği (National Association of Broadcasters – BNAB) tarafından düzenlenmekte ve denetlenmektedir. Birlik, 1922 yılında kurulmuştur. Bünyesinde 3000'den fazla radyo ve 500'den fazla televizyondan oluşan üyeleri vardır. 1958 yılında günümüzdeki ismini almıştır. NAB'ın radyo ve televizyon alanındaki etik ilkeleri oldukça kapsamlıdır. Bahsi geçen etik ilkelerin konusunu, “çocuklara karşı sorumluluk”, “tüm dinlere saygılı davranma”, “sigara içmenin, içki içmenin ve eşcinselliğin olumlu bir davranış gibi yansıtılmaması”, “fal ve astroloji gibi içeriklere yer verilmemesi”, “kimsenin din, dil, ırk, cinsiyet gibi nedenlerle kınanmaması ve aşağılanmaması”, “evliliğin ve ailenin kutsallığına önem verme” ilkeleri oluşturmaktadır.²⁰⁵

4.3.2. Avrupa Birliği'nde Özdenetim

Avrupa'da özdenetim sistemi gazetecilerin hak ve hürriyetlerini korumaktan ziyade halkın hak ve hürriyetlerini korumak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu durum kişilerin hak ve hürriyetlerinin korunmasının daha zaruri bir durum olduğu kanaatinde olduklarını gösterir.²⁰⁶

²⁰⁴ Çiftci, A. (2001). Basında Oto-Kontrol. *RTÜK İletişim Dergisi*. 5(26). s.4.

²⁰⁵ Yücel, A. (2012). *İletişim Özgürlüğü ve Medyada Özdenetim*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. RTÜK. Ankara. s.38.

²⁰⁶ Parlak, a.g.e., s.92.

4.3.2.1. İsveç

İsveç, basında özdenetim konusuna eski tarihlerden itibaren önem vermiş ve bunun için çalışmalarda bulunmuştur. Zira, İsveç, Basın Konseyi sisteminin ilk kez uygulandığı ülkedir. Gazete okumalarının azaldığının fark edilmesi ve bunun sebeplerinin ortaya konarak okuyucu ile iletişimin düzeltilmesini sağlamak amacıyla Konsey oluşturulmuştur. Kanımızca İsveç, hak ve hürriyetlere önem veren ülkelerin başında geldiğini basın konusunda da kanıtlamıştır. Bu yönüyle de diğer ülkelere örnek olmuştur. Yasal zorunluluğu olmayan, tamamen gönüllülük esasına dayanan özdenetim modeline İsveç halkı ve gazetecileri tarafından saygı duyulmaktadır. Bu yönüyle İsveç'teki özdenetim sisteminin gücünü halk ve gazetecilerden aldığı görülür. Başarılı bir özdenetim sistemine sahip olmasının birçok nedeni vardır. Toplumun bilgi ve bilinçlenme düzeyinin, ekonomik ve sosyal durumunun yüksek olması, siyasî alanda baskı ve zorlayıcılığın olmaması her alanda başarılı olan ülkeyi basında özdenetim konusunda da başarıya götürmüştür.

İsveç'teki Basın Konseyi, Basın Ombudsmanlığı ile beraber faaliyet gösteren karma bir yapı şeklindedir. Bu yapı, tamamen gönüllülük esasına dayanır. Konsey, 1916 yılında Gazete Yayıncıları Derneği, Dergi Yayıncıları Derneği, İsveç Gazeteciler Birliği ve Ulusal Basın Kulübü tarafından kurulmuştur. 1969 yılında basın alanında da uygulamaya konulan Ombudsmanlığın da eklenmesiyle İsveç Basın Konseyi son şeklini almıştır.

Basın Ombudsmanı, gazetecilik mesleği bulunan kişiler arasından seçilir ve bir aracı konumundadır. Şikâyetler, öncelikle Ombudsman'a iletilir. Burada şikâyetler değerlendirilir ve konunun önemine göre yön verilir. Konu fazla önemli değilse Ombudsman şikâyeti çözüme kavuşturur. Ombudsman'ın şikâyeti üç ay içinde incelemesi gerekir. Ombudsman'ın verdiği karardan emin olmayan şikâyetçi, Basın Konseyi'ne başvurma hakkına sahiptir. Ayrıca Ombudsman'ın da şikâyeti Konsey'e gönderme yetkisi vardır. Basın Konseyi de konuyu Ombudsman'ın hazırladığı dosya üzerinden incelemeye alır. Şikâyetçinin yargı yoluna başvurma hakkı saklıdır. Gerektiğini düşünmesi durumunda şikâyetçi konuyu yargıya taşıyabilir.²⁰⁷

Basın Konseyi, gönüllülük esasına dayanır. Herhangi bir yasal zeminde bulunmaz. Amacı kişi hak ve hürriyetlerinin korunmasıdır. Konsey'de başkan hariç 14 üye vardır. Bu üyeler iki grup altında toplanmıştır. Her grup bir başkan ya da yardımcısı ve 7 üyeden oluşur. Konsey üyelerinin çoğunluğu meslek dışından seçilir. Kanımızca bu durum, Konsey'in

²⁰⁷ Kızıl Erkelli, *a.g.e.*, s.114-115; Parlak, *a.g.e.*, s.93-97.

kararlarında bağımsızlığını artırmıştır. Konsey, ihlâl kararı verirse idarî para cezası verebilir. Ayrıca kararın yayımlanması yoluna da gidebilir. İdarî para cezaları Konsey ve Ombudsman'ın giderleri için kullanılır.

Beraber oluşturdukları özdenetim sisteminde Konsey ile Ombudsman arasında hem şikâyetler değerlendirilirken hem de bilgilendirilirken bir ilişki söz konusudur. Çalışmalarını birlikte yürüttükleri için de devamlı iletişim halindedirler.

İsveç Basın Konseyi ve Basın Ombudsmanı, normal bir vatandaşın hak ihlâlini incelediğinde fazla ciddi ve serttir. Bunun sebebi, kişi haklarına fazlasıyla önem vermesinden kaynaklanır. Ancak ihlâlin daha toplumsal kişileri kapsadığında rütbeli bir memur ya da bir siyasetçinin olması durumunda daha toleranslı kararlar verebilir.²⁰⁸

İsveç özdenetiminin yasal dayanağı olan meslek etik ilkeleri, 1923 yılında yayımlanmıştır. Meslek ilkelerinde diğer ülkelerden farklı olarak kişi haklarına saygı oldukça önemsenmiştir. Şöyle ki; İsveç'te yargılanmakta olan bir sanığın kimliğini haberde ciddi bir kamu yararı yoksa vermek basın etik ilkelerine aykırı bir davranış olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca kişinin özel hayatının haberleştirilmesinde de ciddi bir kamusal yararın söz konusu olması gerekir.²⁰⁹

İsveç'te özdenetim sisteminin uygulanmasında da uygulama esnasında kullanılan etik ilkelerin içeriğinde de kişi hak ve hürriyetlerine her şeyden fazla önem verilmektedir. Fakat bu sistemin her ülkede bu derece başarılı uygulanacağını garantiye yoktur. Çünkü İsveç her türlü hak ve hürriyete önem veren bir ülkedir.

4.3.2.2. Almanya

Alman basınının amacı birçok demokratik ülkede olduğu gibi yalnızca toplumu bilinçlendirmek değil aynı zamanda topluma yön vermektir. Topluma siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan katkıda bulunmak hedeflenir. Alman basını tekelleşmeyi önlemek objektif ve tarafsız bir basın yaratmak düşüncesiyle özdenetim mekanizmasından yararlanma yoluna başvurmuştur.

²⁰⁸ Özkaya, İ. (2012). İsveç'te Medya Sorumluluğu ve Özdenetim. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. (15). s.95. <https://dergipark.org.tr/iuifd/issue/22870/244307> adresinden 20 Mayıs 2019'da alınmıştır.

²⁰⁹ Kızıl Erkelli, a.g.e., s.114-115.

Almanya'daki özdenetim sistemi Basın Konseyi yapılanması şeklindedir. Konsey, Federal Almanya tarafından 1956 yılında basın etik kurallarını belirlemek amacıyla bir sistem geliştirme isteği sonucunda İngiliz Basın Konseyi'ni örnek alarak kurulmuştur. Amacı, saygın ve güvenilir gazetecilik mesleği oluşturmaktır. Devletin basına müdahalesinin önüne geçebilmek adına gönüllülük esasına dayalı bir sistem olarak ortaya çıkmıştır.

Alman Basın Konseyi, yapılan şikâyetlerin konusunu ve kararların neler olduğunu açıklayan yıllık kitaplar yayınlar. Bu durum da Konsey'in şeffaflığını ve okuyucuların Konsey'e duyduğu güvenin artmasını sağlar. Konsey, başarılı uygulamalar yapmış olsa da bir kesim, özdenetim sisteminin yasal bir zeminde uygulanması düşüncesinde sabit kalmıştır. Hükümetin etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünen bu kesim, kararlarda ve yaptırımlarda daha etkin olabilmek için, yasal bir sistemin var olması gerektiği görüşünü savunmuşlardır.²¹⁰ Konsey'in görevleri şunlardır:²¹¹

- 1- Bir yandan basında tekelleşmenin önlenmesi için mücadele verirken; bir yandan da, çıkarılan basın kanunlarının, basın özgürlüğünü koruyucu nitelikte olması için uğraş vermek.
- 2- Basın mesleğinin saygınlığını korumak amacıyla, hürriyetleri ve kişilik haklarını zedeleyici yayınlara karşı mücadele etmek.
- 3- Basını temsil etmek.

Konsey'in sadece yazılı basınla ilgili konular kapsamı içindedir. Radyo ve televizyonla ilgili herhangi bir karar alamaz. Şikâyetler de sadece yazılı basınla ilgili hak ihlallerini içerir. Konsey, şikâyetleri, tavsiyede bulunma, değerlendirme ya da kınama cezası verme şeklinde sonuçlandırabilir. Konsey konuları şikâyet üzerine ele aldığı gibi re'sen de incelemede bulunabilir. Bu kararlar, televizyon veya radyoda yayınlanır. Cezaî müeyyidede bulunma yetkisi yoktur. Ayrıca Konsey'in verdiği kararlara karşı yargı yolu da kapalıdır. Sadece kınama kararıyla hakkı ihlâl edildiğini öne süren ilgilinin yargı yoluna başvurma hakkı vardır. Fakat konuyla ilgili yeni bir belgenin ortaya çıkması ya da yanlış karar verildiğinin tespit edilmesi halinde aynı konu yeniden incelenip karara bağlanabilir. Bu durum sürekli yaşanmasa da Konsey'in güvenilirliğini kanıtlar niteliktedir.²¹²

Alman Basın Konseyi'nde "Basın Kodeksi" adı verilen ve 16 maddeden oluşan etik kurallar bulunmaktadır. Kişi hak ve hürriyetinin korunması, her türlü ırk, dil ve din

²¹⁰ Parlak, *a.g.e.*, s.110.

²¹¹ İçel, *a.g.e.*, s.271-275.

²¹² Kızıl Erkelli, *a.g.e.*, s.102; Yücel, *a.g.e.*, s.37-38.

ayrımcılığına karşı olunması, kişinin düşüncelerinden dolayı kınanamaması ve aşağılanmaması gibi kurallara meslek ilkelerinde yer verilmiştir. Gazetecilerin haberlerinde olması gereken bilinci hatırlatan etik kurallara uymak zorunludur.

4.3.2.3. İngiltere

İngiltere’de özdenetim sistemi Basın Konseyi yapılanması şeklindedir. Konsey, hükümet desteği ve teşvikiyle kurulmuştur. Bunun sebebi ise ülkede basına karşı eleştirilerin artmasıdır. Eleştirilerin önüne geçebilmek adına Basın Konseyi 1953 yılında kurulmuştur. Kurulduğundan itibaren üyeleri sadece sektörden seçilmiş, bu durum zamanla tekelciliğe sebebiyet vermiş ve sistemin bağımsızlık unsuru zedelenmiştir. Bu durumun önlenmesi adına 1963 yılında Konsey’e halktan temsilciler de seçilmeye başlanmış ve zamanla üyelerinde sektör ve halk çeşitliliği eşitlenmiştir.

Basın meslek ilkelerine basının uyması gerektiğini ve bu şekilde oluşabilecek sorunların önüne geçebileceğini düşünen ülkelerin başında İngiltere gelir. Kurulduğu tarihten uzun bir süre sonra 1994 yılında Konsey’in hem ismi hem de meslek ilkeleri değişmiştir. Basın Konseyi’nin yerine PCC (Press Complaints Commission) (İngiliz Basın Şikâyetleri Komisyonu) sistemi devreye girmiştir. Bunun sebebi ise hükümetin, Basın Konseyi’nin tam manasıyla bir düzen oturtamadığını düşünmesidir. Şikâyetlerin incelenmesinde, verilen kararlarda istenilen etkinliğe kavuşamadığını düşünen hükümet yetkilileri, son çare olarak PCC’yi bulmuşlardır. PCC’nin de başarısız olması halinde yasal bir sisteme geçmeyi planlamışlardır.²¹³ Son çare olarak düşünülen yasal sistem, hükümetin başvurmak istemediği bir durumdur. Zira, basın hürriyetinde öncelikle özdenetim sisteminin var olması gerektiği düşünülmektedir.

PCC, bağımsız ve özerktir. Gönüllülük esasına bağlı çalışır. 17 üyesi vardır. 10 üyesi halk arasından 7 üyesi editörler arasından seçilmektedir. Üye seçiminde en önemli hususu başkanın sektör içinden seçilmeyişidir. PCC’nin karar verdiği konular, İngiltere yazılı basını dâhilindedir. Radyo ve televizyon yayıncılığı bu kapsamda değildir. Sansürden uzak durması için yasal düzenleme gerektiren konular da kapsam dışı tutulmuştur. Kurallar ise basın sektörü ile iletişim halinde hazırlanmıştır. İstenilirse halktan değiştirilmesi teklif edilebilir. PCC’nin amacı, gazetecilik mesleğini korumaktan öte basın yoluyla hak ihlâli yaşamış kişilerin hak ve hürriyetlerini korumaktır. Bu yönüyle İsveç Basın Konseyi modelini örnek

²¹³ Parlak, *a.g.e.*, s.97-98; Kızıl Erkelli, *a.g.e.*, s.104-105.

aldığı görülür. Hak ihlâli konusunda yardıma ihtiyacı olanların PCC'ye ulaşmalarının sağlanması da öncelikli hedefler arasında tutulmuştur. PCC re'sen incelemede bulunma yetkisine sahiptir. İnceleme için şikâyetin olması şart değildir.

PCC'nin yaptırımları özür dilemek, gazeteciden ihlâlde bulunmayacağına dair taahhüt alınması ve verilen kararların gazetede yayımlanmasıdır. Basın mensuplarınca kabul görmesi zor bir yaptırım olması sebebiyle PCC'nin yaptırımları arasında idarî para cezası yoktur. PCC'nin kararlarına karşı itiraz edilebilir. İtiraz mercii, PCC tarafından atanır ve kararlarında bağımsız bir şekilde ombudsman gibi çalışır. İtirazların konusu da esas yönünden değil usul yönünden olmalıdır.²¹⁴ Bu durum PCC'nin özdenetim sisteminin daha çok çözüm odaklı hareket ettiğini gösterir. Ayrıca tazminat talepli şikâyetlerle de ilgilenmez. Bu şikâyetler yargıya başvurmaları gerektiği önerisiyle reddedilir. İngiltere'de etik ilkeler oldukça önemlidir. Gazetede yayımlanacak kararlar bu sebeple bağlayıcı konumdadır.

PCC'nin şikâyeti kabul edebilmesi için yayım tarihinden itibaren iki hafta içinde verilmiş olması gerekir. Aksi takdirde zamanaşımına giren şikâyetler PCC tarafından değerlendirmeye alınamaz. Zamanında verilmiş şikâyet dilekçeleri ortalama bir ay içerisinde sonuçlandırılmalıdır. PCC'nin üyelerinin çoğunluğunun meslek dışından seçilmiş olması bağımsızlığını arttırmıştır. Zira, karar verici üyelerin yanlı olması mekanizmanın tam anlamıyla çalışmasını engeller.

4.3.3. Türkiye'de Basın-Yayında Özdenetim

Toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasî durumlarına göre basın-yayında uygulanan özdenetim metotlarında farklılık görülür. Yani her ülkenin kendine özgü bir özdenetim modeli vardır. Zira, nesnel, genel-geçer bir sistematiğe olmayan özdenetim sisteminin her toplumda farklılık göstermesi de kaçınılmazdır. Yönetim şeklinin, kültürel, sosyal ve ekonomik seviye, basın-yayın konusuna toplumdan topluma verilen önemin aynı olmayışı gibi etmenler özdenetim sisteminde yaşanan farklılık nedenlerinin başında gelir. Türkiye'de uygulanan ve uygulanmış özdenetim metotları incelenirken de dönemin koşullarının değişmesiyle nasıl farklılıklar görüldüğü anlaşılabilecektir. Zira, Cumhuriyet'in ilan edilmesinden önceki dönemde sistematik bir şekilde düşünülmemeyen basın, Cumhuriyet ile birlikte önemini artırmıştır. Bu sayede de özdenetim sisteminin varlığına ihtiyaç duyulmuştur.

²¹⁴ Parlak, *a.g.e.*, s.100.

Çünkü geçmiş zamanlarla kıyaslandığında basın-yayın günümüzde daha önemli bir konuma gelmiştir.

Türkiye’de Basın Konseyi’nin kuruluşuna kadar düzenlenen, seminer, kongre, sempozyum ve oturumlar kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir:²¹⁵

- Basının Kendi Kendini Kontrolü Semineri (İstanbul Toplantısı) (21–24 Mayıs 1968),
- Basında Otokontrol ve Basın Şeref Divanı’nın Yeniden Etkili Şekilde İşletilmesi Konulu Toplantı (Ankara Toplantısı) (7 Mart 1971),
- İkinci Türk Basın Kongresi (19–21 Aralık 1975),
- Dünya da Basının Kendi Kendini Kontrol Sistemleri ve Uygulamaları Semineri (22-24 Ocak 1983),
- Türk Basının Sorunları Sempozyumu (26–27 Mayıs 1986),
- Basın Konseyi ve Basının Sorunları Oturumu.

4.3.3.1. Basın Birliği

1938 yılında Resmî Gazete’de yayımlanan Basın Birliği Kanunu ile kurulan Basın Birliği, meslek örgütleri arasındadır. Birlik, tek partili iktidar döneminde dünyaya uyum sağlayabilmek ve ihtiyaçlara cevap olması adına kurulmuştur. Dünyaya tam anlamıyla uyum sağlanamaması, Birliğin gönüllülük esasından ziyade, zorunluluk esasına dayalı olmasından kaynaklanmaktadır. Zira, uluslararası özdenetim uygulamaları, çoğunlukla gönüllülük esaslıdır. Ancak Türkiye’de uygulamaya konulan Basın Birliği’nde özdenetim mekanizması zorunluluk esaslı olmuştur.

Basın Birliği Kanunu’nun 5. maddesinde “...*Cumhuriyetin menfaatlerine hizmetkâr kılınmak*” kuruluş amacı arasında gösterilmiştir. İçişleri Bakanlığı’na ise 8. madde ile Birliği olağanüstü toplantıya çağırma yetkisi tanınmıştır. Ayrıca gazete ve gazetecilerle ilgili her türlü meseleye bakmak üzere kurulan Haysiyet Divanı’nın meslekten men cezalarına dahi yargı yolunun kapalı olmasını 15. madde öngörmüştür. Basın Birliği Kanunu ile ortaya çıkan özdenetim sistemi, totaliter bir rejimin yansıması şeklinde uygulamaya konulmuştur.²¹⁶ Birlik Kanunu’na göre Türkiye; İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Trabzon illerinin oluşturduğu beş

²¹⁵ Arvas, *a.g.m.*, s.85.

²¹⁶ Parlak, *a.g.e.*, s.117.

basın bölgesine bölünmüştür. Bu bölgeler arasında da birlik ve beraberliğin varlığı aranmıştır.²¹⁷

Kanımızca Basın Birliği bir özdenetim mekanizmasından çok devletin basın üzerinde kurduğu bir kontrol, bir baskı sistemi olarak işlemiştir. Zira, Atatürk bir konuşmasında basın hürriyetinin zararlı yönlerinin giderilmesinin yine basın hürriyeti ile mümkün olacağını belirtmiş ve Birliği onaylamadığını konuşmasına yansıtmıştır. Birlik gönüllülük esaslı çalışmadığından dolayı da baskıcı bir tutum içindeydi. Bütün bu sebeplerden dolayı Birlik, basın hürriyetini zedeleyici bir oluşum, başarısız bir çalışma, baskıcı bir dönem olarak nitelenebilir. Basının hak ve hürriyetini savunmak, meslek ve mensuplarının sorunlarıyla ilgilenmekten ziyade basını denetlemek, baskı altında tutabilmek amacıyla Basın Birliği oluşturulmuştur. Basın Birliği, kanunla kurulan ve baskılayıcı bir yöntemle basını kontrol altına almayı amaçlayan tek basın meslek örgütüdür.

Basın Birliği Kanunu'nun birinci maddesinde *“Türkiye’de çıkan gazete ve mecmuaların sahipleriyle bunların ve Türk istihbarat ajanslarının yazı, haber, resim, fotoğraf ve tashih işlerinde ücretle, devamlı ve muntazam surette çalışarak bu işi kendine meslek edinen kimselerden mürekkep olmak ve hükmi şahsiyeti haiz bulunmak üzere, Türk Basın Birliği adı ile bir birlik teşkil olunduğu”* hükmüne yer verilmiş, ikinci maddesinde ise *“Birinci maddede sayılan ve birliğin kanuni üyelerini oluşturan kişilerin birlik dışında gazetecilik mesleğini icra edemeyeceği”* hükmü esas alınmıştır. Birlik Kanunu’na göre gazetecilik yapabilmenin ön koşulu Birliğe üye olmaktır. Üyelik için Birliğe yapılan başvuru kabul edilmezse, İçişleri Bakanlığı’na müracaat edilmesi şarttır. Bütün bu hükümlerden anlaşılan o dönemde gazetecilik mesleğini yapabilmek için devletten izin alınması ve izinsiz meslek mensubu olamayacağını gösterir. Devletin ve hükümetin kontrolü altındaki bir meslek kuruluşunun üyesi olarak gazetecilik yapmak durumunda olunan bir ortamda, hür basının varlığından söz edilemez.²¹⁸ Bu da devletin meslek üyeliğinden itibaren kişileri sıkı bir denetime tabi tuttuğunu, asıl amacının Kanun maddelerinden anlaşıldığını gösterir. Yani Birlik hak ve hürriyet temelinde kurulduğunu belirtse de uygulamaları ve madde hükümleri arka planında denetim, baskı, zorlama gibi hükümlere yer verdiğini gösterir. Birliğin basının hak ve hürriyetini iyileştirme adına yaptığı herhangi bir uygulama olmamıştır. Aksine basını zedeleyici, baskılayıcı uygulamalarda bulunmuştur.

²¹⁷ Kızıl Erkeği, a.g.e., s.46.

²¹⁸ Yücel, a.g.e., s.77.

1945 yılında AB Basın Özgürlüğü Komisyonu'nun Türkiye'de çalışmalarda bulunarak basın özgürlüğüne verdikleri önemi sergilemesi, 1946 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle dünya da yaygınlaşan demokrasi bilincinin ve liberalleşmenin öneminin artmasının etkisi ile Basın Birliği Kanunu, 30.05.1946 tarih ve 4932 sayılı Kanun ile 18.06.1946 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece başarısız bir çalışma olarak nitelenebilecek Basın Birliği dağılmıştır.²¹⁹ Basın Birliği'nin dağılmasında hem iç hem de dış dinamiklerin rol aldığı söylenebilir.

4.3.3.2. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti

Basın mensuplarının hak ve hürriyetlerinin koruma altına alınması ve devlet baskısından uzak bir meslek örgütü geliştirmek adına 1993 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet gönüllülük esasına bağlı çalışır. 1998 yılında “Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi”ni (Ek-1) yayımlamıştır. Bildirge ile ilk kez gazetecilerin hak ve ödevleri ortaya koyulmuştur. Bildirge meslekle ilgili hazırlanmış en ayrıntılı ve en kapsamlı belge niteliğindedir. Ayrıca Bildirgenin yayımlanmasıyla ilk kez “gazeteci” tanımı yapılmış, gazetecinin sosyal yardımlaşma ve dayanışma ilkelerinden bahsedilmiştir. Özdenetim mekanizmasından ziyade dernek görevi üstlendiği de gazetecinin kredi çekmesi, anlaşmalı sağlık kuruluşlarından yararlanması gibi konularla ilgili madde metninde yer verilmesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca gazetecilerin lokal açması, spor kulübü kurması, sosyal etkinliklerde bulunması konuları da Cemiyetin konuları arasındadır.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, gazetecilik mesleğinin korunması, hak ve hürriyetlerinin ortaya konması amacıyla oluştuğu, fakat Bildirge'nin içeriğinden Cemiyet'in sosyal yardımlaşma adına toplanmış bir dernek görüntüsü çizmekten öteye gidemediği anlaşılmaktadır. Kanımızca Cemiyet, özdenetimin tanımı ve yapısıyla tam anlamıyla uyuşmamaktadır. Cemiyet, basın mesleğiyle ilgili düzenlemeler konusunda kuruluşundan bu yana aynı amaca hizmet etmekte ve varlığını günümüzde de korumaktadır.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin amacı; gazete, dergi, radyo, televizyon gibi yazılı, işitsel, görsel ve elektronik iletişim ve internet alanlarını kapsayan gazetecilik mesleğini mesleğin geleneklerini, etik ilkelerini korumaktır. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nin herkes tarafından benimsenmesini, kurallarının geliştirilmesini, mesleğin korunmasını, toplumda yaygınlaşmasını sağlamaktır. Ayrıca herkesin bilgi edinme, halkın

²¹⁹ Parlak, *a.g.e.*, s.117-118.

doğru haber alma ve gerçekleri öğrenme hakkını, iletişim, düşünceyi açıklama, eleştiri ve yorum hakkı ile ifade ve basın özgürlüğünü savunmak amacıyla kurulmuştur. Gazetecileri meslekleri içinde maddi ve manevi yönleriyle geliştirmek, ilerletmek, korumak ve yüceltmektir.²²⁰

4.3.3.3. Basın Şeref Divanı

Basında özdenetim kavramı, fikir olarak 1960 ihtilali öncesinde belirmiş olsa da ihtilal sonrasında tam olarak oluşmaya başlamıştır. İhtilal ve sonrasında devletin, gazetecilerin hürriyetinin önündeki engelleri kaldırması zamanla sorunlara yol açmıştır. Bu sorunlar, gazetecilerin iktidar mensupları hakkında gelişigüzel haberler yapmasına kadar dayanır. Yani basın, hürriyetini kazanmakla beraber sorumsuzca yayın yapmaya başlar. Bu sebeple basın hürriyetinin kötüye kullanımının önüne geçebilmek adına fikirler üretilmeye başlanır. Çözüm olarak da basının kendi kendini denetleme sisteminin ortaya çıkması gerektiği kanaatine varılır.

Gazeteciler Cemiyeti ile İstanbul Gazeteciler Sendikası tarafından ortaya çıkarılan özdenetim sistemi için yabancı bir uzmandan fikir alınması adına Milletlerarası Basın Enstitüsüne başvurulur. Enstitü, başvurunun ardından İsveç Basın Konseyi üyesi Alen Hernelius'u yardım için gönderir. A. Hernelius ve Türk hukukçuları kendi gazetecileri ile birlikte bir çalışma programı oluşturur. Bu çalışmaların akabinde meslek kurallarını belirleyen Basın Ahlâk Yasası ile Basın Şeref Divanı'nın tasarısı oluşturulur. Bütün bu gelişmelerden sonra 24 Temmuz 1960 tarihi itibarıyla Basın Şeref Divanı özdenetim uygulaması modeli olarak ortaya çıkmıştır.²²¹

4.3.3.3.1. Çalışma usul ve esasları

Divanın kurallarına uymayı kabul ettiklerini belirten taahhütnameler imzalamaya başlayan basın mensupları, Divan kurulduktan hemen sonra, 19 Ağustos 1960 tarihinde ilk toplantısını gerçekleştirir. Toplam 132 gazete, dergi, ajans ve meslek mensubu taahhütnameyi imzalar. Divan ihtar, kınama, uyarma, tekzip talebinde bulunma, gazetecinin içinde bulunduğu kurumun dikkatinin çekilmesi şeklinde yaptırımlarda bulunma yetkisine sahiptir.

²²⁰Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. <https://www.tgc.org.tr/kurumsal/tarihce.html> adresinden 24 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

²²¹ İçel, *a.g.e.*, s.265-266; Kızıl Erkel, *a.g.e.*, s.117-118; Parlak, *a.g.e.*, s.119-120.

Ayrıca Divan şikâyetçi ile yayın organı arasında uzlaştırma yetkisini de sadece divana gelen şikâyet üzerine değil, re'sen de kullanabilmektedir. Şikâyetin gelmesi durumunda da şikâyetçiden yargı yollarına başvurmayaacağına dair bir feragatname ve 50 lira tutarında harç yatırılması istenmiştir. Divana faaliyet imkânı bulduğu 7 yıl boyunca 148 şikâyet başvurusu yapılmış bunların 77 tanesinde ihlâl olduğu kanaatine varılmışken 71 tanesine de takipsizlik kararı verilmiştir. Basın Şeref Divanı'nın görev ve yetkileri şu şekilde belirtilmiştir:²²²

- 1- Basın Şeref Divanı, karara bağladığı meseleyi, bir tebliğle umumi efkâra (kamuoyuna) duyuracaktır.
- 2- Uzlaştırma kararlarının yayını, tarafların rızası ve Divanın kararına bağlıdır. Bu tebliğ ahlâk yasasına uymayı taahhüt eden bütün neşir organlarında yayınlanacağı gibi diğer yayın vasıtalarından da faydalanılacaktır.
- 3- Verdiği taahhüde rağmen kendisiyle ilgili tebliğleri yayınlamaktan kaçan mevkutenin bu hareketi, Divan tarafından ayrıca teşhir olunacaktır.
- 4- Basın Ahlâk Yasası'nı imzalayan mevkuteler, her sayılarında kolayca görülebilecek bir yere şu ibareyi koyar: *“Bu gazete (veya ajans ve dergi), Basın Ahlâk Yasası'na uymayı taahhüt etmiştir.”*
- 5- Basın Şeref Divanı, her faaliyet yılı sonunda umumi bir rapor yayınlayacaktır.

Divan, iki yıl kalma zorunluluğu bulunan on üyeden oluşuyordu. Yedi üye basın mensupları tarafından meslek mensupları arasından seçilmekteydi.

4.3.3.3.2. Basın Ahlâk Yasası

Gazetecilik meslek örgütlerince görevlendirilen bir komisyon tarafından hazırlanan ve imzalayanların uymayı taahhüt ettikleri “Basın Ahlâk Yasası”²²³ şu maddelerden oluşmaktadır:

1. Bir amme müessesesi olan gazetecilik mesleği, bu mesleğin dışında kalan özel veya ahlâka aykırı maksat ve menfaatlere alet edilemez.
2. Yazı, haber, fotoğraf vesair şekillerde yapılacak yayınlarda şu hususlara riayet edilir:

²²² Yücel, *a.g.e.*, s.85.

²²³ Kızıl Erkelli, *a.g.e.*, s.119-120.

- a) Ahlâka aykırı veya müstehcen yayında bulunulamaz.
 - b) Şahıs, müessese ve zümreleri hedef tutan yayınlarda galiz kelimeler kullanılmaz. Şeref ve haysiyetlere karşı haksız yayın yapılamaz.
 - c) Amme menfaatlerini ilgilendirmeyen hallerde fertlerin hususi hayatları, küçük düşürücü şekilde teşhir edilemez.
3. Haberlerde, olayların yorumunda hakikatlerden, tahrif veya kısaltma yoluyla maksatlı olarak ayrılamaz. Doğrusuyla uyandırılabilen tahkiki gazetecilik imkânları içinde bulunan haberler tahkik edilmeden ve doğruluğuna emin olunmadan yazılamaz.
 4. Gazetenin veya gazetecinin şahıs veya taraf tutan kanaatlerine haberin metninde yer verilmez.
 5. Haber başlıklarında haberin ihtiva ettiği hususlar tahrif edilemez.
 6. Amme menfaati mutlak lüzum göstermedikçe “mahrem” kaydı ile verilen malumat yayınlanamaz.
 7. Gazeteci kaynakların mahremiyetini koruyacak ve kendisine verilen sırlara saygı gösterecektir.
 8. Haber, yazı veya resim kaynaklarının, yayın tarihi için koydukları zaman kaydı ihlâl edilemez.
 9. İlan, reklam mahiyetindeki haber, resim veya yazıların ilan veya reklam olduğu tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.
 10. Mevzutelerin verdikleri yanlış bilgilerden dolayı yollanacak haklı cevap ve tekzipler, cevap veya tekzibe sebep olan yazının tesirini tamamıyla giderecek şekilde en kısa bir zamanda yayınlanır.

Basın Şeref Divanı, Basın Ahlâk Yasası’ndaki ilkelere uyulup uyulmadığının kontrolünü ve bu kontrolünü, basının kendi kendini denetlemesi sistemini yürütmek şeklinde gerçekleştirmektedir. Divan bu kurallarla basını denetleme görev ve yetkisine sahiptir.²²⁴

Basın Ahlâk Yasası’nın ilk bölümünü “Taahhütname”, ikinci bölümünü ise “Basın Ahlâk Yasası” oluşturmaktadır. Basın organlarınca imzalanan taahhütname ise şu şekildedir.²²⁵

²²⁴ İçel, a.g.e., s.267.

²²⁵ Demir, V. (2006). *Medya Etiği*. İstanbul: Beta Basım Yayım. s.116.

“Hürriyete liyakatin başta gelen şartının, hürriyet içinde kendi kendini kontrol edebilmek olduğuna inanan Türk Basın Müesseseleri, demokrasinin temel unsurlarından olan basın hürriyetinin, topluma ve demokratik düzene en yararlı bir yolda işlemlerini sağlamak için tespit ettikleri Ahlâk Yasası'na ve bu yasayı yürütmekle görevli Basın Şeref Divanının kararlarına uymayı kabul ve taahhüt ederler.”

4.3.3.3. Başarısızlık nedenleri

Basın Şeref Divanı kurulduğu tarihten itibaren üç ay boyunca başarılı uygulamalarda bulunmuştur. Bu süre içinde gazetecilerinde büyük özverisi olmuştur. Divanın kurallarına uyma konusunda gösterilen başarı Divan'ın uygulamaya başlamasından kısa bir süre sonra başarısızlıkla neticelenmiştir. Başarısızlıkta pek çok etken vardır. Fakat en önemlisi Divan'ın sadece cezaî yaptırımlar uygulamak üzere oluşturulmuş görüntüsü çizmesidir. Ahlâkî yaptırımların etkisiz kalması da başarısızlıkta etkili olmuştur.

İstanbul Gazeteciler Sendikası'nın “Basın Divanı'nın kararlarına uymayan gazete ve dergilere, Basın İlan Kurumu'ndan alınan ilanların kesilmesi cezasının verilebilmesi” talebi, Basın İlan Kurumu Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve böylece “Basın Şeref Divanı'nca, hakkında bir yıl içinde 3 ihtar ve 1 takbih cezası verilen gazete ve dergilerin ilân ve reklamlarının Basın İlan Kurumu tarafından kesilmesi” kararlaştırılmıştır. Bu karardan sonra Divan'a karşı gazetecilerde güven duygusu sarsılmıştır. Zira, en önemli gelir kaynaklarını kaybetmek istemeyen gazeteciler taahhütlerini geri çekmeye başlamışlardır. Karar uygulamaya başladıktan sonra, en önemli gelir kaynaklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan gazete ve dergiler, Basın Şeref Divanı'na verdikleri taahhütleri geri almaya başlamışlardır. Gazeteciler nezdinde saygınlığını, güvenilirliğini kaybeden Basın Şeref Divanı basın-yayın organları tarafından taahhütlerin geri çekilmeye başlamasından sonra işlevini tamamen yitirmiş ve kısa bir süre sonra da dağılmıştır.²²⁶

Basın Şeref Divanı, ceza verici bir örgüt olmaktan öteye gidemediği, “ilân kesme” uygulamasını başlattığı ve cezaların oldukça ağır olmasından dolayı amacını gerçekleştirememiş ve basın-yayın alanının saygınlığının, güvenilirliğinin kazanması için attığı adımda başarısız olmuştur.

²²⁶ Demir, a.g.e., s.121; Parlak, a.g.e., s.121-126.

4.3.3.4. Basın Konseyi

12 Eylül 1980 tarihli askeri darbeden sonra Türkiye’de her alanda hak ve hürriyetlerin kısıtlandığı, basın-yayın alanına baskı uygulandığı bir dönem yaşanmıştır. Dönem içinde pek çok gazete, dergi, yayınevi kapatılmış, gazeteciler tutuklanmıştır.

İstanbul’da 1986 yılında 9 gazeteci (Hasan Cemal, Güneri Civaroğlu, Teoman Erel, Oktay Ekşi, Yalçın Doğan, Orhan Erinç, Rauf Tamer, Yurdakul Fincancı, Güngör Mengi) Basın Konseyi Sözleşmesi ile meslek etik ilkeleri etrafında bir araya gelmek adına bir çalışma grubu oluşturdular. Konsey, Basın Şeref Divanı gibi sadece ceza verici bir kuruluş niteliğinde olmamayı hedefliyordu. Yine de basın meslek ilkelerine uyulmaması durumunda uygulanacak müeyyideler, Konsey’in çalışma esaslarında bulunuyordu.

Basın Konseyi’nin amacı, hür, saygın ve güvenilir bir basına kavuşmak isteyen gazetecilerin kendi istekleriyle ortak bir noktada buluşmayı sağlayarak, Türk basınının kendi kendini Avrupa ülkelerinde var olan sistemle denetlemesini sağlayacak bir platform oluşturmaktır. Bu amaçlar etrafında İstanbul ve İzmir gazetecilerinin desteğiyle Basın Konseyi Sözleşmesi ve Basın Meslek İlkeleri oluşturulmuştur. Bu hazırlıklara Basın Konseyine Başvuru ve Basın Konseyine Katılma Belgeleri de eklenmiştir. 6 Şubat 1988 yılında Basın Konseyi kurulmuştur. Basın Konseyinin 12 Mart 1988’de yapılan ilk toplantısında başkanlığa Prof. Faruk Erem, ikinci başkanlığa Oktay Ekşi getirilmiştir. Basın Konseyi Sözleşmesi kuruluşun organlarını, seçim esas ve usullerini, görevlerini, konseyin şikâyetleri değerlendirme yöntemlerini, uygulayabileceği müeyyideleri açıklayan bir belge niteliğindedir.²²⁷

4.3.3.4.1. Çalışma usul ve esasları

Basın Konseyi Basın Konseyi Sözleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Kurucular, devlet ya da dış müdahaleleri dikkate alarak, Konsey’in dernek veya vakıf niteliğinde kurulmasını sakıncalı olarak görmüşlerdir.²²⁸ Bu sebeple sistemini düzgün bir şekilde belirleyen, vakıf niteliği taşımayan bir kuruluş kurmak amacıyla çalışmalar yapılmıştır.

Basın Konseyi’nin yapısı Basın Konseyi Sözleşmesi’nin (Ek-2), 2, 3, 5 ve 7. maddelerinde belirtilmiştir. Buna göre Basın Konseyi, Basın Konseyi Yüksek Kurulu (BKYK) ve Basın Konseyi Üyeler Kurulu (BKÜK) adı altında iki kurultan olmaktadır.

²²⁷ Kızıl Erkelli, *a.g.e.*, s.140-141; İçel, *a.g.e.*, s.262-264.

²²⁸ Erdemir, F. (2013). *Türk Basınında Örgütlenme Çabaları: Örnek Olay “Basın Konseyi”*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. s.155.

Ayrıca bir genel sekreteri ve genel sekretere yardımcı bir bürosu da vardır. BKYK'nın üyeleri, BKÜK tarafından belirlenmekte, her iki kurulun üyelerinin de çoğunluğu meslekten seçilmektedir. BKYK'nın başkanı da yine gazetecilik mesleğindedir.

Basın Konseyi Yüksek Kurulunun görevleri, Sözleşme'nin 11. maddesinde şu şekilde belirlenmiştir:²²⁹

1. İletişim (basın) özgürlüğünün genişlemesine ve gerçekleşmesine çalışmak,
2. Basının saygınlığını korumak,
3. Basın mesleğinin, ahlâka aykırı özel çıkarlara alet edildiğine ilişkin olarak yazılı, sözlü, görüntülü veya internet gazeteciliği yapan basına topluca yöneltilen iddiaları başvuru beklemeden araştırmak,
4. BKYK üyelerinden birinin veya Genel Sekreterin “Basın Meslek İlkeleri'nin ihlâli” niteliğinde görerek, ele alınmasını istediği konuları karara bağlamak,
5. Basın Meslek İlkeleri yönünden incelenmesi yahut Basın Konseyi'nin el koyması, basın (medya) yoluyla istenen ve Konseyin işleviyle uyumlu olan olayları ayrı bir başvuru beklemeden ele almak,
6. Gazetecilik görevini Basın Meslek İlkelerine aykırı şekilde yaptığı yolundaki bir suçlama nedeniyle durumun irdelenmesini isteyen gazetecilerin ve/veya basın organlarının başvurularını karara bağlamak,
7. Halkın Gerçekleri Öğrenme Hakkı'na ve İletişim (Basın) Özgürlüğü'ne yönelik tehditleri izlemek, değerlendirmek ve gereğinde Üyeler Kurulu'nu toplantıya çağırarak,
8. Yayın öncesine ve yayına ilişkin meslek uygulamaları hakkındaki şikâyetleri karara bağlamak,
9. Katılma Belgesi'ni bizzat imzalayan veya sahibi yahut Genel Yayın Yönetmeni tarafından imzalanmış bir basın organında çalışanlardan;
 - a) Basın mesleğini ahlâka aykırı özel çıkarlara alet edenlerin,
 - b) Basının saygınlığını zedeleyici nitelikteki yayınlarda ısrarı alışkanlık haline getirenlerin -varsa- Basın Konseyi ile ilişkilerini kesmek,
10. Üye basın kuruluşlarına, Basın Konseyi Genel Sekreteri ile yakın ilişki içinde çalışmak üzere, kurulu oldukları yörede Basın Konseyi'ni temsil yetkisi vermek ve bunların görev alanlarını belirlemek,
11. Basınla ilgili araştırmalar yapmak ve yayınlamak,

²²⁹Basın Konseyi Sözleşmesi, <http://basinkonseyi.org.tr/basin-konseyi-sozlesmesi/> adresinden 24 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

12. Bu sözleşmenin verdiği ve Yüksek Kurul'un oy birliğiyle uygun gördüğü diğer görevleri yerine getirmek.

Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun görevlerinin düzenlendiği anılan maddede dikkat çeken nokta, Konsey'in re'sen karar alma yetkisini ifade eden 3. fıkrasıdır. Burada basın meslek ilkeleri doğrultusunda incelenmesi talep edilen, el koyması gerektiği düşünülen veya basın yoluyla istenen, Konsey'in işlevleriyle bağlantılı durumlarda Konsey başvuru yapılmasını beklemeden re'sen inceleme başlatabildiği düzenlenmiştir.

Konsey, basın-yayının saygınlığını, güvenilirliğini, hak ve hürriyetlerini korumak amacıyla ortaya çıkmıştır. Sözleşme metnine de amacı doğrultusunda hükümler getirilmiştir.

Konsey'e başvuru süresi iki aydır ve Konsey'in de başvuruyu iki ay içinde sonuçlandırması gerekir. Konsey'in verdiği kararlar kesindir. Ancak yanlışlık veya eksiklik bulunması halinde 15 gün içinde itiraz yoluna başvurma hakkı da vardır. Konsey kararlarına yargı yolu da kapalıdır. Ayrıca Konsey bünyesinde itiraz edilecek ya da değerlendirecek bir yapı da yoktur. Kanımızca bu durum Konsey'in objektifliğine ve tarafsızlığına gölge düşürücü niteliktedir. Çünkü kararların denetlenebilecek yapıda olması Konsey'in şeffaflığını ve güvenilirliğini artıracaktır.

Konsey'e yapılan başvuruları değerlendirme ve karar verme yetkisi, Basın Konseyi Yüksek Kurulu'na aittir. Başvuru sahibinin başvurusunu açıklayacak beyanlarda bulunması gerekir. Hak ihlali olduğuna dair görüşünü açık bir şekilde belirtmelidir. Gerekirse basın meslek ilkelerinden hangisinin ihlâl edildiği madde belirtilerek ortaya konmalıdır. Bütün bilgi ve belgelerini ekleyerek başvuruçunun Konsey'e şikâyetini iletmesi beklenir. Aksi takdirde şikâyet değerlendirmeye alınmayabilir. Şikâyeti karara bağlayacak BKYK üyelerinin kendileriyle akrabalık, iş, arkadaşlık gibi ilişki içinde olduğu gazeteci veya yayınlarla ilgili incelemede bulunmaları yasaktır. BKYK üyelerinden bu konuda tarafsız olmaları ve durumu açıklamaları beklenir. Burada üyelerin seçimine dikkat edilmesi gerektiği, iş bilinciyle hareket edecek kapasitedeki üyelerin seçilmesinin ne derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kendisinin de çalıştığı gazete veya kurumla ilgili kararlara da üyelerin katılmaması gerekir.

Basın Konseyi, iletişim hürriyeti alanıyla ilgili şikâyet olmadan da, re'sen inceleme başlatıp karar verme yetkisine sahiptir. Akit TV logolu kanalda, "Gün Başlıyor" adlı programda, Atatürk'ün ölüm yıldönümü olan 10.11.2015 tarihinde *"Zulüm 1938'de son buldu-Mustafa Kemal yıllar önce bugün öldü"* ifadelerine yer verilmek suretiyle yapılan yayına karşı Basın Konseyi, re'sen inceleme başlatmıştır. Bu örnek beşinci bölümde detaylandırılacaktır.

Basın Konseyi'nin kararları maddi ceza niteliğinde olmayıp manevi niteliktedir. Şöyle ki; şikâyeti yersiz bulma, uyarma ve kınama şeklinde kararlar verilmektedir. Herhangi bir şekilde maddi kaynaklı cezalar verilmemektedir. Ayrıca şikâyetler değerlendirilirken Konsey'in öncelikli amacı uzlaşma yoluna başvurmaktır. Kanımızca bu durum Konsey'in barışçıl yollardan yararlandığını gösterir. Barışçıl yolla çözülemeyen şikâyetler, BKYYK tarafından incelemeye alınır ve karar verilir. Yüksek Kurul kararlarını Basın Konseyi'ne üye olan tüm basın organlarıyla basın kuruluşlarına gönderir. Bu kararları basın kuruluşlarının yayınlamaları zorunludur. Bu basın meslek ilkelerine uymanın bir gereğidir.²³⁰

4.3.3.4.2. Basın Meslek İlkeleri

Basın Konseyi'ne üye olan basın-yayın organlarının ve gazetecilerin uymak zorunda oldukları ve sistemdeki ihlâl gerekçelerinin belirlendiği “Basın Meslek İlkeleri”²³¹ şöyle sıralanabilir:

1. Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeyi ve inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.
2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlâk anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.
3. Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlâka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.
4. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan ve iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.
5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.
6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanamaz.
7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz.
8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymiş

²³⁰ İçel, *a.g.e.*, s.272-273.

²³¹ İçel, *a.g.e.*, s.274-275; Dönmezer, Bayraktar, *a.g.e.*, s.412-413.

gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.

9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse “suçlu” ilan edilemez.
10. Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.
11. Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal, ekonomik ve benzeri nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.
12. Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.
13. Şiddet ve zorbalığı özendirici yayın yapmaktan kaçınılır.
14. İlan ve reklâm niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.
15. Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.
16. Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.

Etik ilkeler saptanırken meslek ahlâkını korumak, devletin kitle iletişim alanında uygulayacağı katı kurallarla iletişim özgürlüğünü kısıtlamasını önlemek, basın-yayının belli etik kurallara uyarak devletin baskıcı ve müdahaleci tutumundan uzak kalınmasını sağlamak amaçlanır. Bu sayede de basın-yayının kamuoyu huzurunda saygınlığının artması ve tutarsız hareket etmeyerek, sağduyulu davranarak güvenilirlik kazanması sağlanır.²³²

Meslek ilkeleri, basın-yayın mesleğinin kendi iç yasası konumundadır. Konsey’e üye olan gazetecilerden de meslek ilkelerine uymaları beklenir. Konsey’e yapılan başvurulardaki ihlâl gerekçeleri de yine meslek ilkelerine dayandırılır.

Basın Konseyi’nin amacı daha hür, güvenilir ve saygın bir basına kavuşturulmaktır. Kamuoyunda sadece yazılı basını kapsadığı fikri oluştursa da Basın Konseyi, radyo, televizyon ve internet gazeteciliğini de barındırmaktadır. Türkiye’deki en geniş katılımlı özdenetim mekanizması olmasının sebebi de geniş bir alana hâkim olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat radyo, televizyon ve internetin sadece gazetecilik faaliyetleriyle ilgilenen Konsey, radyo, televizyon ve internet haberciliği konusunda yetersiz kalmıştır.

Basın Konseyi kamu hizmeti yürütücüsü sorumluluğuyla kamu hizmetlerinin hakkaniyetli bir biçimde görülmesini sağlayan basın-yayın mesleğinin belli bir düzende işleyebilmesi adına kuşkusuz çok yararlı bir kuruluştur. Ancak bu kuruluşun suiistimallere

²³² Kızıl Erkelli, *a.g.e.*, s.68.

açık yanları da yok değildir. Tekelleşen ve gelişen basın-yayın kuruluşları, Basın Konseyi’ni malî kaygılar doğrultusunda çok kolay etkileyebilir. Bu sebeple de Basın Konseyi’nin sürekli bir şekilde bilinçli bir kamuoyunun kontrolüne tabi tutulması gerekir.²³³

4.3.4. Medya Hizmet Sağlayıcılarının Özdenetimi

Avrupa Birliği medya politikasına ve medya mevzuatına uyum amacıyla çıkarılan 6112 sayılı Kanun ile radyo ve televizyon yayın kuruluşları için “tanımlar” başlığı altında “medya hizmet sağlayıcı” kavramı getirilmiştir (m. 3/1-l). Bu bakımdan Devlet’in yayın kuruluşu olan TRT Kurumu dâhil yerel, bölgesel ve ulusal bütün radyo ve televizyon yayın kuruluşları birer medya hizmet sağlayıcıdır.

Bir özdenetim kuruluşu olan Basın Konseyi’nin kurucu statüsüne göre Konsey’e üye olmak mecburi değil, ihtiyaridir. Basın Konseyi’ne yazılı basın bakımından yaygın süreli yayın kuruluşları, bölgesel süreli yayın kuruluşları ve yerel süreli yayın kuruluşları ile bu kuruluşlarda çalışan ve 5953 sayılı “Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tazimi Hakkında Kanun” doğrultusunda “gazeteci” (fikir işçisi) sayılan kişiler üye olabilir. Buna göre Türkiye’de medyada bir özdenetim kuruluşu olarak Basın Konseyi, sadece süreli yayınlar ve buralarda “gazeteci” olarak çalışanlar için değil, medya hizmet sağlayıcılar ile haber ajansları ve buralarda çalışan “gazeteci” tanımına giren kişiler üzerinde de denetim yetkisini kullanır. Ancak Basın Konseyi’nin denetimi sadece şikâyet üzerine değil re’sen de uygulanmaktadır. BKYK’nın görevlerini düzenleyen Basın Konseyi Sözleşmesi’nin 13. maddesinde “*BKYK’nın Basın Meslek İlkeleri’nin ihlaliyle ilgili bir konuyu ele alabilmesi için, herhangi bir kişinin, şikâyet değer bulduğu konu hakkında Basın Konseyi’ne, usulüne uygun bir şekilde başvurusu şart ve yeterlidir.*” hükmü ile Konsey’in bir konuyu incelemesi için usulüne uygun bir şekilde şikâyet başvurusunun yapılmasının yeterli olduğu ifade edilmiştir.

“A- İletişim (Basın) Özgürlüğünün genişlemesine ve gerçekleşmesine çalışmak,

B- Basının saygınlığını korumak,

C- Basın mesleğinin, ahlaka aykırı özel çıkarlara alet edildiğine ilişkin olarak yazılı, sözlü, görüntülü veya internet gazeteciliği yapan basına topluca yöneltilen iddiaları başvuru beklemeden araştırmak,

D- BKYK üyelerinden birinin veya Genel Sekreterin “Basın Meslek İlkeleri’nin ihlali” niteliğinde görerek, ele alınmasını istediği konuları karara bağlamak,

²³³ Coşkun, a.g.e., s.82.

E- Basın Meslek İlkeleri yönünden incelenmesi yahut Basın Konseyi'nin el koyması, basın (medya) yoluyla istenen ve Konseyin işleviyle uyumlu olan olayları ayrı bir başvuru beklemeden ele almak,

F- Gazetecilik görevini Basın Meslek İlkelerine aykırı şekilde yaptığı yolundaki bir suçlama nedeniyle durumun irdelenmesini isteyen gazetecilerin ve/veya basın organlarının başvurularını karara bağlamak,”

Basın Konseyi Sözleşmesi 11. maddesinin yukarıdaki hükümlerinde, Basın Konseyi'nin şikâyet beklemeden re'sen inceleme başlatabileceği durumlar ifade edilmiştir.

Medya hizmet sağlayıcılarının denetimi yukarıdaki şekilde anlaşılması gerektiği gibi ayrıca medyada “oto-kontrol” (self-control) mekanizması şeklinde de gerçekleşmektedir. Buna göre Agee, Ault ve Emery tarafından geliştirilen “Toplumsal Sorumluluk Teorisi”nin (Sudaki Halkalar Modeli) en iç halkasında yer alan medya mensubu, kendi özdenetim ilke ve kurallarını, yani etik ilkelerini oluşturacak, ona göre mesleğini icra edecektir.

Nihayet şu hususu belirtmek gerekir ki, yazılı basında olduğu gibi kanımızca medya hizmet sağlayıcılar bakımından da bir özdenetim kuruluşu kurulabilir. Zira, medya hizmet sağlayıcılarının sayısı ve buralarda çalışan ve “gazeteci” tanımına giren kişi sayısı oldukça artmıştır. Diğer bir deyişle yazılı basın gibi radyo ve televizyon yayıncılığı da bir faaliyet alanı, bir işletme ve bir sektör haline gelmiş olup medya hizmet sağlayıcılar yayınlarında kişileri, kurum ve kuruluşları konu edinirler.

TRT Kurumu yayınlarında var olması gereken ilkeleri sağduyulu bir biçimde yerine getirmesi gereken ilkeler olarak nitelendirmektedir. Kurum içinde yapılan özdenetim kriterleri, mensuplarını yönlendirici bir etkiye sahiptir. Zira, yapımcı ve yapımların, sorumluluk bilinci oluşmasının sağlanması adına bir dizi kriterler belirlemiş olan TRT Kurumu, bu kriterleri kamu hizmeti ve ilkeli yayıncılık amacıyla ortaya çıkarmıştır.

TRT Kurumunda yapımcıların uyması gereken ilkeler şu şekilde sıralanmıştır:²³⁴

- Doğruluk
- Tarafsızlık
- Uygun dil ve anlatım
- Değişik kesimlerin yadırgamayacağı yayın yapma zorunluluğu
- Sıkıntı ve üzüntü verebilecek unsurları özenle işleme
- Kötü alışkanlıkların yayınında duyarlı yaklaşım
- Yapımda şiddete yer vermenin zararını değerlendirme

²³⁴ Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu. (2002). *Yapımcının El Kitabı TRT'nin Değer ve Standartları*. s.12-25.

Kanımızca yukarıda sayılan ilkeler, kamu hizmeti anlayışıyla yayın yapan medya mensubunun uyması ve bu bilinçte mesleğini icra etmesi gereken ilkelerdir. Fakat bu ilkelerin varlığı, sorumluluk bilinci içinde hareket edildiği sonucunu, çoğu zaman doğurmaz. Medya hizmet sağlayıcılar bakımından da özdenetim sisteminin kurulması gerekliliği de bu hak ve hürriyet ihlallerinin en aza indirilmesi hatta ortadan kalkması için gereklidir.

Medya hizmet sağlayıcılarının belirlediği ilke ve esaslar gazeteciler açısından büyük önem taşır. Zira, gazetecilik mesleğinin öncüsü Anadolu Ajansı (AA) tarafından gazetecilerin sorumlu gazetecilik anlayışıyla hareket etmesini sağlayan ve sorumlu yayıncılık anlayışının kaynağı olarak kabul edilen bir dizi ilke belirlenmiştir. AA'nın savaş, terör, şiddet, çatışma ve afet gibi durumlarda yayımlanacak haberler konusunda uygulamaya koyduğu yayın ilkeleri şu şekildedir.²³⁵

1. Savaş, çatışma, terör, şiddet ve afet durumlarında kamuoyunun bilgi edinme hakkının gerektirdiği haberciliği yaparken, evrensel insan haklarını, ulusal güvenlik ve kamu düzenini dikkate alır, bu konuda sorumlu yayıncılık örneği gösterir.
2. Toplumu şiddete, teröre, etnik ayrımcılığa sevk edecek veya halkı sınıf, ırk, dil, inanç, cinsiyet ve bölge farkı gözeterek kin ve düşmanlığa yöneltecek yayın yapmayı reddeder.
3. İnsanlar arasında nefret duyguları oluşturacak; korkuya, kaosa, düşmanlığa, paniğe ve yılgınlığa neden olacak her türlü yayın ve yaklaşımlardan uzak durur.
4. Yayınlarının şiddeti özendirici, korkuyu yaygınlaştırıcı, travmalara yol açıcı, eşitlik ve adalet ilkelerini zedeleyici, insan onurunu küçültücü, ayrımcılığı teşvik edici bir nitelik ve üslupta olmamasına dikkat eder.
5. Savaş, çatışma, terör ve şiddet olaylarında haberlerini abartısız, objektif verilere dayanarak ve mümkün olduğunca yetkili bir kaynağa dayandırarak yayınlar. Yetkili mercilerin yayın yasağına uyar.
6. Terör saldırısı, kaza veya doğal afetler sonrasında hayatını kaybedenlerin isimlerini aileleri öğrenmeden yayınlamaz.
7. İnsan hayatının kutsiyetini vazgeçilmez kabul ettiğinden, terör, şiddet ve afet olaylarında mağdurları ve yakınlarını rencide edecek yayın yapmaz.
8. Savaş, çatışma, terör ve afetlerde, kim olursa olsun, kişinin mahremiyetinin korunması ve ölümlerin onuruna saygı gösterilmesini esas alır.

²³⁵ Anadolu Ajansı. (2018). *Muhabir Habercinin Temel Kitabı*. (2. Basım). s.235.

9. İdam cezalarının infazını, insanların acı çekerek öldürölüşünü gösteren görüntü ve fotoğrafların yayınlanmasından kaçınır.
10. Kamuoyunda psikolojik sarsıntıya yol açacak türden, insanlık onurunu ayaklar altına alan görselleri, ölü ve yaralıların yüzlerinin, parçalanmış beden veya uzuvlarının yakın plan çekimlerini yayınlamaz.
11. Suç ve terör örgütlerinin doğrudan veya dolaylı propagandası niteliği taşıyan yayın yapmaz.
12. Terör örgütlerinin dilini, jargonunu, tanımlarını, imajlarını ve imalarını terörün propagandasına yardımcı olacak şekilde kullanamaz.
13. Herhangi bir doğal afet, şiddet veya terör olayı yaşanması halinde, elde ettiğı haber ve görüntüleri toplumsal fayda ve dayanışmayı dikkate alarak abonelerine ulaştırır, sansasyonel içerik ve görüntülere yer vermez.



5. BASIN-YAYINDA ÖZDENETİM UYGULAMALARINDA ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR VE İDEAL ÖZDENETİM

5.1. Özdenetimde Ortaya Çıkan Sorunlar

İfade ve kitle iletişim hürriyeti, kamuoyunun gerçekleri öğrenme hakkının bir aracıdır. Özdenetim, demokratik bir toplumun gerçekleri öğrenme hakkını koruyabilmek, bu hakkın gereklerini yerine getirmek, basın-yayın mensuplarının kendi hürriyet alanlarını oluşturabilmek ve hür fakat sorumlu bir yayıncılık anlayışıyla hareket etmesini sağlamak ve basın-yayın alanına müdahaleyi en az seviyeye indirebilmek amacıyla oluşturulmuş bir sistemdir. Kendi kendini denetleme sistemi olarak nitelendirilen özdenetim sistemi, basın-yayın hürriyetinin sağlanabilmesi konusunda büyük bir etkiye sahiptir.

Bir özdenetim kuruluşu olan Basın Konseyi'nin kurucu statüsünde, Konsey'e üyeliğin zorunluluk değil, gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiştir. Yazılı basın bakımından yaygın, bölgesel ve yerel süreli yayın kuruluşları ile bu kuruluşlarda çalışan gazeteciler Konsey'e üye olabilirler. Konsey, şikâyet üzerine ya da Basın Konseyi Üyelik Sözleşmesi'nin 11 ve 13. maddelerinde belirtildiği üzere re'sen de inceleme başlatma yetkisine sahiptir. Yapılan incelemeler sonucunda Konsey, "uyarma", "kınama" ve "şikâyeti yersiz bulma" kararı verebilir. İfade ve kitle iletişim hürriyetini esas alarak oluşturulan meslek ilkeleri, gazetecinin hak ve hürriyetlerinden önce kişinin basın yoluyla yapılan yayınlarda hak ve hürriyetlerinin çiğnenmesinin önünde geçmeyi amaçlar. Bu özelliğiyle de kişilik haklarına fazlasıyla önem veren bir kuruluş olma özelliğini taşır.

Özdenetim sisteminin problemlerinden biri Konsey'in kararlarının caydırıcı nitelikte olmayıp tamamen sembolik nitelikte olmasıdır. Zira, verilen kararların medya hizmet sağlayıcıları ya da basın-yayın mensupları bakımından caydırıcılığı bulunmamaktadır. Bu da hak ve hürriyet ihlallerinin önüne geçilmesine engel teşkil etmektedir. Baskı unsuru haline gelmemek için yaptırımlarının moral verici nitelikte olması, medya hizmet sağlayıcıları tarafından ciddiye alınmamasına neden olmaktadır.

Basın Konseyi, devletin ve dış müdahalelerin en az seviyeye indirilmesi, hatta yok edilmesi amacıyla özdenetim sisteminin uygulayıcıdır. Kuruluş statüsünde, Basın Konseyi, basın-yayın organları ve çalışanlarının hak ve hürriyetlerini korumak ve kişi hak ve hürriyetlerini de basın-yayına karşı korumak amacıyla ortaya çıkmıştır. Fakat belirtmek

gerekir ki Basın Konseyi basın-yayın alanında amaçları doğrultusunda bir hizmet alanı oluşturamamıştır. Kamuoyuna tam anlamıyla tanıtılmayan, saygın bir kuruluş olma özelliğinden çok, insanî unsurların varlığı sebebiyle taraf gözeterek kararlar verdiği izlenimi uyandırmaktadır.

Özdenetimin uygulayıcısı olarak Türkiye’de sadece basın alanına hizmet veren Basın Konseyi’nin var olması başka bir problem alanıdır. Zira, medya hizmet sağlayıcılarının da özdenetim kuruluşunun olması gereklidir. Sayı ve nitelik olarak artan medya hizmet sağlayıcılarının sadece kendi özdenetim ilkeleri doğrultusunda haber yapıyor olması, iletişim hürriyetini zedeleyebilir. Bir kuruluş tarafından yapılacak olan özdenetim sistemi, kitle iletişim hürriyetini, ihlallerin azalmasını, yayınların kalitesini ve kamuoyunun güvenini sağlayacaktır.

Basın Konseyi, barışçıl bir kuruluştur. Hak ihlallerini görüşmeden önce taraflar arasında uzlaşma yoluna gitmeye çalışması bunun göstergesidir. Zira, barışçıl yollarla sorunları çözmeye çalışması, hak ve hürriyet kavramlarına, taraflar arasında ayrım yapmadan önem verdiğini kanıtlar niteliktedir. Dayatmalarda bulunmadan, sorunları objektif bir bakış açısıyla çözmeye çalışan Konsey’in, verdiği kararlarda aynı objektifliği göstermesi beklenir. Konsey’in uygulanabilirliği basın-yayın organlarının göstereceği hassaslıkla ilintilidir. Meslek ilkelerine duyarlılık gösteren, sorumluluk bilinciyle hareket eden gazeteciler, Konsey’in gelişmesine de hizmet edecektir. Nitekim Konsey’in, aşağıda örneklerle açıklanacak olan kararlarında tam anlamıyla objektiflik ve tarafsızlık unsurlarını benimsemediği, taraf gözeterek incelemeler yaptığı ve yine bu doğrultuda taraflı kararlar verdiği düşünülmektedir.

Basın Konseyi’nin basın-yayın yoluyla işlenen hak ihlalleri hakkında verdiği kararlar, “özel hayatın ihlâli”, “eleştiri sınırlarının ihlâli”, “masumiyet karinesinin ihlâli” ve “re’sen inceleme kararı” şeklinde kategorilere ayrılan örnek olaylar üzerinden incelemek ve meslek ilkeleri doğrultusunda yapılan şikâyetlerin, Konsey tarafından nasıl değerlendirildiği ve bu değerlendirmelerin yorumlanması, ihlallerin niteliklerini görmek bakımından faydalı olacaktır.

5.1.1. Eleştiri Sınırlarının İhlâli

Basın-yayının sahip olduğu hak ve hürriyetler sınırsız değildir. “Gazeteciler haber ya da yorumlarında kişinin onurunu ya da ahlaki karakterini hedef alan dayanıksız suçlamalara

yer vermemelidir.”²³⁶ Gazetecinin haberde ve işlediği konularda kişilik haklarına, şeref, haysiyet, onur gibi manevi değerlere zarar vermemeye özen göstermesi gerekir. Haberin veriliş biçiminde kullanılan üslup, dil gibi unsurlarda ve haberdeki eleştirilerde objektif sınırlar aşılmamalı ve kişilere yönelik kötüleme, aşağılama gibi haksız muamelelerden kaçınılmalıdır. Bu sınırların aşılması ifade hürriyeti ile açıklanamaz. Bu tarz bir haberde ifade hürriyetinin istismar edildiği sonucu ortaya çıkar. Hiçbir hak ve hürriyet sınırsız olmadığı gibi ifade ve kitle iletişim hürriyeti de sınırsız değildir. Kişilik haklarını düşünerek haber yapmak, hürriyet sağlayıcı bir unsurdur. Kitle iletişim hürriyeti basın-yayının hak ve hürriyetlerini korurken, basın-yayının da kişi hak ve hürriyetlerini koruması esastır.

Kişilerin manevi değerlerini oluşturan “şeref” ve “haysiyet” gibi kişisel değerlerini hiçe sayan, eleştiriden öte, kişiyi toplum nezdinde küçük düşürme, aşağılama ve iftira boyutuna varan asılsız beyanlar, ifade ve kitle iletişim hürriyetine tanınan hukukî korumadan faydalanamaz. Kamusal hizmet faaliyetinde bulunan basın-yayın mensubunun olayları haberleştirerek yorumlaması ve eleştirmesi yasal çerçeveler ve kurallar içinde gerçekleşmelidir. Aksi takdirde eleştiri sınırlarının aşılmasına sebebiyet verir. Bu durumda da haber, hukuka uygunluk unsuru taşımaz.

Kamusal hizmet anlayışıyla görev yapan basın-yayının, yayınları sonucunda meydana gelen eleştiri sınırlarının ihlâli, aşağıdaki kararların konusunu oluşturmaktadır. Basın Konseyi bu hususta, Basın Meslek İlkeleri’nin 4. maddesinde yer alan, “*Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan ve iftira niteliği taşıyan ifadelerle yer verilemez.*” hükmünü dikkate alarak inceleme yapmaktadır.

Örnek 1

Kişileri ve kuruluşları eleştiri sınırlarını aşan, küçük düşüren, aşağılayan ve iftira niteliği taşıyan söylemlerde bulunulduğu, gerekçesiyle yapılan yayın hakkında Basın Konseyi tarafından verilen yaptırım kararı.

Kararın Künyesi:

Basın Konseyi Yüksek Kurulu’nun 26.12.2018 tarihli ve Karar No: 2018-41 sayılı kararı (Ek-3).

²³⁶ Erdemir, *a.g.e.*, s.50.

Kararın Özeti:

30.10.2018 tarihinde Hürriyet gazetesinde Ahmet HAKAN tarafından yazılarak yayımlanan “*Yok birbirinden farkı: Misvak ile Kırıkkanat*” başlıklı yazı ile 16.11.2018 tarihinde anılan gazete ve yazar tarafından yazılarak yayımlanan “*Kadir Kırıkkanat-Mine Mısıroğlu*” başlıklı yazılarda yer alan ifadelerin “eleştiri sınırlarını ihlâl ettiği” gerekçesiyle şikâyet edilen yazıların sahibinin “Uyarılması” yönünde karar verilmiştir.

Değerlendirme:

Şikâyetçi Mine KIRIKKANAT tarafından yapılan başvuruda, isminin kullanılarak iki ayrı yazı yazıldığı, ilk yazıda kendisinin ideolojisiyle örtüşmeyen Misvak adlı dergi sahibiyle kıyaslandığı, bu yazıda kendisine “embesil, fitneci” gibi hakaret içeren sözler sarf edildiği, ikinci yazıda Mine MISIRLIOĞLU şeklinde isminin değiştirilerek haber malzemesi olarak kullanıldığı, yazıların onurunu ve saygınlığını zedelemeye yönelik olduğunu belirtmiştir.

Anılan yazılarla ilgili şikâyet hakkını kullanan tarafın gazeteci olması sebebiyle eleştiriye müsemma göstermesi gerekir. Fakat bu yazılarda eleştiri sınırlarını aşan ve kişinin hak ve hürriyetlerini zedeleyici unsurlar vardır. Tanınmış bir gazetecinin kamuoyu önünde saygınlığını zedeleyecek ifadelerle aşağılanması ifade ve basın hürriyetiyle ilişkilendirilemez. Gazetecinin yetkilerini kullanırken sorumluluk bilinciyle hareket etmesi esastır. Zira, her söylemek istediğini üslup sınırlarını aşarak köşesine taşıyan gazeteci mesleğin gereklerini yerine getirmez.

Yazıda bahsi geçen kişinin, katıldığı bir televizyon programında Atatürk ile ilgili beyanları ifade hürriyeti kapsamındadır. Zira, herkes düşüncelerini açıklama hakkına sahiptir. Yazarın bu söylemlerini eleştirmesi de kabul görebilir. Fakat bu eleştirinin sınırlarının aşılması, hakarete varacak derecede ağır olması kişilik haklarıyla bağdaşmaz. Sorumluluk bilincinden uzaklaşılan bir yazı olarak yaptırımla karşılaşır. Yazar, ifade ve kitle iletişim hürriyeti doğrultusunda etik ilkelerden uzaklaşmış, yazının muhatabının kişilik haklarına saldırıda bulunmuştur. İfade hürriyetini kullanırken çirkin, kaba ve argo sözlere yer verilmesi gazetecilik mesleğiyle örtüşmez. Bahsi geçen yazıda yazar tarafından ifade hürriyetinin sınırlarının aşıldığı aşikârdır.

Örnek 2

Kişileri ve kuruluşları eleştiri sınırlarını aşan, küçük düşüren, aşağılayan ve iftira niteliği taşıyan söylemlerde bulunulduğu, gerekçesiyle yapılan yayın hakkında Basın Konseyi tarafından verilen yaptırım kararı.

Kararın Künyesi:

Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun 26.12.2018 tarihli ve Karar No: 2018-39 sayılı kararı (Ek-4).

Kararın Özeti:

15.11.2018 tarihinde Yeni Akit gazetesinin resmî Twitter hesabından yayınlanan Atatürk'ün fotoğrafının PKK Terör Örgütü lideri Abdullah ÖCALAN ve FETÖ/PDY Terör Örgütü lideri Fethullah GÜLEN'in fotoğrafıyla birlikte kullanılmak suretiyle “*Türkiye'nin demir yumruğunu yediler*” ifadesinin “eleştiri sınırlarını ihlâl ettiği” gerekçesiyle şikâyet edilen gazetenin sorumlu yazı işleri müdürünün “Kınanması” yönünde karar verilmiştir.

Değerlendirme:

Şikâyetçi, internet üzerinden yaptığı başvuruda bahsi geçen twitter adresinden paylaşılan fotoğrafta Atatürk ve terör örgütü liderlerinin olduğunu, bir Devlet'in kurucusu ve lideri olan kişinin Devlet'i yıkmaya odaklanan terör örgütü liderleriyle aynı fotoğraf karesinde paylaşılmasının Atatürk'ün manevi hatırasına saygısızlık, Atatürk'ü sevenlerin de terörist olarak nitelendirilmek istenildiğini belirtmiştir.

Bahsi geçen ifadelerde tamamen nefret ve kin vardır. Zira, bir ülkenin kurucusu olan Atatürk'ün bölücü terör örgütü liderleriyle aynı fotoğraf karesinde olmasının başka bir açıklaması olamaz. Toplumun milli ve manevi değerlerine saygılı olmayan, topluma mal olmuş, toplumu yönlendiren, ayrıca saygı duyulması gereken kişilerin gelişigüzel haberleştirilmesi gazetecilik mesleğiyle bağdaşmaz. Atatürk'ün terörist, arkasından gidenlerin de terör örgütü üyesi gibi nitelendirilmesinin hiçbir hürriyet ile açıklaması yapılamaz. Basın Konseyi tarafından yapılan açıklamada da gazetenin bu paylaşımının kamuoyunun büyük tepkisine yol açtığı, suç duyurularında bulunulduğu, yayından kaldırılması için şikâyetler yapıldığı ve yargının da bahse konu paylaşımı yayından kaldırıldığı ifade edilmiştir. Bu kadar hassas ve saygıdeğer bir konunun sosyal hayatta ifadesinde bile dikkat etmek gerekirken, milyonların göreceği bir platformda bu kadar kaygısızca paylaşılması son derece sorumsuzca

bir anlayıştır. Gazetecilik mesleğiyle bağdaşmayan bu tarz bir söylemin toplumsal sorumluluk bağlamında yeri yoktur. Gazetecinin toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket etmesi esastır.

Basın Konseyi, taraf gözetmeden inceleme yapmıştır. Eleştiri elbette ki gazetecinin haklarındandır. Fakat bu hakkını kullanırken yetki gaspı yapmamaya, sınırlarını aşmamaya ve kişilerin hak ve hürriyetlerini ihlal etmemeye özen göstermelidir. Bu da sorumlu gazetecilik anlayışının bir gereğidir.

5.1.2. Masumiyet Karinesi İhlâli

Basın-yayın yoluyla yapılan haberlerde kişilik hakkı ihlallerinde en sık rastlanan örneklerden biri kişinin mahkeme kararından önce suçlu ilan edilmesidir. Yargılama süreci tamamlanıp kişi hakkındaki ceza kesinleşinceye kadar suçsuzluk unsuru esastır. Bu unsur, “masumiyet karinesi” olarak nitelendirilmektedir. Masumiyet karinesi, genel-geçer bir hukuk kuralıdır. Kişinin mahkemeler dışında başka herhangi bir kurum ya da kuruluş tarafından “suçlu” gibi yansıtılmayacağı kuralını öngörmektedir.

Basın-yayının kamuoyunu yararına ve toplumsal ilgisi bulunan olay ve davalara ilgi göstermesi gazetecilik mesleğinin gereğidir. Lâkin bu olay ve davaların kamuoyuna sunuluş biçimlerinde, gazetecinin objektiflik ve tarafsızlık kriterlerine uygun davranması gerekir.

Kamusal hizmet anlayışıyla görev yapan basın-yayının, yayınları sonucunda meydana gelen masumiyet karinesinin ihlâli, aşağıdaki kararların konusunu oluşturmaktadır. Basın Konseyi bu hususta, Basın Meslek İlkeleri’nin 9. maddesinde yer alan “*Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse “suçlu” ilan edilemez.*” hükmünü dikkate alarak inceleme yapmaktadır.

Örnek 1

Basın Konseyi tarafından verilen şikâyetin yersizliği kararı.

Kararın Künyesi:

Basın Konseyi Yüksek Kurulu’nun 11.07.2018 tarihli ve Karar No: 2018-24 sayılı kararı (Ek-5).

Kararın Özeti:

24.06.2018 tarihinde Anadolu Ajansı tarafından yayınlanan, “*Samsun’da uyuşturucu operasyonu*” başlıklı haberde, operasyona konu olan kişinin isminin gizlenmeden habere konu edildiği ifadesinin, Basın Konseyi Yüksek Kurulu tarafından Basın Meslek İlkeleri’nin herhangi birini ihlâl etmediği kanaatine varılmış ve Anadolu Ajansı ile ilgili şikâyet “Şikâyetin Yersizliği” yönünde karar verilmiştir.

Değerlendirme:

Bahse konu haberde oğlunun isminin açıkça verildiğini belirten şikâyetçi, suçluluğu kanıtlanmadan kişilik hakkını ihlâl edecek şekilde haber yapıldığını belirtmiştir. Basın Konseyi Yüksek Kurulu ilgili şikâyeti görüşmüş ve şikâyeti yersiz bulma kanaatine varmıştır.

Haberin içeriği, toplumu yakından ilgilendiren uyuşturucu meselesidir. Haber, gerçek bir olayı yansıtmış ve doğruluğu yargı organlarınca kanıtlanmış türdendir. Zira, kişinin tutuklandığı haberde ifade edilmiştir. Şikâyetçinin haberin verilmesiyle ilgili değil veriliş şeklinde kişinin adının gizlenmeden açıkça verilmesinden dolayı başvuru yaptığı ifade edilmiştir. Basın Konseyi, habere konu kişinin reşit ve özel bir durumu bulunmadığı ve bu sebeple kişinin kimliğinin açıkça verilmesinde bir engel olmadığı gerekçesiyle yaptırım uygulamamıştır. Habere konu kişinin yargı organlarınca suçluluğu kanıtlanmadan, açıkça suçlu olarak nitelendirilmemiş olsa da yapılan haber sonucunda kamuoyu açısından kişinin suçlu olarak görülmesi olasıdır. Bu kişinin suçsuzluğu kesinleşmiş olsa dahi isminin uyuşturucu ticaretinde geçmiş olduğu gerçeği ortadan kalkmaz. Kişinin suçsuzluğunu kamuoyuna aktarması da epeyce zor olur. Zira, suçsuz olduğuyla ilgili bir haberin yapılması ve kişinin kamuoyu önünde kendini aklaması da pek olası değildir.

Suçla itham edilen kişi haber konusu olduğunda, basın-yayın tarafından haberin veriliş tarzı itibarıyla suçluymuş gibi sunulabilmektedir. Aynı kişinin mahkemede yargılanıp, suçsuzluğu kesinleşip, beraat ettiği durumlarda ise haber yapılmadığı bir gerçektir. Denilebilir ki kamuoyunun gözünde bir şekilde suçlu ilan edilen kişinin, suçsuzluğu mahkeme kararı ile kanıtlanmasına rağmen, kişi kamuoyunun gözünde beraat edememektedir. Nitekim objektif ve tarafsız gazetecinin görevi, sadece yargılama sürecini yansıtmayı değil, yargılamanın sonucunda çıkan kararı da kamuoyuyla paylaşması gerekir. Yargılamanın hemen sonuçlanmaması, belki yıllar geçmesi sebebiyle de basın-yayın, gerçeklerin ortaya çıkmasını haberleştirmemektedir. Suçladığı kişinin aklanması ya da suçluluğunun kesinleşmesi durumlarını kamuoyuyla paylaşmaya değer görmeyen gazetecinin, “masumiyet karinesi”

kavramının gerekliliklerini yerine getirmediği açıktır. Tüm bu anlatımlardan yola çıkarak, Basın Konseyi'nin şikâyeti kayda değer görmemesi, kişilik haklarını ve masumiyet karinesi ilkesini göz ardı edecek nitelikte karar verdiği sonucunu doğurmuştur.

Örnek 2

Suçlu olduğu yargı kararıyla kesinleşmediği halde yayın yapılması, şiddeti, nefreti, zorbalığı, ayrımcılığı özendirici ve insani değerleri incitici şekilde yayın yapıldığı gerekçesiyle yapılan yayın hakkında Basın Konseyi tarafından verilen yaptırım kararı.

Kararın Künyesi:

Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun 12.04.2019 tarihli ve Karar No: 2019-6 sayılı kararı (Ek-6).

Kararın Özeti:

16.02.2019 tarihinde Yeni Akit Gazetesi'nde yayımlanan “*Başörtülü üyeleri reddet, lezbiyenlere merkez kur*” başlıklı köşe yazısında, anılan gazetede 3 gün önce yayımlanan habere, Ankara Barosu'nun web sitesinde verilen cevaba konu haberde hem Baroya hem de Başkanına hakaret edildiği, suç isnadında bulunulduğu ve nefret söylemiyle açık hedef haline getirildiği gerekçesiyle yapılan yayının “masumiyet karinesini ihlâl ettiği” gerekçesiyle şikâyet edilen yazarın “Kınanması” yönünde karar verilmiştir.

Değerlendirme:

Ankara Barosu'nda LGBTİQ+ kişilerinin adalet konusunda yaşadıkları sıkıntılarla ilgili meslekten üyelerine yönelik bir seminer düzenlemesinden sonra “Ankara Barosu'ndan sapkınlara yönelik eğitim semineri” başlıklı habere karşılık Ankara Barosu'nun yayımladığı “*İnsanlık düşmanlarına ve fırsatçılıktan nemalananlara cevabımızdır*” ifadesinin yer aldığı açıklamadan üç gün sonra, aynı gazetede Baro'nun yayımladığı yazının “küfürname” niteliğinde olduğuna yönelik haber yapılması sonucunda, Yeni Akit gazetesi yazarı Ali İhsan KARAHASANOĞLU'nun “*Başörtülü üyeleri reddet, lezbiyenlere merkez kur*” başlıklı haberine Konsey'e Baro avukatı tarafından, Basın Konseyi'ne anılan haberle ilgili meslek ilkelerinin ihlâl edildiği gerekçesiyle şikâyet başvurusu yapılmıştır.

Haberde geçen ifadelerin eleştiri sınırlarını aştığı ve toplumu doğruluğundan emin olunmayan bilgiler doğrultusunda yönlendirdiği açıktır. Elbette ki Baro tarafından verilen

seminer eleştirilebilir. Zira, gazetecinin toplumu aydınlatmak ve eleştiri yapma hakkı vardır. Fakat bu hususta nefret söyleminin ağırlıkta olduğu ve eleştiri sınırlarının fazlaca aşıldığı ifadeler kullanılması tasvip edilemez bir durumdur. Ankara Barosu ve Başkanı toplumda bir hizmeti yerine getiren saygın kişi ve kuruluşlardandır. Baro bünyesinde yapmış olduğu seminerin gereklerini açıklamış ve haberin çarpıtılarak verildiği ifade edilmesine rağmen gazetenin tutumu barışçıl olmamıştır.

Yasalara ve usulüne uygun olarak düzenlenen bir seminerin ifade hürriyeti kapsamında değerlendirilmemesi ve suç niteliği taşıdığı yargı organlarınca kanıtlanmamış olması, yazarın sadece eleştirmek adına haberi konu edindiğini ortaya koymuştur. Haber değeri taşıyan bu konunun derinlemesine incelemesi yapılmadan verilmesi gazetecilik mesleğin itibarını sarsıcı niteliktedir. Suç niteliği bulunmayan veya bulunsa dahi yargı kararıyla kesinleşmeyen bir olayın suçluymuş gibi nitelendirilmesi masumiyet karinesi ilkesinin haberde göz ardı edildiğini kanıtlar niteliktedir. Baro tarafından düzenlenen seminerin suç unsuru bulunsa dahi, bu suçun yargı organlarınca kanıtlanmış olması gerekir. Ancak bu şekilde suç isnadı taşıdığı kesinleşen eylem, kamuoyuyla paylaşılabilir.

5.1.3. Özel Hayatın İhlâli

Özel hayat, kişinin gizli olan yaşamı, mahremiyetidir. Ulusal ve uluslararası belgelerde koruma altına alınmış ve müdahale edilmesi durumunda yaptırımları bulunan bir kişilik hakkıdır. “Özel hayatın gizliliğini ortadan kaldıracak tek istisna da “kamu yararı”nın bulunduğu durumlardır.”²³⁷ Yani sadece kamusal bir yarar söz konusu olduğu zamanlarda kişinin özel hayatı habere konu yapılabilir. Fakat bu durumda bile kişinin özel hayatının kamuya açılan kesitinin konuyla mümkün olduğunca ilgili olması ve kişinin kamusal faaliyetlerini etkileyip etkilemediğine dikkat edilmesi gerekir.

Kamusal hizmet anlayışıyla görev yapan basın-yayının, yayınları sonucunda meydana gelen özel hayatın ihlâli, aşağıdaki kararların konusunu oluşturmaktadır. Basın Konseyi bu hususta, Basın Meslek İlkeleri’nin 5. maddesinde yer alan “*Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.*” hükmünü dikkate alarak inceleme yapmaktadır.

²³⁷ Erdemir, *a.g.e.*, s.49.

Örnek 1

Kişilerin özel yaşamının, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu yapıldığı gerekçesiyle yapılan yayın hakkında Basın Konseyi tarafından verilen yaptırım kararı.

Kararın Künyesi:

Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun 11.04.2018 tarihli ve Karar No: 2018-9 sayılı kararı (Ek-7).

Kararın Özeti:

14.02.2018 tarihinde Habertürk Gazetesi'nde yayımlanan ve aynı gün internet sitelerince alıntı yapılarak “*Telefonu pijamasının cebinde uyuyordu*” başlıklı boşanma davası ile ilgili haberde “özel hayatın ihlâl edildiği” gerekçesiyle yapılan yayın hakkında Basın Konseyi tarafından muhabire “Kınama” cezası verilmiştir.

Değerlendirme:

Şikâyetçi boşanma davasının taraflarındadır ve davası henüz sonuçlanmamış olmasına rağmen haber sitelerinde ve gazetede kendileriyle ilgili haberi görmekten duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir. Şikâyetçiden 10 gün sonra taraflardan diğeri de aynı doğrultuda şikâyet başvurusunda bulunmuştur. Basın Konseyi'ne gazetede ki haberle ilgili Basın Meslek İlkeleri'nin ilgili maddelerinin ihlâl edildiği gerekçesiyle şikâyet başvurusu yapılmıştır. Şikâyetçilerin haklarında asılsız, gerçekliği kanıtlanmamış haberler yapıldığı, özel hayat ve kişilik haklarına saldırıda bulunulduğu gerekçesiyle yaptıkları başvurular birlikte değerlendirilmiştir.

Bahsi geçen haberdeki taraflar kamuoyunun yakından takip ettiği, haber değeri taşıyan kişiler değildir. Zira, bu durumlarda bile haberin esaslarına dikkat edilmelidir. Kişilerin her ne kadar yüzleri kapatılmış fotoğrafları habere konu olsa da kişilerin özel yaşamlarına müdahale söz konusudur. Açıkça kamu yararı gerektirmeyen haberlerde kişilerin izni alınmadan özel hayatları habere konu edilmemelidir. Sorumlu habercilik anlayışının bahsi geçen habere yansıtılmadığı düşünülmektedir. Her ne kadar gerçekliğinden emin olunan bir haber, isim ve fotoğraf gizlenerek verilmiş olsa da iki kişinin özel hayatı söz konusudur. Herhangi bir izin alınmadan yapılan haber, kişilerin özel hayatlarını ihlâl etmiştir.

Örnek 2

Kişilerin özel yaşamının, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu yapıldığı gerekçesiyle yapılan yayın hakkında Basın Konseyi tarafından verilen yaptırım kararı.

Kararın Künyesi:

Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun Karar No: 2017-10 sayılı kararı (Ek-8).

Kararın Özeti:

20.04.2017 tarihinde, Sabah Gazetesi'nde, "*CHP'li Eski Başkanın Geline 6 Yıl Hapis İstemi*" başlıklı haberde, "özel hayatın ihlâli" gerekçesiyle yapılan yayın hakkında, Basın Konseyi tarafından "Uyarı" cezası verilmiştir.

Değerlendirme:

"*CHP'li Eski Başkanın Geline 6 Yıl Hapis İstemi*" başlıklı haberde, şikâyetçi adının ve fotoğrafının açıkça belirtilerek yayınlanan haberde yargılandığı bir dava ile ilgili gerçek dışı beyanlarda bulunduğunu ifade etmiştir. Şikâyetçi, özel hayat ve kişilik haklarının ihlâl edildiği gerekçesiyle Basın Konseyi'ne şikâyet başvurusu yapmıştır. Şikâyet konusu haberde, hiçbir kamusal yarar olmadığı halde özel hayatın ihlâl edildiği gerekçesiyle Basın Konseyi tarafından yaptırım uygulanmıştır.

Habere konu kişinin haberde adı ve fotoğrafı açık bir şekilde kullanılmıştır. Kişinin adı ve fotoğrafının açık bir şekilde haberde yer almasında kamusal yarar unsurunun bulunması şarttır. Fakat haberde hiçbir kamusal yarar bulunmamasına rağmen kişinin adı ve fotoğrafı gibi özel hayatına ait bilgiler habere konu edilmiştir. Haberde şikâyetçinin 6 yıl hapis istemiyle yargılanıyor olması, sunulan iddianameyle gerçek dışı olduğunu kanıtlamıştır. Zira, kişi iddianamedeki bilgilerle en fazla 3 yıl 10 ay hapis cezasına mahkûm edilebilir. Fakat burada gerçek dışı beyanlarla alınacak hapis cezası abartılmıştır. Burada kasıtlı bir şekilde hem kişinin kimliği açıklanmış hem de kişi yanlış beyanlarla kamuoyuna sunulmuştur. Kişinin kimliği verilsin ya da verilmesin gazetecinin görevi gerçek haber yapmaktır. Bu hususta kimlik bilgileri verilmiş, hiçbir kamusal yarar olmadığı halde özel hayatına müdahale edilmiş kişi ile ilgili haber yapılırken gerçeklik unsuruna daha fazla dikkat edilmelidir.

5.1.4. Cevap ve Düzeltme Hakkının İhlâli

Cevap ve düzeltme hakkı, basın-yayın hürriyetinin kötüye kullanılmasını engellemek ve kişi hak ve hürriyetlerine zarar vermemek amacıyla, ilgili kişi veya kuruluşlara, ihlâl sebepleri olan aynı kitle iletişim araçlarından yararlanmak suretiyle, düşüncelerini açıklama, kendilerini savunma, yanlış beyanları düzeltme imkânı sağlayan ve kişi hak ve hürriyetini basın-yayına karşı koruyan bir haktır. Anayasa'nın 32. maddesi ile güvence altına alınan cevap ve düzeltme hakkı, 5187 sayılı Basın Kanunu'nun 14. maddesi ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 28. maddesinde özel olarak düzenlenmiştir.

Basın-yayın kuruluşları, hakkında iddialarda bulunduğu kişi ya da kuruluşlara cevap ve düzeltme hakkı tanımak zorundadırlar. Etik ilkelerle bağlantılı olan cevap ve düzeltme hakkında cevap hakkı, kişilerin kendileriyle ilgili beyanlara karşı yaklaşımını ve tek taraflı bilgilenmenin önüne geçerken; düzeltme hakkı ise kişilerle ilgili yapılan yayınlarda yanlış beyanlarda bulunulması sonucu kamuoyunda kişinin kendini anlatabilmesini, aklayabilmesini sağlar.²³⁸

Kamusal hizmet anlayışıyla görev yapan basın-yayının, yayınları sonucunda meydana gelen cevap ve düzeltme hakkının ihlâli, aşağıdaki kararların konusunu oluşturmaktadır. Basın Konseyi bu hususta, Basın Meslek İlkeleri'nin 16. maddesinde yer alan “*Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.*” hükmünü dikkate alarak inceleme yapmaktadır.

Örnek 1

Yanlış ve ihlâl konusu yayınlardan kaynaklanan cevap ve düzeltme metnine saygı duyulup yayımlanmadığı gerekçesiyle, yapılan yayın hakkında Basın Konseyi tarafından verilen yaptırım kararı.

Kararın Künyesi:

Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun 09.01.2019 tarihli ve Karar No: 2019-1 sayılı kararı (Ek-9).

²³⁸ Erdemir, *a.g.e.*, s.51.

Kararın Özeti:

23.11.2018 tarihinde, Aydın Denge Gazetesi’nde, Klozet adlı köşede “*Pavyondan Toplanan Yazı İşleri Müdürü*” başlıklı köşe yazısında, “cevap ve düzeltme hakkının ihlâli” gerekçesiyle yapılan yayın hakkında, Basın Konseyi tarafından “Uyarı” cezası verilmiştir.

Değerlendirme:

“*Pavyondan Toplanan Yazı İşleri Müdürü*” başlıklı köşe yazısında, Aydın Nazilli ilçesindeki trafik kontrolünde çekilmiş kamera görüntülerinin anlatılıp yorumlanması, kontrolde alkollü olarak yakalanan ve Adliye Yazı İşleri Müdürü olduğu öğrenilen şikâyetçinin, polisler nüfuzunu kullanarak müdahalede bulunmasının ifade edilmesi, arabada içkili mekândan çıktığı arkadaşının adliyede davası olan bir kişi olduğunun öğrenilmesi, sarhoş ve pavyondan çıkarken görüntülenen şikâyetçi tarafından, Basın Konseyi’ne anılan haberle ilgili meslek ilkelerinin ihlâl edildiği gerekçesiyle şikâyet başvurusu yapılmıştır.

Eğlence mekânından çıkarken polis kontrolünde alkollü bir şekilde yakalanan kişilerden birinin Adliye Yazı İşleri Müdürü olduğunun anlaşılması sonucunda, yapılan habere karşı kişilik hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle, cevap ve düzeltme hakkını kullanan şikâyetçinin gönderdiği tekzip metninin, gazete tarafından herhangi bir gerekçe gösterilmeden yayımlanmamasına, Basın Konseyi tarafından yaptırım kararı uygulanmıştır.

Cevap ve düzeltme hakkı, basın-yayına karşı kişi hak ve hürriyetlerinin korunmasını sağlayan, ihlâl veya suiistimal olması durumlarında yanlış beyanın düzeltilmesi sağlayan bir haktır. Bahsi geçen olayda da şikâyetçi yapılan haberde kişilik hakkının ihlal edilmesinden bahisle, cevap ve düzeltme hakkını kullanmış ve ilgili gazeteye yayımlanması için tekzip metni göndermiştir. Fakat bahsi geçen gazete, tekzip metnini hiçbir gerekçe göstermeden yayımlamamış ve kişinin cevap ve düzeltme hakkını gasp etmiştir. Basın Konseyi’ne yapılan şikâyet, Konsey tarafından objektif ve tarafsız bir şekilde değerlendirilmiş ve gazeteye yayımlamadığı tekzip metninden dolayı yaptırım uygulanmıştır.

Örnek 2

Yanlış ve ihlâl konusu yayınlardan kaynaklanan cevap ve düzeltme metnine saygı duyulup yayımlanmadığı gerekçesiyle, yapılan yayın hakkında Basın Konseyi tarafından verilen yaptırım kararı.

Kararın Künyesi:

Basın Konseyi Yüksek Kurulu’nun 20.06.2018 tarihli ve Karar No: 2018-22 sayılı kararı (Ek-10).

Kararın Özeti:

12.05.2018 tarihinde, İhlas Haber Ajansı’nın internet sitesi www.ihb.com.tr adresinde yayınlanan “*Danıştay’dan Mimarlar Odası’nın açtığı davaya ret*” başlıklı haberin, gerçeği yansıtmadığı, gönderilen tekzip metninin yayınlanmadığı ve bu sebeple “cevap ve düzeltme hakkının ihlâli” gerekçesiyle yapılan yayın hakkında, Basın Konseyi tarafından “Kınama” cezası verilmiştir.

Değerlendirme:

“*Danıştay’dan Mimarlar Odası’nın açtığı davaya ret*” başlıklı haberde, Bakanlar Kurulu kararıyla Bolu’da “Köroğlu Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” ilân edilmesine karşı, Mimarlar Odası Ankara Şubesi’nin açtığı davaya Danıştay’dan ret kararı verildiği beyan edilmiştir. Mimarlar Odası Başkanlığı’nın avukatları tarafından yapılan şikâyetle ise haberin gerçeği yansıtmadığı, açmış oldukları davada, dava konusu idari işlemin yürütülmesinin durdurulmasına karar verildiği, yargı sürecinin ise halen devam ettiği ve bu sebeple ajansa gönderilen tekzip metnini yayınlanmadığı gerekçesiyle Basın Konseyi’ne şikâyet başvurusu yapılmıştır. Şikâyet konusu cevap ve düzeltme metninin, şikâyetçi tarafından gazeteğe gönderilmesine rağmen yayımlanmadığı gerekçesiyle Basın Konseyi tarafından yaptırım uygulamıştır.

Şikâyet konusu haber, çok sayıda abonesi bulunan bir haber ajansı tarafından yayınlanmıştır. Yerel basının yanı sıra ulusal gazetelerin internet siteleri de bu haberi kullanmıştır. Büyük bir kitleye sahip bir ajans tarafından yapılan haberin içeriğinin gerçeği yansıtmaması habere konu kurumun cevap ve düzeltme metni yayınlatmak istemesine neden olmuştur. Zira, gerçeği yansıtmayan bir haberin yanlış beyanlarını düzeltmenin yolu aynı araçlarla tekzip metni yayınlamaktır. Fakat kurum tarafından gönderilen tekzip metni, haber ajansı tarafından hiçbir gerekçe gösterilmeden yayınlanmamıştır. Bu defa hakkı ihlâl edilen taraf, Basın Konseyi’ne etik ilkelerin ihlâl edildiğini gerekçe göstererek şikâyet başvurusu yapmıştır. Kurumun bu hususta şikâyet başvurusu yapması haklı gerekçelere dayanmaktadır. Gerçeği yansıtmayan bir haberin, haber ajansı tarafından düzeltme yoluna gidilmemesi, gazetecilik meslek ilkeleriyle bağdaşmaz.

5.1.5. Basın Konseyi'nin Re'sen İnceleme Yetkisi

Basın Konseyi, yaptığı incelemeleri şikâyet üzerine ya da Basın Konseyi Üyelik Sözleşmesi'nin 11 ve 13. maddelerinde belirtildiği üzere re'sen de inceleme başlatma ve karar alma yetkisine sahiptir. Anılan maddelerde, meslek ilkeleri doğrultusunda incelenmesi talep edilen, el koyması gerektiği düşünülen veya basın yoluyla istenen ve işlevleriyle bağlantılı durumlarda, Konsey başvuru yapılmasını beklemeden, re'sen inceleme başlatabildiği düzenlenmiştir. Zira, bir özdenetim kuruluşu olan Basın Konseyi'nin, gerekli gördüğü durumlarda hak ihlallerini inceleme yetkisine sahip olması, kitle iletişim hürriyetinin bir gereğidir.

Örnek 1

Kişileri ve kuruluşları eleştiri sınırlarını aşan, küçük düşüren, aşağılayan ve iftira niteliği taşıyan söylemlerde bulunduğu gerekçesiyle, yapılan yayın hakkında Basın Konseyi tarafından verilen yaptırım kararı.

Kararın Künyesi:

Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun Karar No: 2015-228 sayılı kararı (Ek-11).

Kararın Özeti:

10.12.2015 tarihinde, Akit TV logosuyla yayın yapan kanalın Gün Başlıyor adlı programında “Zulüm 1938’de son buldu-Mustafa Kemal yıllar önce bugün öldü” montajlı, kurgu videoyla ilgili Basın Konseyi tarafından re'sen başlatılan inceleme ve yaptırım kararı.

Değerlendirme:

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün 77. yıldönümünde 10 Kasım 2015 tarihinde yayınlanan bir haberin provokatif eylemler içermesi iletişim hürriyeti konusunda re'sen inceleme başlatabilen Basın Konseyi'ni harekete geçirmiştir. Akit TV’de yayınlanan 10 Kasım mesaj içerikli haber haddini fazlasıyla aşmıştır. Atatürk’e yönelik kullanılan mesnetsiz ve haberin alt başlığında kullanılan ifadeler bir Devlet’in kurucusuna, toplumun milli ve manevi değerlerine zarar vermeyi amaçlar niteliktedir.

Anılan haberde Atatürk'ün “Resmiyette öyle kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, Cumhurbaşkanı” şeklinde tanımlanması, Atatürk ilke ve inkılâplarından küçümser bir üslupla bahsedilmesi, bin yıllık tarihin Atatürk yüzünden yok olup gittiği şeklinde

ifadelere yer verilmesi kamuoyunun büyük tepkisini toplamıştır. Yapılan bu haber hiçbir koşulda kabul göremez. Atatürk'ün anısına yapılan bu saygısızlık karşısında kamuoyunun büyük tepkisi RTÜK ve savcılık makamının da devreye girmesini sağlamıştır. RTÜK'e ve savcılığa yapılan yoğun şikâyetler sonuç vermiştir. Akit TV televizyon programlarından sorumlu müdürü Ali ÖZKEN hakkında 5816 sayılı Atatürk'ün Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun uyarınca dava açılmıştır. RTÜK, anılan kanala 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un 8. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendindeki; *“Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı olamaz.”* hükmü ile (f) bendinde belirlenen; *“Toplumun millî ve manevî değerlerine, ... aykırı olamaz.... kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı ... ifadeler içeremez.”* ilkelerinin ihlâl edildiği değerlendirilmiştir. Bu sebeple RTÜK kanala 13.601 lira idarî para cezası verilmesine ve 1 yıl içerisinde aynı yayın ilkesinin tekrar ihlâl edilmesi halinde, kuruluşun yayının on güne kadar durdurulmasına, ikinci tekrarı halinde ise yayın lisansının iptaline karar verilmiştir.

Küçükçekmece 5. Asliye Ceza Mahkemesi'nde görülen davada sanık Ali ÖZKEN hakkında üzerine yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmadığı gerekçe gösterilerek “Beraatine” karar verilmiştir. Bu karar yargının tarafsız ve objektifliğine gölge düşürür niteliktedir. Dava konusu bir Devlet'in kurucusudur ve sıradan bir vatandaşa dahi yapılan hakaret suçlarının cezası daha ağırdır. Elbette Kanun maddelerinin herkese aynı eşitlikte uygulanması gerekir. Fakat kamusal kimliği, manevi bir değeri olan ve bir ulusun geldiği noktanın en büyük sağlayıcısı Atatürk'e, kamuoyunun önünde yapılan hakaret, hem kanun maddelerine hem de yargıya olan güvene zarar vermiştir. 5816 sayılı Kanun'un 1. maddesinde yer alan *“Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* hükmü ile aynı Kanun'un 2. maddesinde yer alan; *“Birinci maddede yazılı suçlar; iki veya daha fazla kimseler tarafından toplu olarak veya umumi veya umuma açık mahallerde yahut basın vasıtasıyla işlenirse hükmolunacak ceza yarı nispetinde artırılır.”* hükümlerinin söz konusu davada ihlâl edildiği düşünülmektedir. Caydırıcılığı olmayan bu eylemin tekrarlanmayacağını garantisi olmamakla birlikte, verilmeyen yaptırımın da toplumda örnek teşkil ettiği, suçu özendirici bir karar niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

5.2. İdeal Bir Özdenetim Üzerine

Basın-yayında özdenetim, yayın yoluyla herhangi bir suç işlenmeden, toplumsal sorumluluk teorisi doğrultusunda ve etik kurallar çerçevesinde yayın yapılmasını sağlar. Özdenetimin amacı, iletişim hürriyetini, mesleğin itibarını, kişi hak ve hürriyetini güvence altına almak, kitlelerin basın-yayına karşı güven duymasını sağlamak ve devlet veya dış müdahaleleri en aza indirmeye çalışmaktır. Basın-yayın mensupları arasında dayanışma duygusunun oluşumunu da sağlayan özdenetim sisteminin, kanunlarla uyumlu bir biçimde çalışması ve basın-yayın mensupları ve hizmet sağlayıcıların ortak bir çaba ile ideal olan özdenetim sistemini ortaya koymaları gerekir.²³⁹

Özdenetim sistemi adına yapılacak her türlü düzenleme ve uygulamalar, basın-yayının demokratik değerlere sahip ülkelerde üstlendiği işlevler açısından büyük önem taşır. Bu sebeple basın-yayın mensuplarının hak ve hürriyetlerine müdahalede bulunacak her türlü uygulamanın karşısında olması ve iletişim hürriyetinin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alması gerekir.

Özdenetim sisteminin amacını yerine getirebilmesi için öncelikle basın-yayın mensuplarının kamusal hizmet anlayışıyla hareket etmesi gerekir. Mesleğinin esaslarını yerine getirmeye çalışan gazeteci, hem özdenetim sisteminin işlev kazanmasına katkı sağlar hem de mesleğinin itibarını artırır. Basın Konseyi'ne taahhütte bulunan ya da katılım sağlayan gazetecilerin, meslek ilkelerini özümsemeleri ve özdenetim uygulamalarını desteklemeleri gerekir. Basın Konseyi'nin faaliyetleri yargı organı gibi değildir. Yargı organı niteliğinde olmayan Konsey'in yaptırımları da cezaî neticeler doğurmaz. Etik ilkelere aykırı hareket edilmesi durumunda disiplin cezası uygulayabilir. Konsey'in karar verirken objektif ve tarafsız olması gerekir.

Özdenetim sistemi, demokratik düzenin varlığı, korunması ve geliştirilmesi için şarttır. İfade ve kitle iletişim hürriyetini destekleyici nitelikte olmalıdır. Özdenetimin kendi kendini denetleme sistemine işlerlik kazandırması gerekir. Devletin müdahalesi ya da dış müdahaleleri en aza indirmek amacıyla ortaya çıkan özdenetim sistemi, bu baskıyı azaltmak için gazetecilerden de destek almalıdır. Sadece kavram olarak kalmaması adına gazetecilerin yanında kamuoyunun da desteği şarttır.

Demokratik bir devlette hukukun önemi ve üstünlüğü tartışılmaz. Gönüllü bir kuruluş olarak kurulan özdenetim kavramının uygulayıcısı Basın Konseyi ise meslek ilkelerinin

²³⁹ Coşkun, S. (2018). *50 Yazıda Toplum ve Medya*. Ankara: Detay Yayıncılık. s.76.

korunması konusunda önemini ortaya koymalıdır. Konsey'in daha saygın bir kuruluş olabilmesi ve özdenetim sistemini etkinleştirebilmek için meslek etik ilkelerinin mevcut yasalarla uyumlu bir hale getirilmesi gerekir.

Özdenetim sisteminin uygulayıcısı Basın Konsey'inin, tüzel kişiliğe sahip bir yapı haline getirilmesi gerekir. Bu şekilde kuruluş, bir hukukî kimliğe kavuşacak ve toplum nezdinde itibarını artıracaktır. Özdenetimin etkinliği de daha fazla hissedilecek ve daha otoriter bir kavram haline gelecektir. Konsey ve etik ilkelerin zorunluluk gerektirecek bir yapı olmasından öte, çalışma usul ve esaslarının daha disiplinli ve sistematik olması gerekir. Bu şekilde kuralları, kararları ve yaptırımları daha etin bir hale gelecektir.

Özdenetim kavramının yansıtıldığı Konsey'de karar verilirken taraf tutmamaya özen gösterilmelidir. Verilen kararların kamuoyuna daha açık ve net ifadelerle, daha kitlesel platformlarda duyurulması gereklidir. Zira, Konsey'in kimliğini daha güvenilir ve saygın hale getirmenin yollarından biri de verilen kararların güvenilirliğinden geçer.

Basın-yayında özdenetim sisteminin, gazeteciler tarafından desteklenmesi gerekir. Bu destek ifade ve kitle iletişim hürriyetine de desteği gerektirir. Basın-yayın alanında ortaya konulacak her türlü düzenleme ve denetleme mekanizmalarında, yasalarda, karar ve örnek yaptırımlarda Basın Konsey'inin daha fazla söz sahibi olması gerekir. Kitle iletişim hürriyetini kısıtlayacak her türlü faaliyetin de karşısında olması esastır. Tüzel kişiliğe sahip olmadığı gerekçesiyle kendisini ciddiye almayanlara karşı Konsey, hem kitle iletişim hürriyeti konusunda hem de özdenetim konusunda gösterdiği faaliyetlerle kendini ispatlamalıdır. Konsey'in bu doğrultuda yapmış olduğu çalışmalar olanla yetinmeyi değil, olması gerekeni bulmaya yönelik olmalıdır.

İdeal bir özdenetim, meslek mensupları ve yayın sahiplerinde bir bilinçlenme ve bilgilenme dürtüsü uyandırmalı, gazeteciliği toplumsal sorumluluk anlayışı içinde faaliyet gösteren bir meslek örgütü haline getirmelidir. Mesleki kurallara uyma konusunda kararlı olan gazetecinin özdenetim sistemini ideal noktaya getireceği düşünülmektedir.

İdeal bir özdenetim mekanizması için öncelikle ideal bir basın-yayın alanının oluşması gerekir. Sistemin çalışma alanının düzgün ve gelişmiş olmaması aksamaların ve uygulamada yaşanacak sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olur. Bu sebeple ideal özdenetim fikrinin oluşmasından önce ideal bir basın-yayın sektörünün oluşması sağlanmalıdır. Bunun sağlanabilmesinde hem mesleğe hem devlete hem de kamuoyuna görevler düşmektedir. Tam

anlamıyla hazırlanan bir meslek örgütü ideal olan sistemleri bünyesinde barındırabilir. Aksi takdirde sadece günü kurtarmak adına yapılan çalışmalardan öteye gidemez.

Özdenetim sitemi tarafsız, adil ve hakkaniyetli davranmalıdır. Sübjektiflikten uzak durarak, objektif ilke ve kurallar çerçevesinde hareket etmelidir. Üstün bir kamu yararı olmadıkça ilkelere uygun davranmalıdır.

Basın-yayın alanının rekabet ortamından kaynaklı, reyting kaygısıyla yaşanabilecek her türlü hak ve hürriyet ihlallerine karşı, basın-yayın organlarının önlem alması gerekir. Kendi içlerinde oluşturdukları yayıncılık ilkeleri doğrultusunda oluşturdukları kurallarla yayın öncesi denetim yapmaları şarttır. Ticarî ve malî kaygılardan dolayı da rekabet ortamından etkilenerek yayıncılık politikalarında yanlışlığa sürüklenmemeleri, yayıncılık etiğine uymayan kuralsız medya mensuplarının ortaya çıkmasına izin vermemelidirler. Çıkarlar doğrultusunda haber yapılmamalıdır. Ayrıca medya mensuplarının da kendi içlerinde çalışma şartlarında, iyileşme sağlanmalıdır. Patronaj baskısı şeklinde adlandırılan işsiz kalma korkusundan dolayı etik ilkelere uzaklaşarak yayın yapılmasına izin vermeyecek doğrultuda, medya mensuplarının haklarının da güvence altına alınması şarttır.

Son olarak belirtmek gerekirse, basın-yayının toplumu bilgilendirme, kamuoyu oluşturma ve olayları yorumlama işlevlerini yerine getirirken ortaya çıkan ihlâl ve suiistimallerin yaşanmaması için nelerin yapılması gerektiğini ve alınması gereken tedbirleri belirleyen bir özdenetim sisteminin varlığı şarttır.



SONUÇ

Basın-yayın demokratik toplumlarda önemli bir etkiye sahiptir. Haber verme ve bilgilendirme, kamuoyunun oluşumuna yardımcı olma ve oluşan kamuoyunu açıklama, denetleme ve eleştirme, devleti tanıtmaya, eğlendirme, eğitime, reklam, propaganda gibi birçok işlevinin bulunması, basın-yayının toplumsal yaşamdaki etkisini arttırmaktadır. Bu işlevlerini kendisine, kamuoyuna ve devlete karşı yerine getirmektedir. Basın-yayının, işlevlerinin yanı sıra sorumlulukları da vardır. Basın-yayın, hak ve hürriyetlerini kullanırken devlet ve dış müdahalelere karşı korunmak, kişi hak ve hürriyetlerini ihlâl etmemek ve daha saygın bir meslek örgütü olmayı amaçlamalıdır. Bu amacını yerine getirebilmesi için özdenetim sisteminin varlığı şarttır.

Basın-yayın, demokrasinin hâkim olduğu devletlerde yasama, yürütme ve yargıdan sonraki “dördüncü güç” olarak nitelendirilmektedir. Hak ve hürriyet bakımından donanımlı bir meslek örgütü olan basın-yayının, görev ve yetkilerini yerine getirebilmesi için demokratik değerlerin benimsendiği, bilgi ve bilinç seviyesi yüksek, hak ve hürriyetlerin kullanımı bakımından özgür bir toplumun varlığı şarttır. Ayrıca, basın-yayın alanında devletin ve dış müdahalelerin en aza indirildiği, hatta yok edildiği, hür bir çalışma ortamının olması gereklidir. Bu ortamın sağlanması durumunda ise basın-yayından beklenen, “hür fakat sorumlu basın-yayın” düsturu doğrultusunda hareket etmesidir.

Kamusal hizmet anlayışı ile hareket eden medya hizmet sağlayıcılarının oluşturdukları ilkeler doğrultusunda yaptıkları denetim faaliyeti olan özdenetim, hak ve hürriyetlerin iki taraf adına korunmasını ve devletin müdahalesini en aza indirmeye çalışır. Dış müdahalelerden uzak bir basın-yayın alanı mümkün olmasa da bu müdahalenin en az seviyeye indirilmesi mümkündür.

Toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket eden meslek mensuplarının, bu bilincin ilerlemesi adına ihtiyaç duydukları kavram, özdenetimdir. Hür, fakat sorumluluklarının bilincinde olan bir basın-yayın, kendi kendisini kontrol ederek, kendi hürriyet alanını oluşturabilir. Sadece devlet ya da dış müdahaleleri önlemek amacıyla olmayan meslek mensupları, özdenetim sistemiyle meslek örgütü içinde var olan ve düzen bozucu her türlü engeli ortadan kaldırmayı amaçlar.

Demokrasiyle yönetilen birçok ülkede, basın-yayının kendi kendini denetlemesini kabul eden ve meslekî gelişmeyi hedefleyen ilkeler ortaya konmuştur. Basın-yayının bu ilkeleri uygulamasını denetleyen iki temel kuruluş bulunmaktadır. Bunlar; “Basın Konseyi”

ve “ombudsman”dır. Basın Konseyi’nde etik ilkeler doğrultusunda yapılan bir meslekî örgüt kontrolü mevcutken; ombudsmanlık da ise medya hizmet sağlayıcıların kendi içlerinde uygulamaya koydukları, bu görevi yürüten kişinin gazetenin bünyesinde maaşlı bir eleman gibi çalıştığı bir sistemdir. Bu yönüyle de objektiflik ve tarafsızlık konusunda güvensizliğe sebep olmaktadır. Ombudsmanın görevini tam manasıyla yerine getirdiği konusunda şüpheler mevcuttur. Ayrıca, ombudsmanlık sisteminde basın-yayının denetimine okur ve izleyiciler de dâhil edilmektedir.

Basın-yayın alanı hem hür olmalı hem de müdahale boyutuna ulaşmayan bir denetim kuruluşuna sahip bulunmalıdır. Türkiye’de özenetim sisteminin ortaya konduğu ilk kuruluş Basın Şeref Divanı olmuştur. Basın Ahlak Yasası ile ilk kez gazetecilik alanına hâkim olan meslek ilkeleri oluşmuştur. Ne var ki bu kuruluş çok fazla varlık gösterememiştir. Uygulama usul ve esaslarındaki yanlışlıklar, ağır yaptırımlar gibi etkiler kuruluşun çalışmalarını başarısızlıkla sonuçlandırmıştır.

Özenetim sisteminin Türkiye’deki uygulayıcısı, Basın Konseyi’dir. Basın Şeref Divanı’nın başarısız girişiminden çıkarımlarda bulunarak amaçları doğrultusunda hareket etmek amacıyla kurulan Konsey, günümüzde halen varlığını devam ettirmektedir. Konsey’in amacı basın-yayın alanında hak ve hürriyetlerin kullanımını sağlamak, engelleri ortadan kaldırmak ve saygın bir meslek örgütü olmak adına çalışmaktır. Bu amaç doğrultusunda Konsey, basın-yayın yoluyla hak ve hürriyetleri ihlal edilmiş kişilerin şikâyetleri üzerine incelemeler yapar, ihlal olmasına karar vermesi durumunda “uyarma” ya da “kınama” cezası verebilir. Şikâyetin konusunda ihlal olmadığına kanaat getirirse de “şikâyeti yersiz bulma” kararı verir. Görüleceği üzere Konsey’in kararları Basın Şeref Divanı’na nazaran manevi niteliktedir. Konsey’in yaptırımları ile kuruluş amacı aynı doğrultudadır. Basın Konseyi verdiği kararları teşhir mekanizması sayesinde kamuoyuyla paylaşır. Bu da basın-yayın kuruluşlarının ders çıkarması amacıyla yapılmaktadır. Fakat Konsey’in bu amacını gerçekleştirdiğini söylemek yanlış olur. Zira, Konsey’in verdiği kararlara bakıldığında aynı medya hizmet sağlayıcılarına birden fazla cezalar verdiği, fakat bu cezaların yayınlanmasına rağmen ders çıkarılmadığı görülmektedir. Kanımızca bu durum, Konsey’in basın-yayın alanına etkisinin fazla olmadığını gösterir niteliktedir.

Basın Konseyi’nin kuruluş statüsünde mesleğin saygınlığını ve itibarını yükseltmeyi amaçladığı görülür. Fakat bu amacı yerine getirecek olan sadece Basın Konseyi değildir. Meslek mensuplarının kendi içlerinde ve kamuoyunda saygın ve itibarlı bir meslek örgütü

olabilmek için çalışması gerekir. Bu da etik ilkelerin etkin ve verimli bir şekilde mesleğe uygulanması gerektiği sonucunu doğurur.

Belirtmek gerekir ki gazetecilerin gönüllülük esasıyla oluşturduğu Konsey'e, gazeteciler dahi tam anlamıyla sahip çıkmamaktadır. Konsey'in gazetecilere yönelik eleştiri ya da yaptırımların beğenilmemesi durumunda, gazeteciler Konsey'den istifa edebilmektedir. Bu durum, Konsey'in kuruluş amacı olan gazeteciler tarafından bile, tam anlamıyla benimsenmediği izlenimini yaratmaktadır. Elbette ki insanî unsur bulunan Konsey'de hatalı, taraf gözeterek verilen kararlar mevcuttur. Fakat bu durumu düzeltecek ve iyileştirecek olan da yine gazetecilerdir. Kendi mesleklerinin saygın ve güvenilir olmasını isteyen her gazetecinin yapması gereken, özdenetim sistemini ve uygulayıcısı Konsey'in aksayan yönlerini ortaya koymak ve mesleklerini düzgün çalışan bir örgüt haline getirmek olmalıdır. Bu sebeple gazetecilerin özdenetim sistemini desteklemesi, aksi takdirde devletin ve dış müdahalelerin denetimiyle karşılaşacaklarını bilmesi gerekir.

Basın Konseyi'nin ve özdenetimin uygulayıcısı olan gazetecilerin meslek etik ilkelerini tam anlamıyla iyileştirmek, sistemin aksayan yönlerini ortaya koymak ve hürriyet engelleyici her türlü müdahaleye karşı mesleği korumak amacıyla çalışmaları şarttır. Özdenetim sisteminde, etik kuralların kanunlarla uyumlu bir şekilde oluşturulması ve çalışması gerekmektedir. Zira, basın-yayın hak ve hürriyetlerini kullanabilecek bir ortamın varlığından uzak, müdahalelerin yaşandığı bir ortamda faaliyetlerini gerçekleştirmeye çalışır. Bu durumda da basın-yayın işlevlerini yerine getiremez.

Sonuç olarak, basın-yayın alanında özdenetimin varlığı şarttır. Devlet müdahalesi ve dış müdahalelerin en az seviyeye inmesini, hatta yok olmasını, mesleğin itibar, güven ve saygınlık kazanabilmesini, yayın yoluyla yapılacak kişilik hakkı ihlallerini engelleyebilmek için özdenetim sistemine ve uygulayıcı bir kuruluşa ihtiyaç vardır. Hem gazeteciyi, hem mesleği, hem de kişi hak ve hürriyetlerini koruyan özdenetim sisteminin aksayan ve zayıf yönlerinin düzeltilmesi de yine basın-yayının görevidir.



KAYNAKLAR

- Anadolu Ajansı. (2018). *Muhabir Habercinin Temel Kitabı*. (2. Basım).
- Avşar, Z., Demir, V. (2005). *Düzenleme ve Uygulamalarla Medya da Denetim*. Ankara: Piramit Yayınları.
- Avşar, Z., Kaya, E. E. (2013). *Medyanın İffeti*. Ankara: Altınpost Yayınları.
- Aziz, A. (2006). *Televizyon ve Radyo Yayıncılığı*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Bıyıklı, H. (1989). *Kitle Haberleşme Hukuku Ders Notları*. Ankara.
- Büyükcavcı, M. (2008). Ombudsmanlık Kurumu. *Ankara Barosu Dergisi*.
- Cankaya, Ö., Batur Yamaner, M. (2006). *Kitle İletişim Özgürlüğü*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Cohen-Almagor, R. (2002). *İfade Medya ve Etik*. (Çev. Şad, S.N.). Ankara: Phoneix Yayınları.
- Coşkun, S. (2018). *Radyo ve Televizyon Yayın Hizmetlerinde Denetim*. Ankara: Adalet Yayınları.
- Coşkun, S. (2018). *50 Yazıda Toplum ve Medya*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Crowley, D., Heyer, P. (2010). *İletişim Tarihi*. (Çev. Ersöz, B.). İstanbul: Phoneix Yayınları.
- Çağlayan, R. (2014). *İdare Hukuku Dersleri*. (2. Baskı). Ankara: Adalet Yayınları.
- Çiftci, A. (1999). Radyo ve Televizyon Yayınlarında Sorumluluk. 2(11). *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*.
- Çiftci, A. (2007). *Farklı Dil ve Lehçelerde Yayın Hukuku*. Ankara: Gündüz ve Eğitim ve Yayınları.
- Çiftci, A. (2008). *Vatandaşlık Bilgisi*. (İkinci Baskı). Ankara: Gündüz ve Eğitim Yayınları.
- Çolak, N. İ. (2007). *Kitle İletişim Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Demir, V. (2006). *Medya Etiği*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Dönmezer, S., Bayraktar, K. (2016). *Basın Hukuku*. (Altıncı Bası). Ankara: Beta Yayınları.
- Erciyes, C. (2001). Medya Etiği ve Klasik Etik Kodlar. *Türkiye ve Siyaset Dergisi*.
- Erdemir, F. (2013). *Türk Basınında Örgütlenme Çabaları: Örnek Olay "Basın Konseyi"*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Eren, F. (1986). *"Basında Sorumluluk", Türk Basınının Sorunları Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu.
- Erol, Ç. (2008). *Yeni Türk Ceza Yasasındaki Hakaret Suçları*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Gedik, Ö. (2008). *Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye'de Kitle İletişim Özgürlüğü*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Giritli, İ. (2001). *Türkiye'nin İdari Yapısı*. (12. Baskı). İstanbul: D&R Yayınları.
- Gözler, K. (2018). *Genel Hukuk Bilgisi*. (Onsekizinci Baskı). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gözübüyük, A. Ş. (2001). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*. (Onbeşinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözübüyük, A. Ş. (2010). *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*. (Onbirinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Haraszi, M. (2008). *Medya Öz-Denetim Rehber Kitabı*. (Çev. RTÜK). Viyana.
- Işık, M. (2000). *İletişimden Kitle İletişimine*. Konya: Mikro Yayınları.
- İçel, K. (2018). *Kitle Haberleşme Hukuku*. (Yenilenmiş Bası). İstanbul: Beta Yayınları.

- İnternet: Arvas, S. (2011). Basında Sosyal Sorumluluk Anlayışı Bağlamında Günümüz Türkiye'sindeki Özdenetim Uygulamaları. *Erciyes İletişim Dergisi*. (2). <https://dergipark.org.tr/erciyesiletisim/issue/5865/77622> (Erişim tarihi: 10 Nisan 2019)
- İnternet: Atabek, N. (2006). Gazete Haberlerinde Etik Standartların Yükseltilmesinde Okur Temsilcisinin Rolü. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/177969> (Erişim tarihi: 15 Mayıs 2019)
- İnternet: Avşar, Z. (2014). Özdenetim, Sosyal Sorumluluk ve Medya da Ombudsmanlık Uygulamaları. *Ombudsman Akademik*. (1). <https://dergipark.org.tr/ombudsmanakademik/issue/17212/438350> (Erişim tarihi: 15 Mart 2019)
- İnternet: Bayındır, S., Apiş, Ö. (2010). Bir Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Haber Verme Hakkının Yazılı Basın Yoluyla İşlenen Hakaret Suçları Açısından Değerlendirilmesi. *TBB Dergisi*. (91). <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2010-91-655> (Erişim tarihi: 20 Aralık 2018)
- İnternet: Çırakoğlu, M. (2016). Düzenleyici ve Denetleyici Kurulların Denetlenme Şekillerinin İdari Vesayet Bakımından Değerlendirilmesi. *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Dergisi*. (2). <https://dergipark.org.tr/download/article-file/227126> (Erişim tarihi: 10 Mart 2019)
- İnternet: İnan, A. (1997). İç Denetim ve Dış Denetim Kuruluşları Arasındaki İlişkilerin Geliştirilmesi. *Sayıştay Dergisi*. (25). <https://jurix.com.tr/article/9109> (Erişim tarihi: 1 Mart 2019)
- İnternet: Özbey, Ö. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları. *TBB Dergisi*. (106). <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-106-1269> (Erişim tarihi: 10 Şubat 2019)
- İnternet: Özgen, M. (2003). Basında Bir Özdenetim Uygulaması Olarak Ombudsman. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. (XVII). <https://dergipark.org.tr/iuifd/issue/22881/244679> (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2019)
- İnternet: Özkaya, I. (2012). İsveç'te Medya Sorumluluğu ve Özdenetim. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. (15). <https://dergipark.org.tr/iuifd/issue/22870/244307> (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2019)
- İnternet: Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts (Erişim tarihi: 10 Aralık 2018)
- İnternet: Yıldız, E., Bulut, E. (2017). Denetimde Beklenti Boşluğu. *Sayıştay Dergisi*. (105). https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/dergi_105_m2.pdf (Erişim tarihi: 20 Şubat 2019)
- İnternet: Yüksel, E. (2007). 'Kamuoyu Oluşturma' ve 'Gündem Belirleme' Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır?. *Sosyal Bilimler Dergisi*. (1). <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/405/448303.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim tarihi: 24 Aralık 2018)
- Kaboğlu, İ. (1993). *Hürriyetler Hukuku*. (Güncellenmiş 5. Baskı). Ankara: Afa Yayınları.
- Kalabalık, H. (2015). *İnsan Hakları Hukuku*. (Güncellenmiş 4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kavaklı, O. (1986). "Basında Sorumluluk", *Türk Basınının Sorunları Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu.
- Kırgıl, S. (2012). *İfade Hürriyeti Bağlamında Basın-Yayın Hürriyetinin Sınırlandırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Kızıl Erkel, N. (1998). *İletişim Özgürlüğü ve Medya da Oto-Kontrol*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Mumcu, A., Küzeci, E. (2012). *İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri*. (Yenilenmiş 6. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Özek, Ç. (1978). *Türk Basın Hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Özen, M. (2009). "Hakaret Suçlarında Haber Verme ve Eleştiri Hakkı", *Üçüncü Yılında Yeni Ceza Adalet Sistemi*. (Birinci Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Özgen, M. (2002). *Gazetecinin Etik Kimliği*. (Yenilenmiş 2. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Özgenç, İ. (2006). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Parlak, T. F. (2016). *Basın Özgürlüğü Bağlamında Türkiye’de Özdenetim Türkiye’de Özdenetim Uygulamaları: Hukukî Eksiklikler ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: Legal Yayınları.
- Salihpaşaoğlu, Y. (2007). *Türkiye’de Basın Özgürlüğü*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Sunay, R. (2001). *İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*. Ankara: Pano Ofset Yayınları.
- Şahbaz, İ. (2007). *Karşılaştırmalı Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Turabi, S. (2016). *İfade ve Basın Özgürlüğü*. Ankara: Adalet Yayınları.
- Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu. (2002). *Yapımcının El Kitabı TRT’nin Değer ve Standartları*.
- Yücel, A. (2012). *İletişim Özgürlüğü ve Medyada Özdenetim*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. RTÜK. Ankara.

Diğer Kaynaklar:

- Anayasa
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme
- 2954 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kanunu
- 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu
- 5187 sayılı Basın Kanunu
- 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun
- 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
- 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun
- 6085 sayılı Sayıştay Kanunu
- 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
- 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun





EKLER

EK-1

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi.

13.12.2005 günü toplanan Olağanüstü Genel Kurul'da onaylanan Tüzük uyarınca Tüzüğün eki kabul edilmiştir.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Meslek İlkelerini İzleme Komisyonu'nun 2016-2019 yılları arasında yaptığı değişiklik çalışmaları 15 Mart 2019 tarihinde Cemiyet üyelerinin görüşüne sunulmuş, üyelerden gelen değişiklik önerilerinin ilavesiyle taslak son halini almış ve 17 Nisan 2019 günü yapılan TGC Olağan Genel Kurulunda oylanarak kabul edilmiştir.

SUNUŞ

Herkes, bilgi edinme ve haber alma, özgür düşünce, ifade ve serbest eleştiri hakkına sahiptir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılmasının başlıca yolu olan basın ve yayın özgürlüğü temel insan haklarından. Bu hakların demokratik hukuk devletinde anayasal güvence altında olması esastır.

Gazetecinin hakları, halkın haber alma hakkının ve ifade özgürlüğünün, meslek ilkeleri ise dürüst ve doğru iletişimin temelini oluşturur. Meslek ilkeleri gazetecinin ve basın-yayın organlarının özdenetimini öngörür ve değerlendirme mercii öncelikle vicdanlardır. Dolayısıyla basın yayın organları yöneticileri ve gazeteciler; medya ve dijital ortamda meslek ilkelerine uymalı, uyulmasını gözetmelidir.

Gazeteci olmadıkları halde çeşitli biçimlerde gazetecilik faaliyetine katılanlar da bu sorumluluklar kapsamındadır. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi; dijital platformlarda yapılan yayıncılık, gazete ve dergilerin sosyal medyadaki faaliyetlerini de kapsar.

A- Gazeteci Tanımı

Günlük yahut süreli, yazılı, görüntülü, sesli elektronik veya dijital basın ve yayın organında, kadrolu, sözleşmeli ya da telif karşılığı, haber alma, işleme, iletme veya görüş, fikir belirtme görevi üstlenen ve asıl işi ile başlıca geçim kaynağı bu olup, çalıştığı işletme ile ilgili yasalar karşısındaki konumu bu tanıma uygun olanlar gazetecidir.

Basın ve yayın alanındaki her işletme, çalıştırdığı gazetecileri hukukun gazetecilere tanıdığı sendikal örgütlenme de dâhil olmak üzere tüm haklardan yararlandırmak zorundadır.

B- Gazetecinin Sorumluluğu

Gazeteci; basın özgürlüğünü, halkın doğru haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüstçe kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve oto sansürle mücadele eder. Gazeteci, önce halka ve gerçeğe karşı sorumludur. Bu sorumluluk kamu otoriteleri ve işverenine olan sorumluluklarından önce gelir. Bilgi ve haber ile özgür düşünce, herhangi bir ticarî mal ve hizmetten farklı olarak toplumsal nitelik taşır. Gazeteci, iletmediği haber ve bilginin sorumluluğunu üstlenir. Gazetecinin özgürlüğünün içeriğini ve sınırlarını, öncelikle sorumlulukları ile meslek ilkeleri belirler.

C- Gazetecinin Hakları

1. Gazeteci; tüm bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşma ve kamu yaşamını belirleyen, halkı ilgilendiren tüm olayları izleme, araştırma hakkına sahiptir. Gazetecinin karşısına çıkarılacak gizlilik ve sır gibi engeller, hukuka ve uluslararası normlara uygun olmalıdır.

2. Gazeteci; doğruluğuna, tarafsızlığına ve nesnellğine inanmadığı bir görüşü savunmaya veya meslek ilkelerine aykırı bir iş yapmaya zorlanmamalıdır.

3. Gazeteci; basın-yayın işletmesinin işleyişini belirleyen, etkileyen önemli kararlardan haberdar edilmeli ve gereğinde kararların alınmasına katılmalıdır.

4. Gazeteci; ekonomik bağımsızlığını güvence altına alacak bir ücret almalıdır. Gazeteci, örgütlenme hakkına sahiptir.

5. Gazeteci; kaynakların gizliliği ilkesi uyarınca, kaynağını ve elindeki belgeleri açıklamaya, tanıklık yapmaya zorlanamaz. Gazeteci ancak kaynağının izin vermesi ve kaynağı tarafından yanıltılmış olması hallerinde kaynağını açıklayabilir.

D- Gazetecinin Temel Görevleri

1. Gazeteci; halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüğünü kullanırken kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçekleri çarpıtmadan aktarmak zorundadır.

2. Gazeteci; başta barış, demokrasi, hukukun üstünlüğü laiklik ve insan hakları olmak üzere; insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur.

3. Gazeteci; milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, cinsel kimlik, cinsel yönelim, dil, din, mezhep, inanç, inançsızlık, sınıf, dünya görüşü ayrımcılığı yapmadan tüm uluslar, halklar ve bireylerin haklarını tanır, saygı gösterir.

4. Gazeteci; insanlar, uluslar ve topluluklar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır.

5. Gazeteci; bireylerin, toplulukların ve ulusların kültürel değerlerini, inançlarını veya inançsızlığını saldırı konusu haline getiremez, küçümseyemez, alay edemez.

6. Gazeteci; şiddeti haklı gösterici, özendirici ve savaşı kışkırtıcı yayın yapamaz.

7. Gazeteci, kaynağını bilmediği bilgi ve haberleri yayınlamaz; kaynak açık olmadığında, yayınlamaya karar verdiği durumlarda da kamuoyuna gerekli uyarılarda bulunur.

8. Gazeteci; bilgiyi yok edemez, görmezlikten gelemmez, metinler ve belgeleri değiştiremez.

9. Gazeteci; halkın haber alma hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için izin verilmedikçe kimsenin özel yaşamın gizliliğini ihlâl edemez.

10. Gazeteci, yayınlarıyla ilgili her yanlışı en kısa sürede düzeltmekle ve gerektiğinde özür dilemekle yükümlüdür.

11. Gazeteci cevap hakkına, kötüye kullanılmaması ve kabul edilebilir biçimde yapılması kaydıyla saygılı olmalıdır.

12. Gazeteci, bilgiye erişim faaliyeti sırasında ve sosyal medya da kimlik gizleme gibi yanıltıcı yöntemler kullanamaz.

13. Gazeteci, bir bilginin, haberin yayını ya da yayınlanmaması karşılığı hiçbir maddi veya manevi menfaat sağlayamaz; çıkar çatışması yaratmaktan kaçınır. Gazeteci, konumu ne olursa olsun haber kaynağı olarak kişi ve kurumlarla iletişimini ve ilişkisini meslek ilkelerini gözeterek yürütür.

14. Gazeteci; mesleğini, reklamcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştıramaz. İlan - reklam kaynaklarından herhangi bir telkin, tavsiye alamaz, maddi çıkar sağlayamaz.

15. Gazeteci hangi konuda olursa olsun, elde ettiği bilgi ve belgeleri kendi yararına kullanamaz.

16. Gazeteci, ulusal ve uluslararası politikalar hakkında yayın yaparken öncelikle halkın haber alma hakkı, mesleğin temel ilkeleri ve hürriyetçi demokrasi ölçütlerini göz önünde bulundurur.

17. Gazeteci, mağdurun, güçsüzün, yoksulun, ötekileştirilenin ve “sesini duyuramayanların” sesi olmakla yükümlüdür.

1. BÖLÜM

GAZETECİNİN DOĞRU DAVRANIŞ KURALLARI

E- İnsan hakları odaklı habercilik ve gazetecinin davranış kuralları:

Haber ile yorum:

Haber ile yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seçebilmesi sağlanmalıdır.

Fotoğraf ve görüntü:

Fotoğraflarda yansıtılan gerçekliği deforme edecek ekleme, çıkarma, kolaj veya montaj yapılmamalıdır. Fotoğraf çekilemeyen özel durumlarda animasyon, illüstrasyon, montaj, canlandırma, dijital oynamalarla üretilmiş fotoğraf ve görsellerin bu niteliği ile güncel olup olmadığı okur/izleyicilerin rahatlıkla fark edebileceği şekilde belirtilmelidir.

Kamusal kimliği olmayan kişilerin fotoğraf ve görüntüleri, etkinlik, olay, panel, konser gibi kamuya açık alandaki faaliyetler dışında kamu yararı ve haber değeri söz konusu olmadığı müddetçe izinsiz çekilmemelidir. Bu kişilerin dijital ortamlardaki fotoğrafları da izinsiz kullanılmamalıdır.

Cesetleri yakın plan gösteren, kan ve şiddet unsurları içeren fotoğraflara yer verilmemelidir. Gizli kamera gibi teknolojik yöntemler sadece yayınlanmasında kamu yararı olan ve başka türlü elde edilemeyecek istisnai durumlarda kullanılmalıdır.

Drone gibi insansız hava araçlarıyla fotoğraf ve görüntü çekimi sırasında özel hayatın gizliliğine saygı gösterilir. Hava trafiği ve uçuş güvenliği dikkate alınır, insan ve diğer canlıların hayatını tehlikeye atacak tutum ve davranışlardan kaçınılır.

Haber - İlan (Reklam):

Haber ve yorum metinleri veya görüntüleri ile ilan - reklam amaçlı metinlerin ayrımı hiç bir karışıklığa yer bırakmayacak biçimde yapılmalıdır. Ücretle yayımlanan içeriklerde mutlaka “Advertorial” ya da “Bu bir ilandır” ibaresine yer verilmelidir.

“Gazeteciler ilan, reklam, tanıtıcı reklam veya sponsorlu metinleri yazmamalı, reklamlarda yüzü ya da sesiyle yer almamalı, sosyal medya hesaplarında, web sitelerinde, bloglarında vs. de reklam, tanıtım, ürün yerleştirme yapmamalıdır. Tanıtım veya reklam yüzü olarak algılanmasına sebep olacak durumlardan kaçınılmalıdır.

Dijital Medya:

Gazeteci, dijital platformlarda mesleki kimliğini dikkate alarak; hak ve sorumluluk bildirgesine uygun olmayan davranışlardan kaçınmalıdır.

Gazeteci dijital platformlarda meslek etik kurallarını zedeleyici üslupla, içerik üretip yaymamalıdır. Gazeteci, haber içeriklerini sosyal medya hesapları, web siteleri ile bloglarında paylaşırken çarpıtma, yanıltma, yönlendirme yapmamalı, kişi ya da kurumları, teyit edilmemiş bilgilerle zan altında bırakmamalıdır.

Dijital platformda unutulma hakkı başvuruları ve düzeltme talepleri titizlikle incelenerek bekletilmeden değerlendirilmelidir.

Gazeteci insanların lekelenmeme hakkına özen göstermek ve korumakla yükümlüdür.

Hedef Gösterme:

Gazeteci, takipçilerini yanıltmamalı, meslektaşlarını hedef gösterici, yaftalayıcı, nefret söylemi ve nefret suçuna zemin hazırlayıcı kışkırtıcı ifadeler kullanmamalıdır.

Dayanışma ve rekabet:

Gazeteci, rekabet nedeniyle de olsa, bir başka gazeteciye bilinçli ve açık, mesleki zarar vermekten kaçınmalıdır. Bir meslektaşının yayını engelleyici ve yanıltıcı davranışlarda bulunmamalıdır.

Gazeteci mesleki nedenlerle zor durumda kalan meslektaşlarıyla dayanışma içinde olmalıdır.

Yargı:

Hazırlık soruşturması sırasında soruşturmayı zaafa uğratici, yönlendirici biçimde haber ve yorumdan kaçınılmalıdır. Yargılama sürecinde de haberler her türlü ön yargıdan uzak ve kesinlikle doğruluğundan emin olunarak sunulmalıdır.

Gazeteci yargı sürecinde taraf olmamalıdır. Yargı kararı kesinleşmedikçe, şüpheli ya da sanık suçlu ilan edilmemelidir.

Soruşturmayı etkileyecek ya da yönlendirecek ya da suçlanan kişi ya da kişilerin yakınlarını zor durumda bırakacak ifadelerden kaçınılmalıdır.

Yargı sürecinde iddia ve savunmaya ilişkin bilgilerin adil ve dengeli bir biçimde yayımlanmasına özen gösterilmelidir.

Özel hayat alanına giren gizli kayıt ve dinlemeler yargı kararıyla bile elde edilmiş olsa kullanılmamalıdır.

Bilgi-Belge:

Sahibinin izni dışında belge, fotoğraf, ses veya görüntü, ancak doğrudan kamu yararı bulunması ve başka hiçbir şekilde elde edilmeyeceğine kesin kanaat getirilmesi halinde alınabilir.

Kimlik veya özel durum:

Kamu yararı olmayan ve olayla doğrudan ilgisi bulunmayan bir insanın davranışı veya işlediği suç, onun ırkına, milliyetine, dinine, cinsiyetine, cinsel yönelimine, cinsiyet

kimliğine, hastalığına veya fiziksel, zihinsel engelli olup olmamasına dayandırılmamalıdır. Kişinin bu özel durumu, alay, hakaret, önyargı konusu yapılmamalıdır.

Çocuk:

Suçta itilmiş çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda 18 yaşından küçük olan suç faili ya da mağdurların kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapılmamalı, fotoğraf, görüntü ve çizim kullanılmamalıdır.

Çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda, gazeteci, bir aile büyüğünün veya çocuktan sorumlu bir başkasının izni olmaksızın çocukla röportaj yapmamalı veya görüntüsünü almaya çalışmamalıdır.

Çocuklarla ilgili haberlerde soruna dikkat çekmek, kamuoyunda yaratacağı etki ve yarar dikkate alınmalıdır.

Kadın:

Kadınlara karşı ayrımcılığa neden olacak, ruhsal ve bedensel açıdan kadını ötekileştirecek veya rencide edecek haberlere yer verilmemelidir. Haberde kadına yönelik şiddeti meşrulaştıracak ve özendirecek gerekçeler üretilmemeli, şiddetin detayları aktarılmamalı, kadınların uğradığı taciz, tecavüze ilişkin haberlerde kadının kimliği korunmalı, fotoğraflarına ve görsel unsurlara yer verilmemelidir.

Cinsel saldırılar:

Cinsel saldırı mağdurlarının fotoğrafları, görüntüleri veya kimlik bilgileri kesinlikle yayınlanmamalıdır. Bu haberlerde animasyon ve canlandırma da kullanılmamalıdır.

Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği:

Doğrudan haberin unsuru olmadığı sürece hiç kimse cinsiyet kimliği, cinsel yönelimiyle tanımlanamaz, tanımlanması gereken durumlarda da küçümsenip, aşağılanamaz.

Sağlık:

Sağlık konusunda sansasyondan kaçınmalı, insanları umutsuzluğa sürükleyecek veya sahte umut verecek yayın yapılmamalıdır.

Tıbbi alandaki araştırmalar kesinleşmiş sonuçlar gibi yayınlanmamalıdır.

Araştırmaları destekleyen kuruluşlar açıkça belirtilmeli, bilimsel kanıta dayalı olmayan tanı ve tedavi yöntemlerine haberlerde yer verilmemelidir.

İlaç tavsiyesinde asla bulunulmamalıdır.

Sağlık kuruluşlarında araştırmalar yapan, bilgi ve görüntü almaya çalışan gazeteci, kimliğini belirtmeli ve girilmesi yasak bölümlere ancak yetkililerin izniyle girmelidir.

Hasta hakları gözetilerek hastanın ses ve görüntü kaydı izinsiz alınmamalıdır.

Doktor veya hastanelerin suçlandığı haberlerde mutlaka onların da görüşüne başvurulmalıdır.

Kurumsal çıkar ve davetler:

Gazetecinin bir basın-yayın organındaki işlevini “Hak ve Sorumluluk Bildirgesi”ndeki hakları, sorumlulukları ve görevleri belirler. Gazeteci mesleki durumların dışındaki faaliyetlere zorlanmamalıdır.

Gazeteci, çıkar ve nüfuz sağlayacak habercilikten kaçınmalıdır. Mesleğini gölgeleyecek, itibarını sarsacak türden oluşumlar içerisinde yer almamalıdır.

Siyasî parti ve profesyonel spor kulüplerinde aktif görevde bulunmamalı, ticarî bir kuruluşun danışma veya yönetim kurulunda görev almamalı, kişi ve kurumlardan hediye, maddi çıkar sağlamamalıdır.

Masraflarını ticarî kuruluşların karşıladığı gezilere katılarak karşılığında ürün ve marka tanıtımı içeren yayın yapılmamalıdır. İstisnai durumlarda gidilen ve masrafları karşılanan gezinin haber yapılması halinde de gezinin davet olduğu açıkça belirtilmelidir.

Hediye:

Yayınlarla ilgili ön yargı, kuşku yaratacak her cinsten kişisel hediye ve maddi menfaat reddedilmelidir.

Özeleştir:

Gazeteci ile basın - yayın organları, düzeltme ve cevap hakkı gibi zorunlulukların dışında da, yanlışları düzeltmeli ve özeleştir yapmalıdırlar.

Taraf olma:

Gazeteci ve yayın organı, her ne nedenle ve her ne biçimde olursa olsun, taraf olmaları halinde bu konumlarını kamuoyuna açıkça belirtmelidir. Yayın organı yahut yorumcu, siyasî, ekonomik ve toplumsal tercihlerinin doğrultusunda yayın yapabilir. Bu durumda bu tavır açıkça ortaya konulmalı, ayrıca yorum ile haber olay ayrımı kesin biçimde yapılmalıdır.

Özel hayat:

Asıl olan kamu yararadır. Özel hayatın gizliliğinin geçersiz sayılabileceği başlıca durumlar şöyle sıralanabilir:

- a) Büyük bir suç yahut yolsuzluk üstüne araştırma ve yayın.
- b) Toplumu kötü etkileyici bir tutumla ilgili araştırma ve yayın.
- c) Toplumun güvenliğinin veya sağlığının korunması.
- d) İlgili kişinin sözleri yahut eylemleri sonucu halkın yanılgısının, yanıltılmasının veya yanlış yapmasının engellenmesi.

Bu durumlarda dahi, özel hayatın kamuya açılan kesiti mutlaka konuyla doğrudan ilgili olmalı veya ilgili kişinin özel hayatının onun kamusal faaliyetini de etkileyip etkilemediği gözetilmelidir.

Haber için para:

Gazeteci belge veya görüntü sağlamak amacıyla, bir suçla ilgili sanık, tanık veya onların yakınlarına para teklif etmemeli ve vermemelidir.

Sarsıcı durumlarda:

Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı ve gizliliklere uyularak duygu sömürsünden kaçınılmalıdır.

Suçlu yakınları:

Gazeteci, sanıkların ve suçluların akrabalarını, yakınlarını, olayla ilgileri olmadıkça veya olayın doğru anlaşılması için gereği bulunmadıkça teşhir etmemelidir.

İntihar olayları:

Gazeteci sadece kamuoyunu ilgilendiren politik ya da ünlü kişilerin intiharı ile kriminal öneme sahip intihar vakalarını haber yapabilir.

Bu tür istisnai durumlarda bile intiharın yöntemine ilişkin özendirici ve öğretici ayrıntılara yer verilmemeli, intihara ilişkin fotoğraf ve görsel malzeme ile intihar mesajı kullanılmamalıdır.

Ekonomik, malî bilgi:

Gazeteci yasalarla yasaklanmış olmasa dahi, elde ettiği ekonomik - malî bilgileri yayınlanmadan önce kendisinin yahut yakınlarının çıkarları için kullanmamalıdır.

Gazeteci, kendisinde ve yakınlarında bulunan hisse senedi ve benzeri malî araçlar konusunda, yayın organındaki sorumluları bu menkul kıymet sahipliği hakkında doğru bilgilendirmediği sürece yayın yapmamalıdır.

Gazeteci, hakkında haber ve yorum yazdığı ya da yazmayı tasarladığı taşınır ve taşınmaz kıymetlerin doğrudan veya dolaylı alım satımını yapmamalıdır.

Gazeteci ticarî şirket kuramaz. Tacirlik ve esnafılık yapamaz.

Ambargo: Offtherecord:

Gazeteci, kendi çabasıyla elde etmedikçe, bir kaynağın verdiği bilgi veya belgenin yayınlanma tarihi konusundaki isteğe uymalıdır.

Gazeteci, röportaj, haber, yorum veya görüntü, yayın şekli ne olursa olsun, hazırlığını yayın organındaki sorumlular dışında, kaynağı da dâhil kimseye denetletmekle yükümlü değildir.

Gazeteci, açıklanmaması kaydıyla (offtherecord) verilen bilgiyi ve sarf edilen sözleri yayınlamamalıdır.

Kaynak gösterme:

Gazeteci, başta haber ajansları olmak üzere, bir meslektaşının ve herhangi bir yayının sunduğu bilgileri kullandığında mutlaka kaynağını belirtmelidir.

Gazeteci olmayanlar:

Bir yayın organında, sürekli veya zaman zaman, gazetecilik kapsamına giren alanlarda faaliyet gösterenlerin asıl sıfatları, asli işleri uygun şekilde belirtilmeli, kamuoyu onların temel konumu hakkında bilgilendirilmelidir.

Özdeşleşme:

Gazeteci, uzmanlık alanı ne olursa olsun öncelikle gazetecidir. Savunma ve polis muhabirleri, polis/asker veya sözcüsü, spor muhabirleri de kulüp yöneticisi veya sözcüsü,

herhangi bir partiden sorumlu muhabir ise o partinin üyesi veya sözcüsü gibi davranmamalı ve bu yönde yayın yapmamalıdır.

Yurttaş gazeteciliği / Sosyal medya da yayın hakları / Bireylerin özel alanlarının sınırları:

Profesyonel mesleği gazetecilik olmayan, sosyal paylaşım sitelerini haber amaçlı kullanan 'Yurttaş Gazeteciler' de bilgi toplama, haber yapma ve yayma sürecinde meslek ilkelerinden sorumludur.

Barış gazeteciliği:

Gazeteci haber ve yorumlarında çatışmacılığı değil, barış gazeteciliğini esas almalıdır. Taraflara eşit mesafede durarak, sansasyonel habercilikten kaçınmalıdır. Çatışmaların görünür ve anlık etkileri yerine uzun vadeli ve travmatik etkilerine odaklanmalıdır. Barış girişimlerini görmezden gelmemeli, desteklemelidir.

Gazeteci kamuoyunu doğru bilgilendirme hakkı ile terör propagandası arasındaki farkı gözetir.

Terör saldırılarında yaşamlarını yitirenlerin isimleri aileleri öğrenmeden önce yayınlanmaz.

Ölümlere ilişkin haberlerde sansasyonel ve acıları artıracak üslup kullanılamaz. İnsanlarda travma yaratacak kan ve şiddet içeren fotoğraflara yer vermez, saldırının sonuçlarını korku ve yılgınlık yaratacak biçimde büyütmez.

Nefret Söylemi:

Gazeteci ırkçı nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden ya da haklı gösteren her türlü ifade biçiminin karşısında olmalıdır.

Nefret Suçu:

Gazeteci ırk, ulusal ya da etnik köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da fiziksel engellilik, cinsel yönelim veya diğer benzer faktörlere dayalı olarak benzer özellikler taşıyan bir gruba, kişilere veya mala karşı işlenen suçların karşısında yer alır.

Gazeteci siyasî çatışma ve gerilimlerde nefret söyleminin yayılmasına aracılık edebilecekleri için bu noktada görev ve sorumlulukları vardır.

Gazeteci nefret söylemine maruz kalan kişilerin haklarının korunması noktasında dengeleyici ifadelerle yer vermeli, toplum içinde yayılan bu tarz görüşleri kamuoyunun dikkatine sunma hedefiyle hareket etmelidir.

İfade Özgürlüğü:

Gazeteci kamuoyunun doğru bilgilendirilme hakkından sorumludur. Kendi haberini sansürlememelidir. Gazeteci ifade özgürlüğünün sınırsız olmadığını bilmeli ancak ifade özgürlüğünün sadece olumlu karşılanan, zararsız haber ya da düşünceleri değil, aynı zamanda 'devleti şoke eden, inciten, rahatsızlık veren' düşünceleri de kapsadığının bilincinde olmalıdır.

Hayvan hakları:

Gazeteci, hayvanların yaşam haklarına saygı duymalı ve ticarî meta haline getirilmelerine karşı çıkmalıdır. Hayvanlarla ilgili haberleri insan odaklı yazmamalıdır.

Bu haberlerde ticarî çıkar gözetmeden çalışan hukukçu, hayvan hakları savunucuları ve uzmanların görüşlerine de yer vermelidir.

Hayvanlara zarar verme potansiyeli taşıyan tüm insan faaliyetlerini sorgulamalıdır.

Hayvanları endüstrinin terimleriyle tanımlamamalı, evcil hayvan, test hayvanı, yemelik hayvan veya eğlence hayvanı gibi tanımlardan uzak durmalıdır.

Çevre ve iklim değişikliği:

Gazeteci, temiz bir çevre ve sürdürülebilir kalkınmanın, insanların yaşam haklarının temelinde yer aldığının bilincinde olmalıdır. Gazeteci, iklim değişikliğinin nedenleri ve olası sonuçları konusunda vatandaşları bilgilendirmeli, kamusal farkındalık yaratmalıdır.

Çevreyi koruma ve iklim değişikliği ile mücadele için toplumu bilinçlendirmeli, çözümler konusunda bilgilendirici yayınlar yapmalı, bu konularda iktidarları uyarmalı ve denetlemeli, hükümetlerin, şirketlerin veya güç odaklarının yönlendirmeleriyle hareket etmemelidir.

Trafik kazaları:

Trafik kazası haberlerinde kamu yararı esas alınmalı, peşin hüküm içeren ifadelerden kaçınılmalıdır. Ölümlü kazaya karışan taşıtın/otobüsün firmasının adı, firma ya da sürücüyü suçlamadan; kazanın oluş şekli ile ilgili kesin ifadeler kullanılmadan yazılmalıdır. Fotoğraf ve görüntülerde firma ismi ve plaka buzlanmamalıdır.

EK-2

Basın Konseyi Sözleşmesi

Madde 1- Özgürlükçü bir demokratik sistemin temel taşı olan, “halkın gerçekleri öğrenme hakkı”nı savunmak; özgür ve sorumlu basın ve basın mensuplarının, meslek uygulamalarını, özgür ve saygın bir basından beklenecek düzeyde sürdürmelerine yardımcı olmak üzere, bu amaçları Basın Meslek İlkeleri şeklinde düzenleyip benimseyen gazetecilerin imzaladıkları bu sözleşmeyle bir Basın Konseyi kurulmuştur.

Madde 2- Basın Konseyi’nin organları:

- 1- Basın Konseyi Üyeler Kurulu (BKÜK),
- 2- Basın Konseyi Yüksek Kurulu’dur (BKYK).

Basın Konseyi’nin bir Genel Sekreteri ve Genel Sekretere bağlı, yeterli elemanlardan oluşan bir bürosu vardır.

BASIN KONSEYİ ÜYELER KURULU

Madde 3- Basın Konseyi Üyeler Kurulu:

- 1- Basın Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi Sözleşmesi’ne Katılım Belgesi’ni imzalamış olan:

A- Gazetecilerle,

B- Basın Meslek İlkelerine uymaya söz verdiğini kamuoyuna beyan etmiş sözlü, yazılı, görüntülü basın ve yayın organları ile sorumlusunu ve ulaşılabilir tebligat adresini göstererek internet gazeteciliği yapan sitelerin sahipleri veya genel müdürleri veya temsilcilerinden,

C- Gazetecilik iş koluna mensup işçi veya işveren sendikalarının başkanlarından veya temsilcilerinden,

D- Gazetecileri temsil eden derneklerin veya bu nitelikte dernekler arasında kurulmuş birlik, federasyon ve konfederasyonların başkanlarından veya temsilcilerinden,

- 2- Katılım Belgesini imzalama koşuluna bağlı olmaksızın:

A- Basın Meslek İlkelerine uymaya söz verdiğini kamuoyuna **kendiliğinden** beyan etmiş sözlü, yazılı, görüntülü basın ve yayın organları ile internet gazeteciliği yapan sitelerin sahipleri veya genel müdürleri veya temsilcilerinden,

B- Türkiye Barolar Birliği Başkanı veya Birlikçe gönderilen temsilciden,

C- En çok üyeye sahip işçi ve işveren sendikaları konfederasyonlarının başkan ve temsilcilerinden,

D- İletişim Fakültelerinin dekanları veya temsilcilerinden,

E- Okuyucu kesimini temsilen Basın Konseyi Yüksek Kurulu tarafından üç yıl için seçilen 40 kişiden oluşur.

Yüksek kurul, boşalanın yerine, onun süresini dolduruncaya kadar görev yapacak isimleri belirler.

Madde 4- Basın dışından seçilen üyeler hariç, Basın Konseyi'nin üyesi olmayan hiçbir kişi, organ veya kuruluş, Basın Konseyi'nin herhangi bir organında temsil edilemez ve görev alamaz.

Madde 5- Basın Konseyi Üyeler Kurulu, kendi üyeleri arasından (2'si Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa ve Adana dışında kalan yörelerdeki yazılı, sözlü ve görüntülü basın organlarının fiilen mahallinde çalışan mensupları içinden olmak üzere) 8 basın mensubu ile 12 basın dışı üyeyi, Basın Konseyi Yüksek Kurulu'na seçer. Seçim gizli oyla yapılır.

Madde 6- Basın Konseyi Üyeler Kurulu, Konsey Başkanı'nın başkanlığında toplanır.

Basın Konseyi Üyeler Kurulu'nun olağan toplantıları yılda bir kere yapılır. Bu toplantıda Genel Sekreter, Basın Konseyi'nin çalışmaları hakkında Üyeler Kuruluna bilgi sunar.

Kurul, Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun görüşülmesine ihtiyaç duyduğu veya en az 10 üyenin önerisi üzerine gündeme alınmasına karar verilen konuları inceler ve görüşlerini kamuoyuna duyurur.

Basın Konseyi Üyeler Kurulu, Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun "Basın Meslek İlkeleri'ne ilişkin işlemleri ve kararları" üzerinde görüşme yapamaz.

BASIN KONSEYİ YÜKSEK KURULU

Madde 7- Basın Konseyi Yüksek Kurulu şu üyelerden oluşur:

A- Basın Konseyi Üyeler Kurulu'nca, 8'i basın mensubu, 12'si basın dışından olmak üzere, seçilmiş 20 üye,

B- Günlük net satış ortalaması 100 binin üstündeki basın organlarının sahipleri veya belirleyecekleri, faal gazetecilik yapan bir temsilci,

C- Günlük net satış ortalaması 100 binin üstünde olan yazılı basın organlarından en az beşine veya ulusal çapta yayın yapma iznine sahip sözlü veya görüntülü en az iki basın organına makul bir bedel karşılığında, kendi ürettiği yazılı, sesli veya görüntülü haberlerle servis yapan ajansların sahipleri veya belirleyecekleri, faal gazetecilik yapan bir temsilci,

D- Ulusal çapta yayın yapma iznine sahip sözlü ve/veya görüntülü basın organları ile günlük asgari izlenme sayısı Basın Konseyi Yüksek Kurulu tarafından kabul edilen ölçütle belirlenen internet gazetelerinin Sahibi veya Genel Müdürü veya temsilcisi,

E- Basın Konseyi Dayanışma ve Geliştirme Vakfı'nın Başkanı,

F- Basın Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi Sözleşmesi'ne katılan basın kuruluşlarından, en çok üyeye sahip 3 Gazeteciler Cemiyeti'nin Başkanı veya Yönetim Kurulunca seçilen temsilcisi,

G- En çok üyeye sahip Gazeteciler Sendikası'nın Başkanı veya Yönetim Kurulu'nca seçilen temsilcisi,

H- Basın işverenlerini temsil eden dernek veya sendikalardan (yazılı, sözlü veya görüntülü basın organlarının sahiplerini temsil eden ayrı dernekler varsa her biri ayrı kategori sayılır) Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nca belirlenen kuruluşun Başkan veya temsilcisi,

I- Türkiye Barolar Birliği'nin ve en çok üyeye sahip üç Baronun Yönetim Kurulları tarafından görevlendirilecek birer temsilcisi,

J- İşbu maddenin (B), (C) ve (D) bentlerine göre BKYK'na üye gönderme hakkı, aynı yayın grubuna dâhil basın organlarından yalnız biri tarafından kullanılır.

“Aynı yayın grubu”na ilişkin ölçütleri Basın Konseyi Yüksek Kurulu belirler. Kazanılmış haklar saklıdır.

Madde 8- Basın Konseyi Yüksek Kurulu üyeleri, kendi aralarında gizli oyla bir Başkan ve İkinci Başkan seçer. Basın Konseyi'ni Başkan temsil eder. Başkanın bulunmadığı zamanlarda İkinci Başkan, o da yoksa Genel Sekreter temsil eder.

Madde 9- BKYK bir gazeteciyi Şeref Başkanı seçebilir.

Madde 10- Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun seçimle gelen üyelerinin görev süresi üç yıldır. Süresi biten üye yeniden seçilebilir.

BKYK, üst üste üç toplantıya katılmadığı için ayrılmış sayılan veya bir başka sebeple süresi bitmeden boşalan üyeliklerin yerine, Basın Konseyi Üyeler Kurulu'nun ilk olağan toplantısına kadar görev yapmak üzere Üyeler Kurulu Üyeleri arasından gizli oyla seçim yapar.

BASIN KONSEYİ YÜKSEK KURULU'NUN GÖREVLERİ

Madde 11- Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun görevleri şunlardır:

A- İletişim (Basın) Özgürlüğünün genişlemesine ve gerçekleşmesine çalışmak,

B- Basının saygınlığını korumak,

C- Basın mesleğinin, ahlaka aykırı özel çıkarlara alet edildiğine ilişkin olarak yazılı, sözlü, görüntülü veya internet gazeteciliği yapan basına topluca yöneltilen iddiaları başvuru beklemeden araştırmak,

D- BKYK üyelerinden birinin veya Genel Sekreterin “Basın Meslek İlkeleri'nin ihlali” niteliğinde görerek, ele alınmasını istediği konuları karara bağlamak,

E- Basın Meslek İlkeleri yönünden incelenmesi yahut Basın Konseyi'nin el koyması, basın (medya) yoluyla istenen ve Konseyin işleviyle uyumlu olan olayları ayrı bir başvuru beklemeden ele almak,

F- Gazetecilik görevini Basın Meslek İlkelerine aykırı şekilde yaptığı yolundaki bir suçlama nedeniyle durumun irdelenmesini isteyen gazetecilerin ve/veya basın organlarının başvurularını karara bağlamak,

G- Halkın Gerçekleri Öğrenme Hakkı'na ve İletişim (Basın) Özgürlüğü'ne yönelik tehditleri izlemek, değerlendirmek ve gereğinde Üyeler Kurulu'nu toplantıya çağırarak,

H- Yayın öncesine ve yayına ilişkin meslek uygulamaları hakkındaki şikâyetleri karara bağlamak,

I- Katılma Belgesi'ni bizzat imzalayan veya Sahibi yahut Genel Yayın Yönetmeni tarafından imzalanmış bir basın organında çalışanlardan;

a) Basın mesleğini ahlaka aykırı özel çıkarlara alet edenlerin,

b) Basının saygınlığını zedeleyici nitelikteki yayınlarda ısrarı alışkanlık haline getirenlerin – varsa- Basın Konseyi ile ilişkilerini kesmek,

J- Üye basın kuruluşlarına, Basın Konseyi Genel Sekreteri ile yakın ilişki içinde çalışmak üzere, kurulu oldukları yörede Basın Konseyi'ni temsil yetkisi vermek ve bunların görev alanlarını belirlemek,

K- Basınla ilgili araştırmalar yapmak ve yayınlamak,

L- Bu sözleşmenin verdiği ve Yüksek Kurul'un oy birliğiyle uygun gördüğü diğer görevleri yerine getirmek,

Madde 12- BKYK, hakkında Basın Meslek İlkeleri'ne aykırı hareket ettiği iddiasıyla ve usulüne uygun şekilde Basın Konseyi'ne şikâyetle bulunulmuş olan gazeteciler ve (yazılı, sözlü, görüntülü) basın organlarının uygulamalarını değerlendirerek karara bağlar. Şikâyetler en geç başvuru tarihinden önceki iki ayı kapsayabilir ve şikâyet tarihinden itibaren en çok iki ayda karara bağlanır.

Şikâyetler başvuru tarihinden itibaren en çok iki ayda karara bağlanır.

Madde 13- BKYK'nın Basın Meslek İlkeleri'nin ihlaliyle ilgili bir konuyu ele alabilmesi için, herhangi bir kişinin, şikâyetle değer bulduğu konu hakkında Basın Konseyi'ne, usulüne uygun bir şekilde başvurması şart ve yeterlidir.

Madde 14- Belli bir meslek yahut toplum kesimini temsil etme yetkisine sahip kuruluşların, o kesimle ilgili başvurusu da dikkate alınır.

Madde 15- Çalışma, dosyaları inceleme, görüşme yapma ve karara bağlama usullerini BKYK kendisi tespit eder.

Madde 16- BKYK en az 9 üyenin katılımıyla toplanır. Kararlar mevcudun çoğunluğuyla alınır. Her üyenin bir oy hakkı vardır. Oylar, sadece sahibinin kendi kanaatini yansıtır. Çekimser oy kullanılamaz.

Basın Konseyi Yüksek Kurul kararları kesindir. Ancak ilk incelemede maddi hata yapıldığı veya şikâyetçi ile şikâyet edilenin sunduğu bir kanıtın değerlendirilmediği gerekçesiyle, kararın ilanından başlayarak 15 gün içinde, olağanüstü itiraz yoluna gidilebilir.

Başkan, İkinci Başkan ve Genel Sekreterden oluşan bir Kurul, itirazla ilgili Raporunu Yüksek Kurula sunar.

İtirazla ilgili raporun görüşüldüğü Yüksek Kurul toplantısına ilgili taraflar davet edilir. Katılan taraf/lar dinlendikten sonra, Yüksek Kurul değerlendirmesini yapar.

Yüksek Kurul tarafından verilen ilk karar, toplantıya katılanların en az 2/3'ünün oyuyla değiştirilebilir.

Madde 17- BKYK görüşmeleri ve oylamalarla ilgili her husus, aksine karar verilmedikçe gizlidir. BKYK gerekli görür veya taraflardan talep gelirse, ilgilileri dinler, tanık çağırabilir.

Genel Sekreterin tarafları uzlaştıracak başvuruyu sonuçlandırması, BKYK'nın konuyu ele almasına engel değildir.

BKYK'nın uzlaşmayla sonuçlanan konuya ilişkin görüş ve kararı da öteki kararları gibi kamuoyuna duyurulabilir.

Madde 18- BKYK, yapılan başvurular nedeniyle, basın mensupları ve/veya basın organları hakkında "şikâyeti yersiz bulma", "uyarma" veya "kınama" kararı alabilir.

Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun başvuru beklemeden ele aldığı konularla gazeteciler tarafından kendi mesleki uygulamalarını savunmak amacıyla yapılan başvuruların değerlendirmesinde, yukarıdaki sınırlama dışına çıkılabilir.

Madde 19- BKYK kararları, Basın Konseyi üyesi tüm basın organlarıyla basın kuruluşlarına gönderilir.

Basın organlarının, kendileriyle ilgili kararları yayınlamaları, Basın Meslek İlkeleri'ne uyma yönündeki taahhütlerinin gereği sayılır.

SON HÜKÜMLER

Madde 20- Basın Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi Sözleşmesi'ni imzalayan yazılı basın organları, "Bu (gazete, ajans, dergi vb.) Basın Meslek İlkeleri'ne uymaya söz vermiştir" şeklinde bir ibareyi (ve mümkünse Basın Konseyi amblemini) basın organının her sayısında ve kolayca görülebilecek bir yerde yayınlar.

Sözlü ve görüntülü basınla ilgili düzenlemeyi BKYK kararlaştırır.

Madde 21- Basın Konseyi, basınla ilgili herhangi bir konuda her yıl en az bir bilimsel araştırma yaptırır.

Madde 22- Basın Konseyi görevlilerinin nitelikleri, unvanları ve ücretleriyle, BKYK üyelerine yapılacak ödemelerin miktarını Genel Sekreterin önerisi üzerine Başkan tespit eder.

Görevlilerin işine son verme yetkisi Başkan'ındır.

Madde 23- Genel Sekreter BKYK üyeleri dışından, Başkanın önerisi üzerine BKYK tarafından tayin edilmiş, tam gün çalışan, ücretli ve tercihan en az 10 yıl fiilen gazetecilik yapmış bir gazetecidir.

Genel Sekreter, Başkanın önerisi üzerine BKYK tarafından görevden alınabilir.

Genel Sekreter, Basın Konseyi'nin ve BKYK'nın düzenli şekilde çalışmasından ve Konsey amaçlarının gerçekleşmesinden sorumludur.

Başkana ait olanlar dışındaki idari yetkilerin tamamını Genel Sekreter kullanır.

Madde 24- Konseyin gelirleri:

A) Katılma Payları:

1- Basın Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi Sözleşmesi'ne katılan her basın organı, brüt fiyatının yıllık ortalamasının onda biri ile yıllık net satış ortalamasının günlüğe düşen miktarının çarpımı tutarında yıllık Katılma Payı öder.

Yeni başvurularda Katılma Payı, yılsonuna kadar, yukarıdaki ölçüt çerçevesinde aylık ortalama net satış rakamına dayalı avanslar şeklinde ödenir. Kesin hesaplama, katılma tarihinden yıl sonuna kadar olan dönem dikkate alınarak, yıl sonunda yapılır.

2- Haber ajanslarının yıllık Katılma Payları, 212 sayılı yasaya tabi kadrolu personel sayısı ile, bir önceki yıl sonunda uygulanan net asgari ücretin yüzde 25'inin çarpımı sonucu bulunacak miktarda Türk Lirasıdır.

3- Sesli ve görüntülü basın organlarının, internet gazetelerinin ve yayınevlerinin yıllık Katılma Payları, Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nca objektif bir kritere göre belirlenir.

4- Üye gazeteciler derneklerinin ve sendikalarının yıllık Katılma Payları, bir önceki yıl sonunda uygulanan net asgari ücretin yüzde 10'undan fazla olmamak koşuluyla her yılın başında Yüksek Kurul'ca belirlenecek birim payın, dernek veya sendika üye sayısı ile çarpılması sonucu elde edilecek miktardır.

5- Bireysel üyelere sağlanacak katkılar.

B) Bağışlar,

C) Konsey'e gelir sağlamak amacıyla yapılacak faaliyet ve Basın Konseyi Dayanışma ve Geliştirme Vakfı gelirlerinden oluşur.

Madde 25- Basın Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi Sözleşmesi'nin değiştirilmesi amacıyla, Basın Konseyi Üyeler Kurulu,

A) BKYK tarafından,

B) Bireysel üyelere en az 50'sinin aynı gündemle yapacakları müşterek başvuru üzerine toplantıya çağrılabilir.

Basın Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi Sözleşmesi'nin değiştirilmesi, Üyeler Kurulu'na katılan üyelerin üçte ikisinin kabul oyu ile mümkündür.

Geçici Madde 1- Bu Sözleşmenin (gelirlerle ilgili) 24. Maddesi hükümleri 1995 yılı başından itibaren geçerlidir.

Geçici Madde 2- Sözlü ve görüntülü basın organlarıyla ilgili yayın ilkelerini belirleyen 20 Nisan 1994 tarih ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları hakkında kanun hükümleri saklıdır.

Geçici Madde 3- Basın Konseyi'ne 1 Ocak 1992 tarihinden önce üye olan basın kuruluşlarından o tarihteki üye sayısı 100'ü aşanlar da 9'uncu maddedeki "En çok üyeye sahip gazeteciler cemiyeti" statüsünden yararlanırlar.

Geçici Madde 4- Beşinci madde gereğince 2 yeni "basın içi" üyenin seçimi ilk olağan Üyeler Kurulu toplantısında yapılır. Bu üyelerin görev süresi, daha önce seçimi yapılmış 6 basın içi üyeninkiyle birlikte (2000 yılında yapılacak Üyeler Kurulu olağan toplantısında) sona erer.

Geçici Madde 5- Yüksek Kurul tarafından 25 Mart 2006 tarihli Üyeler Kurulu toplantısına davet edilmek üzere belirlenen Okuyucu Temsilcisi 40 kişinin görev süreleri o tarihten sonraki üçüncü yılın Üyeler Kurulu toplantısında sona erer.

Geçici Madde 6- Üçüncü ve 16. maddelerdeki değişiklikler 24 Mart 2007 tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde 26- Basın Konseyi Sözleşmesi'nin yukarıdaki metni, 12 Nisan 2003 tarihinde yapılan -ve bu metne işlenen- değişikliklerle birlikte, 12 Nisan 2003'ten itibaren yürürlüktedir.

Madde 27- Basın Konseyi Sözleşmesinin 5 ve 7. maddelerinde 25 Mart 2006 tarihli Üyeler Kurulu toplantısında yapılan değişiklikler, kabul edildiği andan itibaren yürürlüğe girer.

EK-3

Basın Konseyi Kararı

KARAR TARİHİ : 26.12.2018

KARAR NO : 2018-41

ŞİKÂyetÇİ : İclal Mine KIRIKKANAT

ŞİKÂyet EDİLEN : Ahmet HAKAN COŞKUN

ŞİKÂyet KONUSU :

Yazar Ahmet Hakan, Hürriyet gazetesindeki köşesinde 30 Ekim 2018 günü ‘Yok birbirinden farkı: Misvak ve Kırıkkanat’ ve 16 Kasım 2018 günü de ‘Kadir Kırıkkanat, Mine Mısıroğlu’ başlıklı yazılar yazmıştır. Bu yazılarda eleştiri sınırlarının aşıldığını ve kişiliğine açıkça hakaret edildiğini savunan İclal Mine Kırıkkanat da Ahmet Hakan Coşkun hakkında şikâyetle bulunmuştur.

Ahmet Hakan’ın, 30 Ekim günü köşesinde yazdığı 10 parça yazıdan ‘Yok birbirinden farkı: Misvak ile Kırıkkanat’ başlıklı yazısı şöyledir: “Misvak bu tarafı ne kadar öfkeliendiriyorsa... Kırıkkanat da öbür tarafı o kadar öfkeliendiriyor. Misvak ne kadar üslupsuz, kindar ve fitneci ise... Kırıkkanat da o kadar üslupsuz, kindar ve fitneci... Misvak denilince akla nasıl seviyesizlik, düzeysizlik falan geliyorsa... Kırıkkanat denilince de akla seviyesizlik, düzeysizlik falan geliyor. Misvak muhafazakârlığın en hoyrat kalesi olmaya adaysa... Kırıkkanat da sözde Kemalizm’in en hoyrat kalesi olmaya aday. Misvak olmadan Kırıkkanat’ın bir anlamı olmayacaksa... Kırıkkanat olmadan da Misvak’ın bir anlamı olmayacak.

Misvak türü embesillikler besleyen Kırıkkanat türü embesillikler ise... Kırıkkanat türü embesillikler besleyen de Misvak türü embesillikler.”

Şikâyet edilen Ahmet Hakan’ın 16 Kasım 2018 tarihinde yazdığı 8 yazıdan ikinci sıraya aldığı ‘Kadir Kırıkkanat, Mine Mısıroğlu’ başlıklı yazısı da şöyledir:

“İkisi de takıntılı... İkisi de provokatif... İkisi de pervasız... İkisi de kendi cenahlarına yönelik antipatiyi arttırmakta... İkisi de yukarıdan yukarıdan konuşuyor... İkisi de üslup birliği içinde... İkisi de çığırtkan... İkisi de hezeyan seviyor... İkisi de ayrıştırıcı... İkisi de nefret ettirici... İkisi de incelikten yoksun... İkisi de diyaloga kapalı... Aralarındaki tek fark şu:

Biri dinden imandan soğutuyor, öbürü Atatürk’ten.”

Şikâyetçi Mine Kırıkkanat, şikâyet ettiği yazarın ilk yazıda, kendisinin asla bir araya gelemeyeceği bir anlayışı temsil eden Misvak adlı bir dergi ile kıyaslamasının bile başlı başına bir hakaret olduğunu belirterek, şöyle demiştir: “Yazı baştan sona hakaret içeren, onur ve saygınlığımı zedeleyen biçimde kaleme alınmıştır. Yazılan yazıda kullanılan ifadeler saygısızca ve kişilik haklarımı açıkça ihlâl eder niteliktedir.”

Şikâyet başvurusunda Ahmet Hakan’ın, köşesinde kendisine hakaret etmeyi alışkanlık haline getirdiğini savunan Mine Kırıkkanat, 16 Kasım 2018 tarihli ‘Kadir Kırıkkanat, Mine Mısıroğlu’ başlıklı yazıda da adını Mine Mısıroğlu yazarak kişiliğini aşağıladığını, kamuoyunu aleyhine kışkırttığını savunmuştur. Şikâyetçi başvuruda şöyle demiştir: “Ahmet Hakan’ın yazısında; son zamanlarda Atatürk’e açıkça hakaret eden, bu konuda pervasızca

davrandığı görülen birisiyle beni eşdeğer bir anlayışla değerlendirmesi, başlı başına bir kusurdur. Yazıda kullandığı ‘çığırtkan’, ‘hezeyan seviyor’ gibi tanımlamalar ise yazının amacını aşan gereksiz tanımlamalardır.”

Şikâyetçi Mine Kırıkkanat, Ahmet Hakan hakkında Basın Meslek İlkeleri’nin ‘Kişileri ve kuruluşları eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelerle yer verilemez’ şeklindeki 4’üncü maddesi gereğince ‘Kınama’ kararı alınmasını talep etmiştir.

UZLAŞMA VE DİĞER KONULAR :

Şikâyet başvurusu, şikâyet edilen Ahmet Hakan’a 23 Kasım 2018 günü hem e-mail, hem posta ile gönderilmiş, posta ‘alındı’ belgesi gelmiştir. Ahmet Hakan, yanıtını Basın Konseyi’ne yazılı göndermek ya da şikâyetin görüşüleceği toplantıya katılmak istediğini bildirmek yerine, köşesinden bir yazıyla vermiştir. Taraflar arasında uzlaşma sağlanamamıştır. 25 Kasım 2018 günü Ahmet Hakan’ın Hürriyet gazetesindeki köşesinde ‘Basın Konseyi’ne cevabımdır’ başlıklı yazı şöyledir:

“Atatürk benim ilahımdır, ben Atatürk’e tapıyorum” diyerek Atatürk karşıtı çevrelere muhteşem ve muazzam malzemeler ikram eden Mine Kırıkkanat, kendisini azıcık sert eleştirdim diye beni Basın Konseyi’ne şikâyet etmiş. Basın Konseyi de bana “Bu şikâyetle ilgili bir diyeceğiniz var mı? Savunmanız nedir? Yazılı olarak bir hafta içinde gönderin” falan diye süper resmi bir yazı göndermiş. Resmiyeti, bürokrasiyi falan bir tarafa bırakalım Sayın Basın Konseyimiz. Cevabımı aha buradan gayet net ve gayet kısa bir şekilde yazıyorum: Ne dediysem bin fazlasıyla dimdik arkasındayım! Kes cezamı yaşamayı neyleyim!”

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ :

Basın Konseyi’ne şikâyet başvurusunda bulunan Mine Kırıkkanat ve şikâyet ettiği Ahmet Hakan gazetecidir, kamuoyunca yakından tanınmaktadır. Her iki gazeteci geniş okur kitlesine sahiptir, toplumun belli kesimlerinde kanaat oluşturma etkisine sahiptir.

Şikâyet konusu yazılarda her ne kadar yer almasa da, bu yazıların yazılış nedeni, şikâyetçi Mine Kırıkkanat’ın katıldığı bir televizyon programındaki sözleridir. Kırıkkanat’ın sözleri Atatürk ile ilgilidir, bu sözler belirli kesimlerden destek almış ve belirli kesimlerce eleştirilmiştir; kısacası, kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştır. Şikâyet edilen Ahmet Hakan şikâyet konusu yazılarında bu sözlerle yer vermemiş, ancak köşesinden Basın Konseyi’ne yanıtında, Mine Kırıkkanat’ı “Atatürk benim ilahımdır, ben Atatürk’e tapıyorum” dediği için “azıcık sert eleştirdiğini” söylemiştir.

Şikâyetçi Mine Kırıkkanat’ın katıldığı söz konusu televizyon programında Atatürk’le ilgili ve diğer konulardaki sözleri ifade özgürlüğü kapsamındadır. Demokratik toplumlarda bu hürriyet anayasal teminat altındadır. Gazeteci, inandığını ve düşündüğünü özgürce açıklar.

Öte yandan, bilgi almak, bunu yayınlamak ve görüş açıklamak gazetecinin, hele bir köşe yazarının asıl görevidir. Bu görüşleri destekleyip alkışlayan olduğu kadar, karşı çıkıp eleştirenlerin olması da doğaldır. Bu bakımdan, şikâyetçinin Atatürk ile ilgili sözlerini, şikâyet edilen yazarın abartılı bulmasında, bunlara şiddetle karşı çıkmasında ve polemik konusu yapmasında; yazıyı ve yazarını tam karşıtı yazar ve yayınlarla karşılaştırmasında, ifade özgürlüğü sınırları dahilinde kalındığı sürece, bir sorun yoktur.

Kaldı ki, şikâyetçi Mine Kırıkkanat kamuoyunca yakından tanınan bir gazetecidir, elbette sert ve sarsıcı da olsa; hakaret edilmediği, kişiliğine saldırılmadığı ve iftira atılmadığı sürece

hakkında söylenilenlere (hele bu eleştiri bir meslektaş tarafından yapılıyorsa) katlanmak zorundadır. Basın tarihimiz ünlü yazarlar arasında nice sert polemiklere tanık olmuştur, hatta arşivlerdeki bu polemiklerin birçoğu da edebi şaheser niteliğindedir.

Şikâyet konusu edilen yazılara bakıldığında, şikâyetçi Mine Kırıkkanat için kullanılan birtakım ifadeler tartışmaya açıktır. Türkçe sözlükte EMBESİL kelimesinin karşılığı budala, aptal, ahmak; FİTNECİ kelimesinin karşılığı karıştırıcı, arabozucu; KİNDAR kelimesinin karşılığı öç almak isteyen, kin tutan; ÇİĞİRTKAN kelimesinin karşılığı çıkarı olduğu için birini övüp koruyan; HEZEYAN kelimesinin karşılığı sayıklama, saçmalama olarak geçmektedir.

Yüksek Kurul tarafından yapılan ayrıntılı tartışma ve değerlendirme sonucunda; üslup açısından bir gazetecinin kullanması uygun olmamakla birlikte, yine de tahkir edici olarak nitelendirilemeyecek ifadelerin Basın Meslek İlkeleri'ni ihlâl etmeyeceği değerlendirilmiştir. Bu açıdan, 'fitneci', 'kindar', 'çığırtkan', 'hezeyan seviyor' gibi ifadelerin nezaketsiz ve kaba olmakla birlikte, eleştiri sınırlarını aşmadığı sonucuna varılmıştır.

Buna karşılık, bilhassa 'embesillik' ithamı ve 'düzeysizlik' ile 'seviyesizlik' yakıştırmalarının küçük düşürücü ve aşağılayıcı olduğu değerlendirilmiştir.

Şikâyet konusu yazılar açısından; söz konusu kelimelerde 'lik' eki kullanılmak suretiyle 'kişinin değil de, yaptığı eylemin konu edildiğini' savunmak mümkünmüş gibi görünse de, bu kelimelerin peş peşe sıralanması ve ısrarla tekrarlanmasıyla şikâyetçinin kişiliği hedef alınmakta ve okuyucu nezdinde onun hakkında olumsuz değer yargılarının yerleşmesi hedeflenmektedir. Her ne kadar bir gazetecinin bir meslektaş hakkında olumsuz değer yargılarında bulunması da (kural olarak) mümkün olsa da, mahiyeti itibarıyla tahkir edici olan türden ifadelerin ısrarla ve art arda tekrarlanması karşısında; meramı okuyucuya aktarabilmek açısından eleştiri sınırının aşıldığı; düşünceyi okuyucuya aktarabilmek açısından herhangi bir özel faydası olmayan, gereksiz yere küçük düşürücü nitelikli bir söylemin ön plana çıktığı kabul edilmiştir.

Öte yandan, yazılardan birinde 'Mine Mısıroğlu' başlığının atılması da tartışılmıştır. Azınlıkta kalan üyeler, burada ilgili kişilerin 'Mine Kırıkkanat ve Kadir Mısırlıoğlu' söz ve söylemleri arasında bir mukayese yapıldığından bahisle bu yöntemde bir ihlâl unsuru görmemiştir. Buna karşılık çoğunluk, şikâyetçinin adının değiştirilmesini eleştiri ve polemiğe dönük olmaktan ziyade, muhababın kişilik hakkının bir parçası olan ad (isim) hakkına bir saldırı olarak kabul etmiştir.

Öte yandan, yukarıdaki bütün tespitlerin Misvak dergisi ve Kadir Mısırlıoğlu bakımından da geçerli olduğu belirtilmelidir. Fakat onlardan bir şikâyet gelmediği için, konu sadece şikâyetçi Mine Kırıkkanat açısından değerlendirilmektedir.

Netice olarak, şikâyet konusu yazıların Basın Meslek İlkeleri'nin 'Kişileri ve kuruluşları eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez' şeklindeki 4'üncü maddesini ihlâl ettiğine 5'e karşı 8 oyla karar verilmiştir.

Bu bakımdan, Hürriyet yazarı Ahmet Hakan hakkında 'uyarı' kararı alınması oyçokluğu ile kararlaştırılmıştır. Not: Basın Konseyi Yüksek Kurul üyesi Dr. Başar Yaltı, menfaat çatışması nedeniyle oy kullanmamıştır.

EK-4

Basın Konseyi Kararı

KARAR TARİHİ : 26.12.2018**KARAR NO** : 2018-39**ŞİKÂyetÇİ** :**ŞİKÂyet EDİLEN** : Ali İhsan KARAHASANOĞLU**ŞİKÂyet KONUSU** :

Yeni Akit gazetesinin resmi Twitter hesabında Atatürk'ün fotoğrafı Abdullah Öcalan ve Fethullah Gülen'in fotoğrafıyla birlikte kullanılarak 'Türkiye'nin demir yumruğunu yediler' ifadesinin kullanılması şikâyet edilmiştir. Söz konusu gazetenin Twitter hesabından 15.11.2018 günü saat 11.40'ta 'Türkiye'nin demir yumruğunu yiyen hainlerin felekleri şaştı' başlığı altında yapılan paylaşımda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün fotoğrafı, bölücü terör örgütü PKK'nın elebaşı Abdullah Öcalan, FETÖ/PDY terör örgütü elebaşı Fethullah Gülen'in fotoğraflarıyla birlikte kullanılmıştır. Şikâyetçi internet üzerinden yaptığı başvuruda, Atatürk'e hakaret edildiğini, onun izinden gidenlerin terörist gibi gösterildiğini savunmuştur, Şikâyet başvurusunda şöyle denilmiştir: "Yeni Akit gazetesi 15.11.2018 tarihinde saat 11.40 da resmi twitter hesabından; ülkemizin kurucusu, önderimiz M. Kemal Atatürk'ün fotoğrafını PKK terörist başı Öcalan ve FETÖ Terör Örgütü lideri Fethullah Gülen ile yan yana kullanarak 'Atamızı' teröristlerle bir tutuyor. Atatürk'ü seven kimseleri "Kemalist Terör Örgütü" olarak adlandırmakta da bir sıkıntı görmüyor. Halkı Kin ve düşmanlığa sevk etmek, Atatürk'ün manevi hatırasına hakaret etmek suçlarından kendileri hakkında işlem yapmanızı rica ederim."

UZLAŞMA VE DİĞER KONULAR :

Şikâyet başvurusu, şikâyet edilen Yeni Akit gazetesi sorumlu yazı işleri müdürü Ali İhsan Karahasanoğlu'na 23 Kasım 2018 günü hem e-mail, hem posta ile gönderilmiş, posta 'alındı' belgesi gelmiştir. Ali İhsan Karahasanoğlu, süresinde yanıt vermemiş ve taraflar arasında uzlaşma sağlanamamıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ :

Şikâyet konusu paylaşım 'Türkiye'nin demir yumruğunu yiyen 'hainlerin' felekleri şaştı' başlığı altında yapılmıştır. Altta siyah zemin içinde 'Türkiye'nin demir yumruğunu yediler, Hormonları bozuldu' başlığının yanında yukarıdan aşağı yanına 'KEMALİSTLER' yazılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün; 'PKK'LILAR' yazılarak bölücü terör örgütü PKK'nın elebaşı Abdullah Öcalan'ın; 'FETÖ'CÜLER' yazılarak 'FETÖ/PDY terör örgütünün elebaşı Fethullah Gülen'in fotoğrafını kullanmıştır. Bu paylaşımın altında yer alan paragraf ise şöyledir: "Her taraftan kuşatma altına alınmak istenen Türkiye'nin dik duruşu ve hainlerin başına demirden bir yumruk gibi inerek bütün oyunları bozması, azılı Kemalistlerle birlikte FETÖ'cü ve PKK'lı teröristlerin de hormonlarını bozdu. Milli ve manevi değerlere savaş açan Türkiye düşmanı bu kesinler içinde 'eşcinsel' sapkın ilişki rezaleti ayyuka çıktı." Bu paylaşım, baştan sona tam bir nefret söylemidir. Bu ülkenin kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'e ve onun izinden giden bu ulusun fertlerine

alenen hakaret edilmektedir. Yeni Akit'in bu paylaşımı kamuoyunca da büyük tepkiyle karşılanmış, suç duyurularında bulunulmuş, yayından kaldırılması için başvurularda bulunulmuştur. Bunların sonucunda da yargı paylaşımın yayından kaldırılması kararı vermiştir.

Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nda yapılan detaylı inceleme görüşme sonucunda, şikâyet konusu paylaşım Basın Meslek İlkeleri'nin "Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz" şeklindeki 1'inci;

"Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez" şeklindeki 4'üncü;

"Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez" şeklindeki 10'uncu:

"Gazeteci görevini taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır" başlıklı 12'nci maddesini ihlâl ettiğine oybirliği ile karar verilmiştir.

Bu nedenle Basın Konseyi Yüksek Kurulu, Yeni Akit gazetesi sorumlu yazı işleri müdürü Ali İhsan Karahasanoğlu hakkında "Kınama" kararı almıştır.

EK-5

Basın Konseyi Kararı

KARAR TARİHİ : 11.07.2018
KARAR NO : 2018-24
ŞİKÂyetÇİ : İlknur ÇAMUR
ŞİKÂyet EDİLEN : Metin MUTANOĞLU
ŞİKÂyet KONUSU :

Anadolu Ajansı tarafından 24 Haziran 2018 tarihinde yayınlanan, Samsun'da yapılan bir uyuşturucu operasyonu ile ilgili haber, birçok gazete ve internet haber sitelerinde yayınlanmıştır. Haberde, tutuklanan şüpheli 35 yaşındaki Gökhan Çamur'un adının açık olarak yazılması üzerine annesi İlknur Çamur şikâyetinde bulunmuştur. Şikâyet edilen 'Samsun'da uyuşturucu operasyonu' başlıklı habere, polisin yaptığı operasyonda gözaltına alınan şüphelinin tutuklandığı belirtilerek şöyle denilmiştir: İl Emniyet müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Şubesi ekipleri, Gökhan Çamur'un elinde bulunan sentetik uyuşturucuyu piyasaya süreceği bilgisi üzerine çalışma başlattı. Çamur'un bulunduğu aracı, İlk adım ilçesi Reşadiye mahallesinde durdurmak isteyen ekipler, yaya olarak kaçmaya çalışan şüpheliyi kovalamaca sonucu yakaladı. Ekipler, araçta yaptıkları aramada paketler halinde 800 gram sentetik uyuşturucu, iş yerinde de 753 paket kaçır sigara ele geçirdi. Şüphelinin Yeni doğan Mahallesi'nde bir evin tuvalet boşluğunda sakladığı 104 gram sentetik uyuşturucu da bulundu.

Gözaltına alınan ve emniyetteki işlemlerin ardından adliye sevk edilen zanlı tutuklandı. Haberde adı geçen Gökhan Çamur'un annesi İlknur Çamur, şikâyet başvurusunda oğlunun adının rumuzlu yazılması gerektiğini; bunun yapılmayıp kişilik haklarının ihlâl edildiğini savunmuştur.

Başvuruda, "Samsun da oğlum Gökhan Çamur (35) tutuklanmasıyla ilgili Anadolu Ajansı açık ismiyle haber yapmıştır, ismini rumuz olarak vermemiştir oğlumun kişilik hakları ihlâl edilmiştir basın meslek ilkeleri kapsamında gereğinin yapılmasını rica ederim" ifadelerine yer verilmiştir.

UZLAŞMA VE DİĞER KONULAR :

Şikâyet başvurusu Anadolu Ajansı Genel Yayın Yönetmeni Metin Mutanoğlu'na hem e-mail, hem de postayla iletildi. Bildirimin yapıldığına ilişkin 'alındı' belgesi geldi. Ancak muhatap, süresinde herhangi bir yanıt vermedi, taraflar arasında uzlaşma sağlanamadı.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ :

Şikâyet konusu haber, uyuşturucu ticareti gibi hem gençlik için büyük tehlike olan; hem de toplumun geleceğini tehdit eden önemli bir sorunla ilgilidir. Uyuşturucu ticareti yapmakla suçlanan ve polisin takibinde olan kişi, operasyon sonucu yakalanmış; emniyetteki işlemlerin ardından sevk edildiği adliye tutuklanmıştır. Haberin dayandığı olay, kişinin gözaltına alındığı, tutuklandığı gerçektir; haberde herhangi bir yanıltan söz edilmemektedir. Uyuşturucu gibi önemli bir konu toplumu yakından ilgilendirmektedir. Bu haberin yayınlanmasında şüphesiz kamusal yarar bulunmaktadır. Şikâyet başvurusunda da bunlarla ilgili herhangi bir itiraz bulunmamaktadır. Şikâyetçi, sadece tutuklanan oğlunun adının açık yazılmasının, kişilik haklarının ihlâl edildiğini savunmaktadır. Oysa haberde adı geçen ve uyuşturucu ticareti gibi önemli bir konuda suçlanan Gökhan Çamur, polis tarafından gözaltına

alınmakla kalmamış, sevk edildiği adliyede hâkim huzuruna çıkarılıp tutuklanmıştır. Suçlu olup olmadığı elbette yargılama sonunda ortaya çıkacaktır. Tutuklanan kişinin adının özel durumlar hariç rumuz olarak yazılma zorunluluğu bulunmamaktadır. Söz konusu kişi 35 yaşındadır yani reşittir; adının rumuz olarak yazılmasını gerektirecek özel durumu da görülmemektedir. Uyuşturucu ticareti olaylarında tutuklananların adlarının açık yazılması basında yaygın bir uygulamadır. Haberde peşinen suçlu olarak gösterilmedikçe tutuklanan kişinin adının açık yazılmasında etik açıdan herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Aksi halde kişilerin adlarının, davalar kesinleşinceye (Yargıtay aşaması tamamlanana) kadar rumuz olarak yazılması zorunlu olacaktır. Üstelik şikâyet konusu haberde adı geçen Gökhan Çamur’a ‘suçludur’ denilmemiş, herhangi bir yorum yapılmadan gözaltına alınıp tutuklandığı yazılmış, objektiflik ilkesi gözetilmiştir. Açıklanan bu nedenlerle Basın Meslek İlkeleri’nin ihlâli söz konusu değildir. Basın Konseyi Yüksek Kurulu, 21 üyenin katılımıyla yaptığı toplantıda, Anadolu Ajansı hakkında yapılan şikâyet başvurusunu görüştü, oy çokluğuyla “Şikâyetin Yersizliği” kararı aldı.



EK-6

Basın Konseyi Kararı

KARAR TARİHİ : 12.04.2019**KARAR NO** : 2019-6**ŞİKÂyetÇİ** : Av. Kemal KORANEL**ŞİKÂyet EDİLEN** : Ali İhsan KARAHASANOĞLU**ŞİKÂyet KONUSU** :

Yeni Akit gazetesinde 16.02.2019 günü yayımlanan *‘Başörtülü üyeleri reddet, lezbiyenlere merkez kur’* başlıklı köşe yazısında, aynı gazetede 3 gün önce yayımlanan habere, Ankara Barosu’nun web sitesinde verilen cevap konu edilmiştir. Ankara Barosu Başkanı adına Genel Sekreter Avukat Kemal Koranel söz konusu köşe yazısında hem Baro hem de Baro Başkan Erinc Sağkan’a hakaret edildiğini; suç isnadında bulunulduğunu; nefret söylemi ile açıkça hedef gösterilip fiili saldırılar için sebep yaratıldığını savunarak şikâyetle bulunmuştur.

Şikâyet edilen Yeni Akit gazetesi sorumlu yazı işleri müdürü ve yazarı Ali İhsan Karahasanoğlu, söz konusu yazısında, aynı gazetede 13.02.2019 tarihinde yer alan *‘Ankara Barosu’ndan sapkınlara yönelik eğitim semineri’* başlıklı habere, Ankara Barosu’nun web sitesinde verilen yanıtta “küfürname” olarak söz etmiştir. Gazetede haberi yayımlarken ‘Uyarı yaparsak kendilerine gelirler’ diye düşündüklerini savunan yazar, ‘Adamlar uçmuşlar’, ‘İsimlerini yazmaktan korktukları için tabelayı asmışlar: Ankara Barosu Başkanlığı’ ifadelerine yer vermiş, ancak açıklamanın sorumlusunun Baro Başkanı olduğunu savunmuştur.

Ankara Barosu’nun web sitesindeki açıklamada ‘İnsanlık düşmanlarına ve fırsatçılıktan nemalananlara cevabımızdır’ ifadesinin yer aldığını vurgulanan şikâyet konusu yazıda, özetle Ankara Barosu bünyesinde eşcinseller için merkez açıldığı; bununla da gariban insanların çocuklarını lezbiyenliğe ve gay’liğe alıştırmanın ekmeğine yağ sürüldüğü iddia edilmiştir. Yazıda eşcinsellere ‘Sizler için baroda merkez açtık. Bundan sonra istediğinizi yapın, istediğinizi kırım. Yaptıklarınıza yönelik bir soruşturma olursa, biz buradan size bedava avukatlık hizmeti vereceğiz. Size yönelik soruşturmaları ayrımcılık gerekçesiyle başlatıldığını iddia edip başlamadan bitireceğiz denildiği...’ ifadelerine de yer verilmiştir.

Yazıda, Ankara Barosu üyesi avukat Zübeyde Kamalak’ı başörtüsü nedeniyle duruşmaya almadığı iddia edilen yargıç Mustafa Karadağ’a, Hâkimler Savcılar Kurulu’nun (HSK) soruşturma açtığından söz edilerek şöyle denilmiştir:

“Başörtülü avukatları duruşmaya almayan hâkimin imdadına kim yetişiyor biliyor musunuz? Tahmin ettiğiniz gibi. Ramiz Erinc Sağkan’ın öncülüğünde Ankara Barosu’nun yönetimi... Açmışlar önlerine bir pankart ‘Bağımsız yargı için, yargıç teminatı için yargıç Mustafa Karadağ’ın yanındayız’ diyorlar. Peki, sizin üyeniz olan avukatın yanında kim olacak? Kim olursa olsun. Onlar lezbiyenlerin gay’lerin yanında.”

Şikâyet edilen yazıda ayrıca Ankara Barosu Başkanı Erinc Sağkan’ı hedef alan yazar, ‘Merak ettim. Ankaralı arkadaşlara sordum Ne ayak bu Ramiz Erinc diye’ dedikten sonra şu ifadelere yer vermiştir:

“Arkadaşların verdikleri cevabı, aynen aktarıyorum: ‘Daha düne kadar, hırsızların (mecazen söylemiyorum, bildiğiniz adi hırsızların) avukatlığını yapardı. Sincan’dakiler iyi tanılır..

Sadece hırsızlar değil.. Fuhşa teşvik ve aracılık suçundan yargılananlar da, ona koşarlar.. Yağma suçundan yargılananlar, ona koşar.. Uyuşturucu ticareti yapanlar da iyi tanır.. Eeee? Ben ne diyeyim ki? Gay'ler için merkez kurmalarını eleştirdik. Meğerse, mesleğini de zaten, fuhuş aracılığının sanıkları için yapıyormuş. Sorsan 'Kadın hakları' diye bir başlar söze, şaşar kalırsınız.

Çık karşımıza Ramiz Erinç Sağkan. Çıkart davasına girdiğin hırsızların listesini. Çıkart; vekâletini aldığı uyuşturucu sanıklarının listesini. Çıkart, savunmasını yaptığı fuhuş aracılık edenlerin listesini. Ama lütfen 'Biz profesyonel avukatı, herkesin davasını alırız' deme.. Diyorsan, sorarım sana 'Özgecan'ın katili de bastırırsa parayı, yapar mısın avukatlığını! Irzına geçilip öldürülen Şule Çet'in katilleri Çağatay Aksu ile Berk Akand da bastırırsa milyoncuları, yapar mısın avukatlıklarını?"

UZLAŞMA VE DİĞER KONULAR :

Şikâyetçi, Ankara Barosu Başkanı adına Genel Sekreter Avukat Kemal Koranel gönderdiği 2 sayfalık başvuruda, Yeni Akit gazetesinde 13.02.2019 tarihinde 'Ankara Barosu'ndan *sapkınlara yönelik eğitim semineri*' başlıklı haber yayımlandığı, gerçeklerin çarpıtıldığı bu habere Baronun resmi web sitesinden yanıt verildiği anlatılmıştır. Bunun üzerine aynı gazetede yayımlanan şikâyet konusu '*Başörtülü üyeleri reddet, lezbiyenlere merkez kur*' başlıklı köşe yazısında, Baronun web sitesindeki açıklama için 'küfürname' denildiği başvuruda belirtilmiştir.

Başvuruda, hem Yeni Akit gazetesindeki habere, hem şikâyet edilen köşe yazısına konu olan olayın, Ankara Barosu'nun insan hakları hukukunun temeli olan eşitlik ve ayrımcılık yasağını dikkate alarak, LGBTİQ+ bireylerin adalete erişimi noktasında yaşanan sıkıntılarla ilgili üyelerine dönük meslek içi eğitim olduğu belirtilmiştir. Baronun bu faaliyetinin, cinsel yönelimleri nedeniyle gündelik hayatta ayrımcılığa uğrayan ve nefret söylemine maruz kalanların haklarını koruma görevi olduğu savunulmuştur.

Şikâyet edilen yazıda ise 'Ankara Barosu bünyesinde eşcinseller için merkez açıldığı', 'gariban insanların çocuklarını lezbiyenliğe ve gay'liğe alıştırmanın ekmeğine yağ sürüldüğü', bu kişilere 'Sizler için baroda merkez açtık, yaptıklarınıza yönelik bir soruşturma olursa biz buradan size bedava avukatlık hizmeti vereceğiz, size yönelik soruşturmaları ayrımcılık gerekçesiyle başlatıldığını iddia edip başlamadan bitireceğiz denildiği' ifadelerinin yer aldığı kaydedilmiştir. Başvuruda, şikâyet konusu bu köşe yazısında Ankara Barosu'nun haksız suçlamalara maruz bırakıldığı, eleştiri sınırlarının aşıldığı savunulmuştur.

Başvuruda, söz konusu yazıda Ankara Barosu Başkanı Erinç Sağkan'ın da 'Ne ayak bu Ramiz Erinç' ifadeleriyle hedef alındığı; 'hırsızların ve fuhuş aracılık edenlerin avukatlığını yaptığı; yağma suçundan yargılananların ona koştuğu ve uyuşturucu ticareti yapanların da iyi tanıdığı' ifadelerine yer verildiği belirtilmiştir. Bu iddialar ve 'Özgecan'ın katili de bastırırsa parayı, yapar mısın avukatlığını! Irzına geçilip öldürülen Şule Çet'in katilleri Çağatay Aksu ile Berk Akand da bastırırsa milyoncuları, yapar mısın avukatlıklarını' ifadelerinin suçlama ve nefret söylemi olduğu vurgulanmıştır. 'Çık karşımıza Ramiz Erinç Sağkan. Çıkart davasına girdiğin hırsızların.. uyuşturucu sanıklarının listesini..' gibi ifadelerle de Ankara Barosu Başkanı'nın itibarına, kişiliğine ve mesleki kariyerine saldırıldığı savunulmuştur.

Başvuruda şikâyet edilen yazıda Ankara Barosu'nun web sayfasında yapılan açıklamanın nefret söylemi içeriğine dönüştürüldüğü; lezbiyenlik ve gay'liğin aşağılanıp kınandığı; Ankara Barosu ve Başkanını eleştiri sınırları ötesinde küçük düşüren, aşağılayan ifadelerle yer verildiği ve iftira atıldığı; kin ve nefret söylemi ile açıkça hedef gösterilip, fiili saldırılar için sebep yaratıldığı savunulmuş ve yazar Ali İhsan Karahasanoğlu hakkında Basın Meslek İlkeleri'ni ihlâlden işlem yapılması talep edilmiştir.

Şikâyet başvurusu, şikâyet edilen Yeni Akit gazetesi yazarı Ali İhsan Karahasanoğlu'na 13.03.2019 tarihinde hem e-mail, hem posta ile gönderilmiş, posta 'alındı' belgeleri gelmiştir. Şikâyet edilen yanıt vermemiş ve taraflar arasında uzlaşma sağlanamamıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ :

Şikâyet edilen Yeni Akit gazetesinde 16.02.2019 tarihinde yayımlanan köşe yazısı, Ankara Barosu bünyesinde oluşturulan LGBTİQ+ Hakları Merkezi'nin, dezavantajlı grupların haklarını savunan üyelerine yönelik meslek içi eğitim faaliyetini konu almıştır.

Söz konusu faaliyetle ilgili aynı gazetede 13.02.2019 tarihinde *'Ankara Barosu'ndan sapkınlara yönelik eğitim semineri'* başlıklı haber yayımlanmış, bunun üzerine Ankara Barosu haberde gerçeklerin çarpıtıldığını savunarak hem gazete haberine hem de bu faaliyete karşı çıkanlara yönelik olarak resmi web sitesinde *'İnsanlık düşmanlarına ve fırsatçılıktan nemalananlara cevabımızdır'* ifadesinin yer aldığı bir açıklamaya yer vermiştir.

Yeni Akit'in gazetesinin sorumlu müdürü ve yazarı Ali İhsan Karahasanoğlu, Ankara Barosu'nun bu açıklamayla gazetesini hedef aldığını; 'Uyarı yaparsak kendilerine gelirler' diye yaptıkları haber nedeniyle 'insanlık düşmanı ilan edildiklerini' savunarak, köşesinde *'Başörtülü üyeleri reddet, lezbiyenlere merkez kur'* başlıklı şikâyet konusu yazıyı kaleme almıştır.

Ankara Barosu, daha önce Yeni Akit gazetesinde yayımlanan *'Ankara Barosu'ndan sapkınlara yönelik eğitim semineri'* başlıklı haber için muhabir Oğuzhan Gültekin ve gazetenin sorumlu müdürü Ali İhsan Karahasanoğlu hakkında şikâyetle bulunmuş, Basın Konseyi Yüksek Kurulu bu başvuruyla ilgili bir önceki toplantısında gerekli kararı vermiştir. Ankara Barosu bu kez, *'Ankara Barosu'ndan sapkınlara yönelik eğitim semineri'* başlıklı haberin yayınlanmasından üç gün sonra aynı gazetede Ali İhsan Karahasanoğlu imzasıyla yayımlanan *'Başörtülü üyeleri reddet, lezbiyenlere merkez kur'* başlıklı köşe yazısında, Basın Meslek İlkeleri'nin ihlâl edildiği gerekçesiyle başvuruda bulunmuştur.

Şikâyetçi olan Ankara Barosu, Türkiye'nin ikinci büyük barosudur ve görevini daha etkin yapabilmek için diğer barolar gibi bünyesinde çeşitli birimler oluşturmuştur. Şikâyet edilen haber ve köşe yazısına konu olan LGBTİQ+ Hakları Merkezi de bu birimlendendir. Dezavantajlı gruplardaki bireylerin adalete ulaşmada herkes gibi eşit hakka sahip olması hedefiyle çalışmalar yapmaktadır.

Barolar her faaliyetini yasalara ve meslek etiğine uygun yapmak durumundadır. Ankara Barosu'nun bu faaliyetinde de herhangi bir yasal ve etik engel bulunmamaktadır. Buna karşın, yasaya ve etik kurallara uygun olan her faaliyeti herkes onaylamak zorunda değildir. İfade özgürlüğünde, övgü ve eleştiri de kıymetlidir.

Demokratik toplumlarda görüş açıklamak ve eleştiride bulunmak her bireyin hakkıdır, bu hak özgürce kullanabilmektedir. Nitekim baro üyesi olan avukatlardan LGBTİQ+ Hakları Merkezi'nin oluşturulmasına ve faaliyetlerine karşı çıkanlar, çok sert ifadelerle eleştirenler de olmuştur.

Şikâyet edilen köşe yazısının yer aldığı Yeni Akit gazetesinin okuyucu profili ve yazarın dünya görüşünün, böyle bir faaliyete karşı çıkılması ve eleştirmesine uygun olduğu kabul edilmelidir. Ancak gazeteci karşı çıkış ve eleştirisini yaparken, mesleğin uyulması gereken kurallarını ihlâl etmemek durumunda olduğunu unutmamalıdır.

Oysa şikâyet konusu köşe yazısında Ankara Barosu, üyeleri arasında ayrımcılık yapmakla suçlanmış, HSK'nın soruşturma açtığı bir yargı mensubuna destekte bulunarak görevini yapması bile sanki suç olarak gösterilmiştir.

Baronun meslek içi bir eğitim faaliyetiyle ilgili 'eşcinseller için merkez açıldığı', 'gariban insanların çocuklarını gay'liğe ve lezbiyenliğe alıştırmanın ekmeğine yağ sürüldüğü', 'bedava avukatlık hizmeti verilerek onlara yönelik soruşturmaların, ayrımcılık gerekçesiyle başlamadan bitirileceği' ifadeleriyle ağır suçlamalar yapılmış, hakikate aykırı nitelikte ithamlarda bulunulmuştur.

Yine şikâyetçi olan Baro Başkanı Erinç Sağkan'a yönelik 'Ne bu ayak Ramiz Erinç', 'daha düne kadar hırsızların avukatlığını yapardı', 'fuhşa teşvik ve aracılık suçundan yargılananlar, yağma suçundan yargılananlar ona koşar', 'uyuşturucu ticareti yaparlar da iyi tanırılar', 'Özgecan'ın katili de bastırıp parayı yapar mısın avukatlığını' ifadeleri de eleştiri sınırlarının ötesinde suçlama, küçük düşürme ve kınama amacıyla kullanılmıştır. Mesleğinin icabı gereği, her türlü suç ile itham edilen şüpheli ve sanıkların savunmasını üstlenerek onların haklarını gözetmek konusunda hem hak hem de görev sahibi olan şikâyetçi, sanki bu suçları işleyen kişilerle şahsi bir iletişim ve mesai içindeymiş, adeta onlarla işbirliği ve iştirak içerisindeymiş gibi lanse edilmiştir. Ankara Barosu gibi Türkiye'nin ikinci büyük barosu üyelerinin başkan seçtiği bir hukuk insanı olan şikâyetçi, 'hırsızları, yağmacıları, uyuşturucu ticareti yapanları, fuhşa aracılık edenleri' mesleğin gereği icabı değil de, kişisel ve fikri olarak savunan bir şahıs gibi tanıtılmaya çalışılarak algı manipülasyonu yapılmış; şikâyetçi sanki yasadışı işlerle iştigal eder gibi bir hava vermek suretiyle şikâyetçinin saygınlığı hedef alınmıştır.

Yazı ayrıca kin, ayrımcılık ve nefret söylemi içeren ifadelerle kaleme alınmış, kullanılan üslupla şikâyetçi Erinç Sağkan ve başında bulunduğu Ankara Barosu, fiili saldırılara kadar varabilecek şekilde hedef gösterilmiştir. Baro bünyesinde açılan LGBTİQ+ Hakları Merkezi üzerinden toplumda cinsel yönelimi nedeniyle bir kesim 'sapkın' olarak nitelenmiş, nefret suçu işlenmiştir.

Açıklanan bu nedenlere şikâyet konusu köşe yazısında Basın Meslek İlkeleri'nin 'Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelerle yer verilemez' şeklindeki 4'üncü maddesinin;

"Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe kimse suçlu ilan edilemez" şeklindeki 9'uncu maddesinin;

'Gazeteci, şiddet, nefret, zorbalık ve ayrımcılığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapamaz' şeklindeki 13'üncü maddesi ihlâl edildiği sonucuna varılmıştır.

Netice olarak, Yeni Akit gazetesi yazarı ve sorumlu müdürü Ali İhsan Karahasanoğlu hakkında, Basın Meslek İlkeleri'nin yukarıda anılan 3 maddesini ihlâl etmesinden ötürü, oybirliğiyle 'Kınama' kararı alınmıştır.

EK-7

Basın Konseyi Kararı

KARAR TARİHİ :11.04.2018**KARAR NO** : 2018-9**ŞİKÂyetÇİ** : Bayram GÖK-Gizem YILDIZ**ŞİKÂyet EDİLEN** : Hayati ARIGAN**ŞİKÂyet KONUSU** :

Habertürk Gazetesi'nde 14 Şubat 2018 günü yer alan ve aynı gün internet sitelerince de alıntı yapılan 'Telefonu pijamasının cebinde uyuyordu' başlıklı, boşanma davası haberinde, 'gizlilik kararını ihlâl' ile 'özel hayat' ve 'kişilik haklarına saldırı' iddiası.

Şikâyetçi Bayram Gök 26 Şubat 2018 tarihinde yaptığı başvuruda, 2017 Aralık ayında eşinden boşanmak üzere dava açtığını, tarafların dilekçelerini mahkemeye sunduklarını ve duruşma tarihini beklediğini anlattıktan sonra, "Henüz ortada tarafların birbirine söylediği iddialar dışında kesin bir karara varılmamışken hali hazırda devam eden boşanma davamın tüm bilgileri gerek gazete gerek internet haber yoluyla tüm insanlara servis edilmiştir" dedi. Davanın görüldüğü Küçükçekmece 4. Aile Mahkemesi'nce verilen 'gizlilik kararı' gönderen Bayram Gök, "Davada gizlilik kararı olmasına rağmen kişiliğime yöneltilmiş asılsız iddialarla gazetelere konu olmuş bulunmaktayım. Habertürk muhabiri Hayati Arıgan mesleki ahlâkını maalesef kişiliğime yöneltmiş bu iddialarla henüz bir sonuca varılmamışken üçüncü şahıslarla birlikte hakkımda asılsız haberler yapmıştır. Yaptığı haberin herhangi bir bireyin özel hayatının kişilik haklarının ihlâlini yaptığı açıkça ortadadır" ifadelerine yer verdi. Başvuruda haberin 'yayından kaldırılması' ve 'özür' yazısı yayımlanması da talep edildi.

Diğer şikâyetçi Gizem Yıldız da ilk şikâyetçiden 10 gün sonra, 8 Mart 2018 tarihinde yaptığı başvurusunda bale sanat okulu sahibi olduğunu, söz konusu haberde fotoğrafının da kullanılarak, kendisiyle ilgili asılsız iddialarda bulunulduğunu savundu. Şikâyetçi, "Bulduğum iş çevresi açısından çocuk ve aileleriyle ilişki kurmam nedeniyle hakkımda çıkarılan yalan haberler hem şahsım üzerinde hem iş çevresi alanında telafisi olmayan zararlara sebebiyet vermektedir" dedi. Gizem Yıldız, haberde mesnetsiz iddialarla hedef alındığını, kişilik haklarına saldırıldığını, kamu yararı ile öz ve biçim arasında dengenin gözetilmediğini belirterek mağdur olduğunu söyledi, haberin 'yayından kaldırılması' talebinde bulundu.

UZLAŞMA VE DİĞER KONULAR :

Şikâyet başvuruları, Habertürk Gazetesi muhabiri Hayati Arıgan'a hem mail, hem postayla ulaştırıldı. Boşanma davalarının medya da her zaman ilgi çeken haberler olduğunu, dosya da mahkemenin gizlilik kararı ve yayın yasağının olmadığını, tarafların isimlerinin rumuzlu, fotoğraflarının da tanınmayacak kadar kapalı yayımlandığını belirtti. Muhabir Hayati Arıgan, yanıtında "Boşanma, insanlık tarihi kadar eski bir sosyal kavramdır. Boşanma olaylarının sebepleri de günümüzün gelişen değerlerle birlikte çeşitlilik arz etmektedir. Haberde tarafların özel hayatı ihlâl edilmemiş sadede boşanmaya konu olan olaylar işlenmiştir" ifadelerine yer verdi. Şikâyetçiler Bayram Gök ve Gizem Yıldız ile şikâyet edilen muhabir Hayati Arıgan arasında uzlaşma sağlanamadı.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ :

Haber konusu aynı olduğu için hem Bayram Gök, hem de Gizem Yıldız'ın şikâyetlerinin birlikte ele alınmıştır. Şikâyet konusu haber, Küçükçekmece 4. Aile Mahkemesi'nde açılan bir boşanma davasının haberidir ve olay gerçektir. Şikâyetçi eşinden ayrılmak için dava açmış, eşi de karşı dava açarak tazminat talebinde bulunmuştur. Taraflar karşılıklı olarak birbirini suçlamaktadır ve haberde bu iddialara da yer verilmektedir. Şikâyetçi boşanma gerekçesi olarak 'eşinin, ailesine kötü davrandığını' ve 'evi terk ettiğini' belirtmiş, eşi de 'evliliğin bitmesine kızının bale öğretmeninin sebep olduğunu' ve 'şiddet gördüğünü' ileri sürmüştür.

Diğer şikâyetçi Gizem Yıldız'ın haberde adı verilmemiş, bir eğlencede çekilen yüzü maskeli fotoğrafı kullanılmıştır. Haberde onunla ilgili 'kızının bale öğretmeni' ifadesi kullanılmış, fotoğrafına adı rumuz olarak konulmuştur. Habere başlık olarak da yine tarafların birinin diğeri için dosya da yer alan dava dilekçesinde 'Yatarken bile telefonu pijamasının cebine koyuyordu' iddiası kullanılmıştır. Haber davanın açılmasından yaklaşık iki ay sonra ve dosyasında bulunan tarafların iddialarına göre, yine 'iddia' kaydı konularak yazılmıştır. Boşanma davasının taraflarının isimleri rumuz olarak yazılmış, yine muhtemelen taraflardan birinin verdiği fotoğraf da yüzler mozaikle kapatılarak yayımlanmıştır. Diğer şikâyetçi Gizem Yıldız'ın da zaten sosyal paylaşım sitesinden alınan 'maskeli fotoğrafı' kullanılmıştır.

Basın Meslek İlkeleri'nin 5. maddesine göre 'Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu yapılamaz'. Yukarıda tarif edilen haberde yer alan verilerin, ilgililerin 'özel yaşamı' kapsamına girdiği şüphesizdir. Şikâyetçilerden Gizem Yıldız'ın haberde adı yazılmadan 'evliliğinin bitmesine kızının bale öğretmenini sebep olduğunu ileri süren' ifadesi yer almaktadır ve sosyal medyadan alınmış ve eğlence sırasında çekildiği anlaşılan maskeli bir fotoğrafı kullanılmıştır. Bu bakımdan, yayının hukuka uygun olması, 'kamu çıkarının' bulunmasına bağlıdır. Somut olayda ise, kamusal figür mahiyetinde olmayan alelade insanlar söz konusudur. Olayın kendisi de demokratik bir toplumda kamusal bir tartışmaya katkı sağlayabilecek içerik ve mahiyette değildir. Öte yandan, şikâyetçinin haber konusu davanın tarafı olmadığı; kaldı ki, henüz davanın duruşmasının bile yapılmamış olduğu da dikkati çekmektedir. Durum böyle olunca, böyle bir haberin yayımlanması ancak ilgililerin rızası üzerine mümkün olabilecektir ki böyle bir izin alınmamıştır. Bu nedenle, Basın Meslek İlkeleri'nin 'Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu yapılamaz' şeklindeki 5'inci maddesinin ihlâli söz konusudur.

Şikâyetle önemli bir konu da mahkemenin 'gizlilik kararı' verdiği bir davanın haberinin yapıldığı iddiasıdır. Ancak, haber 14 Şubat 2018 tarihinde yayınlanmış, aynı gün şikâyetçinin avukatının yaptığı başvuru üzerine mahkeme 'gizlilik kararı alınması talebinin kabulüne' ara kararı almıştır. Bu da şikâyetçinin gazetede haberi gördükten sonra 'gizlilik kararı' için başvurduğunu göstermektedir. Gazete dağıtımdan bir gün önce hazırlanıp basıldığı için muhabir haberi yazdığında, gazetenin basılıp dağıtıldığında dosya da henüz 'gizlilik kararı' bulunmadığı açıktır. Şikâyet edilen muhabir cevap yazısında da bunu belirtmiştir. Bu yönden bir etik ihlâli söz konusu değildir. Netice olarak, Basın Konseyi Yüksek Kurulu, 2 oya karşılık 16 oyla Habertürk Gazetesi muhabiri Hayati Arıgan'ın 'Kınanması' yönünde kararı almıştır.

EK-8

Basın Konseyi Kararı

KARAR TARİHİ :
KARAR NO : 2017-10
ŞİKÂyetÇİ : Av. Cihan TÜRSEN
ŞİKÂyet EDİLEN : Elif DEMİRCİ
ŞİKÂyet KONUSU :

Sibel Türsen, vekili Cihan Türsen, 19.04.2017 tarihinde DHA tarafından Taylan Yıldırım imzasıyla geçilen ve 20.04.2017’de Sabah gazetesinde “CHP’li Eski Başkanın Geline 6 Yıl Hapis İstemi” başlığıyla Ceyhan Torlak imzasıyla ve 20.04.2017 tarihinde Korkusuz gazetesinde “İki Kadın Sürücünün O... Kavgası” başlığıyla ve DHA muhabiri Taylan Yıldırım imzasıyla yayımlanan haberlerin özel bir plan dahilinde kurgulanarak, kendisi ve kayınpederini (SHP’li Karşıyaka eski Belediye Başkanı Cihan Türsen’i) yıpratmak amacıyla girişilmiş bir linç operasyonu olduğunu, gazetecilik mesleğinin “amaç yönünde bir eylem işbirliği”ne araç olarak kullanıldığını, Sibel Türsen’in kendi hesabında yayımladığı Facebook fotolarından dekolte olanları seçilerek kendisinin “damgalandığı”nı, habere konu olayın diğer tarafı Çağrı Müge Demirel’in Facebook sayfasındaki fotoğrafların kullanılmamış olmasının ve adının, asıl kimliğini gizlemek amacıyla kasten “Demirel” yazılmış olmasının maksatlı kimliği gizleme teşebbüsü olduğunu, haberde, dava iddianamede anime sex geçmeyen “saç saça baş başa” gibi “avam” ifadeler kullanılarak Sibel Türsen’e “yargısız infaz” yapıldığını, önceden kurgulanan plan dahilinde haberin Sabah, Yeni Asır, Milliyet, Hürriyet gibi yayın kuruluşlarının gazete ve internet sitelerinde yer almasının sağlandığını, Sabah gazetesinde yer alan Ceyhan Torlak imzalı haberde Sibel Türsen’in tek başına ve yüzü buzlanmadan kullanılmış olmasının ve davada karşı taraf olan Çağrı Müge Demirel’in adını “kasten” Demirel yazılmasının Sibel Türsen’i ve dolayısıyla kayınpederi SHP’li Karşıyaka eski Belediye Başkanı Cihan Türsen’i hedef alan bir “rezil etme projesinin planlı 2. halkası” olduğunu, Sibel Türsen için “6 yıl isteniyor” ifadesinin “yalan” olduğunu (TCK’nın ilgili maddelerince istenebilecek en üst cezanın 3 yıl olduğunu), Taylan Yıldırım’a haber kaynağının sorulduğunu ancak kendisinin kaynağını açıklamadığını ve bu tavırla “Gazeteci kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın, kamuoyunu kişisel, siyasal, ekonomik, vb nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.” diyen meslek ilkesini ihlal ettiğini öne sürmektedir.

Şikayet eden vekili Av. Cihan Türsen, şikayete konu kişi ve kurumların “gazetecilik, yayıncılık hukukuna ve etiğine aykırı davrandığını”, “gazeteciliklerini ahlaka aykırı; 3. kişiler özel amaç ve çıkarlarına alet ettiklerini”, “çok aleni ve zaten danışıklı olan haberi kendi amacı ve lehine saptırabileceği karşıtlarını kötü gösterme gayretine ortak olduklarını”, “kişileri küçük düşürdüklerini, aşağıladıklarını”, “suçluluğu yargı kararıyla belirlenmeyen süreçte infaza gidildiğini”, “bir aileyi sarsıcı, incitici içerik yaymanın amaçlandığını”, “haber kaynağı ile dostluk kurulduğunu ve bunun sürdürüldüğünü”, “bir çıkar çatışmasının tarafı olduklarını”, “özel hayatı -kasten- ihlal ettiklerini”, “haberi yapma yayımlama amacı nedir, aynı şey benim başıma gelse ne hissederim, bu haber kamu yararına gerçekten hizmet ediyor mu” soruları düşünülmeden bu haberi yaptığını, “kişi mahremiyetine saygılı olunmadığını, içerik dışı ve dekolte görüntüler seçilmek suretiyle manipülasyon yapıldığını”, “fotoğraf altı yazılarının fotoğraftaki gerçekliği ifade etmediğini”, “özel çıkara hizmet ettiklerini”, “hesap verilemeyecek sonuçlar yarattıklarını”, “kişileri hedef haline getirdiklerini”, “gelini (müvekkili) ve oğlunu boşanma noktasına getirdiklerini” söyleyerek şikayette bulunmuştur.

UZLAŞMA VE DİĞER KONULAR :

Şikâyet edilen DHA Ege Büro Temsilcisi Elif Demirci, DHA muhabiri Taylan Yıldırım, 30 Mayıs 2017 tarihinde Basın Konseyi'ne yazılı olarak cevap vermiştir. Cevap eklidir.

Sabah gazetesi adına Erdal Şafak, Sabah gazetesi muhabiri Ceyhan Torlak'a uzlaşma veya herhangi bir temsil talepleri olup olmadığı yazılı olarak sorulmuştur. Ceyhan Torlak aranarak iddialara cevap vermek isteyip istemediği sorulmuş, "avukatla görüştüğten sonra belli olacak cevabı" alınmıştır. Ceyhan Torlak ve Sabah gazetesi şikâyet konu iddialar hakkında henüz bir cevap iletmemiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ :

DHA Ege Temsilcisi Elif Demirci ve muhabir Taylan Yıldırım, Basın Konseyi'ne gönderdikleri yanıtlarında aşağıdaki hususlara, özetle, işaret etmişlerdir:

-Olay gerçektir. Bilgiler dava tutanaklarından alınmıştır. Dava İzmir Asliye Ceza Mahkemesi'nde devam etmektedir.

-DHA haberinde kullanılan resimler Sibel Türsen'in sosyal paylaşım sitesi Facebook'taki alınmıştır. Facebook, Türkiye'de 15 milyon tekil kullanıcısı olan ve 45 milyon internet kullanıcısına açık bir sosyal ağıdır ve resimler "herkese açık" konumda olduğu için alınabilmektedir.

-Haberde kullanılan fotoğraflarda yüzler buzlanmıştır.

-Fotoğrafların ikisi de Şikâyetçiye aittir. Taylan Yıldırım, her iki tarafın da fotoğraflarına ulaşmaya çalıştığını beyan etmiş, ancak Çağrı Müge Demirel'in fotoğraflarını internette bulamadığını, başka yollardan da elde edemediğini, Whatsapp fotoğrafına ulaştığını, orada da bir objenin fotoğrafı paylaşılmış olduğu için haberde kullanmadığını söylemiştir.

-Haberde, Şikâyetçinin kimliğini ve ailevi bağlarını açıklayıcı herhangi bir bilgi ve üstü kapalı ifadeye yer verilmemiştir. Şikâyet edilen muhabir Taylan Yıldırım, Şikâyetçinin İzmir Anneleri adında bir bloğu bulunduğunu, bu konuda televizyon programlarına katıldığını, bunun iması bile yapılması halinde kimliğinin anlaşılacağı ihtimali düşünülerek bundan söz edilmediğini aktarmıştır.

DHA muhabiri Taylan Yıldırım, Av. Bülent Ötkün'ün ofisine hiç gitmediğini beyan etmiştir.

DHA ve muhabirleri bakımından, DHA abonelerine servis edilen haberde, görünürdeki (şekli) gerçekliğe aykırı ya da özel hayata tecavüz teşkil edebilecek veyahut haber verme hakkının sınırlarını başka bir şekilde aşan bir hususun yer almadığı Yüksek Kurulca mütalaa edilmiştir. Haber dengeli ve tarafsız biçimde, oluş biçimine uygun olarak ve haberde yer alan hususların iddia olduğunu vurgulayacak şekilde, kişi adlarının sadece baş harflerine yer vererek tarafların kimlikleri açık edilmemek suretiyle verilmiştir.

DHA tarafından servis edilen haberde yer alan ve hepsi şikâyetçiye ait fotoğrafların bulunması Yüksek Kurul tarafından dikkatle değerlendirilmiştir. Şu iki husus eleştiriye açık bulunmuştur:

Taraflardan sadece birinin fotoğrafının haberde yer alması,

Açıklık olmaması nedeniyle, bu durumun okuyucu tarafından yanlış yorumlanarak sanki iki tarafın da fotoğrafı yayımlanmış gibi algılanmaya müsait olması.

Ne var ki, bu hususlar yaptırım gerektirmeyecek mahiyette bulunmuştur, zira:

Her iki fotoğrafın da aynı kişiye ait olması, ideal olmasa da, tercihe bağlı bir davranıştır. Şayet tek bir fotoğraf yayımlanmış olsaydı, bunun başlı başına bir ihlal teşkil ettiği, mutlaka iki tarafın da fotoğrafına yer verilmesinin bir gereklilik olduğunu söylemek mümkün olmazdı.

İki fotoğrafında yer alması fakat bunların aynı kişiye ait olması bakımından ise, fotoğrafların buzlanmış olması nedeniyle bunun okuyucu tarafından anlaşılması mümkün değildir. Burada bir aldatmadan veya saptırmadan da bahsetmek doğru olmaz: fotoğrafların aynı kişiye ait olması veya olmaması, buzlanma da düşünüldüğünde, haberin içeriği ve okuyucunun edineceği bilgi ve izlenim açısından herhangi bir öneme ve etkiye sahip değildir.

Seçilen fotoğrafların ahlaka veya hukuka aykırı bir amaca hizmet etmek için kötü niyetli olarak özellikle seçildiğini söylemek de mümkün gözükmemektedir. Editöryal bir tercih olarak, daha fazla okuyucunun haberi görmesini sağlamak için, daha ilgi çekici olan fotoğraflara yer verilmesi muted bir uygulamadır. Ajans tarafından servis edilen fotoğraflarda ise başvuru küçük düşürücü olabilecek veya ahlaka aykırılık teşkil edebilecek bir durum veya detay mevcut değildir.

-Sabah gazetesinin yaptığı haberde Sibel Türsen'in adı ve fotoğrafı açıkça kullanılmış, Çağrı Müge Demirel'in fotoğrafına yer verilmemiştir. Çağrı Müge Demirel'in iki adı da açıkça yazılmış, soyadı Demirel biçiminde basılmıştır. Bunun basit bir tashih hatası mı, kasıtlı mı olduğunun tespiti mümkün değildir. Burada önemli olan, kişinin açık adına ve fotoğrafına yer verilmesinin haberi kamuoyuna aktarmak açısından gerekli veya faydalı olmamasıdır. Bu bakımdan, kamu yararı gerektirmemesine rağmen, şikâyetçiye ait kişisel verileri kamuoyuyla paylaşılmıştır.

-Ceyhan Torlak, "CHP'li Eski Başkanın Geline 6 Yıl Hapis Şoku" haberinde, Sibel Türsen'in kayınpederi Av. Cihan Türsen'in adını kullanmıştır. Ancak Av. Cihan Türsen 1989-1994 yılları arasında CHP'nin değil, SHP'nin Karşıyaka Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır. Bu bakımdan, kullanılan ibareler, okuyucuda yanlış kanaat uyandırabilecek mahiyettedir.

– Haberde yer alan ve şikâyetçinin 6 yıl hapis istemiyle yargılandığı iddiası, iddianame karşısında, hatalıdır. İddianamede talep edilen cezalar dikkate alındığı zaman, en kötü ihtimalle, 3 yıl 10 ay cezanın söz konusu olabileceği anlaşılmaktadır. İddianamenin mevcut olduğu bir olayda, okuyucuya aktarılan bilginin bu şekilde hatalı olması kabul edilebilir değildir.

-Şikâyetçi vekili Av. Cihan Türsen, Ceyhan Torlak'ın daha önce yaptığı ve Av. Bülent Ötkün'ün adının geçtiği haberleri de "çıkar amaçlı birlik kurma" yönünde delil olarak şikâyet dilekçesine eklemiştir. Ceyhan Torlak'ın 2016 tarihli "Şoförle yasak aşk tayin getirdi" haberi siteden kaldırılmıştır. Halen yayında değildir. Kanıt olarak sunulan diğer haberde kadın vücut şampiyonu ve şampiyona ikincisi arasında geçen ve sosyal paylaşım sitesi Instagram üzerinden hakaret sonrası dava açıldığı haberi. Instagram, Türkiye'de 22 milyon kullanıcısı olan bir sosyal paylaşım sitesidir. Paylaşımlar, her iki tarafın da takipçilerinin önünde cerayan etmiştir ve dava konusu olmuştur. Bu haberde de Av. Bülent Ötkün'ün adı şikâyetçi vekili olarak verilmiştir. Haber, gerçekleşen olayın özeti biçiminde kaleme alınmıştır.

Öte yandan, haber ajansları ve çalışanları, yapılan haberlerin, aboneleri olan yayın kuruluşlarınca kullanılma biçimlerinden sorumlu tutulamaz. Şikâyet dilekçesinde dile getirildiği gibi ajans haberinin hangi yayın kuruluşları tarafından ne şekilde haberleştirildiği yine o kurumları bağlayıcıdır, sorumluluğu, haberi geçen ajansa yüklenemez. Bu açıdan, Ceyhan Torlak ve Sabah Gazetesi'nin gerçekleştirdiği ihlallerden ötürü DHA ve muhabirinin sorumlu tutulması düşünülemez.

-Korkusuz gazetesi, DHA haberini Taylan Yıldırım imzasıyla ve geçildiği haliyle yayımlamıştır. Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda, kullanıldığı haliyle, haberde, Basın Meslek İlkelerine aykırı bir uygulamaya rastlanmamıştır.

20.04.2017 tarihli, “CHP’li Eski Başkanın Geline 6 Yıl Hapis Şoku” başlıklı haber nedeniyle

1) Sabah Gazetesi ve muhabir Ceyhan Torlak bakımından;

Basın Meslek İlkeleri’nin “Kişilerin özel yaşamı kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında yayın konusu olamaz” şeklindeki 5. maddesinin ve “Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanamaz” şeklindeki 6.maddesinin ihlal edildiğine oybirliği ile; olaya uygun yaptırımın ise “Uyarı” olduğuna oyçokluğu ile, karar verilmiştir.

2) DHA, ajansın muhabirleri ve Korkusuz Gazetesi bakımından;

Basın Meslek İlkeleri açısından yaptırımı gerektiren bir ihlalin bulunmadığına oyçokluğu ile karar verilmiştir.

EK-9

Basın Konseyi Kararı

KARAR TARİHİ : 09.01.2019**KARAR NO** : 2019-1**ŞİKÂyetÇİ** : Mustafa ÖZFİSTAN**ŞİKÂyet EDİLEN** : Cem ULUCAN**ŞİKÂyet KONUSU** :

Aydın'da yayımlanan yerel Aydın Denge gazetesinin 4. sayfasındaki Klozet adlı köşede 23.11.2018 günü 'Pavyondan Toplanan Yazı İşleri Müdürü' başlıklı yazıda, trafik kontrolünde durdurulan kamyonet sürücüsü Muammer Kayalıoğlu'nun alkollü olduğu; aynı araçta sürücü yanındaki koltukta oturan ve alkollü olan Adliye Yazı İşleri Müdürü Mustafa Özfistan'ın da polislere müdahale ettiği ve nüfuz kullanarak işlem yapılmamasını istediği ileri sürülmüştür. Nazilli Adliyesi İcra Mahkemesi Yazı İşleri Müdürü Mustafa Özfistan, yazılanların doğru olmadığı, özel hayatına müdahale edildiği, suçlu gösterildiği ve küçük düşürüldüğü iddialarıyla şikâyetinde bulunmuştur.

Şikâyet edilen Cem Ulucan'ın köşe yazısında, Nazilli'de 'Barlar Sokağı' denilen pavyonların bulunduğu bölgede, trafik kontrolü yapan polisleri gören 09 PV 526 plakalı kamyonet sürücüsünün kaçmak istediği, ancak kovalamacada yakalandığı belirtildikten sonra şöyle denilmektedir:

"Kamyonetten inen takım elbiseli bir amca alkol kontrolü yapılacak olan şoföre 'Sakin üfleme, ehliyetini verme' gibi sözlerle engel olmaya çalışır. Polisin işini engellemeye çalışan takım elbiseli amca ile polisin tartışması duyarlı bir vatandaş tarafından cep telefonu ile kayıt altına alınır."

Bu görüntülerin kendisine ulaştığını, videoyu izleyince polise müdahale eden kişiyi araştırdığını belirten şikâyet edilen gazeteci Cem Ulucan yazısını "Araştırmalarım sonuç verdi ve pavyondan çıkan, zil zurna sarhoş olan ve polise işini yaptırmamaya çalışan kişinin Nazilli Adliye Yazı İşleri Müdürü Mustafa Özfistan olduğunu öğrendim" ifadesini kullanmıştır. Adliye Yazı İşleri Müdürü Özfistan'ın pavyona gitmesinin ve sarhoş olmasının suç sayılamayacağı belirtilen yazıda, ancak adliyede davası olan bir kişiyle neden orada olduğunun soruşturulması, nasıl bir çıkar ilişkisi kurulduğunun araştırılması istenerek şu ifadelerle yer verilmiştir:

"Pavyonda da hesabı ona kilitlemişsen, bu kafaları karıştırır. Üstüne üstlük mesai dışında görev ve yetkini kullanıp polise kafa tutuyorsan, suç işlemiş oluyorsun. Nazilli İlçe Emniyet Müdürü Bünyamin Daşdelen'in işlem yapan polis memurlarının arkasında durduğunu, ayrıca Cumhuriyet Başsavcısının da Adliye Yazı İşleri Müdürü Mustafa Özfistan'ı makamına çağırıldığını duydum." Şikâyetçi Mustafa Özfistan 28.11. 2018 tarihinde yaptığı ilk başvuru, ardından hakkında açılan soruşturma sırasında alınan tanık ifadelerini de eklediği 10.12.2018 tarihli ek başvurusunda, yazılanların doğru olmadığını, özel hayatına müdahale edildiğini, suçlu gösterilip küçük düşürüldüğünü ileri sürmüştür.

Emniyet Müdürlüğü'nün hakkında alkollü araç kullanmaktan işlem yapılması için savcılığa gönderilen evrakta 2.15 promil alkollü olduğu belirtilen sürücü Muammer Kayalıoğlu ile mahalle komşusu olduğunu; bu kişinin adliyedeki davasının kendi görev yaptığı mahkemede

olmadığını ve olay tarihinden önce sonuçlandığını belirten şikâyetçi Mustafa Özfistan, nüfuz kullanma ve polisler müdahalenin söz konusu olmadığını savunmuştur.

Yine kendisi hakkında açılan idarî soruşturmada tanık olarak ifade veren Muammer Kayaoğlu'nun, tesadüfen karşılaştıkları mekânda birlikte eğlendiklerini ve hesabı da ortak ödediklerini söylediğini kaydeden şikâyetçi Mustafa Özfistan, yazıdaki 'pavyonda hesabı ona kilitlemişsen' ifadesiyle şeref, onur ve saygınlığının hedef alındığını iddia etmiştir.

Yazıda yer alan 'pavyondan çıkan', 'zil zurna sarhoş', 'takım elbiseli amca' ve 'polise artistlik yapan' gibi ifadelerle küçük düşürüldüğüne yer veren şikâyetçi, bunların araştırılıp soruşturulmadan yazıldığını, gerçek olmadığını belirttiği cevap ve düzeltme yazısını gazeteye gönderdiğini, ancak yayımlanmadığını ifade etmiştir.

Başvurusunda, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşürüldüğünü, özel hayatına müdahale edildiğini; araştırılmadan ve doğrulanmadan kendisinin suçlu ilan edildiğini öne süren şikâyetçi, yazıyı yazan gazeteci hakkında Basın Meslek İlkeleri'nin 4, 5, 6, 9 ve 10'uncu maddelerine göre işlem yapılmasını talep etmiştir.

UZLAŞMA VE DİĞER KONULAR :

Şikâyet başvurusu, şikâyet edilen gazeteci Cem Ulucan'a 10.12. 2018 günü hem e-mail, hem posta ile gönderilmiş, posta 'alındı' belgesi gelmiştir. Cem Ulucan, yanıt vermemiş ve taraflar arasında uzlaşma sağlanamamıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ :

Şikâyet edilen yazı, Aydın'da yayımlanan yerel Aydın Denge gazetesinin 4. sayfasındaki 'Klozet' başlıklı köşede yer almıştır. Klişesinde, Klozet başlığının altındaki 'Beğenmedikleriniz için sifonu çekin' ve 'Geyik muhabbetleri' ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, bu köşede eleştiri ve mizah yazılarına yer verilmekte ve kullanılan üslup da buna uygun olmaktadır.

'Pavyondan Toplanan Yazı İşleri Müdürü' başlığı altındaki köşe yazısında önce başka bir konu işlenmiş, ardından Nazilli ilçe merkezindeki polisin trafik kontrolü sırasında çekilen görüntüler anlatılıp yorumlanmış; eleştirel bir üslupla şikâyet konusu yazı kaleme alınmıştır. Hem bu yazıdan hem de şikâyetçinin başvurusuna eklediği kendisi hakkında adliye bünyesinde açılan soruşturma belgelerinden anlaşılacağı üzere; yazıya konu olay, 16.10. 2018 gecesi yapılan bir trafik denetimidir. İçkili mekânların bulunduğu bölgenin çıkışında gece saat 02.22'de durdurulan kamyoneti durduran trafik ekibi denetime başlamıştır. Denetime karşı çıkan sürücü Muammer Kayalıoğlu ve yanındaki koltukta oturan şikâyetçi Mustafa Özfistan ile polisler arasında geçen tartışmalar da ya trafik ekibi ya da çevrede bulunan bir kişi tarafından kamerayla görüntülenmiştir. Adliyede Yazı İşleri Müdürü olduğunu söyleyip, sürücüye işlem yapılmamasını isteyen şikâyetçinin araçtan indiği ve tartışmaların kaydedildiği görüntüleri elde eden gazeteci Can Ulucan da bunu eleştirel bir üslupla yorumlayıp köşesine taşımıştır.

Trafik denetiminin ardından sürücü Muammer Kayalıoğlu hakkında alkollü araç kullanmaktan adli işlem yapılmıştır. Olayın duyulması üzerine de şikâyetçi Mustafa Özfistan hakkında adliyede muhakkik görevlendirilerek idarî soruşturma başlatılmıştır. Kayalıoğlu hakkında emniyet tarafından alkollü araç kullanmaktan işlem yapılması için savcılığa gönderilen yazıda 2.15 promil alkollü olduğu belirtilmiştir. Şikâyetçi Mustafa Özfistan'ın da soruşturmada ifade veren polisler alkol muayenesi yapılmadığını, ancak 'fiziki ve nefes kokusundan alkollü olduğunu anladıklarını' ifade etmişlerdir.

Yine soruşturma ve ifadelerden, adliyede davası olan Muammer Kayalıoğlu (ki şikâyetçi bunu kabul etmekte ancak davanın olaydan 15 gün önce sonuçlandığını söylemektedir) ile adliyede yazı işleri müdürü olan şikâyetçi Mustafa Özfistan birlikte içkili bir mekânda eğlenmiştir.

Taraflar eğlence mekânına birlikte gitmeyip orada karşılaştıklarını söylemişlerdir. Hesabı kimin ödediği konusunda ise netlik yoktur. Soruşturmada şikâyetçinin lehine ifade veren Muammer Kayalıoğlu ‘ortak ödedik’ dese de şikâyet edilen gazeteci Cem Ulucan araştırma yaptığını belirterek ‘hesap adliyede davası olana kilitlendi’ diye yazmıştır. Bu durumda birlikte eğlendiği kesindir, ancak hesabı kimin ödediği belgeleriyle ortaya konulmamıştır.

Şikâyetçinin, trafik denetimi yapan polisler Adliye Yazı İşleri Müdürü olduğunu söyleyip sürücü hakkında işlem yapmamalarını istediği; araçtan indiği ve bir süre tartışma yaşandığı kamera görüntülerinde sabittir. İfade veren polislerden biri “Sürücüden ruhsat ve ehliyet istediğim esnada, yolcu koltuğunda oturan ilgili şahıs resmi kurum kimliğini göstererek adliyede çalıştığını ve alkollü olduklarını beyan ederek şifahen kendilerini göndermemi istedi... Sürücüye istenen belgeleri vermemesi yönünde telkinde bulunduğunu duydum... Alkolmetreyi üflememesi yönünde sürücüye müdahale ettiğini duydum...” demiştir.

Şikâyet edilen gazeteci kamusal alanda ve bir trafik denetimindeki olayı kaleme almıştır. Yazıda kamu görevlisinin nüfuz kullanması gündeme getirilmiş, görev yaptığı kurumunda işi olan bir kişiyle ilişkileri sorgulanmıştır. Böyle bir olayın yazı konusu yapılmasında kamusal yarar vardır. Bu tür bir iddianın, hele olayın kamuya açık alanlarda meydana geldiği düşünüldüğünde, özel hayata ilişkin bir husus olarak görülmesi mümkün değildir. Şikâyet edilen yazı bir haber değil, köşe yazısıdır. Bu köşede eleştiri, yorum ve mizaha yer verilmekte; görüş ve kanaat belirtilmekte, sert ve sarsıcı üslup kullanılmaktadır.

Kamusal alanda geçen ve bir kamu görevlisinin nüfuz kullanmaya kalkıştığı olayın sorgulayıcı ve eleştirel bir bakış ve ‘Pavyondan Toplanan Yazı İşleri Müdürü’ başlığıyla sarsıcı bir üslupla gündeme taşınmasında, muhataba yönelik sert ifadeler kullanılmış olsa da etik ihlâli olmadığı sonucuna varılmalıdır. Keza, hesabı kimin ödediğine dair kesin bir bilgiye Konsey sahip olmasa, diğer bir deyişle hesabın gerçekte nasıl ödendiği Konsey’ce kesin olarak bilinmese de, bir köşe yazısında bu türden bir iddianın öne sürülmesi olağan olarak karşılanmıştır.

Buna karşılık, şikâyetçinin gönderdiği cevap ve düzeltme yazısının kullanılmaması sorun teşkil etmektedir. Şikâyet edilen Konseye yanıt verilmediği için cevap ve düzeltme yazısının neden kullanılmadığı; bu tutumun haklı bir nedene dayanıp dayanmadığı bilinmemektedir. Yüksek Kurulun yerleşik içtihadına göre, cevap hakkının hizmet ettiği amaç, bir haberin muhatabı olan kimselerin bu konudaki görüşlerini ifade etmelerine olanak sağlamaktadır. Güçlü konumda olan medya karşısında, hakkında haber yapılan bir kimsenin (hele bu şahıs bir kamusal figür olmadığı vakit) sesini duyurabilmesinin ve hakkında öne sürülenlere karşı açıklamada bulunabilmesinin tek yolu budur. Bu bakımdan, çoğunluk görüşüne göre, cevap hakkı mutlakdır: Yapılan yayının gerçeği yansıtır yansıtmaması fark etmez. Her ne kadar Basın Meslek İlkeleri’nin 16. Maddesinde ‘yanlış’ yayınlardan kaynaklanan cevap hakkından bahsedilmişse de Yüksek Kurul’un uzun süredir yerleşik anlayışına göre, cevap hakkına her durumda saygı duyulmalıdır; yapılan haberin gerçek olduğu gibi bir düşünceden bahisle cevabın yayımlanmaması, bu hakkın varlık amacına aykırı olacaktır.

Buna karşılık, cevabın yayımlanması için bazı durumlarda haklı ve makul nedenler (cevabın alakasız, aşırı uzun veya içeriği itibarıyla suç teşkil etmesi gibi) olabilir. Fakat inceleme konusu olayda, şikâyet edilen tarafından Konsey’e yanıt verilmediği için, bu tutumun haklı bir nedeni tespit edilememiştir.

Bu nedenlerle, şikâyet edilen köşe yazarı hakkında Basın Meslek İlkeleri'nin "Yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar" şeklindeki 16'ncı maddesini ihlâlden ötürü 5'e karşı 8 oyla "Uyarı" kararı verilmesine oyçokluğu ile karar verilmiştir.

Karşı görüşte olan üyeler ise, haberin muhatabınca gönderilen cevabi yazıyı yayımlayıp yayımlamamanın gazetecinin takdirine bağlı olduğundan bahisle, ihlâl olmadığı yönünde oy kullanmışlardır.



EK-10

Basın Konseyi Kararı

KARAR TARİHİ : 20.06.2018
KARAR NO : 2018-22
ŞİKÂyetÇİ : Av. Gökçe BOLAT
ŞİKÂyet EDİLEN : Ömer SÖZTUTAN
ŞİKÂyet KONUSU :

www.iha.com.tr internet sitesinde 12.05.2018 tarihinde yayınlanan ‘Danıştay’dan Mimarlar Odası’nın açtığı davaya ret’ başlıklı haberin gerçeği yansıtmadığı ve bu haber nedeniyle gönderilen açıklamanın yayınlanmaması.

İhlas Haber Ajansı’nın internet sitesinde ‘Danıştay’dan Mimarlar Odası’nın açtığı davaya ret’ başlıklı haberde, Bakanlar Kurulu kararıyla Bolu’da ‘Köroğlu Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi’ ilan edilmesine karşı, Mimarlar Odası Ankara Şubesi’nin açtığı davaya Danıştay’dan ret kararı verildiği yazılmıştır.

Haberde, Köroğlu Dağları’nın eteklerinde bulunan Kartalkaya Kayak Merkezi ile Karacasu Termal Turizm Merkezi arasında kalan yaklaşık 51 bin 450 hektarlık alanla ilgili Bakanlar Kurulu’nun 22 Ağustos 2015 tarihinde aldığı kararının ardından Mimarlar Odası Ankara Şubesi’nin, Danıştay’a dava açtığı belirtilerek şöyle denilmiştir:

“Danıştay ise yaptığı inceleme sonrası Mimarlar Odası Ankara Şubesi’nce açılan iptal davasını reddetti. Konuyla ilgili açıklama yapan AK Parti Bolu İl Başkanı Nurettin Doğanay, ‘Bolu’da yıllardır şikâyet edilen turizm teşviklerinden yararlanılmadığı yönündeki söylemler de artık bu kararla son bulmuştur. Bundan sonra Bolu turizmi şaha kalkacaktır ve hak ettiği desteği alacaktır” dedi.

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi avukatları Gökçe Bolat, Revşan Deniz Yıldırım Çobanoğlu tarafından yapılan şikâyet başvurusunda ise, Mimarlar Odası’nın mesleğin ve meslektaşlarının çıkarlarını korumanın yanında; şehir planları ve uygulamalarının planlama esaslarına, şehircilik ilkelerine ve kamu yararına uygun yapılmasını denetleme görevini de yerine getirdiği vurgulanmıştır. Bu amaçla ilgili idareleri yasal yoldan uyardıkları; hukuka aykırı işlemleri yargıya taşıdıkları belirtilen şikâyet başvurusunda, Bakanlar Kurulu’na alınan Bolu Köroğlu Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi kararının yürütmesinin durdurulması ve iptali için Danıştay’da 14. Daire’de dava açıldığı hatırlatılmıştır. Davayla ilgili mahkeme tutanaklarının da eklendiği başvuruda şu ifadeler yer verilmiştir:

“Mahkeme en son olarak dava konusu idari işlemin yürütülmesinin durdurulmasına karar vermiş, yargı süreci halen devam etmektedir. İhlas Haber Ajansı 12.05.2018 tarihinde ‘Danıştay’dan Mimarlar Odası’nın açtığı davaya ret’ başlıklı gerçeği yansıtmayan haber yapmış ve henüz yargı süreci devam eden bir davada kesin hüküm niteliğinde içerik yayınlanmıştır.”

Haberin düzeltilmesi için İhlas Haber Ajansı ile irtibata geçildiği, açıklama gönderilmesi konusunda anlaşıldığını, ancak gönderilen açıklamanın kullanılmadığı da belirtilen başvuruda, Mimarlar Odası’na yönelik ‘algı operasyonu’ yapıldığı ve ‘itibarsızlaştırmayı hedeflediği’ ileri sürülen haberin meslek etiği ile uyuşmadığı savunulmuştur.

UZLAŞMA VE DİĞER KONULAR:

Şikâyet başvurusu hem e- mail hem de posta ile www.iha.com.tr internet sitesi Genel Yayın Yönetmeni Ömer Söztutan’a 24.05.2018 tarihinde iletilmiş, şikâyet edilen de 31. 05.2018 tarihinde yanıt vermiştir. Taraflar arasında uzlaşma da sağlanamamıştır.

Şikâyet edilen iha.com.tr internet sitesi genel yayın yönetmeni Ömer Söztutan, şikâyetçinin iddialarına verdiği bir sayfalık yanıtta, “Danıştay’dan Mimarlar Odası’nın açtığı davaya ret başlıklı haber Ak Parti Bolu İl Başkanı Sayın Nurettin Doğanay tarafından basın bülteni olarak tüm basın kuruluşlarına gönderilmiştir. Bir siyasi partinin il başkanı tarafından verilen haberin doğruluğunu araştırma ihtiyacı duyulmamıştır” demiştir.

Haber metninde Ak Parti İl Başkanı Nurettin Doğanay’ın sözlerinin de tırnak içinde yer verildiğini anlatan Ömer Söztutan’ın yanıtında, aynı haberi kullanan bazı yerel internet sitelerini örnek göstererek şu ifadelerle de yer vermiştir:

“Haber internet sitelerinde de aynı şekilde yayınlanmıştır. Yüksek Yargıtay’ın kararlarında da belirtildiği gibi; haber kamu kurumları, devletin yetkili organları, Anadolu Ajansı gibi kişi ve kurumlardan alınmış ise gazetecinin haberin doğruluğunu araştırma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu nedenle haber hukuka uygundur.”

Gelen yanıtta, haberin düzeltilmesi için gönderilen açıklamadan ve bunun neden yayınlanmadığından ise söz edilmemiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ:

Şikâyet konusu haber, çok sayıda abonesi bulunan bir haber ajansı tarafından yayınlanmıştır. Yerel basının yanı sıra ulusal gazetelerin internet siteleri de bu haberi kullanmıştır.

Şikâyetçinin gönderdiği belgelerden, haberde belirtildiği gibi bir yargı kararının olmadığı ve davanın henüz devam etmekte olduğu, hatta davalı (şikâyetçi) lehine yürütmenin durdurulması yönünde kararın alındığı anlaşılmaktadır. Ancak haberin dayandırıldığı bir kaynak vardır; o kaynak da haberde adı geçen ve sözleri tırnak içinde verilen Ak Parti Bolu İl Başkanı olan kişidir. Ajans da o kaynağının yazılı açıklamasına güvenip haberi yayınlamıştır. Kaynağın yanlış bilgi verebileceğinden şüphelenilmemiş, bu nedenle de ‘Nerede bu mahkeme kararı?’ diye sorulmamıştır. Kaynağa o kadar güvenilmiştir ki; söz konusu davanın tarafı olan Mimarlar Odası’na da sorma, onların da görüşünü alma gereği duyulmamıştır.

Haber ajansları, doğası gereği haberi süratle ve rakiplerinden önce verebilmek için zamanla yarışmaktadır. Habere konu olan her olayın baştan sona geçirdiği safhaların didik didik araştırılması, bu hızlı trafikte çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Gazeteci haberi yalanlanıyorsa; hele güvendiği kaynak kendisini yanıltmışsa herkesten fazla üzülür.

Ne var ki, haberde tarafların görüşünü almak atlanılmaması gereken önemli bir kuraldır. Bu haberde olduğu gibi, kural ihlali hata yaptırır. Diğer bir hata da haberi yaparken, kaynağın bir siyasetçinin açıklaması olduğunun belirtilmemesi; muhabirin bu yönde kendisi bir sonuca varmış gibi, Danıştay tarafından ret kararı verildiğinin net bir dille hem manşette hem spotta hem de haber metninde öne sürülmesidir. Gerçekten, habere bakıldığı vakit, önce bir vakayışçasına aslında var olmayan ret kararının varmış gibi haber yapıldığı, ardından da ‘konuya dair’ Ak Parti İl Başkanının ‘görüşüne’ yer verildiği görülmektedir. Haber bu şekilde yapılırken, ortalama bir okuyucunun, söz konusu İl Başkanının açıklamasına istinaden ve bir iddia olarak ret kararının gündeme getirildiğini anlaması imkânsızdır. Bilakis, ortalama bir okuyucunun anlayacağı, ajans tarafından bu ret kararının varlığının tespit edildiği, konuya ilişkin olarak da İl Başkanının yorumlarına yer verildiğidir.

Durum böyle olunca, haberin gerçekliğini teyit etmek için yeterli araştırmanın yapılmadığı ve gerekli çabanın gösterilmediği anlaşılmaktadır. Bir siyasi partinin İl Başkanının sözlerine, doğrulama gereği duymaksızın, inanılmış olması muhabirin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Muhabirin lehine şu söylenmelidir: bir partinin yetkili temsilcisi tarafından, hem de kamuoyuna yönelik olarak yapılmış resmi bir açıklama vardır. Ne var ki, İl Başkanını ‘devletin yetkili organı’ olarak görmek mümkün değildir. Haberde de kaynağın mahiyeti belirtilmemiştir. Kaldı ki, bu olayın derhal ve araştırma yapılamadan kamuoyuna aktarılmasını gerektiren ivedi bir durum da söz konusu değildir. Olay irdelendiğinde, muhataba görüşü sorulmuş olsaydı, asıl durumun kolaylıkla ve derhal ortaya çıkacağı da açıktır. Bu nedenlerle, haberin gerçekliğinin gereğince araştırılmadığı sonucuna varılmıştır. Basınıımızda her ne kadar bu tür haberler sıkça yayınlanıyor, hatta standart bile kabul ediliyorsa da Basın Konseyi Yüksek Kurulu’nun misyonu yerel standartları değil gelişmiş demokrasilerde kabul edilen uluslararası standartları yerleştirmek ve uygulamaktır.

Öte yandan, şikâyet edilenin yanlış çıkan haberini düzeltmesi de gerekmektedir. Bu yola gitmemesi; üstelik haberden zarar gören şikâyetçinin gönderdiği açıklamayı yayınlamaması meslek etiği ile bağdaşmamaktadır. Zaten bu konuda, şikâyet edilen tarafından herhangi bir açıklama da tarafımıza iletilmemiştir.

Sonuç olarak, şikâyet edilenin, Basın Meslek İlkeleri’nin ‘Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz’ şeklindeki 6’ncı maddesini ihlal ettiğine oyçokluğuyla; muhabirin kendisine gönderilen cevap ve düzeltme yazısını yayınlamamasının Basın Meslek İlkeleri’nin ‘Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar’ şeklindeki 16’ncı maddesini ihlal ettiğine oybirliğiyle karar verilmiştir. Bunun sonucunda, www.iha.com.tr Genel Yayın Yönetmeni Ömer Söztutan hakkında “Kınama” kararı verilmesi oyçokluğuyla uygun görülmüştür.

EK-11

Basın Konseyi Kararı

KARAR NO : 2015-228

İNCELEME BAŞLATAN : Basın Konseyi

İNCELEME YAPILAN : Yeni Akit Gazetesi

ŞİKÂYET KONUSU :

Akit TV’de 10 Kasım 2015 Salı günü, Gün Başlıyor adlı programda yayınlanan, “Zulüm, 1938’de son buldu-Mustafa Kemal Yıllar Önce Bugün Öldü” kşli, montajlı, kurgu videoya ilişkin, Basın Konseyi adına re’sen inceleme başlatılmıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ :

Akit TV’de 10 Kasım 2015 Salı günü, Gün Başlıyor adlı programda yayınlanan, “Zulüm, 1938’de son buldu-Mustafa Kemal Yıllar Önce Bugün Öldü” kşli, montajlı, kurgu video 2 dakika 24 saniye sürmektedir.

Atatürk’ün meclis konuşmasıyla başlayan videonun, perfore kısmında şu ifadeler kullanılmıştır;

“

SES AÇ// MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

10 Kasım 1938’de son bulmuştu yıllarca süren o serüven.

Resmiyette öyle kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti kurucu Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’den bahsediyoruz elbette.

İngilizlerin dahi yapamadığını yapmış ve de başarılı olmuştu nihayetinde. Bu konudaki başarısını takdir etmemek ne haddimize...

Mesela bin yıllık tarihimiz onun marifetiyle bir gecede yok olup gitmişti.

ES//

Anadolu’yu istila eden Moğol bile başaramazdı bunu öyle ya.

Müslüman kıyafetlerini ortadan kaldırmak da öyle Fransızların Maraş’ta yaptıkları gibi peçeye el uzatmakla olmazdı.

Hem öyle olunca, karşına bir Sütçü İmam dikiliveriyordu birden bire.

Daha akıllıcası lazımdı.

O da eksik olmasın Mustafa Kemal’in kılık kıyafet kanunuyla başarıliyordu.

Öyle ya bunu Anadolu’yu işgal eden gevur Fransız askeri bile başaramamıştı.

ES//

Getirdiği demokrasi öyle bir demokrasiydi ki Amerika bile Irak işgalinde görmemişti onu Bağdat’ta. Öylesine tesirli bir demokrasiydi.

ES//

Bundan 50 yıl önce atom bombasıyla yerle bir edilen Japonya bile çok geçmeden ayağa kalkabiliyor, dünyaya kafa tutabilecek teknolojiye sahip olabiliyordu.

Ama ne hikmetse demokrasiye ve hürriyetlere yaklaşık 100 yıl önce kavuşan Türkiye, ulaşamıyordu bir türlü muasır medeniyetler seviyesine.

Hem olsundu bizde demokrasi vardı, o neyimize yetmiyordu ki.

Demokrasi... 2.Dünya Savaşı’nı kaybederek yüzlerce anlaşmayla eli kolu bağlanan

Almanya’nın bugün ki durumunu hatırlatmaya hacet var mı ki?

Onun ölümünden sonra da her şey güllük gülistanlık olmayacaktı.

Doğru ya, Hiroşima’da bile hala ot bitmiyor.

İnananlara yapılan her zulüm, onun adına onun kutsiyetine namına yapılacaktır.
 Ve şimdi bizler, inanan insanların sözcüsü namında olan bizler böylesi bir durumda ne diyelim ki.
 Rahmetle anamıyoruz seni paşam, anamıyoruz...
 ES//”

Videonun linki:

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/412745/RTUK_ten_Akit_TV_nin_kin_kusan_ya_yini_icin_aciklama.html

RTÜK’te sosyal medyadan gelen tepkiler üzerine Akit TV hakkında, titizlikle inceleme yapıldığını açıklayarak; Akit TV’ye devletin varlık ve bağımsızlığına, bölünmez bütünlüğüne, Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı yayın yaptığını, toplumun milli ve manevi değerlerini zedelediği gerekçesiyle para cezası verdi.

Ayrıca RTÜK oy birliği ile alınan kararda, Akit TV’nin benzer bir yayın yapması halinde bu kez yayın lisansının iptali ile karşı karşıya kalacağını da belirtti.

Videoda Cumhuriyet’in kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk’e yönelik kullanılan ifadelerle, hem Ata’mızın aziz hatırası karalanmaya çalışılmış hem de Dünya’ya da örnek teşkil eden Atatürk İlke ve Devrimleri’ni küçümsemiştir.

Ayrıca “Mesela bin yıllık tarihimiz onun marifetiyle bir gecede yok olup gitmişti.” gibi ifadelerle Anayasamızın 1.maddesinde yer alan, “Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.” hükmü ile;

“Müslüman kıyafetlerini ortadan kaldırmak da öyle Fransızların Maraş’ta yaptıkları gibi peçeye el uzatmakla olmazdı.” ifadesi ile de Anayasamızın 2. maddesinde yer alan; “Türkiye Cumhuriyeti toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.” hükmüne de açıkça aykırılık oluşturmaktadır.

Yüksek Kurul, tüm hususları göz önüne aldığında, Basın Meslek İlkeleri’nin:

4.maddesi;

“Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.”

12.maddesi;

“Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.”

13.maddesi;

“Şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır.”

İhlal edildiğini tespit etmiştir.

Sonuç olarak Basın Konseyi Yüksek Kurulu Akit TV hakkında oy birliği ile “Kınama” kararı vermiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : DAL, Gözde
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 06.11.1990-Ankara
 Medeni hali : Bekâr
 Telefon : 0546 243 69 13
 Faks :
 e-posta : gozdedal01@gmail.com



Eğitim Derecesi

Okul/Program

Mezuniyet yılı

Yüksek lisans

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü

Devam Ediyor

Lisans

Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi

2015

Lise

Yahya Kemal Beyatlı Lisesi

2009

İş Deneyimi, Yıl

Çalıştığı Yer

Görev

2016-devam ediyor

Ticaret Bakanlığı

Memur

Yabancı Dili

İngilizce

Yayınlar

Dal, G. (2019). “Basın Konseyi”. *Social Sciences Studies Journal Dergisi*. (35).

Hobiler

Seyahat etme, müzik dinleme, fotoğraf çekme.



Gazili Olmak Ayrıcalıktır...

